

Володимир СЕРГІЙЧУК

СОБОРНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНИ

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
2025

Вишгород
ПП СЕРГІЙЧУК М. І.
2024

УДК 63.5 (4 УКР)

С 33

ISBN 978-617-7837-37-3

Сергійчук Володимир.

С 33 **Соборна пам'ять України. Календар-альманах. 2025.** —

В.: ПП Сергійчук М. І., 2024. — 288 с.

У пропонованому календарі-альманасі наводяться найзнаменніші події української історії та згадуються найвизначніші постаті нашого народу, яких ушановуємо в 2025 році.

Розрахований на широке коло читачів.

ББК 63.5 (4 УКР)

*Видання здійснене за підтримки
Міжнародного культурного центру "Сяйво".*

ISBN 978-617-7837-37-3

© Володимир Сергійчук, 2024

© Михайло Черненко, художнє
оформлення, 2024

© ПП Сергійчук М. І., 2024

СОБІ — ПАМ'ЯТЬ, ЧУЖИНЦЯМ — ПРАВДУ

Загальновідомо, що імперську історію росії на замовлення цариці Катерини II писали наприкінці XVIII століття її одноплемінники німці. Нині довідуємося, що на замовлення одного з наших олігархів історію України буде писати колектив науковців на чолі з професором американського університету Тімоті Снайдером. Питання залишається лише в тому, чи не доведеться комусь з наших видатних майстрів поетичного слова перефразувати потім геніального Тараса Шевченка: «Німець скаже: «Ви могли». «Могли! могли!» Золотого Тамерлана Онучата голі. Німець скаже: «Ви слав'яне». «Слав'яне! слав'яне!» Славних прадідів великих Правнуки погані!».

Тому й не відзначаємо своїх героїв на державному рівні, як того вони заслужили, поклавши голови в боротьбі за державу нашу. А часто доводиться це робити в ініціативному порядку, на громадських засадах. Хоча ті звитяжці про власну славу й не думали, але національну історичну пам'ять мали.

Отож згадаймо нині зовсім недавні часи, коли революційна енергія нашого народу змітала нагромадження чужих абревіатур і гасел, що вкорінювалися в нас замість звичного свого природного й звичаєвого укладу й обряду. Не забудьмо того, що 1990 рік розпочався в Україні з небаченого досі в нашій історії «живого ланцюга», що з'єднав українські землі від Львова, Івано-Франківська й Тернополя через Рівне й Житомир до Києва.

Але не менш значимим в особоренні національної історичної пам'яті був виїзд на Нікопольщину та Запоріжжя на святкування 500-ліття запорозького козацтва в серпні 1990 року. Ті півмільйона українців, що прийшли на Хортицю, до місць розташувань інших запорозьких січей на Дніпрі, увібрали в свідомість те, чого не відчувається поза цим ареолом високого злету національної енергії.

Такий же заряд вони могли одержати і під час масових акцій під Берестечком, Батурином, у Лубнах і Хотині. Усе це організовував Народний Рух України, про значення якого у відродженні української нації та державності нашого народу сьогодні вже забувається. Але ж це саме в жовтні 1990 року на II з'їзді Руху до його Програми було внесене положення про головну мету — досягнення незалежності України.

Але не можемо забувати того, що необхідна для цього революційна енергія нашої нації нагромаджувалася не один десяток літ, вона вибу-

хала в роки Другої світової війни, коли зійшлися в смертельному герці два найбільші диктатори ХХ століття — сталін і гітлер. Однак у тій круговерті, коли українці виявилися по різних сторонах пекельних подій, відтак роз'єднані чужими силами зла, цієї енергії виявилось замало.

Можливо, тому, що більшовицька москва своєчасно в своєму інтересі відволікла увагу підпільного політичного проводу на рідній землі й Державного центру УНР у вигнанні продуманим проектом «українізації», який засвітив найбільш патріотично відданих українців як в УСРР, так і поза її межами, де вони становили поважну силу. А відтак приспані здорові сили нації, оглушені ударами різних процесів на кшталт «Спілки Визволення України», погромом церков, а щонайбільше — Голодомором- геноцидом 1932—1933 років, коли було вигублено село як матеріальну базу національно-визвольного руху.

Результатами аналізу цих помилок необхідно також освідомлювати нинішнє суспільство. Як і вивчення новітніх прорахунків — уже з початком російської агресії 2014 року, зокрема, здачею Криму, після чого москві стало можливим захоплювати Донбас. Події 2015 року в Дебальцевому, Донецькому аеропорту, трагічні й символічно героїчні, також не повинні залишитися поза увагою суспільства, бо це та історична пам'ять, яка має супроводжувати наш розвій, нині сущих, і ненароджених ще нащадків.

Якби так працювали на захист Батьківщини, як раніше, то чи потрібно було б випрошувати чужі «леопарди» й «амбрамси», коли ми робили кращі бойові машини в Харкові. Хіба не танки нашого виробництва стали основою сьгоднішніх власних бронетанкових сил - сімейства тих же Т-64. А якби ще найновіші зразки харківських машин наша держава замовляла для нашої армії!

Про їхніх творців також маємо згадувати сьгодні. Як і про конструкторів ракет і тих же безпілотників, котрі рятують сьгодні фронт. І не забувати про тих, хто допомагає забезпечувати українську армію цією зброєю. З України і діаспори. Школяриків, які збирають по гривні на дрони, і Аскольда Лозинського зі США, котрий передав у фонд оборони України понад 300 тисяч власних доларів. І генерала Валерія Залужного, котрий поділився з ЗСУ одержаним мільйонним спадком від діаспорянина Григорія Степанця.

Пам'ятаймо всіх їх сьгодні, не забудьмо і завтра. І донесімо всю нашу правду чужинцям.

СІЧЕНЬ

1 січня

95 років тому (1930) народилась Жанна Колодуб, український композитор, заслужений діяч мистецтв України. Серед творів — «Пригоди веснянки» (1969), сюїта «Київські ліричні картини» (1976), концерти для фортепіано та симфонічного оркестру (1970), для альта (1995) та ін.

55 років тому (1970) вийшов у світ перший номер нелегального часопису «Український вісник». Засновник, автор, редактор і видавець — В'ячеслав Чорновіл. Виходив у Львові до березня 1972 р. (вип. 1—6).

3 січня

130 років тому (1895) в Житомирі народився Борис Лятошинський, український композитор, диригент, педагог, громадський діяч, народний артист України (1968), Лауреат Державної премії СРСР (1946, 1952) та Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (посмертно, 1971). Один із фундаторів української симфонічної музики, автор першої української симфонії (1918). Помер 15 квітня 1968 р. у Києві.

105 років тому (1920) Рада Української Сухумської громади звернулася до голови Української Дипломатичної місії на Кавказі про допомогу в задоволенні культурних запитів місцевих українців.

95 років тому (1930) в Тегерані помер Владислав Городецький, український архітектор. Автор ряду оригінальних архітектурних проєктів у Києві (т. зв. «Будинок з химерами», костюл св. Миколая, Музей старожитностей і мистецтва), Черкасах, Євпаторії, Сімферополі, Мошнах, Шпикові та ін. Народився 4 червня 1863 р. в Шолудьках (нині — Вінницька обл.).

4 січня

55 років тому (1970) у США помер Олекса Стефанович, український поет. Друкувався у журналах «Нова Україна», «Український студент», «ЛНВ». Народився 5 жовтня 1899 р. в Милятині на Волині.

50 років тому (1975) помер Валентин Асмус, український та російський філософ, доктор філософських наук, професор, член Міжнародного Інституту філософії в Парижі. Народився 30 грудня 1894 р. в Києві.

5 січня

440 років тому (1585) у Львові засновано Ставропігійське братство.

145 років тому (1880) народився Василь Верховинець (справжнє прізвище — Костів), перший дослідник з української хореографії, композитор, фольклорист, етнограф. Помер 11 квітня 1938 р.

130 років тому (1895) у Чернихівцях на нинішній Тернопільщині народився Вільям Джус, відомий американський винахідник і підприємець, меценат багатьох українських проектів у США. Помер 19 червня 1966 р.

130 років тому (1895) народився Степан Килимник, український етнограф, історик і публіцист. Помер у 1963 р. в Канаді.

105 років тому (1920) помер Микола Чирвінський, один з основоположників української та російської зоотехнії. Народився 10 травня 1848 р.

6 січня

95 років тому (1930) народився Володимир Денисенко, український кінорежисер і сценарист, народний артист УРСР, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. В творчому доробку фільми «Роман і Франческа» (1960), «Мовчать тільки статуї» (1962), «Сон» (1964), «На Київському напрямі» (1967), «Повість про жінку» (1973), «Важкий колос» (1969), «Женці» (1978), «Високий перевал» (1982) (більшість — за власними сценаріями). Помер 10 червня 1984 р. у Києві.

80 років тому (1945) помер Володимир Вернадський, український геолог, основоположник геохімії, радіогеології, автор широко відомого у світі вчення про біосферу, творець та перший президент (1918 — 1921) Української Академії Наук. Народився 12 березня 1863 р. у Санкт-Петербурзі.

8 січня

110 років тому (1915) у Білій Церкві на Київщині народився Юрій Линник, видатний математик, чії розробки відзначені званням Героя соціалістичної праці, Ленінською й Державною преміями СРСР. Помер 30 червня 1972 р.

90 років тому (1935) народився Василь Симоненко, видатний український поет, прозаїк. Помер 13 грудня 1963 р., похований у Черкасах.

80 років тому (1945) у Парижі помер Федір Акименко (Якименко), український композитор, піаніст і музичний письменник, брат Якова Степового. Автор понад 200 музичних та літературних творів. Народився 20 лютого 1876 р. у Харкові.

60 років тому (1965) помер Володимир Сосюра, український поет, громадський діяч. Народився 6 січня 1898 р. на станції Дебальцеве (нині — Донецька обл.).

50 років тому (1975) помер випускник Київського університету, видатний фізик Дмитро Наследов, лауреат Ленінської й Державної премій СРСР. Народився в Києві 25 серпня 1903 р.

40 років тому (1985) у Києві помер Олександр Яценко, український філософ, доктор філософських наук, професор. Народився 11 жовтня 1929 р. на Донеччині.

9 січня

150 років тому (1875) народився Степан Томашівський, український філософ, історик, громадсько-політичний діяч, публіцист, голова НТШ (1913—1915), редактор «Записок НТШ». У 1919 — радник делегації ЗУНР на мирній конференції в Парижі, в 1920 — голова дипломатичної місії ЗУНР у Лондоні, 1921—1925 — у Берліні. З 1928 викладав історію України у Краківському університеті. Помер у 1930 р. у Кракові.

75 років тому (1950) народився Володимир Семенець — український велосипедист, олімпійський чемпіон (1972).

10 січня

150 років тому (1875) у Кам'янці-Подільському народився Василь Яворський, видатний геолог ХХ століття. Помер 20 вересня 1974 р.

105 років тому (1920) помер Сергій Кушакевич, український зоолог-ембріолог, цитолог, гістолог, один з перших представників експериментального напрямку в зоології в Україні. Під час завідування кафедрою зоології і порівняльної анатомії Київського університету (понад 10 років) організував Дніпровську біологічну станцію, зробив низку важливих відкриттів. Народився 1 вересня 1878 р. у сім'ї настоятеля Свято-Троїцької церкви в Ніжині.

75 років тому (1950) у Нью-Йорку відбулося друге засідання організаційної групи щодо заснування Української Вільної Академії Наук у США.

11 січня

180 років тому (1845) у с. Тур'є (тепер — Львівська обл.) народився Омелян Калужняцький, український філолог, палеограф, фольклорист, член-кореспондент Румунської (з 1890) і Петербурзької АН (1891). Автор розвідок «Русинська мова і література», «Собіткові пісні західногалицьких малорусів», «Про порядок числення і назву місяців у гуцулів» та ін. Помер 3 липня 1914 р. у Чернівцях.

150 років тому (1875) у Києві народився Рейнгольд Глієр, композитор, педагог, музично-громадський діяч. Народний артист СРСР (1938). З 1913 р. професор по класу композиції, а з 1914 р. директор Київської консерваторії, а також оперного, оркестрового, камерно-інструментального класів. Серед його учнів — Б. Лятошинський, Л. Ревуцький та ін. Помер 23 червня 1956 р. у Москві.

120 років тому (1905) в Іванівцях на Буковині народився Володимир Тучкевич, довголітній директор Ленінградського фізико-технічного інституту, лауреат Ленінської премії, Герой соціалістичної праці. Помер 24 липня 1997 р. у Санкт-Петербурзі (Росія).

95 років тому (1930) ЦК КП (б) У звернувся з протестом до ЦК ВКП (б) щодо незабезпечення культурних запитів українського населення Москви.

55 років тому (1970) помер Давид Фердман, український біохімік, чл.-кор. АН УРСР та СРСР. Основна галузь наукових досліджень — обмін речовин у скелетних та серцевому м'язах за різних функціональних станів. Народився в м. Тересполі (нині — Польща) 7 січня 1903 р.

45 років тому (1980) у Чикаго помер довголітній президент Українського музею в Чикаго і голова Українського бібліотечного товариства в США Роман Верес. Народився 27 листопада 1907 року в Париші Надвірнянського повіту на Станіславщині.

35 років тому (1990) у Пассейку (США) помер Юрій Косач, український письменник, публіцист. Племянник Лесі Українки. З 1933 на еміграції (Чехословаччина, Франція, Німеччина). Видавав у Нью-Йорку журнал «За синім океаном». Автор романів «Рубікон Хмельницького» (1941), «День гніву» (1947), «Еней і життя інших» (1947), «Сузір'я Лебедя» (1947). Народився 18 грудня 1909 р. у Києві.

12 січня

50 років тому (1975) помер Микола Шашкевич-Роман, український військовий діяч. Був одним із організаторів Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців у Києві в листопаді 1917 р. Після поразки українських визвольних змагань став співорганізатором Української Військової Організації та засновником мережі молодіжних товариств «Луг» (1925—1939). У 1943 р. виїхав до Австрії, підтримував тісні стосунки з урядом УНР в екзилі. Автор численних мемуарів. Народився 6 грудня 1892 р.

13 січня

140 років тому (1885) помер Олександр Кістяківський, український правознавець, історик, археограф і громадський діяч, представник поміркованого лібералізму Київської «громади», суспільно-політичний діяч. Похований на Байковому цвинтарі в Києві. Народився у 1833 р.

50 років тому (1975) помер Іван Білокінь, український ботанік та історик науки, проф. Київського університету. Основні наукові роботи присвячені історії природознавства та фізіології рослин. Брав участь у

створенні «Історії Київського університету» (1959). Народився 8 квітня 1914 р.

14 січня

80 років тому (1945) в Москві помер Сергій Бугославський, музикознавець, композитор, історик давньоруської літератури. Закінчив Київське музичне училище (1908), історико-філологічний факультет Київського університету (1912). Викладав у Московському та Кримському університетах. Основне коло інтересів — запис і обробка фольклору, музика для кіно. Народився 2 липня 1888 р. у Чернігові.

15 січня

210 років тому (1815) народився Василь Подолинський, український громадсько-політичний діяч, історик, публіцист. Автор брошури «Слово перестороги». Помер у 1876 р.

135 років тому (1890) народився Василь Филонович, український військовий діяч, активний учасник національного руху. Був віце-консулом в Українській військовій місії в Грузії, у 1920 р. призначений військовим аташе в Болгарію. 1939 р. на посаді начальника штабу брав участь у боях Карпатської України з угорською армією. У 1951 р. виїхав до США. Очолював Союз українських ветеранів США, Товариство прихильників УНР. Помер 3 червня 1987 р. у Міннеаполісі.

110 років тому (1915) народився Леонід Молодожанин (Лео Мол), український скульптор, автор численних малюнків, офортів, вітражів, мозаїк. Член Королівської Канадської Академії мистецтв, член і колишній віце-президент Спілки скульпторів Канади та Манітобської спілки мистецтв, член Об'єднання мистецтв Америки і член Спілки Німецьких Мистецтв. Іменем д-ра Лео Мола названо школу в Тахертінзі (Баварія, Німеччина). Автор пам'ятників Т. Шевченку у Вашингтоні (1964) та Буенос-Айресі (1971), кн. Володимирі в Лондоні. У Вінніпезі відкрито «Сад скульптур Лео Мола» (1992). Помер 4 липня 2009 р. у Вінніпезі (Канада).

16 січня

125 років тому (1900) народився Семен Московець, український фітопатолог, чл.-кор. АН УРСР. Виявив збудників ряду захворювань бавовни, сприяв організації робіт з вивчення вірусних хвороб сільськогосподарських культур в Україні. Помер 24 вересня 1971 р.

110 років тому (1915) помер Аркадій Абаза, український та російський піаніст, педагог, композитор та музично-громадський діяч. За-

сновник і директор музичної школи у Сумах (1877—1881) та музичних класів Російського музичного товариства у Курську (1882—1915). Музичний рецензент газети «Курские губернские ведомости» (1889—1908). Автор багатьох романсів та фортепіанних творів. Народився у 1848 або 1845 р. в Суджанському повіті Курської губернії.

17 січня

220 років тому (1805) засновано Харківський університет — нині Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна.

105 років тому (1920) керівники УНР на чолі з Симоном Петлюрою звернулися до Найвищої Ради Союзних і Сполучених Держав у Парижі з проханням підтримати національно-визвольні змагання українського народу.

18 січня

175 років тому (1850) у с. Берлоги (тепер — Івано-Франківська обл.) народився Іван Левицький, український бібліограф, письменник, журналіст. З 1909 очолював Бібліографічну комісію НТШ у Львові. Зібрав цінні матеріали до бібліографічного словника письменників, митців, громадських діячів Галичини (частина їх на літери «А» і «Б» вийшла друком 1898—1901 під назвою «Прикарпатська Русь в XIX ст. у біографіях і портретах її діячів»). Помер 30 січня 1913 р. у Львові.

19 січня

90 років тому (1935) у Чернігові народився Олександр Шекун, український археолог, один з провідних дослідників історії та археології давньої Чернігівщини.

80 років тому (1945) збори мешканців міста Сігета й околиць ухвалили рішення про приєднання Марамороської округи до Закарпатської України.

20 січня

95 років тому (1930) Донський окружний комітет ВКП (б) ухвалив постанову про українізацію.

20—22 січня

95 років тому (1930) відбувся об'єднаний пленум Донського і Харківського окружних виконавчих комітетів про українізацію Нижнього Подоння й шефство харків'ян у цій справі.

21 січня

35 років тому (1990) від Києва до Львова створено живий ланцюг — «українська хвиля» — з нагоди проголошення Дня соборності України.

22 січня

День проголошення незалежності УНР (1918)

День Соборності України

105 років тому (1920) Голова Директорії й Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра звернувся з меморандумом до керівника Польської держави Юзефа Пілсудського щодо неадекватної поведінки польських окупаційних військ на теренах України.

100 років тому (1925) народилась Ія Огієвська, український мистецтвознавець. Викладала у Київському художньому інституті. В творчому доробку — монографія «Сергій Васильківський» (1980), альбоми «Микола Пимоненко» (1983), «Сергій Святославський» (1989) та ін. Померла у Києві 8 липня 2017 року.

70 років тому (1955) у багатьох містах США влада офіційно відзначила «День Української незалежності» підняттям синьо-жовтих прапорів над урядовими будинками.

23 січня

120 років тому (1905) в Миргороді (тепер — Полтавська обл.) народилася Марія Вауліна, українська дослідниця культури і мистецтва античних міст Надчорномор'я. Працювала в Ермітажі. Померла у 1987 р.

95 років тому (1930) президія Північно-Кавказького крайового виконавчого комітету ухвалила постанову про практичне здійснення українізації радянського апарату.

35 років тому (1990) у Львові відбувся Собор відновленої на рідних землях Української греко-католицької церкви.

24 січня

75 років тому (1950) Головліт СРСР видав наказ, яким передбачалося перевірити всю нерозібрану літературу на предмет її ідеологічної придатності.

25 січня

145 років тому (1880) народився Арсен Бакалінський (псевдонім Арсень Б.), український поет, фольклорист і хормейстер. Уклав «Український співанник», що складається з українських народних пісень (тексти і ноти). Помер у квітні 1921 р. в с. Вороньків (тепер — Київська обл.).

95 років тому (1930) народився Ігор Алфьоров, український архітектор. Один з авторів меморіального комплексу Слави в Харкові та ін. 1965—75 — головний архітектор Харкова. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Помер 13 лютого 1978 р.

26 січня

120 років тому (1905) помер Володимир Лесевич, український і росій-

ський філософ-позитивіст. Народився 27 січня 1837 р. на Полтавщині.

110 років тому (1915) у Львові помер Михайло Павлик, український письменник, критик, публіцист, видавець, фольклорист, історик, культурноосвітній діяч, перекладач. Народився 17 вересня 1853 р. у Монастирському, тепер у складі м. Косова (Івано-Франківська обл.).

27 січня

235 років тому (1790) у Городищі (тепер — Черкаська обл.) народився Петро Гулак-Артемівський, український поет, байкар, перекладач, ректор Харківського університету (1841— 1849), член Московського товариства аматорів російської словесності, Королівського товариства друзів науки у Варшаві. Один з перших в українській літературі авторів романтичної балади «Твардовський». Помер 13 жовтня 1865 р. у Харкові.

165 років тому (1860) вийшов друком повний «Кобзар» Тараса Шевченка.

110 років тому (1915) в с. Пилипче (тепер — Тернопільська обл.) народився Яків Гніздовський, український графік, живописець, кераміст, мистецтвознавець. Від 1949 жив та працював у США. В творчому доробку — ілюстрації до «Слова о полку Ігоровім» (1950, Філадельфія), збірки англійських перекладів І. Драча (1978) та ін. В останній період життя звернувся до живопису на релігійну тематику (виконав іконостаси церкви св. Трійці в Керганксоні (США) та ін. Помер 8 листопада 1985 р. в Нью-Йорку.

28 січня

105 років тому (1920) у Полтаві помер Панас Мирний (справжнє прізвище — Рудченко), український письменник, культурно-освітній діяч. Народився 13 травня 1849 р.

28—29 січня

95 років тому (1930) у Києві рішенням «надзвичайного церковного собору» була ліквідована Українська автокефальна православна церква.

29 січня

День пам'яті Героїв Крут

165 років тому (1860) у Таганрозі Катеринославської губернії народився Аитон Чехов, видатний російський письменник, котрий завжди уособлював себе з українством. Помер 2 липня 1904 р.

30 січня

125 років тому (1900) у Лохвиці (Полтавщина) народився Ісаак Дунаєвський, радянський композитор, народний артист РРФСР (1950). Лауреат Державної премії СРСР за музику до кінофільмів «Цирк»,

«Волга-Волга» (1941) й «Кубанські козаки» 1951). Закінчив Харківську консерваторію (1919) Один із фундаторів радянської оперети (написав 12 оперет). Автор багатьох популярних пісень. Помер 25 липня 1955 р. у Москві.

95 років тому (1930) у Бердичеві (тепер — Житомирська обл.) народився Всеволод Нестайко, український письменник, автор повістей оповідань та казок для дітей. Серед найвідоміших творів — «В Країні Сонячних Зайчиків» (1959), «Одиниця з обманом» (1976), «Чудеса в Гарбузянах» (1984), збірка детективів «Таємничий голос за спиною» (1990). Книжку «Тореадори з Васюківки» (1973) 1979 р. рішенням Міжнародної Ради з дитячої та юнацької літератури занесено до «Особливого Почесного списку Г. К. Андерсена». Помер у Києві 16 серпня 2014 року,

20 років тому (2005) померла перша в США жінка-адвокат українського походження Маруся Бек, голова міських зборів Дітройта. Народилася 29 лютого 1908 р.

31 січня

155 років тому (1870) народився Володимир Перетц, український і російський літературознавець, мовознавець, фольклорист, театрознавець, засновник Київської філологічної школи, Був першовідкривачем українських старожитностей. Один із авторів офіційного подання Російської академії наук до царського уряду «Об отмене стеснений малорусского слова» (1905) з вимогою вільного розвитку української мови, свободи друку. Брав участь у заснуванні Української Академії Наук, її академік (з 1919). Помер 24 вересня 1935 р. у Саратові.

Січень

75 років тому (1950) у Торонто появилось друком перше число універсального ілюстрованого місячника «Нові дні».

ОБ'ЄДНУЮЧИ ЗУСИЛЛЯ ЕМІГРАЦІЇ (до 100-річчя заснування в Празі Українського інституту громадознавства)

Знайомлячись з щоденниками відомого українського політика Микити Шаповала, які він вів у Празі, впадають в око його постійні записи про необхідність координувати зусилля різних українських емігрантських кіл, аби добитися єдності наших співвітчизників, яким довелося залишити на якийсь час рідну землю. А для цього необхідно було зайнятися детальним вивченням українського суспільства.

Одним з таких проєктів, які пропонував Микита Шаповал, було створення в Празі Українського інституту громадознавства, що фактично мав замінити існуючий доти Український громадський комітет у Празі. Тобто, досвід існування громадської структури мав тепер трансформуватися в інституцію, котра узагальнить результати практичних справ, що дасть можливість вести їх у подальшому краще, так би мовити, з вищим коефіцієнтом корисної дії для української еміграції.

З цього приводу ще 26 липня 1924 року Микита Шаповал відвідав заступника міністра закордонних справ Чехословаччини Вацлава Гірсу й передав йому пояснювальну записку й статут цієї інституції. Як записав Шаповал, Гірса «обіцяв сам проштудіювати це питання незабаром». При цьому український гість додав, що він хоче сам зайнятися розвитком названого інституту.

Після цього Шаповал витримав паузу до осені, після чого відновив свої візити до МЗС Чехословаччини. Так, 9 вересня 1924 року він продовжив розмову з Гірсом про Інститут громадознавства, зокрема, про окремі стипендії для членів його управи. Розмова про створення названого інституту постійно порушувалися при зустрічі українського політика з представниками чехословацьких властей, зокрема й щодо суми асигнувань на його діяльність.

Зрештою, це дало свої результати: 9 січня 1925 року відбулося засідання Організаційної комісії Українського інституту громадознавства й переведено перші вибори дійсних членів, членів-кореспондентів і наукових співробітників. Однак, затвердження кошторису цієї української інституції всіляко затягувалося. Аж 27 лютого 1925 року Вацлав Гірса повідомив про те, щоб українці подавали своє бачення витрат.

Звичайно, це був щасливий день для наших емігрантів! Хоч з другого боку було заявлено, що асигнування української еміграції через Український громадський комітет припиняються остаточно з 1 квітня.

Але продовження його діяльності у формі Українського інституту громадознавства всетаки не давало приводу до повного розпаду. Тож вдячний Шаповал одразу ж запропонував Гірсу стати членом новоствореного інституту. Той погодився й пообіцяв «посередничати», аби і міністр закордонних справ Чехословаччини Бенеш згодився на таку роль. Значною мірою це залежало від переконання чехословацького урядовця: «Я вірю, що інститут ви поведете добре».

Справді, Микита Шаповал повів справно справи Українського інституту громадознавства, використавши для цього існуючу у Празі філію Українського соціологічного інституту у Відні, заснувавши відділи: соціології і політики, народознавства та економіки й техніки. Згодом при УІГ відкрився заочний Український робітничий інститут, під його управою був Український Національний Музей у Празі.

Власне УІГ постійно розширявся, про що свідчить його звіт з діяльності за 1928—1929 роки, коли він уже називався Українським соціологічним інститутом. На той час у ньому вже існувало чотири відділи: соціології й політики, народознавства й культури, економіки і техніки і правознавства.

У першому працювали тоді соціологічний семінар Микити Шаповала, політичний Никифора Григорієва, педагогічний Софії Русової, кабінет військової соціології генерала Всеволода Петріва, а також кабінет вивчення села й міста Микити Шаповала.

Відділ народознавства й культури був представлений науково-методологічним семінаром з українознавства Леоніда Білецького, кабінет дослідження Кривиччини (білорусів) Т. Гриба і кабінет вивчення слов'янства Г. Омельченка.

У відділі економіки й техніки під керівництвом О. Мицюка поки що займалися дослідженнями українсько-чеських взаємин. Правничий відділ тільки-но розгортав свою працю

Необхідно додати, що на той час інститут очолював видатний український учений Леонід Білецький, а нараховував він у своєму складі 40 дійсних членів, у тому числі іноземців, 14 членів-кореспондентів і кількох асистентів. Почесним членом УІГ була видатна письменниця Ольга Кобилянська.

Після смерті Микити Шаповала в 1932 році Український інститут громадознавства став занепадати, хоч формально існував до закінчення Другої світової війни.

ЩОБ УКРАЇНЦІ КУБАНІ НАЦІОНАЛЬНО ОСВІДОМИЛИСЯ (до 100-річчя заснування в Празі Громади українців Кубані)

Поразка національно-визвольної боротьби українців у 1917—1921 роках змусила багатьох з них покинути рідну землю. Серед таких були і кубанці. Вони ж, опинившись на чужині, старалися консолідуватися як між собою, так і з українцями. Свідченням цьому — заснування на початку 1925 року в Празі «Громади українців з Кубані в Ч.С.Р».

І найголовнішим завданням створення цієї організації, про що і наголошується в її статуті, «сприяти тому, щоб Українці з Кубані осознали себе національно» і щоб вони могли «готуватися до активної пропаганди української національної ідеї і взагалі до національно-культурної праці на Кубані». А далі серед інших планів кубанської громади – «сприяти Україні осягти самостійности» й «вияснити і з'ясувати належне місце Кубані».

Для цього громада вважала за необхідне ознайомити своїх членів з наступними питаннями: історичні суперечки між Україною і москвою, кривди останньої нашому народові в минулому і в сучасний момент, положення України й Кубані в складі царської та радянської росії, підстави до відбудови суверенної української держави, а також положення Кубані в майбутньому.

Одним з таких кваліфікованих лекторів кубанці бачили члена Української Центральної Ради й тодішнього очільника українського студентства в Європі Тимоша Олесюка, до якого звернулися з проханням прочитати цикл лекцій з названих тем.

Другим напрямком національного освідомлення кубанців, повернення їм національної свідомості предків, які прийшли в степи Північного Кавказу, — організація власної видавничої справи. Завдяки випуску необхідної літератури кубанці також розраховували значно активізувати інтерес до витоків української нації та її державності. Тому й з'явилося звернення до кубанців з проханням підтримати матеріально своє видавництво, яке допоможе підштовхнути розвиток кубанознавства.

До Кубанського громадянства в Ч. С. Р.

В І Д О З В А

На еміграції знаходиться біля 10.000 кубанців. Більша половина з них прості козаки, а до того ж переважно чорноморці. Кубанська еміграційна інтелігенція старшої генерації в силу склавшихся умов не могла звер-

нути належної уваги на масу кубанського козацтва і віддала свої сили головним чином на підготовку кадра інтелігентних сил обох національностей. Молодша генерація, національно усвідомившись, повинна взяти на себе ведення, принаймні, культурно-національної праці серед свого «молодшого» брата, за допомогою брата, за допомогою кубанського, українського громадянства старшої генерації. Маючи дуже обмежену, в емігрантських умовах, можливість ведення політичної праці, ми звертаємо свою увагу і сили на працю культурно-національну. Залишаючи обов'язок працювати серед російської частини нашої еміграції кубанцям-росіянам, ми, українська частина кубанської еміграційної інтелігенції, повинні віддати свої сили і працювати для української частини еміграції — чорноморців.

І був би, нічим не виправданим, карним вчинком нашим, — що й надалі залишати масу наших чорноморців в духовних і фізичних лапах російських спекулянтів Кубанським ім'ям...

Пробудити віками приспану національну свідомість українську серед наших чорноморців, що перебувають на еміграції, — ось у двох словах наше завдання. Поглибити, поширити і довести національний, підсвідомий інстинкт до національної свідомості — можна навіть і при тих обставинах, в яких є ми і вони. Запорукою тому є той блискучий успіх спроби пробудити це природне для чорноморця — українця почуття. Спроба, яка з математичною якістю довела, як щиро й глибоко відгукується душа козака-чорноморця на перші ж проміні української культури. (відповіді на книжку «Національна справа на Кубані» — видання Громади Кубанців в Ч.С.Р.).

І не сміли б ми називатися українцями, на коли б не допомогли, принаймні, не спробували допомогти, цьому проміню пробити ту темну хмару, яку наганяють на його наші національні вороги.

Кому багато дається — з того й багато вимагається!

А тому закликаємо Вас допомогти морально й матеріально цій першій спробі систематичної й постійної національно-культурної праці серед кубанських козаків — українців на еміграції, яка (спроба) вилилась в організацію спеціального Видавництва популярних книжок, з характером і напрямком діяльності якого Ви можете ознайомитись з прикладеного при цьому Статута. Матеріальна Ваша допомога могла б бути у формі Ваших творів та грошових допомог (бажано було б і меншу суму, але стала для скріплення бюджету Видавництва). Крім цих пожертв, Видавництво

не розраховує на жадні субвенції, отже від кількості цих пожертв залежить і масштаб праці Видавництва, на що звертаємо Вашу увагу. Приймаючи на увагу ті специфічні умови, в яких зараз перебувають наші козаки (головним чином на Балканах), Видавництво примушено свою працю починати з Кубанознавства, з тим, однак, щоб, з'ясувавши в процесі праці можливість пропаганди ширших українських ідей, почати пропагувати також і їх рівнобіжно з Кубанознавством.

Що з фінансового боку Видавництво не є утопія — є ознак появи першої книги «Про козаків-чорноморців», видання якої в кількості 100 примірників коштує всього 100 к. с.

З щирою повагою

Бюро Видавництва   Голова В. Омельченко (в. р.)

Секретар М. Кириченко (в. р.)

Скарбник П. Штепа (в. р.)

Всю кореспонденцію просимо надсилати на

Адресу секретаря Видавництва «Кубань»:

Чехословацьчина, Лазне Подебради

Панська вулиця, ч. 87. М. Кириченко.

«ПАРАФІЇ ЖОДНОЇ НЕМАЄ, АЛЕ ВІРУЮЧІ Є...»

(до 80-річчя започаткування ліквідації

Української греко-католицької церкви)

Розробляючи план ліквідації Української греко-католицької церкви, енкаведисти вирішили на початку 1945 року провести розмову з Митрополитом Йосифом Сліпим, аби уточнити деталі майбутньої спеоперації. З цією метою уповноважений Центром досвідчений київський чекіст Сергій Карін-Даниленко напросився на зустріч до нового предстоятеля уніатської церкви.

У його доповідній, яка десятки років зберігалася в таємних архівах, зазначається, що 11 січня, рівно о 4 годині пополудні, він уже був у Митрополита. Порівняно з тим часом, коли я бачив Митрополита Сліпого останній раз, згадував у своїй доповідній вищому начальству полковник Карін, він зовні дуже осунувся. Мав хворобливе, блідне, схудле обличчя, втомлений погляд, слабкий голос.

Чекіст саме через це, мабуть, прямо запитав Митрополита:

— Чому Ви так погано виглядаєте?

— Очевидно, з тих же причин, що і Ви, — відповів Сліпий.

— Я багато працюю, — пояснив Карін.

— Саме через це і я осунувся, — парирував Митрополит, — тим паче, що моя робота пов'язана з багатьма клопотами, затрудненнями, переживаннями. Адже я митрополитствую усього два місяці. Вся вага і складність керівництва церквою звалилася на мої плечі.

— Але Ваші плечі, Ваша Ексцеленціє, не настільки вже старі, щоб згинатися під обов'язком керівництва церквою.

— Ні, я вже старий. Мені вже шостий десяток іде...

Перервавши на цьому обмін люб'язностями, доповідав далі полковник Карін, він одразу ж перейшов до ділових питань:

— Я прийшов до Вас, Ваша Ексцеленціє, для того, аби побалакати з ряду важливих питань. Насамперед мене цікавить, як Ви оцінюєте поїздку делегації до Москви?

— Поїздка делегації до Москви, — відповів Сліпий, — дала багато позитивних результатів. Головний з них — це те, що делегація від імені покійного Митрополита, а також від імені церкви, привітала в особі Голови ради у справах релігійних культів Івана Васильовича Полянського, радянський уряд, передала листа покійного Митрополита Андрея маршалу Сталіну і внесла зібрані віруючими й духовенством сто тисяч рублів на потреби поранених червоної армії. Крім того, делегація вияснила ряд важливих питань правового становища церкви, хоч, на жаль, усі ці питання не так розв'язані, як нам би цього хотілось.

— Які саме питання Ви маєте на увазі, — поцікавився чекіст Карін.

— Я доручив делегації інформувати Вас про поїздку до Москви й, очевидно, вона доповіла Вам ці питання.

— Так, делегація інформувала мене про поїздку, — признався Карін, — але які саме питання Ви вважаєте розв'язаними незадовільно?

— Найголовніше питання, вирішення якого не може задовольнити мене, — це питання про печатку для Митрополита, — сказав Сліпий. — Покійний Митрополит Андрей іменувався Митрополитом греко-католицької церкви, архієпископом Львівським і Кам'янець-Подільським і мав відповідну печатку. Згідно папських булл, я повинен іменуватися тим же титулом і, крім того, Митрополитом Київським, оскільки до цього мене зобов'язує, крім усього іншого, та обставина, що тепер кордон між Західною і Східною Україною впав, і я є главою Української

греко-католицької церкви на всій території СРСР, що документально засвідчено в папських буллах.

— Так, це так, але у Вас немає жодної парафії на території України і в СРСР немає, крім Галичини, — поспішив уточнити Карін.

— Парафії справді жодної немає на основній території України і в СРСР, — погодився Митрополит, — але ж віруючі є, і я являюсь їхнім духовним главою. Тому я і просив про те, аби мій титул затримався в печатці, інакше фактично виходить, що я навіть не можу іменуватися тим титулом, який мав покійний Митрополит Андрей, адже в Москві було заявлено, що я не повинен, наприклад, називатися навіть Кам'янець-Подільським.

— З цього питання, — цинічно зіронізував Карін, — Вам у Москві було дано компетентне роз'яснення: у випадку, якщо в Києві організується хоч би одна парафія, то Ви будете називатися і Київським, а, взагалі-то кажучи, для того, щоб іменуватися Київським, треба сидіти в Києві і бути, де-факто, главою української церкви.

— Так, але це може бути тільки тоді, коли православна церква з'єднається з греко-католицькою церквою, — чітко сказав Сліпий.

— Цілком можливо, що це так, — наче чекаючи такої відповіді, погодився Карін й одразу ж запитав: — Між іншим, як Ви мислите возз'єднання православної з греко-католицькою церквою — під главенством Московської патріархії, Вселенського патріарха чи Папи Римського?

— Звичайно, тільки і тільки під главенством Папи Римського, — відповів Сліпий.

Полковник Карін, як тільки почув ці слова, одразу ж кинувся заперечувати:

— Ну, цього, я повинен Вам висловити свою приватну думку, ніколи не буде. Православні віруючі в Україні, Ви пробачте мене, вважають греко-католиків — зрадниками своєї церкви і ніколи на таке возз'єднання не підуть. Якщо ж говорити про возз'єднання, то воно мислиме тільки як возз'єднання греко-католиків з православними, тобто повернення до того періоду становища церкви, яке було до 1596 року, до заключення Брестської унії. Тим паче, що йдеться про возз'єднання уніатів, як меншості з православними як з більшістю.

— Але возз'єднання на такій базі ніколи не відбудеться, — спокійно зазначив Митрополит.

— Ми з Вами, Ваша Ексцеленціє, з офіційних питань зачепили, хоч

може і важливий для Вас, але для мене приватний і дискусійний, тому дозвольте на цьому закінчити з ним. Мене цікавить, як просувається у Вас справа з друкуванням звернення до духовенства і віруючих стосовно бандерівського зла, — перейшов на іншу тему чекіст.

Таке звернення з Святоюрської гори давно видали і довели його до відома духовенства, головним чином, тих священників, які були присутні на щотижневих зборах на Святоюрській горі. Що ж стосується друкування і поширення його по парафіях, то Митрополит витягнув припасений козир:

— Я не можу цього зробити, тому що фактично не дозволені до друку архієпархіальні відомості, в яких я повинен був би опублікувати це звернення.

Щоправда, була й інша причина, яка за цих обставин бачилася важливішою: видати Йосифу Сліпому, котрий щойно узяв на себе обов'язки Глави Української греко-католицької церкви, звернення проти бандерівців першим друкованим документом було б рівним самоспаленням. Відтак у відповіді Митрополита йшлося нібито про вболівання за престиж більшовицької влади: «Було б нерозумно й недоцільно, оскільки віруючі й духовенство розцінили б цей факт як натиск радянської влади».

І спостерігши здивування на обличчі чекіста, Сліпий продовжив: «Я маю намір видати перший свій номер архієпархіальних відомостей, в якому вмістити оцінку діяльності покійного Митрополита Андрея; документи з призначення мене главою греко-католицької церкви; повідомлення про інтронізацію свою, а потім надрукувати й звернення... як документ, котрий зачіпає найбільш актуальне питання становища в західних областях України.

Можливо, Карін і повірив у це, бо відгукнувся на ці слова схвально:

— Справді, все це правильно, але чому ж досі ні Ви, ні жоден з Ваших представників не поставили питання про друкування архієпархіальних відомостей? Адже вони могли бути надруковані в будь-якій радянській друкарні, як про це я говорив Вам і Вашим представникам неодноразово, — нібито дорікнув Карін.

— Ми всі чекали, що органи радянської влади задовольнять нашу просьбу й дозволять нам мати свою друкарню, однак, на жаль, і з цього питання в Москві було заявлено, що мати власну друкарню нам не до-

зволяється, а те, що необхідно надрукувати, може бути надруковано в будь-якій місцевій радянській друкарні.

— Виходячи з цієї, цілком визначеної й офіційної відповіді, я раджу Вам, Ваша Ексцеленція, підготувати архієпархіальні відомості в тому вигляді, в якому Ви говорили, і пошвидше віддати їх до друку, тому що всі питання, які Ви хочете висвітлити у відомостях, за давністю часу можуть втратити свою актуальність, не кажучи вже про те, що із зверненням проти бандерівського зла греко-католицька церква виглядає дуже погано. У той час, коли населення Західної України, органи радянської влади, інтелігенція Західної України ведуть активну боротьбу з бандерівським злом і невдовзі доведуть її до кінця, — церква мовчить. За такого становища складається враження, що Ви фактично солідаризуєтесь з бандерівським злом. Більш того, потворствуєте цьому злу, тим паче, якщо взяти до уваги десятки випадків активного сприяння служителів культу українсько-німецьким націоналістам з ОУН і УПА, агентам німецької розвідки й гестапо.

При цьому Карін почав наводити Митрополиту факти про нібито активну участь уніатських священників в УПА й ОУН. Зокрема, чекіст навів кілька випадків, коли диякон в Радехівському районі прийняв диверсантів-оунівців; коли в уніатській церкві було знайдено склад продуктів УПА; коли священник уніатської церкви в Тернопільській області написав до місцевої газети «Вільне життя» покаєння про свою участь в ОУН, обіцяючи припинити всяку боротьбу з народною радянською владою...

Узагальнюючи ці випадки, полковник Карін заявив Сліпому, що в світлі всіх цих фактів греко-католицька церква є пособницею бандерівщини.

Не даючи Сліпому відповісти, Карін продовжував:

— Покійний Митрополит Андрей цілком однозначно, незадовго до своєї смерті, виступав проти бандерівського зла. Фактично, це був останній його публічний виступ перед духовенством, і ми вважали, що цей виступ стане заповітом для Вас особисто, для всього єпископату й духовенства, тим паче, що Ви віддаєте собі звіт у тому, скільки горя мирному населенню приносять бандити з УПА. Покійний Митрополит Андрей був Вашим «батьком», Ви — його «син...», — ці останні слова Карін вимовив повільно й зробив паузу.

Під час неї чекіст пильно дивився на Сліпого, як йому було доручено вищим керівництвом. Карін спеціально вжив ці два слова, аби визна-

чити, яке враження зроблять слова «батько» й «син» на Сліпого, в зв'язку з тим, що енкаведисти одержали дані, нібито Йосиф Сліпий — незаконний син Андрея Шептицького.

Жоден мускул не здригнувся на обличчі Сліпого, доповідав Карін.

— Він сидів абсолютно спокійно. Його внутрішнє хвилювання проявилось тільки в одному — він ковтнув слину, як це роблять люди, в яких пересохло у роті.

Переконавшись, що ось таке несподіване провокаційне повідомлення не подіяло на Митрополита, Карін після паузи, продовжував:

— Так, Ви — «син» свого «батька». Звичайно (чекіст при цьому знову зробив паузу), я кажу «син» у розумінні духовному. Виходить так, Ваша Ексцеленціє, що сини не виконують заповітів батьків своїх, не кажучи вже про обов'язки кожного з Ваших представників як громадянина радянської країни. Все, що я Вам кажу для того, щоб Ви зробили для себе висновки й перейшли до практичних дій.

У РЕАЛЬНОМУ РЕЖИМІ «ФАТИ-МОРГАНИ» (до 40-річчя останніх проектів ідеологічного забезпечення комуністичного будівництва в Україні)

Розпочинався 1985 рік. Найбільша країна планети, яку американський президент Рональд Рейган назве імперією зла, увійшла в нього винятково зі старим політичним багажем. Це особливо зримо відчувалося від погляду на полиці магазинів і почутого з телевізійних екранів. Але нічого не змінювалося в компартійній верхівці УРСР, яка мала доповідати до москви про успіхи в будівництві комунізму.

Особлива роль у цьому належала Комісії ЦК компартії України із зовнішньополітичної пропаганди та контрпропаганди, яка регулярно, двічі на рік, з урахуванням здійснюваних у республіці основних заходів, а також «особливостей ворожої пропаганди, що велася з-за рубежа», звертала увагу на вирішення певних проблем.

Що ж найбільше турбувало членів цієї комісії, можна дізнатися з її плану на перше півріччя 1985 року, який було схвалено й підписано 14 січня секретарем ЦК Олександром Капто?

Насамперед, це «пропаганда історичних досягнень і переваг соціалізму, його реального демократизму й гуманізму; глибокі роз'яснення сутті внутрішньої й зовнішньої політики КПРС і Радянської держави;

показ історичного значення Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні».

Поряд з цим стояло завдання розгортати «політичне звинувачення імперіалізму, капіталістичної дійсності; протидіяти спробам імперіалістичної і сіоністської пропаганди звести наклеп на історію і політику КПРС і радянської держави, розвиток економіки й культури, радянської демократії, соціальних і національних відносин в СРСР, фальсифікації історії другої світової війни».

Звично стояли й атеїстичні завдання: «відсіч спробам зарубіжних клерикальних центрів використовувати релігію в політичних цілях, інспірувати релігійний екстремізм».

Стосовно останніх завдань, то намічалось готуватися до протидії «буржуазно-націоналістичній і клерикальній пропаганді в зв'язку з церковним ювілеєм — 1000-літтям запровадження християнства на Русі». Як і до «антикомуністичним акціям Ватикану, його підривної роботи проти соціалістичних держав, національно-визвольного і антивоєнних рухів».

Окрім завдання висувалися перед Товариством «Україна» з метою розгортання інформаційно-пропагандистської і контрпропагандистської роботи серед української еміграції. Йшлося, зокрема, про направлення делегацій товариства для участі в Шевченківських читаннях в ряді університетів Канади, етнічних фестивалів в США й Канаді. І все для того, щоб переконати співвітчизників за океаном про те, як вони втратили, що не повертаються на рідну землю, де, мовляв, людині живеться найкраще в світі.

Подібні рекомендації пропонувалися і в другому півріччі 1985 року: після того, як уже змінилася влада в партії, накреслено було план перебудовних процесів, комісія ЦК продовжувала закликати «глибоко роз'яснювати суть внутрішньої й зовнішньої політики КПРС, проєктів нової редакції Програми КПРС і «Основних напрямків економічного й соціального розвитку СРСР на 1986—1990 роки і на період до 2000 року»; протидіяти ворожим інсинуаціям в зв'язку з підготовкою до XXVII з'їзду КПРС.

Природно, автори цього плану не могли не переписати обов'язкові постулати комуністичної пропаганди із завдань першого півріччя: звернути увагу на «пропаганду історичних завоювань і цінностей соціалізму; політичне викриття імперіалізму, капіталістичної дійсності,

буржуазного способу життя; відсіч підривним пропагандистським кампаніям зарубіжних буржуазно-націоналістичних, сіоністських і клерикальних центрів».

З метою здійснення звичної вже інформаційно-пропагандистської й контрпропагандистської роботи серед української еміграції в капіталістичних країнах рекомендувалося посилити контакти на цей раз з лемками на чужині, зокрема в США й Канаді.

Крім того, планувалося розповсюдити серед української діаспори 2 тисячі примірників літератури про вирішальний вклад радянського народу в перемогу в Другій світовій війні, 300 копій документальних кінофільмів про радянську Україну, 10 комплектів фотовиставок «Право на відпочинок», іншу інформаційну й довідкову літературу «про переваги радянського способу життя, досягненню УРСР у розвитку економіки, науки й культури».

Знову ж таки, не було обійдено увагою так званих українських буржуазних націоналістів. Тож планувалося направити за кордон і поширити серед туристів, що прибувають до УРСР, 2 тисячі примірників літератури, в якій розвінчується «злочинна діяльність українських буржуазних націоналістів у роки другої світової війни, а також 80 копій кінофільмів цієї тематики».

Висновок один: надворі вже розгорталися перебудовні процеси, а промосковська влада в Україні все ще намагалася зупинити рух уперед.

ЛЮТИЙ

1 лютого

55 років тому (1970) помер Микола Шраг, український громадсько-політичний діяч, історик права, економіст. Народився у 1894 р.

2 лютого

260 років тому (1765) народився Тимофій Осиповський, український і російський математик, філософ. Помер у 1832 р.

180 років тому (1845) у Гримайлові на нинішній Тернопільщині народився Іван Пулюй, видатний фізик, відкривач "X"-променів. Помер 31 січня 1918 р.

170 років тому (1855) народилась Марія Малиш-Федорець, українська актриса. Вчилась в Києві в Музично-драматичній школі М. Лисенка, грала в театрі М. Садовського (1906—20), знялася в кінофільмі «Запорозький скарб» (1913). З 1944 — на еміграції у Німеччині, з 1951 — в Мельбурні (Австралія), де й померла 5 квітня 1960 р.

160 років тому (1865) народився Михайло Туган-Барановський, український економіст, історик, державний діяч. Професор Петербурзького (1913) і Київського (1918) університетів, один з ініціаторів створення Української Академії Наук. Міністр фінансів за Центральної Ради (1917—18). Директор Інституту з вивчення економічної кон'юнктури та народного господарства України. Помер у 1919 р.

35 років тому (1990) у Нью-Йорку (США) померла Олімпія Добровольська, українська драматична актриса, режисер, педагог, дружина Й. Гірняка. Народилась 12 серпня 1892 р.

20 років тому (2005) померла видатна українська співачка Раїса Кириченко. Народилася 14 листопада 1943 р.

3 лютого

160 років тому (1865) народився Олексій Кушакевич, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. У Військовому міністерстві Гетьманату опікувався впровадженням орденів Української держави. Помер 19 квітня 1932 в Парижі.

120 років тому (1905) народився Петро Власюк, український фізіолог рослин, агрохімік і ґрунтознавець, академік АН УРСР, академік ВАС-ГНІЛ. Розробив систему харчування і удобрення найважливіших сільськогосподарських культур. Вивчав процес харчування рослин і з'ясував роль в їхній життєдіяльності мікроелементів, обґрунтував їхнє використання для підвищення врожайності рослин, запропонував нові

види добрив, збагачених мікроелементами. Помер 18 березня 1980 р.

110 років тому (1915) народився Олександр Поваренних, український мінералог і кристалограф, академік АН УРСР. Розробив основи кристалохімічної теорії твердості, пружності, інфрачервоних спектрів та інших властивостей мінералів. Запропонував кристалохімічну класифікацію мінералів. Помер 4 березня 1986 р.

85 років тому (1940) у Вінніпезі (Канада) було створено Комітет українців Канади (КУК).

80 років тому (1945) перший окружний з'їзд народних комітетів Мараморощини ухвалив рішення про приєднання до Закарпатської України й УРСР.

4—11 лютого

80 років тому (1945) у Ялті проходила Кримська конференція глав урядів СРСР, США і Англії,

5 лютого

175 років тому (1850) народився Остап Терлецький, український публіцист, літературознавець, громадський діяч, Помер 22 липня 1902 р. у Львові.

85 років тому (1940) у Празі померла Софія Русова, українська громадська діячка, педагог, засновниця українських жіночих організацій; член Центральної Ради, директор департаменту дошкільної і поза-шкільної освіти Генерального секретарства (Міністерства) освіти УНР. Народилася у 1856 р.

75 років тому (1950) в Харкові народився Віталій Зубар, український археолог і антикознавець, дослідник античного Херсонеса.

70 років тому (1955) у Вінніпезі (Канада) помер видатний український вчений Леонід Білецький. Народився 5 травня 1882 р. на Житомирщині,

6 лютого

105 років тому (1920) депутат Гіяцинт де Гайар-Бансель вніс до французького парламенту пропозицію про визнання УНР.

90 років тому (1935) у Лук'янівській тюрмі (Київ) наклав на себе руки письменник Борис Тенета (справжнє прізвище — Гурій). Репресований. Народився 1903 р. на Донеччині.

8 лютого

175 років тому (1850) у с. Мотронівка (тепер — Кіровоградська область) народився Іван Похитонов, український і російський живописець.

сець, член Санкт-Петербурзької академії мистецтв. Навчався в Парижі. Член Товариства передвизників та Товариства південноросійських художників. З 1913 мешкав в Україні, 1919 емігрував. Автор вишуканих пейзажів — «Вечір на Україні», «Жнива», «Зимові сутінки на Україні» та ін. Помер 12 грудня 1923 року.

125 років тому (1900) помер Лев Турбацький, український літературний критик, журналіст, публіцист. Був одним із редакторів газети «Буковина» (1897—1899), допомагав редагувати газету «Громадський голос» і журнал «Радикал» (Львів). Народився 7 червня 1876 р. у Джурині (тепер — Тернопільська область).

100 років тому (1925) народився Віктор Зарецький, український живописець, педагог, громадський діяч. Закінчив Київський художній інститут (нині — Академія), де у 1953-57 роках працював викладачем. Разом з дружиною, художницею Аллою Горською, був активним учасником руху «шістдесятників». Один з організаторів Клубу творчої молоді в Києві (1962), з 1963 — його голова. Відкрив власну художню студію (1978). Помер 23 серпня 1990 року.

95 років тому (1930) в Білоусівці (тепер — Полтавська обл.) народилася Діана Петриненко, українська співачка (лірико-коломоратурне сопрано), лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1972), народна артистка СРСР (1975). Закінчила Київську консерваторію (1955), аспірантуру при ній (1961). У 1955-1958 рр. солістка капели «Думка», з 1962 — Київської філармонії. З 1961 р. викладає у Київській консерваторії. З успіхом гастролювала у Фінляндії, Югославії, Польщі, Угорщині, Німеччині, Канаді, Італії, Нідерландах, Японії та інших країнах. Померла 17 листопада 2018 року.

85 років тому (1940) на околиці Праги у с. Горні Черноушіце помер Спиридон Черкасенко, український драматург, громадський діяч. Народився 1 грудня 1876 р. в Новому Бузі (нині — Миколаївська обл.).

70 років тому (1955) у Нью-Йорку помер головний редактор «Свободи» Лука Мишуга. Народився 13 жовтня 1887 р. на Львівщині.

9 лютого

115 років тому (1910) у Санкт-Петербурзі народилась Галина Мазепа-Коваль, укрїнський живописець, графік, кераміст. З 1911 до 1921 жила в Катеринославі (тепер — Дніпро), потім навчалась у Львові, мешкала у Празі (1923-44), де навчалася в Українській студії пластичних мистецтв, державній художньо-промисловій школі, Академії мистецтв.

З 1947 року мешкала в Каракасі (Венесуела), де й померла 30 червня 1995 року. Серед творів — «Покрова», «Дівчина з намистом», «Русалки» та ін.

10 лютого

125 років тому (1900) засновано першу політичну партію на Наддніпрянщині — Революційну українську партію,

105 років тому (1920) голова Надзвичайної Дипломатичної Місії УНР у Великій Британії Арнольд Марголш звернувся до Голови Мирної конференції у Парижі з проханням підтримати Україну. . .

90 років тому (1935) народилась Таїсія Литвиненко, українська актриса, народна артистка УРСР. Зіграла низку ролей у кінофільмах «Назар Стодоля», «Григоріи Сковорода», «За двома зайцями», «Максим Перепелиця», «Вавилон ХХ».

85 років тому (1940) у західних областях УРСР розпочато перший етап депортації населення, що охопив 220 тис. осіб.

85 років тому (1940) у Кракові відбулася Надзвичайна конференція прихильників Степана Бандери, на якій стався розкол на ОУН-Б (на чолі з С. Бандерою) та ОУН-М (на чолі з А. Мельником).

11 лютого

355 років тому (1670) народився Самійло Величко, український козацький літописець. Помер, ймовірно, після 1728 р.

105 років тому (1920) Апостольський Престол призначив послом Ватикану в Україні отця Дженоккі.

95 років тому (1930) Президія Ради Національностей Центрального комітету Союзу РСР ухвалила постанову про практичне здійснення національної політики на Північному Кавказі, яким зверталася увага на посилення українізації.

12 лютого

130 років тому (1895) у Києві народився Анатолій Петрицький, український живописець, художник театру, народний художник СРСР. Професор Київського художнього інституту (1947—50). Помер 6 березня 1964 року в Києві.

14 лютого

95 років тому (1930) народився Георгій Якутович, український графік, народний художник УРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, двічі лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Помер 5 вересня 2000 р.

90 років тому (1935) у Львові помер В'ячеслав Будзиновський, укра-

їнський письменник, видавець, учений, політичний діяч. Очолював націонал-демократичну партію і представляв її в австрійському парламенті (1907—1918), українську партію праці. Народився 30 січня 1868 р. в с. Баворів (тепер — Тернопільська обл.).

15 лютого

135 років тому (1890) народилася Ганна Кушнарєва, українська актриса. Працювала в трупах Д. Гайдамаки, Т. Колісніченка, Руському народному театрі у Львові, театрах Умані, Воронежа, Харкова, Кривого Рога. Померла 21 січня 1962 р. в Києві.

25 років тому (2000) помер багаторічний керівник дніпропетровського КБ «Південне» Михайло Уткін. Народився 17 жовтня 1923 р.

16 лютого

105 років тому (1920) під керівництвом сталіна засновано раду Української трудової армії для організації відбудови Донбасу з метою збільшення поставок у більшовицьку Росію українського хліба й вугілля.

18 лютого

170 років тому (1855) у Млієві (нині — Черкаська обл.) народився Лев Симиренко, український помолог. У 1877 р. у Млієві заклав перший у Європі помологічним розсадник та маточний сад. Створив одну з найбагатших у Європі колекцій плодових, ягідних та декоративних рослин (понад 3000 сортів та форм). За допомогою клонового добору отримав широко відомий сорт яблуні Ренет Симиренка. Автор низки фундаментальних робіт в галузі помології та історії плідництва у Криму. Помер 6 січня 1920 р.

140 років тому (1885) помер Євген Желехівський, український мовознавець, фольклорист, педагог і громадський діяч. Народився 24 грудня 1844 р. у с. Хишевичі (тепер — Львівська обл.).

125 років тому (1900) в Балаклії (нині — Харківська обл.) народилася Оксана Петрусенко, українська співачка, народна артистка УРСР (1939). Найбільш її відомими оперними партіями були Наталка («Наталка Полтавка»), Одарка («Запорожець за Дунаєм»), Марія («Мазепа»), Оксана («Черевички») та ін. Виступала як концертна співачка. Померла 15 липня 1940 р. у Києві.

19 лютого

165 років тому (1860) народився Веніамін Кордт, український історик, картограф, педагог, один із засновників Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Помер у 1934 р.

160 років тому (1865) народився Георгій Висоцький український лісівник, ґрунтознавець та геоботанік, академік АН УРСР. Встановив характер впливу лісу на середовище та причини безлісся степів, уперше розрахував баланс вологи під лісом та полем, заклав основи ґрунтової гідрології посушливих районів та розробив вчення про типи водного режиму ґрунтів, описав процес оглеювання, розробив основи орокліматичної класифікації ґрунтів. Помер 6 квітня 1940 р.

40 років тому (1985) у Східній Німеччині помер видатний фізик сучасності Остап Стасів. Народився в Борщовичах біля Львова 1 січня 1903 р.

20 лютого

220 років тому (1805) помер видатний лікар Данило Самойлович. Народився в Янівці на Чернігівщині в 1744 р.

120 років тому (1905) народився Улас Самчук, український письменник, мемуарист, публіцист, голова МУРУ. Автор трилогій «Волинь», «Ост», романів «Гори говорять», "Сонце з заходу», спогадів «На білому коні», «На коні вороному», «Плянета Ді-Пі». Помер 9 липня 1987 р. Похований на цвинтарі св. Володимира українського поселення Київ на околиці Торонто (Канада).

70 років тому (1955) у Києві народився Олександр Колчинський — перший український борець греко-римського стилю, якому вдалося стати дворазовим олімпійським чемпіоном (1976, 1980). Помер 16 липня 2002 року.

21 лютого

130 років тому (1895) на Підляшші народився Тиміш Олесіюк, український лікар, демограф, історик, громадсько-політичний діяч, член Центральної Ради, член уряду УНР в екзилі. Автор численних розвідок про українців у світі, зокрема, розробляв концепцію східноукраїнського розселення. Після Другої світової війни емігрував до США. Брав активну участь у створенні Енциклопедії Українознавства. Помер у Лос-Анджелесі у 1978 р.

100 років тому (1925) у Києві народився Ігор Шамо, український композитор, народний артист УРСР (1975), лауреат премії Ленінського комсомолу УРСР (1972), Державної премії імені Т. Г. Шевченка (1976). Автор музичних творів різних жанрів — симфоній, кантат, ораторій, сюїт, камерно-інструментальних ансамблів, фортепіанних п'єс, музики до кінофільмів і драматичних спектаклів, пісень (серед яких — «Києве

мій», «Ой вербиченько» та ін.). Помер у Києві 16 серпня 1982 р.

75 років тому (1950) у Києві помер Михайло Скорульський, український композитор, заслужений діяч мистецтв УРСР (1947). Автор опери «Свічине весілля» (1948), балету «Лісова пісня» (1936), а також симфонічних та камерно-інструментальних творів. Народився 6 вересня 1887 р. у Києві.

22 лютого

150 років тому (1875) народився Микола Головин, військовий діяч. Був генерал-лейтенантом царської армії, сприяв українізації російської армії, на службі в українській армії з листопада 1917 р. За Гетьманату був у Генеральному штабі, з 1919 р. — начальник штабу армії Колчака, з 1920 р. — в еміграції у Франції, займався викладацькою та громадською діяльністю. Помер 10 січня 1944 р.

100 років тому (1925) збори мешканців слободи Олешенка Курської губернії ухвалив рішення про приєднання до України.

50 років тому (1975) у Вінніпезі (Канада) померла Катерина Антонович (дівоче — Серебрякова), український живописець, графік, педагог. Навчалася у Харківській школі рисунка, в Українській Академії мистецтв. Викладала в Художній школі у Вінніпезі. Твори: «Студентка», «Портрет професора В. Біднова». Народилася 1884 р. у Харкові,

24 лютого

230 років тому (1795) помер Георгій Кониський (світське ім'я Григорій), український і білоруський релігійний діяч. Народився 1 грудня 1717 р.

200 років тому (1825) помер Іван Атаназевич, український золотар. З 1802 — голова Київської управи ремісничих цехів, почесний громадянин Києва. Серед його творів у стилі бароко і рококо — оправа Євангелія (1766), дарохранильниці (1788), потир (1809). Народився 1732 р.

125 років тому (1900) народився Олексій Квасницький, український фізіолог, академік АН УРСР. Розробив теоретичну основу вирощування, годування та відгодовування свиней, впровадив у практику метод їхнього штучного запліднення, запропонував метод міжпорідної трансплантації запліднених яйцеклітин. За його ініціативою у Полтаві уперше у тодішньому СРСР була організована спеціалізована станція зі штучного запліднення свиней та розроблена нова технологія «машинного» вирощування поросят. Помер 27 листопада 1989 р.

25 лютого

175 років тому (1850) народився Володимир Барвінський, україн-

ський письменник, засновник, видавець і редактор (1880—1883) газети «Діло». Помер 3 лютого 1883 р. у Львові,

120 років тому (1905) в Одесі народився Павло Вірський, український балетмейстер. У 1937 р. створив Ансамбль танцю України, в 1955—1975 рр. був його художнім керівником. З 1977 р. ансамбль носить ім'я П. Вірського (нині — Державний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського). Помер 5 червня 1975 р.

105 років тому (1920) в Омську при губернському відділі народної освіти заснована українська секція, яка мала своїм завданням піклуватися про відродження національного життя на теренах цього краю.

100 років тому (1925) голова Раднаркому УСРР Влас Чубар виступив на засіданні політбюро ЦК КП (б) У з доповіддю про проект декрету «Про заходи щодо проведення повної українізації радянського апарату».

80 років тому (1945) у Бад-Кіссінгені (Німеччина) помер Аркадій Любченко, український письменник, один із фундаторів ВАПЛІТЕ. Народився 19 березня 1889 р. у с. Старо-Животів (нині — Черкаська обл.).

27 лютого

150 років тому (1875) у с. Михайлівка (нині — Пензенська обл., Росія) народився Володимир Філатов, офтальмолог, академік АН УРСР. З 1903 р. жив і працював в Одесі. Створив українську школу офтальмологів. Запропонував низку оригінальних хірургічних методів відновлення зору, зокрема, уперше запропонував для пересадки рогівку з очей трупів. Помер 30 жовтня 1956 р.

28 лютого

150 років тому (1875) народився Олександр Лігнау, військовий діяч, генерал-майор царської армії. У 1917 р. брав участь в українізації російських військових частин. У травні 1918 р. призначений заступником Військового міністра. Помер у Болгарії 1923 р.

ЗА СОБОРНУ УКРАЇНУ Й ПРИЯЗНИХ СУСІДІВ (до 130-річчя від дня народження Тимоша Олесіюка)

Серед українських політиків, які активно розробляли можливі варіанти державного устрою на землях росії після її розвалу, особливо багато працював член Української Центральної Ради від Холмщини й Підляшшя Тиміш Олесіюк. Свою національну свідомість сформував він, як писав у споминах, перебуваючи у Волинській духовній семінарії в Житомирі в 1908—1912 роках під впливом загальної «українофільської» атмосфери поміж семінаристами та професорами.

Маючи попередній деякий організаційний досвід з нелегальної семінарської Української громади, вступивши восени 1912 року до Варшавського університету, він не лише приєднався до Волинського земляцтва, але і до загальної університетської Української громади, очолюваної професором Зіновієм Гутніковим. А при ній постійно працювали драматична секція, хор референтна секція й українська бібліотека.

Тож на початку Першої світової війни Тиміш Олесіюк уже був освідомлений, що до неї треба ставитися винятково «з точки зору інтересів українського народу, не підлягаючи всеросійській военній психозі та не впадаючи в паніку від шовіністично-московських переслідувань українства».

А у вересні 1915 року під час свого першого знайомства з Симоном Петлюрою в Москві уже позитивно сприйняв його поради щодо методів національно-політичної освідомлюючої праці, які необхідно було продовжувати на новому місці в Ростові над Доном, куди евакуювався Варшавський університет. А ще знайшли найглибший відгук у його серці проповідувані Братством самостійної української державності ідеї її відродження.

І коли на його очах, як фігурки на шаховій дошці, падали такі світові потуги, як Австро-Угорська, Російська, Турецька, Італійська, Французька, Великобританська, Бельгійська, Нідерландська, Португальська, то він узявся аналізувати долю й новітньої більшовицької, яка окупувала його рідну землю. Бо без цього не мала видів на майбутнє й Україна.

Завтрашній день України дипломований історик і лікар Тиміш Олесіюк, котрий змушений був після Другої світової війни перебратися за

океан, бачив у повному єднанні всіх земель, запропонувавши «Мапу Соборної України», яка була виконана як додаток до збірника праць різних авторів, що присвятили спеціальну увагу з'ясування елемента «Соборності» в тогочасній українській національно-державній самосвідомості на чужині.

На його думку, «ведучи безоглядну боротьбу на суцільних землях Матірньої України, українське суспільство мусить одночасно не випускати із своєї пильної уваги жадного члена української національної спільноти, де б він не опинився, і мусить зробити все, аби заховати його для Української Нації». Тому для значніших українських територіальних зосереджень мусять бути створені «окремі активні, достосовані до сукупности місцевих обставин, національно-політичні програми, що не лише заховували би в непорушности українську національну субстанцію, але й давали би нові можливості та сили для досягнення загальних національних цілей».

Зокрема, програми необхідно було створити для таких груп українських зосереджень:

1. Української еміграції в Країнах Західної Європи.
2. Української еміграції в Країнах Північної Америки (ПАСД, Канада)
3. Української еміграції в Країнах Південної Америки (Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай, Перу).
4. Української людности земель на захід від сучасної лінії Керзона в сучасній Польщі (Північне та Південне Підляшшя, Холмщина, Посяння, Лемківщина).
5. Української людности земель в сучасній Словаччині (Пряшівщина).
6. Української людности земель в сучасній Румунії (Мармарошчина, Південна Буковина, Тульчинська Дунайська Дельта).
7. Української людности сучасної Молдавської ССР (Середуща Басарабія).
8. Української людности земель приділених нині до Совітської Білорусі (Західне та Східне Полісся).
9. Української людности сумежних з УССР земель приділених нині до РСФСР (Сіверщина, Курщина, Вороніжчина, Крим).
10. Української людности земель Козаччини, себто комплексу колишніх адміністративно-політичних областей шести Козачих Військ: 1. Кубанського, 2. Терського, 3. Донського, 4. Астраханського, 5. Уральського і 6. Оренбургського — на захід від Мугоджарського Хребта та Блакитного (Аральського) моря.

11. Української людности земель Казахстану — Сірої України в складі: а) областей Казахської ССР на схід від Мугоджарського Хребта, в) південних козаچه-українських округ сучасного Уральського Краю і с) південних округ з українською переважаючою людністю сучасного Західно-Сибірського Краю.

12. Української людности земель Зеленої України — Зеленого Клину в складі: а) цілого сучасного совітського (Далеко-Східнього Краю, в) Алданської округи Якутської ССР, с) Забайкальського Краю разом з Монголо-Бурятською АССР».

Цілком зрозуміло, наголошував автор, що програми для перших трьох груп української людності може містити в собі лише завдання утримання культурно-національної єдності емігрантів з народом і країною їхнього походження та завдання всемірного сприяння досягненню національно-державних цілей України.

Інший і значно ширший уже концентр завдань мусять містити програми для 4—9 груп як населення суміжних з тогочасною УРСР територій, відділених від суцільного геополітичного масиву Матірної України, заходами ворожої Україні московсько-«большевицької» політики.

Специфічні й надзвичайно відповідальні національно-політичні завдання мали пропоновані ним програми чинності 10—12 груп української людності, що була сконцентрована в дуже великих компактних масах на суцільних територіях на схід від Української Метрополії. З цього приводу писав він так: «У кожному з вище зазначених комплексів українських осельчих теренів — Козаччини, Казахстану та Зеленої України, українська людність нині творить чисельно, коли не абсолютну, то релятивну більшість, однак було би непростимою помилкою висувати для цих земель програм простого приєднання їх, чи втілення до єдиного українського національно-державного організму. Такий програм не дався би реалізувати не лише через рішучий опір проти нього москалів, але й через те, що він не знайшов би для себе належного розуміння й співчуття рівнож і серед автохтонної немосковської людности. Українці, видвигнувши подібний «єдинонеділимський» програм, негайно створили би проти себе єдиний фронт всіх неукраїнців, і, будучи через це морально ослабленими, своїми лише силами не досягли би жадної зміни сучасного свого трагічного положення».

Єдино можливим для зреалізування він вважати лише такий національно-державний план, який, спираючись на незаперечний факт єди-

ного антимосковського фронту всіх народностей згаданих теренів, дав би задовільні формули й гарантії співжиття, співпраці, рівноправності й волі як українцям, так і іншим місцевим народностям і племенам. Таким чином, названі ним три держави, відокремлені від московських політичних впливів і з'єднані між собою й з Матірньою Україною федеративним зв'язком, могли б забезпечити свою самостійність й волю від ворожої агресії, з якої б вона сторони не походила.

Така чотирьохчленна «Федеративна Соборна Україна», маючи сімдесят п'ять мільйонів населення, в своїй обороні проти московської агресії могла б розраховувати на активну оружну поміч ще й тридцяти п'яти мільйонів душ безпосередньо загрозованих московщиною народів територіальних комплексів: 1) Балтійського (16—20 мільйонів осіб); 2) Кавказького (9—10 мільйонів) і 3) Туркестанського (10—11 мільйонів).

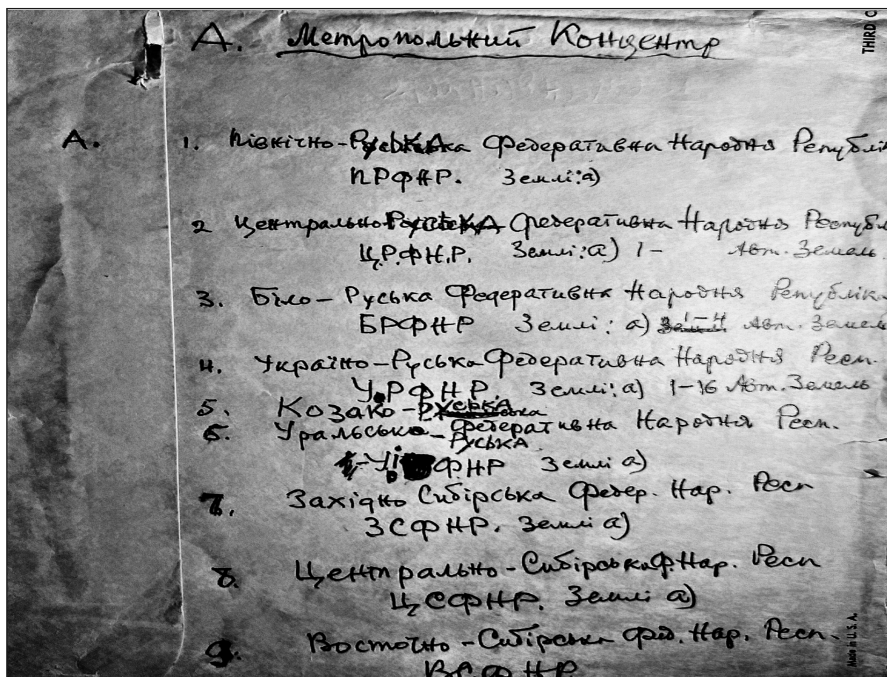
Таким чином, стодесятимільйонна маса цих союзних держав на обширній суцільній території, посідаючи різноманітні невичерпні природні багатства, творила б потужну геополітичну брилу, сила якої вповні вистарчаюча, аби протиставитися напору московщини і забезпечити сталу політичну рівновагу в Європі.

Усі ці свої схематичні нариси та розважання, вважав сам Тиміш Олесюк, «є лише робочими гіпотетичними побудованнями і є лише ідейно-конструктивним матеріалом для створення стрункої системи української соборної національно-державної політики. Лише тези ухвалені компетентними українськими національно-державними органами можуть мати характер загально узнаних і обов'язуючих українське громадянство догм. Але в українських національно-політичних справах я, - помімо того, що ці справи знаходяться просто в скандальному стані, - лишаюся надалі оптимістом... І тримаю свій «*nos do gogu*», як наказував колись (1919 р.) один галицько-австріяцький генерал...».

Опрацьовуючи різні варіанти творення соборної Української держави, Тиміш Олесюк постійно роздумував і над можливими варіантами союзних федерацій сусідніх з Україною держав. Зокрема, проаналізувавши величезну кількість літератури, він визначився і над оптимальним для нашого народу розкладу державних організмів сусідів через метропольний, побратимський, союзний і нейтральний центри. Ця пропозиція, з огляду на розвиток сучасних подій, цілком можливо зможе бути реалізована в якомусь варіанті. І тоді не тільки українці, а й наші сусіди згадають добрим словом вірного сина нашої нації.

А. МЕТРОПОЛЬНИЙ КОНЦЕНТР

1. Північно-Руська Федеративна Народня Республіка — ПРФНР Землі:
а)
2. Центрально-Руська Федеративна Народня Республіка — ЦРФНР
Землі: а) 1 — Авт. Земель
3. Біло-Руська Федеративна Народня Республіка — БРФНР Землі:
а) 1—4 Авт. Земель
4. Україно-Руська Федеративна Народня Республіка — УРФНР Землі:
а) 1—6 Авт. Земель
5. Козако -Руська
6. Уральсько-Руська Федеративна Народня Респ — УРНР Землі:
а)
7. Західно-Сибірська Федер. Нар. Респ. — ЗСФНР Землі:
а)
8. Центрально-Сибірська Ф. Нар. Респ. — ЗСФНР Землі:
а)
9. Восточно-Сибірська Фед. Нар. Респ. — ВСФНР.

Б. ПОБРАТИМСЬКИЙ КОНЦЕНТР

1. Балтійська Федерація Народних Республік.
1. Польська Федеративна Народня Республіка.
2. Чехо-Мораво-Словацька Федер. Нар. Республіка.
3. Литовсько-Латишська Фед. Нар. Республіка.
2. Балканська Федер. Нар. Республік:
  1. Юго-Славська Фед. Нар. Республіка,
  2. Болгарська Фед. Нар. Респ.,
  3. Грецька Фед. Нар. Респ.
3. Кавказька Федерація Нар. Респ.:
  1. Грузинська Федеративна Нар. Респуб.,
  2. Вірменська Фед. Нар. Респ.,
  3. Північно - Кавк. Фед. Нар. Респ.,
  4. Азербайдж. Федер. Нар. Респ.
4. Туркестан. Федерація Нар. Республік:
  1. Туркменська ФНР,
  2. Узбекська ФНР,
  3. Казахська ФНР,
  4. Киргизська ФНР,
  5. Таджикиська ФНР.

В) СОЮЗНИЙ КОНЦЕНТР

- I. Фінська Федер. Нар. Республік:
  1. Естонська Нар. Республіка,
  2. Финська Нар. Республіка.
- II. Німецька Федер. Нар. Республік:
  1. Бранденбург – Мекленбург Н. Респ.,
  2. Саксонія, Нар. Республ.,
  3. Баварія, Нар. Респ.
- III. Дунайська Федер. Нар. Республік:
  1. Австрійська Нар. Респ.,
  2. Угорська Нар. Респ.,
  3. Румунська Нар. Респ.
- IV. Центрально-Азійська Федер. Н. Респ.:
  1. Монголія,
  2. Даурія,
  3. Тібет.

Г. НЕЙТРАЛЬНИЙ КОНЦЕНТР

- I. Скандинавія.
- II.

ТОДІ МОСКВА ГОТОВА БУЛА ВЗЯТИ ТІЛЬКИ ДОБРОВОЛЬЦІВ (до 85-річчя взаємного переселення між Німеччиною й СРСР)

Таємний додаток до пакту Молотова—Ріббентропа від 23 серпня 1939 року про розподіл сфер впливу в Європі між СРСР і Німеччиною передбачав передачу під московську опіку теренів Польщі на схід від Сяну й Вісли. Таким чином, це давало підставу тодішньому керівнику УРСР Микиті Хрущову сподіватися на включення до її складу таких українських етнічних теренів довоєнної Польщі, як Надсяння, Холмщина й Підляшшя, Галичина, Волинь, Берестейщина. Не знаючи про те, що Лемківщина залишається під окупацією Німеччини, тамтешні москвофіли з нетерпінням чекали приходу червоної армії, закликаючи в підгір'ї Татр українське населення «достойно зустріти наших освободітелей».

Однак цього не сталося, бо московські «освободітелі» не тільки з самого початку торгів з гітлерівцями відреклися від своїх прихильників на українській Лемківщині, а й відправили назад їхню делегацію зі Львова ні з чим. Більше того, 28 вересня 1939 року Москва підписала новий договір з Німеччиною, відтак Гітлеру тепер передається українське Надсяння, Холмщина і Підляшшя.

А українцям Закерзоння замість обіцяного приєднання до радянської України запропонували добровільно переселитися на схід від встановленого кордону між СРСР і Німеччиною. З цією метою 16 листопада 1939 року в Москві підписується «Угода між урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і урядом Німеччини про евакуацію українського і білоруського населення з території колишньої Польщі, що відійшла в зону державних інтересів Німеччини, і німецького населення з території колишньої Польщі, що відійшла в сферу державних інтересів Союзу РСР».

Постановою Раднаркому УРСР і ЦК КП (б) У від 10 лютого 1940 року передбачалося прийняти «з території Германії на території західних обласей в кількості 15.000 чол.»:

Волинська	— 1000 сімей	— 3000 чол.
Ровенська	— 1300 -"-	— 3900 -"-
Тарнопільська	— 2300 -"-	— 6900 -"-
Станіславська	— 400 -"-	— 1200 -"-

Німців Волині, Берестейщини та Галичини, які вже за кілька днів пізнали на собі всі «переваги» радянської системи після приходу червоної армії за Збруч, не треба було довго агітувати — практично всі вони на-

дали перевагу гітлерівському режимові, відмовившись від сталінського. А от, за свідченням Володимира Кубійовича, на «Лемківщині й Холмщині знайшлося досить багато охочих до виїзду до СРСР. Серед них були винятково прихильники комуністичного режиму; звичайно, це були малосвідомі з національного погляду селяни, їх тягнуло на схід до компактної української, чи пак руської, людності. З другого боку, вони інстинктивно боялися майоризації поляками тих окраїн, на яких дотепер жили; на їх рішення чимало впливала і польська агітація, і погрози (загально поширений вислів: «Не стане дерев, щоб вас вивішати»). Серед переселенців до СРСР були й багаті господарі, які залишили своє майно й землю, щоб лише з'єднатися з Руссю.

За виїзд агітували, пише В. Кубійович, головню на Лемківщині, місцеві москвофільські інтелігенти (які самі переважно не виїхали), проти — українські комітети. Та найсильніший вплив на своїх односельчан мали ті лемки й холмщани, що в перші тижні війни подалися на схід і пізнали більшовицьку дійсність. Швидко розчаровані в своїх надіях, вони перекралися назад через кордон і стали найрацими пропагандистами проти виїзду.

Остаточню виїхало до СРСР близько 9 тисяч українців. Характерно, що з самої Галичини й Посяння, як також із найсвідомішої частини Лемківщини, а саме з Сянїччини, не виїхав ніхто. Зате виїхало багато лемків із західної Лемківщини. Це пояснювалося не тільки поширенням там москвофільства, але й особливою політикою попередньої польської влади щодо цього регіону. Наприклад, у звіті про діяльність урядового підкомітету в справах Лемківщини за час з 21 травня 1937 до 20 травня 1938 року зазначалося, що, мовляв, «національно-український рух у 1937 році значно знизив свою активність з огляду на протидію, яка велася щодо визначних його діячів і затятих українських шовіністів, що намагаються збуджувати на лемківському терені сепаратистські національно-українські прагнення. Після видалення з лемківського терену найагресивніших греко-католицьких священиків і виїзду в 1936 році головного провідника українського руху о. Кочмара напруга української діяльності значно ослабла».

Для подальшої колонізації лемків спеціальною державною програмою передбачалося головну увагу звернути на шкільництво. Якщо раніше вже вдалося ліквідувати лемківські школи в тих населених пунктах, де існували польські, то відтепер, насамперед, належало: «Остаточний відбір педагогічного персоналу публічних початкових шкіл

на Лемківщині в напрямі усунення вчителів-русинів і для заміщення їх учителями поляками — чоловіками, які відбули військову службу з тим, щоб з-поміж учительок польок лишилися на Лемківщині тільки дружини офіцерів та підофіцерів Прикордонної охорони, функціонерів Державної поліції, а також інших урядовців і функціонерів держави та органів самоврядування».

Але найбільше виїхало з Холмського повіту, продовжував В.Кубійович: «В люті морози їхали валки холмщан підводами до переходових місць на Бузі, лемків відправляли поїздами. Холмщан поселено здебільшого на Волині, лемків — на Тернопільщині, в тих самих селах, з яких виїхали німецькі та польські колоністи».

На Тернопільщині, скажімо, вони не почували себе добре і з поглядом на відмінну природу та спосіб господарювання, і з політичних причин, бо розміщено їх серед свідомого українського населення, яке із здивуванням дивилося на москофільських лемків, що добровільно переїхали до більшовиків.

Дуже швидко, розчарувавшись комуністичним «раєм», переселенці із Закерзоння пробували повернутися до рідних домівок. Однак дороги назад уже не було. Тільки після зайняття Галичини німцями 1941 р. більша частина лемків повернулася знову на Лемківщину. Цим лемкам-поворотцям німці не віддали землі, їх переслідувала навіть поліція, і тому Український Центральний Комітет мусів узяти їх під свою опіку та боронити, як лише міг.

Щоправда, багато українців тікали з УРСР під виглядом німців. За даними В. Кубійовича, «до німецьких переселенських комісій у Галичині й Волині зголошувалися тисячі українців, які хотіли вирватися з-під режиму більшовиків. Вони подавали себе, за мовчазною згодою німецької комісії, за німців і разом з німецькими переселенцями залишили в першій половині 1940 року СРСР (останній транспорт у червні). Їх було до 10.000 осіб, переважно інтелігентів. Всі вони хотіли оселитися в генерал-губернаторстві, щоб працювати серед своїх і зміцнити український стан посідання. Та спочатку вони потрапили до переселенських таборів у Німеччині разом із німцями, і треба було вжити активних заходів з боку УЦК перед компетентними чинниками у Берліні, поки осягнуто згоду на приїзд наших переселенців до генерал-губернаторства. Таким чином було стягнуто сюди понад 4.000 осіб. Багато з них зайняло різні, часто досить визначні, становища в українських установах або в державних урядах».

НА ГІТЛЕРІВЦІВ ПЕРЕКЛАСТИ ЗЛОЧИН НЕ ВДАЛОСЯ (до 35-річчя встановлення правди про поховання в Биківні)

У 1971 році в Дарницькому лісовому масиві біля Києва було виявлено місце масового поховання людей. Комісія, яка тоді працювала на місці розкопок, зробила висновки, що частини тіл — це залишки військовополонених і цивільного населення, яких розстріляли гітлерівці під час окупації столиці України в 1941—1943 роках.

Наприкінці грудня 1987 року в тих же місцях було знайдено нові поховання, в яких було виявлено понад дві з половиною тисячі людських залишків. Тодішній перший секретар ЦК компартії України одразу ж доповів до Москви про цю ситуацію, наголосивши, що урядовій комісії «доручено здійснити організацію перепоховання, внесення пропозицій щодо увічнення пам'яті загиблих радянських військовослужбовців і цивільних осіб, знищених у період фашистської окупації».

Крім того, Щербицький додавав у цьому посланні до ЦК КПРС: «Намічається з використанням засобів масової інформації провести відповідну пропагандистську роботу».

І от коли вона розпочалася, то в партійні, радянські й правоохоронні органи стали надходити листи з вимогою розкрити всю правду про розстріли в Биківнянському лісі, зокрема, напередодні гітлерівського нападу на СРСР. Прокуратура УРСР змушена була 3 січня 1990 року відкрити кримінальну справу, до якої долучили й матеріали, що доти кваліфікувалися як злочини німецької окупаційної влади. Зрештою, новим слідством було встановлено, що в місцях масових поховань на території Дніпровського лісництва були залишки осіб, котрі зазнали репресій більшовицької влади в 1936—1941 роках.

У період горбачовської перестройки приховати цей злочин комуністичного режиму вже не вдавалося. Але влада не поспішала із вшануванням пам'яті невинно убієнних. Зокрема, Прокуратура УРСР зволікала з вирішенням питання перепоховання залишків людських тіл. Від імені обуреної громадськості народні депутати СРСР Олесь Гончар, Дмитро Павличко, Володимир Яворівський, голова Спілки письменників України Юрій Мушкетик, Руху — Іван Драч, товариства «Меморіал» — Володимир Маняк і Владлен Кузнецов 26 січня звернулися до Київського міськвиконкому з проханням дозволити провести перепоховання вказаних людських залишків під час Всеукраїнського траурного мітингу біля Жовтневого палацу культури.

Для остаточного розв'язання цієї проблеми 12 лютого 1990 року зібрався Київський міськвиконком, який, враховуючи думку Прокуратури УРСР, ухвалив рішення здійснити акцію підзахоронення до місця попереднього поховання — в братській могилі біля селища Биківня, де й провести траурний мітинг. У доповідній заступника завідувача державно-правовим відділом ЦК компартії України Бориса Вихристенка зазначається, що «з цим рішенням присутні на засіданні виконкому Д. Павличко, Ю. Мушкетик, І. Драч, В. Маняк погодились».

У вказаному документі також наголошується, що «у відділі ЦК проведена бесіда з комуністами тт. Литвинчуком С. Ф., Куликом В. Д. (відповідальні працівники Прокуратури УРСР. — В. С.), звернуто їхню увагу на недооцінку громадсько-політичного аспекту розслідуваної справи. Прокурору УРСР т. Потебеньку М. А. рекомендовано встановити особливий контроль за розслідуванням подібної категорії справ».

БЕРЕЗЕНЬ

1 березня

135 років тому (1890) народилася Явдоха Зуїха (справжнє прізвище — Сивак), українська народна співачка. Пісенний репертуар містив багато наймитських, заробітчанських пісень. З її голосу записано понад 1 тис. пісень, близько 156 казок і переказів. Померла 19 січня 1935 р. у с. Зятківці (тепер — Вінницька обл.).

80 років тому (1945) перші збори українців Пряшівщини підтримали рішення Народних зборів у Мукачевому про приєднання Закарпаття до України.

50 років тому (1975) політ'язень більшовицьких концтаборів В'ячеслав Чорновіл відмовився від радянського громадянства.

2 березня

50 років тому (1975) у Чикаго (США) помер Олесь Бабій, український письменник і літературознавець, один із членів поетичної групи «Митуса». Народився 17 березня 1897 р. у Середньому (тепер — Івано-Франківська обл.).

3 березня

280 років тому (1745) помер Іван Максимович, український живописець. Очоловав певний час Лаврську іконописну майстерню, виконував розписи в Золотоніському, Мгарському, Переяславському монастирях, Успенському соборі Києво-Печерської лаври (не збереглися). Народився 1679 р. у Пирятині (тепер — Полтавська обл.).

210 років тому (1815) у Руському Явірнику в Надсянні народився Михайло Вербицький, український композитор, хоровий диригент та громадський діяч. Автор музики Державного Гімну України «Ще не вмерли України і слава, і воля» (музику написано 1863, затверджено Верховною Радою України 1992). Помер 7 грудня 1870 р. в с. Млини (нині — територія Польщі).

135 років тому (1890) народився Євген Зверозомб-Зубовський, український ентомолог, чл-кор. АН УРСР. Автор фундаментальних оглядів, присвячених біології коморних, бурякових шкідників та шкідливих гризунів. Один із організаторів служби захисту рослин в Україні. Помер 21 квітня 1967 р.

120 років тому (1905) народився Максим Гулий, український біохімік, академік НАНУ, її віце-президент, (1958-62). Розробив методи виділення, очистки та кристалізації тканевих та мікробіальних білків,

котрі лягли в основу промислового отримання ферментів, дослідив хімічну природу антибіотика, мікроцида, запропонував метод збагачення силосу, розробив способи підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин. Помер 2 червня 2007 року.

95 років тому (1930) помер відомий військово-морський діяч Російської імперії, міністр морських справ на початку ХХ століття Іван Григорович. Народився на Полтавщині 7 лютого 1853 р.

40 років тому (1985) помер видатний астрофізик сучасності Йосип Шкловський. Народився 1 липня 1916 р. в Глухові на нинішній Сумщині.

4 березня

220 років тому (1805) у Миколаєві помер Данило Самойлович (Сушинський), доктор медицини, основоположник епідеміології в Російській імперії. Член 12 зарубіжних академій. Народився в сім'ї священика 22 грудня 1742 р. в с. Янівці (тепер — с. Іванівка Чернігівської обл.).

40 років тому (1985) помер випускник Київського університету, видатний фізик Антон Комар, директор Ленінградського фізико-технічного інституту. Народився в Березнові на Київщині 30 січня 1904 р.

5 березня

155 років тому (1870) в Ніцці (Франція) народився Євген Патон, видатний український учений у галузі електрозварювання. Помер 12 серпня 1953 р.

75 років тому (1950) загинув Роман Шухевич (Тарас Чупринка), український політичний і військовий діяч, Головнокомандувач УПА (1943—1950). Народився в 1907 р.

8 березня

160 років тому (1865) у Керчі народився Іван Липа, український письменник, громадсько-політичний діяч, лікар, один із засновників «Братства тарасівців» (1891—1893), керуючий управління культури і віровизнання в українському уряді періоду Директорії, міністр охорони здоров'я в Уряді УНР в екзилі, один із авторів проекту Конституції УНР. Помер 13 листопада 1923 р.

9 березня

135 років тому (1890) народився Михайло Івченко, український письменник, редактор. Помер 18 жовтня 1939 р.

130 років тому (1895) у Каланчаку (тепер — Херсонська обл.) народився Іван Дніпровський (справжнє прізвище — Шевченко), україн-

ський письменник, перекладач, драматург, член організацій «Гарт», «ВАПЛІТЕ». Помер 1 грудня 1934 р у Ялті. Похований у Харкові.

125 років тому (1900) на Шевченківському вечорі в будинку Русових у Полтаві Микола Міхновський проголосив маніфест «Самостійна Україна».

95 років тому (1930) у Харкові розпочався судовий процес над групою української інтелігенції (С. Єфремов, В. Чехівський, М. Слабченко, О. Гермайзе, Л. Старицька-Черняхівська, О. Черняхівський, А. Ніковський та ін., 45 осіб), яка звинувачувалась у створенні підпільної організації «Спілка визволення України», підготовці збройного повстання проти радянської влади, зв'язках із закордонними петлюрівськими центрами та інших злочинах. Метою процесу було обґрунтувати переслідування української інтелігенції і скомпрометувати політику українізації. Звинувачених засудили до різних строків ув'язнення, а згодом майже всі вони загинули в таборах. У серпні 1989 р. пленум Верховного суду УРСР визнав рішення суду необґрунтованим і припинив кримінальну справу стосовно всіх засуджених.

10 березня

95 років тому (1930) у Чернігові народився Володимир Михалевич, видатний учений у галузі кібернетики. Помер 16 грудня 1994 р.

11 березня

105 років тому (1920) надзвичайний земський з'їзд Хабаровського повіту ухвалив рішення про переведення навчання на українську мову.

100 років тому (1925) народилась Алла Жукова, український кінознавець, кандидат мистецтвознавства. Автор праць «Українське кіномистецтво 1930-41», «Українська кінопанорама». Померла 3 січня 2016 р. у Києві.

75 років тому (1950) в родині українських емігрантів у Чикаго народився Вільям Дудич, багатолітній член Сенату США.

12 березня

135 років тому (1890) у Києві народився Вацлав Ніжинський, видатний артист балету. Помер 11 квітня 1950 р. в еміграції.

120 років тому (905) у Львові помер Тадей Баронч, український скульптор. Навчався в Академіях мистецтв у Мюнхені та Кракові. Автор першого на західних українських землях скульптурного погруддя Т. Шевченка (не збереглося). Експонував твори, присвячені українським етнотипажам. Автор надгробків (К. Ордона, Г. Шмідта та ін.) на Личаківському цвинтарі. Інші твори: «Геній», «Селянин» та ін. Народився 24 березня 1849 р. у Львові.

80 років тому (1945) народився Олександр Скіпальський, перший керівник Головного управління військової розвідки незалежної України. Народний депутат II скликання, генерал-лейтенант,

13 березня

180 років тому (1845) у Харкові народився Микола Белелюбський, видатний механік XIX століття. Помер 4 серпня 1922 р.

135 років тому (1890) народився Аркадій Животко, український письменник, літературознавець, педагог, журналіст, публіцист, поет і драматург. У 1917—1918 — член Центральної Ради. З 1923 — на еміграції. Досліджував історію української журналістики — статті «Рукописні часописи української молоді» (1931), «Преса на Закарпатті» (1934), монографія «Нарис історії української преси» (1938, 1946). Помер у 1948 р. в Ашаффенбурзі (ФРН).

105 років тому (1920) в Римі відбулася зустріч італійського політика Гастона Беттоні й українських дипломатів у справі підготовки визнання Італією УНР.

75 років тому (1950) на Полтавщині народився Василь Богдан, ветеран зовнішньої розвідки України, генерал-лейтенант, відомий експерт з питань державної безпеки і публіцист.

65 років тому (1960) народився Юрій Андрухович, український прозаїк, публіцист. Автор романів «Московіада», «Рекреації», «Дванадцять обручів». Співредактор часопису «Четвер» (1991—96). Лауреат Премії ім. Гердера (Німеччина) за 2002 р.

45 років тому (1980) у Сент-Луїсі (США) помер професор Євген Пизюр. Народився 16 квітня 1917 року в Белзці Рава-Руського повіту в Галичині.

14 березня

65 років тому (1960) помер Олександр Шульгин, громадський політичний і державний діяч, історик; член Центральної Ради, генеральний секретар з міжнародних та міжнародних справ. Народився 30 липня 1889 р.

16 березня

380 років тому (1645) серед членів Священної Конгрегації Римської курії було поширено проект київського православного митрополита Петра Могили щодо порозуміння між християнськими конфесіями в Україні.

17 березня

140 років тому (1885) у Лебедині (тепер — Сумська обл.) народився

Олександр Федоровський, український геолог, палеонтолог і археолог, автор понад 100 наукових праць. Помер у 1939 р.

18 березня

125 років тому (1900) у Миколаївці на Катеринославщині народився Василь Чапленко, відомий письменник української діаспори.

80 років тому (1945) у Києві народився Борис Терещук, український волейболіст, олімпійський чемпіон (1968) з волейболу, Помер у Києві 10 червня 2011 р.

19 березня

130 років тому (1895) народився Максим Рильський, український поет, фольклорист, мистецтвознавець, перекладач, літературознавець, академік АН УРСР, директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії (1944— 1964). Помер 24 липня 1964 р. у Києві.

120 років тому (1905) народився Олександр Маркевич, український зоолог, академік НАНУ. Основні праці присвячені дослідженням зоології безхребетних, проблемам загальної та спеціальної паразитології. Член академії зоології в Агрі (Індія). Помер 23 квітня 1999 р.

95 років тому (1930) народилася Ліна Костенко, українська поетеса, публіцистка, культурно-громадська діячка. Авторка збірок «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), «Бузиновий цар» (1987), «Вибране», історичних романів у віршах «Берестечко», «Маруся Чурай». Державна премія України ім. Т. Г. Шевченка (1987).

20 березня

155 років тому (1870) народився Василь Осьмак, український архітектор. Спорудив велику кількість будівель у Києві. З-поміж них у співавторстві — Клінічне містечко медичного факультету університету на Батиевій горі, 1912—14; будинок бібліотеки (нині — Національна бібліотека ім. В. Вернадського), 1929—30; гуманітарний корпус університету (нині — бібліотека ім. М. Максимовича); стадіон «Динамо» (1934—35); набережна Дніпра (1935—38); ним спроектовано клуб працівників Державного Політичного Управління (нині — ТЮГ); церкву в селі Пьголевому Київської обл., народний дім в Острі на Чернігівщині та ін. Помер на початку січня 1942 р. в Києві.

110 років тому (1915) в Житомирі народився Святослав Ріхтер, піаніст, народний артист СРСР (1961), Герой соціалістичної праці (1975), лауреат Державної (1950) та Ленінської (1961) премій СРСР. Почесний

доктор Страсбурзького університету (1977). Музикою почав займатися в Житомирі під керівництвом батька — піаніста і органіста. У 1933—1937 рр. концертмейстер Одеського театру опери і балету. Помер у 1997 р.

21 березня

165 років тому (1860) в Києві народився Віктор Гошкевич, український археолог і музеєзнавець, дослідник культури та історії Давнього Надчорномор'я. Був засновником Херсонського археологічного музею (1890). Чл.-кор. Московського археологічного товариства, дійсний член Одеського товариства історії і старожитностей. Помер 1928 р.

155 років тому (1870) народився Олександр Лотоцький, український громадський, політичний, державний діяч, член Центральної Ради, міністр релігії та віросповідань Української Держави, на еміграції — професор Варшавського та Українського Вільного університетів, директор Українського наукового інституту у Варшаві. Помер 22 жовтня 1939 р.

130 років тому (1895) в Одесі народився Леонід Утьосов, народний артист СРСР (1965). Помер 9 березня 1982 р. в Москві.

95 років тому (1930) Президія Казахського виконавчого комітету ухвалила рішення про посилення роботи серед українського населення республіки.

22 березня

165 років тому (1860) у с. Янишівці (нині — Іванівка Київської обл.) народився Порфи́рій Демущкий, український фольклорист, хоровий диригент, композитор. У 1890 р. створив великий самодіяльний хор з селян Охматова, з якими виступав у містах України. Здійснював оригінальні обробки українських народних пісень, записував народний фольклор. Автор багатьох вокальних творів (у тому числі «Дума про Федора Безрідного», «Заповіт» на слова Т. Шевченка та ін.). Помер 5 червня 1927р. у Києві.

130 років тому (1895) у Стеблеві на Київщині народився Василь Авраменко, український хореограф, танцюрист, дослідник, актор театру М. Садовського, активний учасник визвольних змагань. На еміграції організував танцювальні групи; в 1929 р. заснував школу народного танцю в Нью-Йорку та численні гуртки народного танцю в США і Канаді. В 1936—1937 рр. створив кіностудію звукових фільмів (де було знято відомі фільми «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм», «Маруся» та ін.). Автор підручника «Українські народні танці, музика і стрій» (1946). Помер 6 травня 1981 р. у Нью-Йорку. 4 травня 1993 р. перепхований у Стеблеві.

130 років тому (1895) народився Іван Ле (справжнє — Мойся), український письменник. Помер 9 жовтня 1978 р. в Києві.

120 років тому (1905) у Києві народився Георгій Козинцев, кінорежисер, народний артист СРСР, лауреат Ленінської премії, двічі лауреат Державної премії СРСР. Створив фільми «Повернення Максима», «Виборзька сторона», «Гамлет», «Король Лір». Помер 11 травня 1973 р. в Ленінграді.

23 березня

255 років тому (1770) народився Григорій Шишацький, ректор Переяславського колегіуму та Новгород-Сіверської семінарії, єпископ Волинський і Житомирський, архієпископ Могильовський і Вітебський (Білоруський). Помер у вересні 1821 р.

125 років тому (1900) у Мар'янівці (нині — Київська обл.) народився Іван Козловський, український і російський оперний та концертно-камерний співак (ліричний тенор), громадський діяч. Народний артист СРСР (1940). З 1924 р. соліст Харківського, з 1925 р. — Свердловського оперних театрів, з 1926 р. — Большого театру СРСР. Помер 21 листопада 1993 р. у Москві.

105 років тому (1920) Уряд УНР уповноважив графа Михайла Тишкевича добиватися від Німеччини відшкодування завданих під час окупації збитків і повернення боргів за продовольство.

70 років тому (1955) народився Ігор Білозір, український співак, композитор, народний артист України. Засновник (1979), артист та художній керівник ансамблю «Ватра». Автор пісень та обробок українських народних мелодій. Трагічно загинув 28 травня 2000 р.

25 березня

145 років тому (1880) народився Гаврило Базильський, полковник царської армії. У травні—червні 1917 р. одним з перших організував українські осередки у підрозділах свого полку, Утворив окремих український курінь. Учасник Першого Зимового походу Армії УНР. Генерал-хорунжий. Інтернований наприкінці 1920 р. Після розпуску таборів 1924 р. — член управи української станиці у Каліші. Помер 17 березня 1937 р.

26 березня

95 років тому (1930) народився Євген Шнюков, український геолог, академік НАНУ. Розробив нову гідродинамічну гіпотезу утворення та розміщення осадових залізних та марганцевих руд, теоретично обґрунтував наступне відкриття нового виду керченських залізородних родовищ, розробив методику морських геологійомкових робіт (на прикладі Азовського моря).

27 березня

285 років тому (1740) помер Антоній Стаховський, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, митрополит Сибірський і Тобольський, місіонер. Рік народження невідомий.

105 років тому (1920) депутат Гіяцинт де Гайар-Бансель повторно вніс до французького парламенту пропозицію про визнання УНР.

50 років тому (1975) помер Микола Підоплічко, український біолог, чл.-кор. АН УРСР. Вивчав мікофлору хлібних злаків грубих кормів та ґрунтів України. Дослідив хвороби раку і топлі та мікотоксикозу. Створив разом з В. Білай антибіотик мікроцид. Народився 3 квітня 1904 р.

28 березня

180 років тому (1845) народився Олексій Андрієвський, український історик, фольклорист, літератор, педагог, громадсько-культурний діяч. Помер 22 липня 1902 р. у Києві.

100 років тому (1925) у Старосіллі (тепер — Чернівецька обл.) народився Дмитро Гнатюк, український співак (баритон), народний артист СРСР (1960). Сценічну діяльність розпочав 1945 р. у Чернівецькому музично-драматичному театрі. У репертуарі близько 40 оперних партій. З великим успіхом виконував українські народні пісні. Тріумфально гастролював у багатьох країнах світу (США, Ісландія, Японія, Канада, Австралія, Нова Зеландія) Помер 29 квітня 2016 р. у Києві.

30 березня

140 років тому (1885) у Хрінівці (тепер — Чернігівська обл.) народився Яків Жданович, український архівіст, мистецтвознавець. 1908—09 — співробітник Чернігівської архівної комісії. Долучився до облаштування відділів «Малоросія» та «Єлизаветинська доба» на виставці у Санкт-Петербурзі (1912). Опублікував матеріали про перебування в Санкт-Петербурзі Т. Шевченка, залишив спогади про Г. Нарбута. Опікувався охороною палаців музеїв Південного Криму. Помер 5 квітня 1953 р.

31 березня

100 років тому (1925) народився Іван Чебаненко, український геолог, академік НАНУ, автор першої карти розломної тектоніки України і суміжних районів.

90 років тому (1935) народилася Галина Гордасевич, українська письменниця, літературний критик.

Березень—квітень

170 років тому (1855) розвинувся масовий антикріпосницький рух — Київська козаччина.

У КОМПЕНСАЦІЮ ЗА ПОГРАБОВАНЕ Й ЗНИЩЕНЕ ГІТЛЕРІВЦЯМИ (до 80-річчя відрядження до Німеччини українських науковців для пошуку й вивезення необхідного обладнання)

За роки гітлерівської окупації значна частина матеріально-технічної бази інститутів Академії наук УРСР була знищена, особливо ж та, яка не була евакуйована в східні райони СРСР. Частина ж була пошкоджена й потребувала ремонту, природно, що багато приладів і механізмів спеціальних лабораторій зносилося. Те ж обладнання, яке перед початком війни ще вважалось новітнім, тепер застаріло, оскільки науково-технічний прогрес за воєнні роки пішов далеко вперед.

Тобто, необхідно було оновити матеріально-технічну базу, щоб бути й далі на передових позиціях наукового пошуку. А науковці академії в цей час працювали над проблемами атомного ядра, комплексного вивчення мінеральної сировини України, підвищення врожайності й фізіології рослин, розвитку й запровадження швидкісного електрозварювання, теоретичної й конструктивної розробки газових турбін і газифікації підприємств і технологічного використання природних газів, підвищення потужності авіаційних двигунів, інтенсифікації металургійних процесів тощо.

Де ж можна було роздобути необхідне обладнання й устаткування?

Виконуючий обов'язки президента Академії наук УРСР Олександр Палладін знав, до кого звертатися — до партійних органів республіки. Тож не випадково його прохання від 7 березня 1945 року адресувалося другому секретареві ЦК КП (б) У Дем'яну Коротченку:

«1. Дозволити Академії негайно відрядити в зайняті райони Німеччини групу наукових співробітників-спеціалістів з різних галузей науки і техніки для відбору в науково-дослідних закладах і на підприємствах Німеччини обладнання й апаратури для лабораторій та експериментальних установок Академії, а також книг і журналів — у компенсацію за розграбоване й знищене німцями.

2. Просити Раду Народних Комісарів СРСР дозволити Академії наук УРСР вивезти з Німеччини в розпорядження Академії ряд комплектних спеціалізованих експериментальних установок по доданому списку.

3. Дозволити Інститутам Ботаніки, Зоології і Геологічних наук Академії наук УРСР відрядити своїх співробітників (по одній особі) в Краків і Познань, куди, за наявними даними, вивезено німцями наукове майно цих інститутів».

З усього видно, Національній академії наук України доведеться звертатися з подібною проською до української влади і тепер, через 80 років після закінчення Другої світової війни.

НЕСКОРЕНИЙ

(до 75-річчя загибелі Романа Шухевича)

Кожному провіднику воюючої нації час визначає роль і місце в боротьбі за її державність. Такою була визначена доля Дмитра Вишневецького, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Симона Петлюри, Степана Бандери. Такий свій жертвний чин вони дуже часто усвідомлюють у періоди найвищого вияву енергії широких мас. У когорті цих славних українських державників є місце і Роману Шухевичу. Він належав до тих, хто з малих літ визначає свою долю невіддільною від долі рідного народу, і цю самопосвяту проносить через усе життя. Роман Шухевич справді належав до когорти справжніх українських революціонерів, яким здобуття незалежності України було понад усе протягом їхнього свідомого життя.

Тож коли восени 1939 року в Кракові вперше зібралися українські націоналісти й ухвалили діяти енергійно, то чи не найактивнішим серед них виявився Роман Шухевич. Ставши на бік Степана Бандери, котрий очолив в ОУН більш радикальне крило молодих політиків, що вимагали рішучих дій від Проводу на чолі з полковником Андрієм Мельником, він з головою поринає в коло обов'язків, які доручає йому Революційний Провід ОУН, створений у лютому 1940 року. Йдеться і про налагодження зв'язку із Краєм, і про розгортання масової організаційної праці серед українців Закарпаття, і, зрештою, підготовку фахової української збройної сили за допомогою уявного в майбутній війні союзника, що обіцяв сприяння у відродженні самостійної Української держави, — Німеччини.

Саме з цих міркувань Провід Революційної ОУН доручив Роману Шухевичу очолити на базі вермахту фаховий вишкіл оунівців, котрі в майбутньому мали стати старшинським ядром відродженого українського війська. І саме в руслі такого плану Роман Шухевич відмовляється від присяги на вірність Гітлеру і Німеччині: «Присягати на такий зміст не сміємо і мусити внести протест». Він добився того, щоб перед присягою українського куреня до його вояків у Нойгамері приїхали представники Революційного Проводу ОУН, які справді внесли протест, після чого в текст присяги внесено зміни на вимогу української

сторони. Саме з присягою рідному народові вояки українського батальйону «Нахтігаль», який самі його члени називали іменем полковника Євгена Коновальця, з'являються на німецько-радянському фронті 27 червня 1941 року біля Львова. А через два дні, перед входом куреня до міста, Роман Шухевич суворо попередив стрільців свого куреня: «Не виконувати жодних наказів німців чи командирів інших частин, крім наказів наших частин». Потім додав: «Не беріть нічиєї крові на свої руки. Не допускайтеся жодних злочинів чи пімсти на наших ворогах, поляках чи жидах. Це не наша справа займатися тим».

І 29 червня його вояки першими входять до Львова, випереджаючи на кілька годин німців. О пів на сьому ранку Митрополит Андрей Шептицький уже прийняв делегацію куреня на чолі з сотником Шухевичем, після чого благословив вояків-націоналістів, котрі вишикувалися перед його резиденцією.

Наступного дня, коли у Львові проголошувався Акт про відновлення Української держави, Роман Шухевич не зміг особисто привітати Народні Збори, оскільки віддавав останню шану закатованому в застінках НКВС рідному братові Юрію, але одразу ж після цього активно включається в роботу Українського Державного Правління, де йому доручається пост другого заступника міністра військових справ відновленого українського уряду. Коли ж останній гітлерівці через кілька днів розігнали, пішов зі своїм куренем на фронт.

Однак воювати там не довелося, бо коли вже після взяття Вінниці в курені дізналися про арешт Степана Бандери та Ярослава Стецька, інших членів Українського Державного Правління, а також про плани гітлерівців приєднати Галичину до Генеральної Губернії, відрізуючи її від суцільного етнічного масиву нашого народу, то особовий склад «Нахтігаль» висловив голосне обурення. Роман Шухевич запротестував до головного командування гітлерівської армії з приводу нагінок на український національно-визвольний рух та його керівництво. У його заяві, зокрема, зазначалося, що «внаслідок арешту Державного Правління України на чолі з її Прем'єром Ярославом Стецьком та арештом Провідника Степана Бандери українські курені не можуть залишатися при німецькій армії аж до часу їхнього звільнення».

Підписуючи таку заяву, Роман Шухевич розумів, що це був серйозний виклик Німеччині, оскільки до цього багато керівників поневоле-

них гітлерівцями держав не спромоглися на подібний протест. Але він покладався насамперед на те, що українські вояки присягали не третьому рейху, не Адольфу Гітлеру, а лише українському народові. Тобто, гітлерівці не мали права розстріляти українців батальйону «Нахтігаль», хоча Шухевич і його товариші розуміли, що від нових окупантів українських земель необхідно очікувати жорстоких репресій за непослух — аж до відправлення до концентраційних таборів.

Тоді Роман Шухевич зрозумів й інше: відтепер за українську державність доведеться боротися не лише з більшовиками, але й з гітлерівцями, котрі вже розпочали широкомасштабний похід проти національно-визвольного руху його рідного народу. «Вчорашні союзники» «Нахтігаль» роззброїли і повернули в повному складі особовий склад знову до Нойгамера, заборонивши відпустки і листування з рідними і продовжували з українськими вояками фахові муштри. В жовтні 1941 року їм оголосили про їхній перехід у розпорядження поліції, після чого змусили підписати річний контракт на несення охоронної служби й боротьби проти більшовицьких партизанів на Білорусі.

Ці обов'язки обтяжували і Шухевича, і його вояків. Зокрема, він відмовлявся використовувати українську збройну силу для стягування податків з місцевого населення, що призводило до частих конфліктів з представниками гітлерівської окупаційної влади. Не бачив також сенсу, щоб у лісах Білорусі гинули від більшовицьких куль його стрільці, у той час, коли українське населення на рідних землях залишається безборонним перед грабунком новітніх «визволителів».

І коли крайовий провідник північно-західних українських земель Дмитро Клячківський («Охрім») звернувся до Проводу ОУН із пропозицією розглянути можливості формування більших військових відділів, то в порозумінні з урядуючим провідником Революційної ОУН Миколою Лебедем сотник Роман Шухевич вислав двох своїх старшин — поручника Василя Сидора і хорунжого Юліана Ковальського перейти північну й північно-західну Україну та розвідати, де були б найкращі можливості створення відповідних підпільних баз для формування повстанських відділів ОУН. На основі доповідей цих двох старшин Дмитро Клячківський дав доручення крайовому військовому референтові Сергієві Качинському («Остапові») розпочати формування більших відділів.

Обороняти українство висловлювалися й члени куреня під проводом Ро-

мана Шухевича. На це бажання пристав і Провід ОУН. Наприкінці 1942 року свідчив Микола Лебедь, «я передав Шухевичеві записку з пропозицією перевести курінь у повному бойовому складі в стані напоготові з Білоруси на Полісся й Волинь, де вже діяли збройні відділи ОУН, і включитися в боротьбу як проти німців, так і проти червоних партизанів. Роман відповів, що візьме цю можливість під увагу й повідомить про рішення».

І коли український легіон відмовився підписати умови подальшої служби з огляду на недодержання гітлерівцями політичних поступок національно-визвольному рухові, його було роззброєно. Стрільців почали відпускати, а старшин двоє зв'язкових командирів повезли до Львова. Везли їх власне ще не заарештованими. Однак Роман Шухевич відчував, що їхня акція спротиву так просто не минеться, гітлерівці захочуть поставити під повний контроль бунтівливих українських старшин, а особливо ж його, що по суті залишався душею і фактичним керівником цієї групи.

Тож роздумувати було ніколи — тільки втеча на очах гестапівців і зв'язок з оунівським підпіллям, де такі, як він, вкрай були потрібні. Микола Лебедь одразу ж вирішив притягнути до співпраці Романа Шухевича і запропонував йому перебрати керівництво військовою референтурою ОУН. І невдовзі сотник Роман Шухевич поїхав на Волинь інспектувати націоналістичні кадри для розгортання збройної боротьби. Саме з цього часу вона на Волині починає набувати організованого характеру, втягуючи все ширші й ширші маси, включно з українською поліцією, котра з другої половини березня 1943 року зі зброєю в руках поповнює лави УПА.

Швидке зростання військової сили ОУН-УПА шокувало гітлерівців. У зв'язку з цим 1 квітня головна команда окупаційних військ при райхскомісаріаті «Україна» сформувала спеціальну команду для боротьби проти українського повстанського руху.

Рішуча постава Романа Шухевича щодо подальшого розгортання національно-визвольного руху одразу ж піднесла його авторитет, а тому, як свідчать опубліковані документи, тільки він міг чітко поставити питання про відставку з поста урядуючого провідника Миколу Лебедя в квітні 1943 року, позиція якого не відбивала необхідних змін у діяльності ОУН в тих умовах.

Своє бачення майбутнього розвитку українського революційного руху Роман Шухевич зумів передати учасникам III Надзвичайного Ве-

ликого Збору ОУН, що відбувся в серпні 1943 року і підтримав свого нового керівника.

Це внесло значні зміни в політичну боротьбу українського народу. Вона вступила в нову, вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни і в самій організаційній структурі та в програмі ОУН, що своїм змістом і характером творив в історії ОУН окрему епоху. Перехід до нової тактики був продиктований не теоретичними міркуваннями, але вимогами самого життя, бо саме воно висувало багато питань програмного характеру.

З огляду на це III. Надзвичайний Великий Збір ОУН узяв за основу принцип незнищенності нації, наголосивши, що тривким і справедливим може бути той лад, який засновано на логічних законах життя. Система вільних народів і самостійних держав — це одинока й найкраща розв'язка питання порядку в світі. Спроби упорядкувати світ на інших основах не дали ніколи позитивних результатів. Всі понаднаціональні твори, — імперії виявились завжди чинниками історичної реакції й занепаду. В імперіях завжди один народ поневолює й веде до занепаду інші народи.

Тому ОУН як керівник революційно-визвольної боротьби закликала до безпосередньої участі всіх громадян, оскільки «ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу в Україні, ані за форму влади. Про владу й її форму буде рішати сам народ і його найкращі представники. Але сьогодні ОУН являється керівним провідником визвольної боротьби народу, тому й кличе інших до цієї боротьби. Ніхто не має стояти з боку. Великий тягар боротьби мусить взяти народ на свої плечі. Окремі ділянки сучасної визвольної боротьби, головню військова, вимагають ряду фахівців. Вони є серед українського народу й вони на його службу мусять піти. ОУН вважає, що обов'язком кожного українського громадянина є служити українській визвольній справі й цю вимогу буде консеквентно здійснити. В цей спосіб будуть також по думці Великого Збору, створені передумови для об'єднання всього народу, яке доконається єдино в боротьбі. Тому, розбудовуючи поодинокі форми визвольної боротьби та притягаючи до неї якнайширші маси, ОУН рівночасно наближається до одного з найосновніших завдань сучасної хвилини — до ліквідації партійних спорів та всеукраїнського об'єднання».

Відтак, щоб об'єднати всі національно-визвольні сили рідного народу, щоб з одного центру керувати цією боротьбою, аби перед зовніш-

нім світом репрезентувати його волю і протиставитись спробам ворогів розбивати єдиний самостійницький український фронт, за ініціативою й безпосередньою участю Романа Шухевича створюється УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА.

Очевидно, інформацію про створення парламенту підпільної України, який міг вийти на міжнародну арену нав'язанням стосунків зі світовими демократіями, надзвичайно уважно проаналізували у високих кабінетах більшовицької влади, вона насторожила комуністичних функціонерів. Тому каральним органам надійшла вказівка посилити пошук провідника національно-визвольного руху. Саме цим можна пояснити появу спеціальної директиви начальника управління НКДБ по Львівській області полковнику Волошенку щодо розшуку Романа Шухевича із заведенням спеціальної справи-формуляру.

Проти нього було кинуті кращі сили «Смершу», які вивільнилися після закінчення Другої світової війни, залучалися колишні радянські партизани, масово почали використовуватися спецбоївки під виглядом УПА. Уже були розіслані його фотознімки до всіх райцентрів Західної України з інформацією про його псевдо для «приняття активних мер к розыску и задержанию ШУХЕВИЧА, как особо важного государственного преступника», а він продовжував керувати підпільною боротьбою українських патріотів, незважаючи на чергові постанови ЦК КП(б)У і зобов'язання компартійного апарату і низових структур каральних органів про ліквідацію до певного терміну бандерівців.

Він не міг зійти з обраної дороги боротьби, бо не тільки мав сумління й обов'язок перед тими, хто вірив у майбутнє незалежної України на рідній землі, він мав обов'язком довести всьому світові, що Україна ще не вмерла, що вона, як і завжди, і нині прагне волі. Він знав, що на нього і його бійців дивиться не тільки свідома Україна як «на стійких лицарів-захисників великої правди, борців за велику ідею, ковалів світлого майбутнього». Він знав, що йому вірять на рідній землі і ті українці, котрих лиха недоля вигнала поза її межі. Без цієї віри в нього українство не мало свого майбутнього. А тому він залишався тут, як прикутий Прометей, на чолі українського здвигу.

Як провідник визвольної боротьби Роман Шухевич не міг покинути бойовий фронт оунівського підпілля проти більшовицької влади. Він не мав права цього зробити, коли після приходу червоної армії сотні тисяч

українців не припинили боротьби за право бути господарями на своїй землі. Зрештою, не лише українці — представники багатьох народів, що проживали на нашій землі, погодилися підтримувати корінну націю. Як мав чинити Головний командир Української Повстанської Армії, коли, скажімо, єврей з Коростеня на Житомирщині Нахман Кофман, не тільки зобов'язувався в січні 1945 року «співробітничати з УПА, допомагати їй матеріально і доповідати їй про всі ворожі пересування по території», але й справді виконував вказівки підпілля ОУН під псевдо «Каменчук»?

Чи міг він покинути рідну землю, як пропонували, вибратися за кордон, де пересидіти до кращих часів, коли зміниться ситуація на рідних теренах?

Він не був готовим до зради ідеалів визвольної боротьби, за обставин, коли керівники більшовицької партії вживали найрізноманітніших заходів, аби в найкоротший час ліквідувати українське підпілля. А він його переорганізовував з метою зберегти відданих і найстійкіших членів.

Незважаючи на постійні військово-чекістські операції, що знекровлювали лави повстанців, підпільна боротьба продовжувалася. Насамперед завдяки умілому керівництву з боку Шухевича. Документи радянських спецслужб щоразу визнають, що він «відомий як сильний оунівський конспіратор, навіть наближені до нього особи, з якими він переховується, не знають його прізвища, псевдо і положення, що він обіймає в оунівському підпіллі».

З Москви ж постійно вимагали результатів. У березні 1949 року українські чекісти, виконуючи наказ МДБ СРСР № 00469, звітували про свої заходи щодо розгрому націоналістичного підпілля. Відповідно до нього, в західних областях УРСР було створено 593 чекістсько-військових груп, до складу яких включили 609 оперативних працівників, 294 офіцерів і 4378 осіб рядового і сержантського складу військ МДБ.

Для здійснення керівництва боротьбою з оунівським підпіллям і надання практичної допомоги органам МДБ в західні області України було відряджено 77 керівних працівників і оперативного складу МДБ УРСР, а у військові підрозділи, що дислокувалися в цьому терені, було направлено 56 офіцерів з Москви і Києва. Завдяки цьому тільки за період з 1 грудня 1948 року по 1 березня 1949 на території західних областей України ліквідовано 4287 учасників ОУН та їхніх прихильників.

Проте натрапити на слід Головного командира УПА їм не вдається

ще довго. Тільки на початку березня 1950 року стало відомо, що в селі Білогорща Брюховицького району, розташованому в передмісті Львова, переховується Шухевич і його найближча помічниця Галина Дідик. 5 березня о 7-00 групою військ з підрозділів 62-ї дивізії внутрішніх військ МДБ село Білогорща і прилеглий лісовий масив були блоковані. Саме під час цієї операції і був убитий Роман Шухевич, який під час перестрілки вискочив із схованки з пістолетом і гранатою в руці.

Він загинув на бойовому посту, і його державницький чин не здатні применшити невігласи, оцінюючи як пігмея в порівнянні з Богданом Хмельницьким. Як і Великий Гетьман, Головний Командир УПА був на своєму місці в потрібний для України час.

РЕЖИМУ ЯНУКОВИЧА НЕ ПІДІЙШОВ (до 75-річчя від дня народження Василя Богдана)

Якось не прийнято в характері автора цих рядків сповістити наперед читачам свого видання про власний день народження, хоч він і ювілейний. Але це дає можливість зробити приємність людині, яка народилася точно в цей день і саме того року. Таким виявився нащадок потомствених полтавських хліборобів Василь Богдан, ветеран Служби зовнішньої розвідки України, генерал-лейтенант.

Фізичне та інтелектуальне загартування відбув на колгоспній роботі, в робітничому колективі Лохвицького цукрокомбінату, вищому педагогічному навчальному закладі та вчителем історії середньої школи. Після служби у Збройних Силах колишнього СРСР тривалий час був кадровим працівником розвідувальних і контррозвідувальних органів національних спецслужб України. Брав безпосередню участь у їх становленні та проведенні цільових активних операцій в інтересах національної і державної безпеки відновленої Української держави.

Примусово звільнений у запас у вересні 2010 року режимом Януковича в числі інших керівників вищої ланки Служби зовнішньої розвідки України він знайшов для себе місце для продовження служби рідному народові. Як експерт з питань національної і державної безпеки та член НСЖУ і публіцист постійно друкується у періодичних та інтернет-ви-

даннях, бере участь у програмах із безпекових викликів, ризиків і загроз низки телеканалів і передач радіомовлення України, а також у громадських конференціях та форумах.

Низка оцінок і прогнозів В. Богдана щодо агресивної та імперської націонал-шовіністичної сутності путінського терористично- геноцидного режиму, недооцінки загроз для світу, які він в собі несе з боку країн глобальної демократії, НАТО і ЄС підтвердилися в ході анексії росією Криму, сепаратистського заколоту на Донбасі та широкомасштабної збройної агресії рф проти України у лютому 2022 року.

Про таке та перебіг героїчної боротьби української нації проти рашистського звіра йдеться у виданій у 2016 році публіцистичній збірці генерала «Про наболіле», та підготовленій до друку збірці статей, коментарів та інтерв'ю «Турбулентний ренесанс України».

ВІД ХАРКІВСЬКИХ ФІЗИКІВ БАГАТО ЗАЛЕЖАЛО (до 60-річчя звернення Сергія Корольова до влади УРСР)

Харківська школа посідає особливе місце в розвитку фізики в Україні. Вчені, які творили в ній, внесли видатний вклад у розбудову цієї галузі, підняли українську науку на світовий рівень. Саме в Харкові, очевидно з огляду на його тодішній статус столиці УСРР, більшу наближеність до промислових центрів Донбасу та Придніпров'я, а також наявність потужного машинобудування і великого загону висококваліфікованих кадрів у самому місті, починає з 20-х років минулого століття формуватися своєрідний центр фізичних досліджень.

Наприклад, фізико-технічний інститут, створений в 1928 році, за час свого існування здобув світову славу оригінальними працями в галузі ядерної фізики і фізики високих енергій, фізики плазми, фізики твердого тіла, теоретичної фізики, вакуумної металургії й радіоелектроніки. Саме в ньому вперше в світі був здійснений експеримент з розщеплення ядра літію прискореними протонами, вияснено механізми реакції, що відбуваються при бомбардуванні легкими частинками мішеней з легких ядер, детально вивчено кінетику переходу металу з напівпровідного стану в нормальний.

Праці в галузі надпровідності дозволили харків'янам створити соліноіди з надпровідних матеріалів і кріотрони, на базі яких тоді збудували діючий макет малогабаритної електронно-обчислювальної маши-

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ
ПО ОБОРОННОЙ ТЕХНИКЕ СССР
ДВАЖДЫ ОРДЕНА ЛЕНИНА
ОПЫТНО-КОНСТРУКТОРСКОЕ БЮРО № 1

от

196 г.

№ 1745с 6.03 1965.

Секретно,
экз. № 1

ПЕРВОМУ СЕКРЕТАРЮ ЦК КП УКРАИНЫ

товарищу ШЕЛЕСТУ П.Е.

Постановлением СМ СССР № 1205сс от 12/IX-1960г. на Физико-технический институт низких температур АН УССР возложены обязанности по выполнению большого объема научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, связанных с тематикой ОКБ-1.

В частности:

- разработка и конструирование вакуумно-космических испытательных и исследовательских комплексов.

-Исследование физических свойств ожиженных и отвердевших газов.

-Испытание материалов и узлов изделий при низких температурах и в условиях, имитирующих космос и др.

На ближайшие годы перед ФТИНТ поставлен ряд сложных задач по переохлаждению жидкого водорода, разработке и исследованию эффективной теплоизоляции, по изучению методов длительного хранения криогенных компонентов топлив за пределами Земли.

Прошу Вас помочь институту в быстрейшем окончании строительства лабораторно-производственного комплекса, в первую очередь - корпуса для водородных работ, а также содействовать положительному решению вопроса об увеличении институту необходимых на 1965г. ассигнований.

ГЛАВНЫЙ КОНСТРУКТОР ОКБ-1

В.И.Королев (с. П. КОРОЛЕВ)

ни. Для вивчення поведінки плазми тут ще в 1966 році запустили унікальну, найбільшу на той час у Європі замкнуту магнітну пастку-стеларатор, ввели до ладу діючих розроблений Інститутом найбільший у Європі прискорювач електронів на 2 мільярди електронвольт.

У цьому Інституті розроблено нові методи і високовакуумну техніку для одержання надчистих металів з особливими фізичними властивостями, зокрема, вирішено проблему одержання пластичного берилію методом вакуумної металургії, розв'язано завдання корозійного захисту елементів конструкції першого атомного реактора з прямим перетворенням теплової енергії в електричну.

Тож не дивно, що потужний науковий потенціал Харкова був використаний при створенні радянської ракетної техніки, а її творці завжди сподівалися на допомогу вчених цього українського міста. Серед таких був і наш великий земляк Сергій Корольов. Свідченням цього є його звернення до першого секретаря ЦК компартії України Петра Шелеста в березні 1965 року з проханням допомогти Харківському фізико-технічному інституту низьких температур «у швидшому закінченні будівництва лабораторно-виробничого комплексу, насамперед — корпусу для водневих робіт, а також сприяти позитивному вирішенню питання про збільшення інституту необхідних на 1965 рік асигнувань».

Це прохання геніальний конструктор ракетної техніки висловлював тому, що харківський інститут мав справді виконати надзвичайно важливі наукові дослідження, які торкалися розробки і конструювання вакуумно-космічних випробувальних і дослідницьких комплексів, вивчення фізичних властивостей скраплених і затверділих газів, випробування матеріалів і вузлів виробів при низьких температурах і в умовах, що імітують космос, тощо.

А ще тоді ж перед Фізико-технічним інститутом низьких температур конструкторами ракетної техніки ставилося завдання розв'язати ряд складних завдань щодо переохолодженню рідкого водню, розробки й дослідження ефективної теплоізоляції, вивчення методів тривалого збереження криогенних компонентів пального за межами Землі.

За 60 років, що минули з часу того звернення академіка Сергія Корольова, харківські фізики виконали не одне важливе завдання іменитих замовників, зробили так багато, що й досі залишаються в авангарді науково-технічного прогресу. Як будуть у такому статусі і в майбутньому.

ЩОБ ВИПЕРЕДИТИ ЗАРУБІЖНУ ПУБЛІКАЦІЮ

(до 40-річчя спроби повернення в Україну ім'я Олександра Кошиця)

З того часу, коли в радянській Україні зникла можливість говорити правду, починаючи з початку 1930-х років, основну місію виступати від імені поневоленого москвою народу взяла на себе наша діаспора. Це вона могла говорити про страшний Голодомор-геноцид 1932—1933 років, про репресії проти української духовності, визначних її діячів, національно-визвольний рух тощо — аж до початку горбачовської перебудови.

Водночас Москва постійно ревню стежила за громадсько-політичною й видавничою діяльністю української еміграції, ретельно аналізуючи всі публікації, аби коментувати їх у вигідному для себе світлі. Особливо ж мобілізувалася, коли дізнавалася про підготовку нового видання, що викликалося гострою потребою випередити зарубіжну публікацію, внісши в інформаційний простір обговорення якоїсь незначної проблеми, що відвернуло б увагу від невідповідного для комуністичної влади трактування основного.

Саме так спричинилося з початком 1985 року з повідомленням про те, що в Канаді готується книга про життя і діяльність видатного українського композитора й диригента Олександра Кошиця, котрого Голова Директорії Симон Петлюра 1919 року відрядив з хором за кордон представляти Україну через нашу культуру. Найбільший переляк стався в Товаристві «Україна», яке було створене комуністичною владою для впливу на українську еміграцію. Там занепокоїлися тому, що постійно відмовляли майбутньому автору книги про Олександра Кошиця В. Климківу в допомозі щодо виявлення необхідних архівних матеріалів в Україні.

Тож і з'явилася пропозиція Товариства «Україна» видати книгу про Олександра Кошиця в Києві, аби її зміст відповідав канонам радянської пропаганди.

21 березня 1985 р., № 22т

ТАЄМНО

ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ

У Канаді готується до друку книга про життя і діяльність україн-

ського композитора О. А. Кошиця (1875—1944 рр.). Її автор — В. Климків — керівник українського самодіяльного хору імені О. Кошиця у Вінніпезі, з яким Товариство «Україна» проводить роботу, спрямовану на відрив цього колективу від націоналістичних кіл української еміграції в Канаді. В. Климків постійно звертається до Товариства з проханням сприяти йому в ознайомленні з державними і приватними архівними матеріалами, пов'язаними з життям і творчістю О. Кошиця. Товариство під різними приводами ухиляється від такої допомоги канадському авторові, оскільки не виключена фальсифікація фактів біографії композитора.

Зважаючи на те, що ім'я О. Кошиця добре відоме в СРСР, його твори виконуються професійними і самодіяльними художніми колективами України та Російської Федерації, Товариство «Україна» вважає доцільним видати (у видавництві «Музична Україна») книгу про творчий шлях О. Кошиця з необхідними коментарями, в яких було б дано точну оцінку його світогляду і музичної діяльності. На нашу думку, роботу над рукописом книги, розпочату свого часу диригентом, народним артистом СРСР О. З. Міньківським, міг би завершити професор М. М. Гордійчук, який добре обізнаний з біографією та діяльністю О. Кошиця. Підготовку видання до друку можна було б доручити Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

Вихід такої книги, на наш погляд, дав би можливість випередити передбачувану зарубіжну публікацію, в якій не виключене подання окремих фактів життя і творчості О. Кошиця в невідомому для нас трактуванні.

Просимо розглянути.

ГОЛОВА ПРАВЛІННЯ

В. Я. БРОВЧЕНКО.

БЕЗ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ

(до 30-річчя виходу «Вісника Інституту досліджень діаспори»)

З відродженням незалежної державності влада в Україні не усвідомила визначну роль у цьому процесові нашої діаспори. Можливо тому, що багато з урядовців ще вчора сиділи під червоними прапорами, які кликали на боротьбу з тією ж діаспорою. Тож і вивчення її внеску в національно-визвольну боротьбу нашого народу за незалежність відкладалося, бо чиновники бачили інші пріоритети. Відтак дійшло до того,

що Інститут досліджень діаспори довелося створювати на громадських засадах при Українській Всесвітній Координаційній Раді.

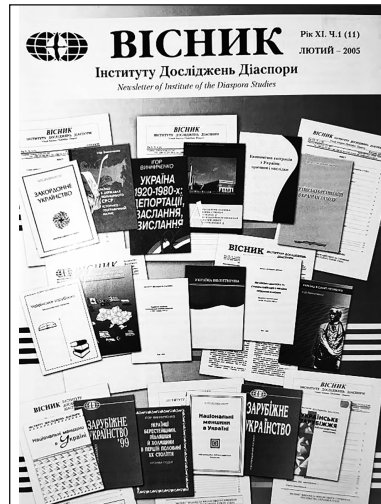
А при згаданому інституті мав виходити «Вісник» як науково-інформаційне видання. Зрозуміло ж, що без державної підтримки. Тому його редактор Ігор Винниченко в лютому 1995 року ще мав «милу надію», що завдяки жертводавцям можна буде не лише видавати його щоквартально, а й сприяти «реалізації інших планів». Йшлося, зокрема, про створення Атласу «Українці в світі», опрацювання наукового проекту «Українці поза Україною: етнополітичні, етнокультурні та етнопси- хологічні аспекти», серії збірок архівних матеріалів «Українська діаспора: історія в документах».

І як свідчить перше число «Вісника ІДД», багато чого в цьому плані здійснювалося, особливо ж зусиллями його редактора Ігоря Винниченка. Скажімо, організувалися науково-дослідні лабораторії картографії, системної етнології, відбувалися зустрічі з представниками української діаспори...

Не було лише активної державної підтримки як Інституту дослідів діаспори, так і його «Вісникові». Його випуск як неперіодичного видання громадської організації «Інститут досліджень діаспори» уможлилювався, головним чином, благодійними пожертвами вітчизняних та зарубіжних інституцій і осіб.

Тож завдяки цьому упродовж 1995—2007 років за редакцією Ігоря Винниченка видано 12 чисел «Вісника» накладом від 20 до 100 примірників. На його сторінках можна прочитати багато цікавих матеріалів, зокрема, про хроніку подій Міжнародного фестивалю «Нашого цвіту — по всьому світу», про діаспори в Україні, надходження до бібліотеки Інституту дослідів діаспори, сучасний стан закордонного українства.

Окремі числа «Вісника ІДД» передані бібліотекам в Україні та — за сприяння МЗС України — українським громадам зарубіжжя.

КВІТЕНЬ

1 квітня

90 років тому (1935) помер Василь Біднов, український громадський і культурний діяч, історик, член Центральної Ради. У науковому доробку — дослідження із історії церкви й освіти в Україні, Запорозької Січі, біографічні нариси. Народився 1874 р.

65 років тому (1960) у Брошневі на Прикарпатті помер о. Лев Глінка, доктор канонічного права, колишній ректор Малої семінарії у Львові, який відбув 10 років сибірського ув'язнення за вірність Українській греко-католицькій церкві. Народився 1 серпня 1893 року в Осмолодо-Перегінську Долинського повіту на Прикарпатті.

3 квітня

105 років тому (1920) більшовицька влада Кубані розробила план заходів щодо розвитку українства в Кубано-Чорноморській області.

4 квітня

65 років тому (1960) у Львові народився Богдан Макуц — український гімнаст, олімпійський чемпіон (1980).

5 квітня

95 років тому (1930) помер В'ячеслав Ключковський, контр-адмірал царської армії. Брав активну участь в українізації флоту, був призначений командиром дивізії підводних човнів. За Гетьманату командував Чорноморським флотом. Після 1919 служив у польській армії. Народився 1873 р.

6 квітня

70 років тому (1955) закордонне представництво УГВР повідомило про створення «Студійної групи» для вивчення проблем українського визвольного руху.

7 квітня

685 років тому (1340) помер останній галицько-волинський князь Юрій II Болеслав.

145 років тому (1880) в с. Ямпіль (нині — Сумська обл.) народився Олександр Богомазов, український маляр, графік, визначний представник авангарду в 1910—30-ті рр. Серед праць: «Базар» (1914), «Пилярі» (1927), «Київський пейзаж» (1928) та ін. Помер 3 червня 1930 р. у Києві.

95 років тому (1930) у Харкові відкрилася перша Всеукраїнська нарада міських голів України.

8 квітня

140 років тому (1885) у Києві помер Андрій Казбирюк, український му-

зикознавець, педагог, композитор, диригент. Народився 19 жовтня 1849 р.

9 квітня

50 років тому (1975) помер професор Василь Стецюк, організатор навчання українських дітей у післявоєнній Німеччині.

10 квітня

80 років тому (1945) у Києві народилася Віра Місевич — українська спортсменка, яка спеціалізувалася в кінному спорті, олімпійська чемпіонка 1980 року. Померла 4 березня 1995 року.

11 квітня

105 років тому (1920) у Павлівці на нинішній Івано-Франківщині народився Богдан Бора-Шкандрій, відомий поет української діаспори. Помер 20 серпня 1997 року.

80 років тому (1945) у Києві народився Юрій Стеценко — український веслувальник, байдарочник, олімпійський чемпіон (1972), громадський діяч. Чемпіон світу (1966,1970,1971). Заслужений майстер спорту, професор, кандидат педагогічних наук.

12 квітня

185 років тому (1840) народився Микола Петров, український літературознавець. У своїх дослідженнях давньої й нової літератури дотримувався порівняльно-історичного методу. Він автор першої в українській медієвістиці ґрунтовної розвідки «Старинный южнорусский театр и в частности вертеп», «Очерки истории украинской литературы XIX века» і т. д. Помер 20 червня 1921 р. у Києві.

13 квітня

145 років тому (1880) у Бучачі на нинішній Тернопільщині народився Теодозій Тит Галушинський, визначний діяч Української греко-католицької церкви. Помер 31 серпня 1952 року в Мондері (Канада) під час візитації Василянських монастирів.

85 років тому (1940) у західних областях України було проведено другий етап депортацій, що охопив 320 тис. осіб.

13—15 квітня

85 років тому (1940) у Кракові було утворено Український Центральний Комітет під головуванням проф. В. Кубійовича.

14 квітня

130 років тому (1895) у с. Струсів (нині — Тернопільська обл.) народився Йосип Гірняк, український актор, режисер, педагог, мистецький

керівник низки українських театрів, чия творчість позначена новаторським розвитком ідей Леся Курбаса. Творчу діяльність розпочав в Театрі українських Січових Стрільців. З 1949 мешкав і працював у США. Помер 17 січня 1989 р. у Нью-Йорку.

115 років тому (1910) помер Михайло Врубель, живописець, монументаліст, декоратор, скульптор. Київський період в житті майстра (1884—89) позначений появою таких значних в культурній спадщині України творів, як настінні розписи Кирилівської церкви, робота над ескізами монументальних розписів Володимирського собору (не здійснені) та ін. Народився 1856 р. в Омську (Росія).

40 років тому (1985) народилася Олена Костевич — українська спортсменка, олімпійська чемпіонка (2004) з стрільби із пневматичного пістолета, заслужений майстер спорту.

15 квітня

110 років тому (1915) помер Володимир Шухевич, український етнолог, фольклорист, педагог, літературознавець, редактор журналів «Дзвінок», «Учитель». Автор фундаментальні праці «Гуцульщина: матеріали до українсько-руської етнології» (в 5-и частинах, 1899—1908 pp.), «Записки школяра» (1906 р.). В. Шухевич збирав і колекціонував етнографічні матеріали, які експонувалися в багатьох музеях. Записував фольклорні теми з цікавими діалектичними говірками на території Галичини, які увійшли до збірки «Малий словарець уживаних слів гуцульських, зібраних в Жаб'ю». В Шухевич уклав і видав читанку дітей «Веснянка». Народився 15 березня 1849 р.

16 квітня

315 років тому (1710) було обрано гетьманом (у вигнанні) Пилипа Орлика, автора тоді ж запропонованих «Пактів і Конституції і вольностей Запорозького Війська». Вихідними положеннями цієї Конституції була теза про незалежність України,

145 років тому (1880) народився Михайло Саблін, військовий діяч, контр-адмірал царської армії. Рішуче підтримав будівництво українських військово-морських сил, у грудні 1917 р. призначений командувачем Чорноморського флоту. У лютому 1920 р. виїхав за кордон. Помер на еміграції 1937 р.

17 квітня

190 років тому (1835) у Санкт-Петербурзі помер Іван Мартос, скульп-

птор, професор Петербурзької Академії мистецтв (з 1794), її ректор (з 1814), виходець з українського старшинського (пізніше — дворянського) роду. Серед творів — бюст М. Паніна (1780); пам'ятники — Мініну і Пожарському (Москва, 1804—18), Ломоносову (1826—29, встановл. 1832, Архангельськ), Олександрю I (1828—31, Таганрог), А.-Е. Рішельє (арх. А. Мельников, 1823—28, Одеса); надгробки та надгробні пам'ятники — кн. М. Волконської, П. Брюс (1786—90), М. Собакиної (1782), Є. Куракіній (1792), О. Безбородьку (1803), кн. Є. Гагариній (1803) та ін. Народився в Ічні (нині — Чернігівська обл.) у 1754 р.

80 років тому (1945) у с. Адріанопіль (Луганська обл.) народився Василь Голобородько, український поет, один з найпомітніших представників «Київської школи». Автор збірок «Летюче віконце», «Зелен день», «На метеликових крилах», «Калина об різдві»

18 квітня

200 років тому (1825) у Санкт-Петербурзі помер Володимир Боровиковський, живописець (портретист, іконописець, мініатюрист), академік Петербурзької Імператорської Академії мистецтв, один знайвизначніших майстрів портретного живопису в російському культурному просторі др. пол. XVIII ст. Походив з козацько-старшинського роду, де іконопис був спадковою справою. Народився 4 серпня 1757 р. в Миргороді.

165 років тому (1860) народилася Уляна Кравченко (справжнє ім'я — Юлія Шнайдер), українська письменниця, педагог, одна із засновниць жіночого руху в Галичині. Померла 31 березня 1947 р. у Перемишлі (тепер — Польща).

140 років тому (1885) помер Микола Костомаров, український історик, письменник, етнограф, філософ, публіцист, літературознавець, редактор, видавець, політичний і громадський діяч. Уклав рукописний збірник «Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 г.», що зберігається в одному з архівних сховищ Санкт-Петербурга. У 1846 р. брав активну участь у створенні Кирило-Мефодіївського братства, розробляв програмні документи («Книга буття українського народу»). За ініціативою Костомарова друкувалися підручники для недільних шкіл, у тому числі й «Буквар» Т. Шевченка. Разом з П. Кулішем В. Білозерським сприяв виданню і став діяльним співробітником першого загальноукраїнського журналу «Основа» (1861—1862 рр.) в Санкт-Петербурзі. Написав понад 200 праць з історії України та Росії,

дослідив та створив 16 томів фундаментальних історичних монографій. Найбільш відомі твори: «Историческое значение южнорусского народного песенного творчества» (1843), «Славянская мифология» (1846); монографії: «Богдан Хмельницкий и возвращение Южной Руси к России» (1857), «Руина, историческая монография из жизни Малороссии» (1663—1687), «Мазепа» (1882), драми: "Мотря Кочубей" (перша в українській літературі історична драма), «СаваЧалий» (1838), «Переяславська ніч» (1841). Член-кор. Петербурзької академії наук (1876), почесний член Петербурзького університету (1869), дійсний доктор історії, почесний член Київського університету св. Володимира, дійсний член Музею старожитностей і Вселенської археографічної комісії, нагороджений золотими медалями Петербурзької Академії наук (1861, 1872), орденом Станіслава I ступеня (1880). Народився 16 травня 1817 р.

19 квітня

50 років тому (1975) у французькому Ментеноні помер Олександр Удовиченко, військовий діяч Української Центральної Ради, офіцер Генерального штабу Гетьманату. У 1919 р. очолював Залізну дивізію у боях із більшовиками, у 1920 р. — групу Армії УНР. З 1924 р. жив у Парижі, брав активну участь у громадсько-політичному житті української військової еміграції. У 1954—1960 був віце-президентом УНР в екзилі. Народився 20 лютого 1887 р.

21 квітня

110 років тому (1915) народився Володимир Яценко, український художник і мистецтвознавець, заслужений діяч мистецтв УРСР. Був директором Харківського художнього музею (1944—52), Державного музею українського образотворчого мистецтва (нині — Національний) (1970—88). Помер 23 жовтня 2010 р.

105 років тому (1920) у Варшаві підписано українсько-польський договір, за яким Уряд УНР в обмін на визнання й допомогу в боротьбі з більшовиками поступився Галичиною і п'ятьма повітами Волині.

95 років тому (1930) ЦК КП (б) У ухвалив постанову про стан заводської преси Донбасу, в якій зажадав «посилити українізацію друкованих і стінних газет».

90 років тому (1935) народився Олександр Муратов, український кінорежисер, заслужений діяч мистецтв. В творчому доробку фільми «Біля Крутого Яру» та «Наш чесний хліб» (у співпраці з К. Муратовою),

телефільми «Огара фортеця», «Будинок з привидами», «Місто біля моря», «Останні ранки», «Золотий ланцюг», «Гонки по вертикалі», «Помилуй та прости», «Танго смерті» (за власним сценарієм) та ін.

60 років тому (1965) у Києві померла Зоя Гайдай, українська співачка (сопрано). Народна артистка СРСР (1944). Створила більше 50 художньо-музичних образів. Виступала також як камерна співачка. 1-ша премія на Всесоюзному конкурсі музикантів-виконавців (1933). Гастролювала за кордоном (США, Ірак, Іран, Пакистан та ін.). Державна премія СРСР (1941). Народилася 1 червня 1902 р. у Тамбові.

24 квітня

840 років тому (1185) відбувся похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича проти половців.

230 років тому (1795) у Санкт-Петербурзі помер Марко Полторацький, український і російський співак (баритон) і хоровий диригент. Навчався в латинській школі у Чернігові, з 16 років — у петербурзькому придворному хорі. Бл. 1750 р. зарахований до італійської оперної трупи. З 1753 р. був регентом, з 1763 р. — директором придворного хору (В тому ж році хор було перейменовано на Придворну співочу капелу). У ці роки в ній працювали М. Березовський, Д. Бортнянський, Б. Галуппі, Дж. Сарті та ін. Народився 28 квітня 1729 р. у Сосниці (нині — Чернігівська обл.).

105 років тому (1920) у Варшаві підписано українсько-польську військову конвенцію про умови спільних дій проти російських більшовиків.

25 квітня

95 років тому (1930) президія Північно-Кавказького крайового виконавчого комітету ухвалила постанову про незадовільну українізацію радянського апарату.

25 квітня—26 червня

80 років тому (1945) у Сан-Франциско (США) відбулася конференція Об'єднаних Націй, що схвалила Статут ООН. У ній взяли участь представники 50 країн, у тому числі УРСР.

26 квітня

250 років тому (1775) помер Лука Боровиковський (Боровик), український живописець, батько Володимира Боровиковського. Писав ікони для церков Миргородщини, виконав портрет митрополита Димитрія Ростовського (Туптала). Рік народження невідомий.

135 років тому (1890) у Зінькові (нині — Полтавська обл.) народив-

ся Микола Зеров, український поет-неокласик, літературознавець, перекладач. Репресований 1935 р. Розстріляний 3 листопада 1937 на Соловках разом з П. Филиповичем, М. Вороним та ін.

105 років тому (1920) помер в Катеринодарі Богдан Кістяківський, український правознавець, соціолог, теоретик правової держави та філософ права. Народився у 1868 р.

95 років тому (1930) народився Олексій Созинов, український селекціонер рослин, академік НАНУ, її віце-президент у 1978—82 рр. Досліджував проблеми поліпшення якості зерна пшениці та інших зернових, заклав теоретичне підґрунтя цілеспрямованого конструювання генотипів з наперед заданими властивостями, один із авторів сортів озимої пшениці Прибой, Одеська 66 та ярового ячменю Нутанс 106.

80 років тому (1945) у Баварії помер Павло Скоропадський, український військовий та політичний діяч консервативно-монархічного спрямування, Отаман Вільного козацтва (з 1917), гетьман Української Держави (29 квітня—14 грудня 1918 р.). Народився 15 травня 1873 р.

28 квітня

170 років тому (1855) в с. Костуватому (нині — Миколаївська обл.) народилась Марія Садовська (дівооче — Тобілевич), українська співачка (сопрано) та драматична актриса. Сценічну діяльність розпочала у 1876 р., у 1883—1885 рр. працювала в першій професійній українській трупі М. Кропивницького та М. Старицького, з 1886 р. артистка трупи М. Старицького. Померла 27 березня 1891 р. в Одесі.

29 квітня

150 років тому (1875) народився Модест Менцинський, видатний український співак. Помер 11 грудня 1935 року.

110 років тому (1915) розпочався бій українських січових стрільців з російськими військами за гору Маківку.

105 років тому (1920) в Тифлісі відбулося спільне засідання Кубанської Надзвичайної Місії в Закавказзі й Української Дипломатичної Місії на Кавказі щодо підписання рівноправного договору.

100 років тому (1925) Всеросійська нарада з освіти серед українців і білорусів ухвалила постанову про здійснення на материнській мові всіх заходів для розв'язання національного питання цих меншин.

30 квітня

45 років тому (1980) у Сарселі (Франція) помер колишній ректор

УВУ, голова Комісії допомоги українському студентству професор Олександр Кульчицький. Народився 8 лютого 1895 в Скалаті на нинішній Тернопільщині.

Квітень

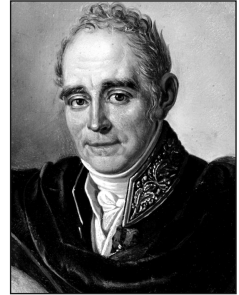
135 років тому (1890) в Сокиринцях (нині — Чернігівська обл.) помер Остап Вересай, український кобзар. У річному віці осліп. Виконавець народних дум («Федір Безродний», «Втеча трьох братів з Азова», «Невільники на каторзі» та ін.) і пісень. До глибокої старості ходив по селах і містах України, співаючи думи. Народився у 1803 р. у Калюжинцях (нині — Чернігівська обл.).

70 років тому (1955) 5-та конференція Закордонних частин ОУН (б) обрала Степана Бандеру головою Проводу ЗЧОУН.

ВИДАТНИЙ МАЙСТЕР ПЕНЗЛЯ

(до 200-річчя від дня смерті Володимира Боровиковського)

Страхіття принесеної з московщини загарбницької війни не повинні стерти з нашої пам'яті внесок українців у розвиток культури цього народу. Якщо йдеться про художнє мистецтво, то маємо згадати насамперед уродженця Миргорода на Полтавщині Володимира Боровиковського (4.08.1757—18.04. 1825), котрий вважається одним з найстаріших і найвизначніших майстрів портретного живопису в російському культурному просторі другої половини XVIII ст.

До російської столиці він потрапив 1788 уже зрілою людиною після того, як його малярська вправність привернула увагу імператриці Катерини II під час її подорожі Україною.

Зрозуміло, що й почав свою творчість на берегах Неви Боровиковський із портрета Катерини II, на якому імператрицю зображено на прогулянці в Царськосільському парку. Потім він виконав серію портретів російських царів.

При спорудженні Казанського собору в Санкт-Петербурзі Володимир Боровиковський намалював образи для царських врат головного іконостасу, чотири намісних образи (Костянтин та Єлена, Антоній та Феодосій, великомучениця Катерина) для другого та третього іконостасів.

Так, Володимир Боровиковський працював на чужині, але назви вулиць у Миргороді й Полтаві його іменем свідчать про те, що він залишився українцем.

РОБОТИ З УКРАЇНІЗАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО АПАРАТУ НЕ ВИКОНАНО

(до 95-річчя чергової постанови президії
Північно-Кавказького крайвиконкому)

Широкомасштабну акцію зі знищення українського хліборобства на Кубані через депортацію на Північний Урал заможних козаків на початку 1930 року більшовицька влада прикривала гучними гаслами про необхідність турботи про духовність нащадків запорозьких козаків. Одна за одною ухвалюються постанови про коренізацію радянського апарату й громадських організацій із закликом узяти твердий курс на більш широке

розгортання роботи з організації і зміцнення груп бідноти при національних радах, з утворення позапартійного активу навколо них.

Що з того, що ухвала президії Північно-Кавказького виконавчого комітету від 23 січня 1930 року про хід роботи з українізації радянського апарату крайовими відділами й управліннями та окружними виконавчими комітетами не виконано, не скрізь опрацьовані плани українізації і що неодноразові директиви Крайової комісії про порядок проробки планів цими відділами не виконуються. А крайові газети «Молот», «Колхозная Правда» й окружні за винятком «Червоної Газети», зовсім не висвітлюють питань українізації й національної політики радянської влади і не вмістили жодної директивної статті з цих питань?

Можна ж ще раз зобов'язати керівників крайових відділів, управлінь, громадських організацій і голів окрвиконкомів забезпечити рішучий перелам в роботі з українізації і виконання вирішень президії Крайвиконкому з 23 січня 1930 року. І запропонувати комісії в справах українізації подати через 20 днів на затвердження президії Крайвиконкому точні строки остаточного переходу роботи радянських і кооперативних організацій на українську мову в районах, що підлягають українізації в першу чергу.

У встановлений термін справді ухвалюється нова постанова президії Північно-Кавказького крайвиконкому про українізацію, на цей раз Кубанського округу. Констатовано, що там не виконано в належні терміни постанови Крайвиконкому про українізацію радянського апарату - в Кубанській окрузі (не українізовано жодного району). Мовляв, недостатньо провадилися масова пояснювальна робота серед наймитсько-бідняцького населення округи — питання українізації не поставлено в центрі уваги радянської громадськості і до цього часу ще має місце консервативне ставлення низки робітників радапарату до проведення українізації.

З боку радянських органів не завжди дається рішуча відсіч проявам великодержавницького шовінізму, й українізація не використовується як засіб активізації основних хліборобських мас станиці на боротьбу з глитайством, що використовує українське питання в своїх клясових інтересах (агітація проти колективізації і т. ін.).

Масова робота по станицях ще до цього часу, як правило, провадиться російською мовою. Українізація Радянського апарату (підготовча робота) провадиться адміністративно і без притягнення до цієї роботи радянської громадськості. Робота з висування на відповідальну

керівну роботу українців-робітників, наймитсько-бідняцького та середняцького активу, провадиться надто кволо.

Заходи і темпи, що намічені до переведу роботи установ тих районів, що підлягають українзації, ні в якій мірі не забезпечують переходу на українську мову районів, навіть у терміни, що їх продовжено Кубанським Окрвиконкомом.

І знову пропонується в 20-тиденний термін скласти конкретні плани роботи на біжучий і наступний рік по окремих установах та по округу в цілому, забезпечивши проведення українзації в окрузі. І знову центр уваги в роботі, в справі українзації, необхідно «перенести на рішуче проведення коренізації апаратів, висуваючи на роботу наймитсько-бідняцький та середняцький актив українців, що активно проявили себе на роботі, в соціалістичній перебудові станиці, на з'ясування окружним і районним робітникам, що українець: робітник, наймит, бідняк у такій же мірі може бути на керівній і технічній роботі, як і росіянин».

Закликається рішуче повести боротьбу з проявами великодержавного й нібито існуючого там українського шовінізму, не зупиняючись перед зняттям з роботи і притягненням до відповідальності осіб, що протидіють проведенню українзації.

Ніяких зрушень у діяльності північнокавказьких властей не відбувається в цьому плані аж до того ж часу, коли 16 жовтня 1930 року колегія Наркомату освіти УСРР ухвалила постанову про надання Північно-Кавказькому крайовому відділові народної освіти допомоги в справі українзації. Ось тоді вже й з'являється місцева постанова. Північно-Кавказька крайова рада народної освіти висловлюється позитивно щодо підтримки Наркомосвіти УСРР в справі українзації на Нижньому Дону та Кубані. Постановою крайової ради народної освіти від 6 грудня 1930 року віталася допомога Північно-Кавказькому крайраднароду в справі обслуговування трудящих українців їхньою рідною мовою (мобілізація 100 педагогів, виділення 100 місць у ВИШах тощо), вважати, що зазначена допомога має політичне і практичне значення для прискорення темпів українзації культурно-освітніх установ і радапарату українських районів Північного Кавказу.

Знову були грандіозні плани, але не надовго: 14 грудня 1932 року Москва припинила українізацію Північного Кавказу, розгорнувши масовий геноцид українців Кубані. Тож документ від квітня 1930 року залишився в історії.

Постанова Президії Північно-Кавказького Виконавчого Комітету
25 квітня 1930 року

Констатувати, що:

Вирішення Президії Крайвиконкому з 23-го січня 1930 року (прот. № 77, п. 2006) з питання про хід роботи з українізації радянського апарату крайовими відділами й управліннями та округовими виконавчими комітетами не виконано.

Не зважаючи на неодноразові вимоги Крайової комісії до цього часу Крайпрофрада, Крайздрав не виділили постійних членів комісії.

Крайовими відділами й управліннями (Крайадмінвідділом, Крайздравом та іншими) до цього часу не опрацьовані пляни українізації і що неодноразові директиви Крайової комісії про порядок проробки плянів цими відділами не виконуються.

Окрвиконкомамаи до цього часу не переглянені пляни українізації відповідно до вирішень президії Крайвиконкому з 23 січня 1930 року, не проведено обліку кадрів, що володіють українською мовою, не розгорнута мережа підготовки і перепідготовки кадрів для тих районів, що українізуються, а також в низці округ не асигновано з місцевих бюджетів передбачені вище зазначеним вирішенням коштів на українізацію (Донецька, Сальська та ін.).

Крайові газети «Молот», «Колхозная Правда» й окружні газети за винятком газети «Червона Газета», зовсім не висвітлюють питань українізації й національної політики радянської влади і до цього часу не вмістили жодної керівної статті з питань українізації.

КрайВНО і видавництво «Северный Кавказ» до останніх днів не вжили будь-яких заходів до постачання українських районів українською літературою.

Відзначити зовсім неприпустиме ставлення до справи українізації з боку кооперативних організацій (Крайколгоспспілка, Крайсоюз, Крайкустремсоюз), що не тільки не приступили до проведення цієї роботи, але і, не зважаючи на неодноразові вимоги крайової комісії, не склали плянів проведення українізації.

Доручити КрайРСІ перевірити ці організації, установи, а також Кубанський, Донський, Сальський і Донецький Окрвиконкоми під кутом виконання ними вирішень Крайвиконкому з 23 січня 1930 року і притягти винних за невиконання того вирішення до відповідальності. Строк виконання цього доручити встановити оргвідділу вмісті з КрайРСІ.

Зобов'язати всі крайові відділи, управління і громадські організації виділити в апаратах персонально відповідальних осіб за проведення постанов президії Крайвиконкому про українізацію.

Зобов'язати керівників крайових відділів, управлінь, громадських організацій і голів окрвиконкомів забезпечити рішучий перелам в роботі з українізації і виконання вирішень президії Крайвиконкому з 23 січня 1930 року.

Запропонувати комісії в справах українізації подати через 20 днів на затвердження президії Крайвиконкому точні строки остаточного переходу роботи радянських і кооперативних організацій на українську мову в районах, що підлягають українізації в першу чергу.

«ЦЕ БУДЕ ДРУГИЙ Т-34» (до 80-річчя випробувань танка Т-54)

Творці українського танка Т-34, який з'явився на випробуваннях у червні 1940 року, продовжували його постійно вдосконалювати. Це дало підставу визнати цю бойову машину найкращим танком Другої світової війни.

Але паралельно з цим конструктори-харків'яни, котрі після гітлерівського нападу на СРСР були евакуйовані до Нижнього Тагіла, розробляли ще потужніший танк — Т-54, перший зразок якого був виготовлений 30 січня 1945 року й у березні-квітні пройшов успішні випробування на підмосковному полігоні в Кубинці.

Після внесення в його тактико-технічну характеристику доповнень було запропоновано виготовити ескізно-технічний проект нового середнього танка. На основі підготовленої документації постановою уряду СРСР за № 960-402 від 29 квітня 1946 року танк Т-54 був прийнятий на озброєння. Сталін затвердив особисто документацію, яка йому дуже сподобалась, подзвонив на завод і сказав: «Це буде другий Т-34».

ТРАВЕНЬ

1 травня

105 років тому (1920) народилася Нонна Копержинська, українська актриса театру та кіно, корифей Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка, народна артистка УРСР (1967). Померла 10 червня 1999 року.

95 років тому (1930) у Києві народився Олександр Городиський, відомий український хімік.

80 років тому (1945) народився Василь Зінкевич, український естрадний співак (тенор), народний артист УРСР (з 1986), лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка.

45 років тому (1980) помер Лев Громашевський, український епідеміолог, академік АМН СРСР, заслужений діяч науки України, Герой соціалістичної праці. Директор Інституту інфекційних хвороб АМН СРСР (Київ, 1948—51), завшувач кафедри епідеміології Київського медичного інституту (1951—63). Розробив вчення про механізм передачі інфекції та природничо-наукову класифікацію інфекційних захворювань. Народився 13 жовтня 1887р .

3 травня

125 років тому (1900) у Прилуках народився Микола Яковченко, український актор, народний артист УРСР (з 1970). Розпочав творчу діяльність в аматорських гуртках (1918), працював у театрах Сімферополя, Черкас, Чернігова, Дніпропетровська, Харкова (1920—27). Онісля (з перервами) — в Київському українському драматичному театрі ім. І. Франка, де зіграв чимало помітних ролей. Помер 11 вересня 1974 р. у Києві.

120 років тому (1905) народився Юрій Лавріненко, український літературознавець і публіцист. Упорядкував антологію творів української літератури 1920—30-х рр. «Розстріляне відродження» (1959), де вмістив і ряд своїх літературно-критичних статей. З 1944 — на еміграції (Австрія, Німеччина, США). Помер 14 грудня 1987 р. у Нью-Йорку.

4 травня

95 років тому (1930) народилася Тетяна Дерев'янка, український кінознавець, з 1957 — директор музею О. Довженка, Померла 2001 р. |

80 років тому (1945) появилось в світ перше друковане українське видання в таборі інтернованих українців в Аугсбурзі — «Громадський бюлетень української колонії Аугсбуржчини».

50 років тому (1975) лауреат Нобелівської премії Олександр Солже-

ніцин, признаючись до нашого народу, через канадське радіо, звернувся до українців цієї країни з підтримкою їхніх національно-визвольних змагань, дорікаючи Заходу за байдужість до долі України.

25 років тому (2000) в Харкові помер видатний український фізик Олександр Ахієзер. Народився 31 жовтня 1911 р. в Білорусі.

5 травня

290 років тому (1735) у Санкт-Петербурзі видано царський указ про поділ козаків Гетьманщини на виборних і підпомічників, юридично закріплено майнову нерівність серед козацтва.

6 травня

115 років тому (1910) у Оспедалетті (Італія) помер Борис Грінченко, український письменник, публіцист, педагог, історик, лексикограф, літературознавець, етнограф, видавець, громадський діяч. Автор «Словаря української мови», дилогії «Серед темної ночі» (1901), «Під тихими вербами» (1902), п'єс «Лісні зорі» (1897), «Нахмарило» (1897), «Степовий гість» (1898), «Серед бурі» (1899), розвідок «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» (у трьох томах, 1895—99, «З вуст народу» (1900), «Література українського фольклору 1777—1900» (1901). Народився 9 грудня 1863 р. на х. Вільховий Яр (тепер — Харківська обл.).

105 років тому (1920) закінчився Зимовий похід Армії УНР по ворожих тилах.

7 травня

185 років тому (1840) у Воткінську (нині — Удмуртська республіка, Росія) народився Петро Чайковський, композитор, диригент, музично-громадський діяч. Чл.-кор. Паризької Академії високих мистецтв (1892) та почесний доктор Кембріджського університету (1893). Походив із старовинного українського роду. Дід П. Чайковського Петро Чайка народився в с. Миколаївка Миргородського полку. Композитор часто використовував у своїй творчості українські народні пісні, багато творів насичені українським мелодизмом (опери «Коваль Вакула», «Черевички», «Мазепа», 1-й концерт для фортепіано з оркестром, 2-га симфонія, яка була названа «українською», оскільки у фіналі використана тема української народної пісні «Журавель», фортепіанна п'єса «Думка», музика на слова Т. Шевченка та інші твори). Помер 6 листопада 1893 р. у Санкт-Петербурзі.

170 років тому (1855) народився Микола Кашенко, український зоолог, ембріолог, селекціонер, академік ВУАН. Організатор та директор

(1919—26) Зоологічного музею ВУАН. Один з основоположників патологічної ембріології, описав низку нових видів хребетних тварин. Першим здійснив акліматизацію лікарських, технічних, декоративно-квіткових та південних плодкових культур в Україні. Помер 29 березня 1935 р.

80 років тому (1945) у Вигурівщині (тепер —Київ) народився Михайло Сагайдак, український археолог, дослідник історії і культури давнього Києва, з 1984 р. — керівник постійно діючі Подільської експедиції.

8 травня

80 років тому (1945) нацистська Німеччина підписала акт про капітуляцію.

9 травня

135 років тому (1890) в Шишаках на Полтавщині народився Кирило Осьмак, Президент Української Головної Визвольної Ради. Загинув у застінках більшовицьких каральних органів 15 травня 1960 р.

10 травня

280 років тому (1745) у Ризі народився Йоган Антон Гюльденштедт (Гільденштедт), латиський природознавець, академік Петербурзької АН. Одним із перших дослідив Південь та Лівобережжя України, дав характеристику їхніх ґрунтів, рослинності та тваринного світу, пояснив походження чорнозему. Помер 3 квітня 1781 р.

135 років тому (1890) в Одесі народився Степан Гапеев, засновник Новгород-Сіверського історичного музею-заповідника (1920) і упродовж багатьох років його директор. У 1938 р. був репресований і 1950 р. помер у місцях ув'язнення.

11 травня

105 років тому (1920) у Києві народилася Ганна Шовкопляс, українська дослідниця слов'янських і давньоруських пам'яток. Померла у 2002 р.

70 років тому (1955) помер засновник нової київської математичної школи, академік Микола Крилов. Народився 29 листопада 1879 р. в Санкт-Петербурзі.

70 років тому (1955) народився Юрій Седих — український легкоатлет, олімпійський чемпіон монреальської Олімпіади (1976) у метанні молота.

12 травня

230 років тому (1795) у Петербурзі видано царський указ про утворення на Правобережній Україні Брацлавської, Волинської і Подільської губерній.

14 травня

105 років тому (1920) в Романівці Теребовлянського повіту в Галичині народилася Ярослава Стецько, один з провідних діячів українського націоналістичного руху, депутат Верховної Ради України трьох скликань. Померла 12 березня 2003 р.

70 років тому (1955) народився Володимир Одреховський, український скульптор, мистецтвознавець. Серед творів — портрет М. Колеси, пам'ятник Т. Шевченку в Завадові на Львівщині та ін. Походить з відомої української родини народних майстрів різьблення по дереву Одреховських, коріння якої в с. Вільках на Лемківщині (нині — на території Польщі).

70 років тому (1955) помер видатний український правознавець і державний діяч Андрій Яковлів. Народився в Чигирині 1872 року.

50 років тому (1975) футболісти київського «Динамо», обігравши у фіналі будапештський «Ференцварош» з рахунком 3:0, вперше в своїй історії виграли Кубок кубків УЄФА.

15 травня

180 років тому (1845) в Іванівці Харківської губ. народився Ілля Мечников, український біолог та патолог, почесний член Петербурзької АН. Один із засновників вітчизняної мікробіології. Створив вчення про цитотоксини. Розробив основи епідеміології холери, черевного тифу, туберкульозу. В 1886 (спільно з М. Гамалією) організував в Одесі першу в Росії (другу світі) бактеріологічну станцію для боротьби з інфекційним захворюваннями. У 1870—1882 — ординарний професор Новоросійського університету, де створив наукову школу. Лауреат Нобелівської премії (1908, спільно з Ерліхом). Помер 16 липня 1916 р. в Парижі.

165 років тому (1860) народився Борис Едуардс (Едвардс), український скульптор, один із засновників Товариства південноросійських художників. Академік Санкт-Петербурзької Академії мистецтв (з 1915). 1919 пішов на еміграцію. Помер 12 грудня 1924 р. на о. Мальта.

90 років тому (1935) в Санкт-Петербурзі (тоді — Ленінград) помер Казимир Малевич, український і російський живописець, теоретик мистецтва, основоположник супрематизму, один з найзначніших представників авангарду 1910—30-х рр. Народився 23 лютого 1878 р. поблизу Києва.

16 травня

135 років тому (1890) в с. Нових Санжарах (тепер — с. Решетники Полтавської обл.) народився Микола Середа, український і російський

співак (ліричний тенор), народний артин РРФСР (1947). В 1926—1933 рр. соліст Харківського, в 1933—1935 рр. — Свердловського, з 1935 р. — Ленінградського театрів опери і балету. Виступав як камерний співак, з особливим успіхом виконував українські народні пісні. Помер 16 лютого 1948 р. у Ленінграді.

130 років тому (1895) у с. Куцівці (на Черкащині) народився Тодось Осьмачка, український письменник, поет, член літературної організації «Ланка-Марс», один із членів-засновників МУРу. Серед найвідоміших творів — «Старший боярин» (1948), «Ротонда душоубців» (1956), «План до двору» (1951). Помер 7 вересня 1962 р. в США.

100 років тому (1925) у Первомайську (нині — Миколаївська обл.) народився Володимир Аркушенко, український актор, народний артист УРСР. Помер 7 травня 1977 р. у Львові.

18 травня

125 років тому (1900) в Одесі народився Юрій Липа, український історіософ, політолог, поет і публіцист, лікар, громадський діяч, один із визначних ідеологів українського націоналізму, член Української Головної Визвольної Ради (1944). Арештований органами НКВС і страчений 20 серпня 1944 у с. Буніві (тепер — Львівська обл.).

19 травня

135 років тому (1890) народився Микола Євшан (справжнє — Федюшка), український літературний критик, секретар Наукового товариства імені Шевченка, співредактор журналів «Будучність», «Шляхи». Основні праці: «Проблеми творчості», «Під прапором мистецтва», «Літературні замітки». Помер 23 листопада 1919 р. у Вінниці.

75 років тому (1950) народився Михайло Іщенко — український гандболіст, воротар, олімпійський чемпіон монреальської Олімпіади (1976) в складі збірної СРСР.

22 травня

200 років тому (1825) в Москві помер Степан Давилов, український і російський композитор, диригент і педагог. Народився 12 січня 1777 р. на Чернігівщині.

185 років тому (1840) у Бежбайраках (тепер — Кіровоградська обл.) народився Марко Кропивницький, український драматург, актор, режисер, композитор, один з фундаторів українського професійного театру. Помер 21 квітня 1910 р. у вагоні поїзда Харківсько-Миколаївської залізниці, похований у Харкові.

115 років тому (1910) в Косівці (нині — Кіровоградська обл.) народився Григорій Логвин, український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, лауреат Державної премії України. Автор значних праць з історії українського образотворчого мистецтва — «Українське мистецтво Х—XVIII вв.» (1963), «Софія Київська» (альбом, 1971), «По Україні», «3 глибин. Давня книжкова мініатюра XI—XVIII століть» (1974), «3 глибин. Гравюри київських стародруків XVI — XVIII ст.» (1990) та ін. Помер 7 березня 2001 р.

105 років тому (1920) в Херсоні народився Микола Гринько, український актор, народний артист УРСР. Працював у Запорізькому українському музично-драматичному театрі (1946—55). Створив помітні ролі в кінофільмах «Тарас Шевченко», «Пригоди Електроніка», «Ярослав Мудрий», «Миргород та його мешканці», «Андрій Рубльов», «Сталкер», «Пригоди Буратіно» та ін. Помер 10 квітня 1989 р. у Києві.

80 років тому (1945) народився Юрій Рибчинський, поет-пісняр, драматург. Автор музикально-драматичних творів «Пізня середа», «Товаришу любов», «Біла ворона».

23 травня

95 років тому (1930) народилася Людмила Жоголь, українська художниця тканин і килимів, народний художник України. Автор численних тематичних килимів («Весна», «Планета» та ін.), пано, виконаних в техніці батік («Оранта», «Квіти»), gobеленів («Земле моя, всеплодюча мати», «Весна» та ін.), тканин, ліжників, килимів та ін.; а також — книг «Тканина в інтер'єрі» (1968), «Декоративне мистецтво в інтер'єрі житла» (1973), «Декоративно-прикладне мистецтво Української РСР (у співавторстві, 1986). Померла 15 квітня 2015 р. у Києві.

24 травня

900 років тому (1125) помер київський князь Володимир Мономах.

165 років тому (1860) помер Йосиф Левицький, український письменник, мовознавець, педагог, громадсько-культурний діяч. Автор першої в Галичині друкованої граматики української мови (1834, нім. мовою), підручника «Азбука руськая для найменших дітей...» (1843), книги «Буквар русько-словенський...» (1847) і т. д. Народився у 1801 р. у Баранівці (нині — Львівська обл.).

20 років тому (2005) на Личаківському цвинтарі у Львові відбулося урочисте відкриття й посвячення Польського військового меморіалу й могил вояків Української Галицької Армії.

25 травня

170 років тому (1855) в с. Підлісківка Харківської губ. народився Іван Садовський, український ветеринар, анатом, хірург, епізоотолог, один із організаторів ветеринарної справи в Україні. Автор низки монографічних праць, присвячених сапу, сибірській виразці, чумі рогатих тварин. Багатолітній редактор «Сборника трудов Харьковского ветеринарного института» і президент Харківського товариства ветеринарних лікарів, Помср 11 серпня 1911 р. в Санкт-Петербурзі.

125 років тому (1900) народився Олександр Колодуб, український оперний співак (ліричний тенор), режисер, художник театру, живописець, педагог. Помер 29 вересня 1994 р.

80 років тому (1945) народився Сергій Пустовійт, український живописець. Вчився в Київському художньому інституті у Т. Голембієвської. В творчому доробку — «Реставратори», «В майстерні», «Прошання з Херсонесом», «Спогад про Успенський монастир. Бахчисарай» та ін. Помер 28 серпня 1992 р.

60 років тому (1965) засновано Донецький державний університет.

27 травня

110 років тому (1915) на Поділлі народився Яків Гніздовський, видатний художник сучасності. Помер 8 листопада 1985 р.

95 років тому (1930) народився Микола Пошивайло, український художник декоративно-ужиткового мистецтва, заслужений майстер народної творчості України. Засновник Інституту гончарства в Опішні Полтавської обл. Походить з родини опішнянських майстрів-керамістів.

75 років тому (1950) помер відомий дослідник Білого, Баренцевого й Карського морів інженер-віце-адмірал Микола Матусевич. Народився 10 квітня 1879 р. в Миколаєві.

65 років тому (1960) у Маріуполі народився Олександр Сидоренко — український плавець, чемпіон московської Олімпіади (1980). Помер 20 лютого 2022 р.

25 років тому (2000) у Лондоні померла Галя Мазуренко, українська поетеса і художниця. Народилася 25 грудня 1901 р. у Санкт-Петербурзі.

28 травня

105 років тому (1920) появилася з друку перше число газети Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету робітничих, селянських і солдатських депутатів «Вісті».

28—30 травня

70 років тому (1955) за участю 465 делегатів у Нью-Йорку відбувся 6-й Конгрес українців США. Головою Українського Конгресового Комітету Америки обрано Льва Добрянського, президентом — Дмитра Галичина.

29 травня

225 років тому (1800) в Заньках на Чернігівщині народився Степан Бурачок, видатний спеціаліст у галузі суднобудування. Помер 7 січня 1877 р.

30 травня

75 років тому (1950) в Літках (Київська обл.) народився Олександр Моця, український археолог, зав. відділом археології Давньої Русі Інституту археології НАН України. Чл.-кор. НАН України (2003). Автор понад 100 наукових праць.

70 років тому (1955) народився Віктор Бураков — український легкоатлет, олімпійський чемпіон (1980) в естафеті 4х400 метрів.

31 травня

145 років тому (1880) народилася Олександра Смирнова-Замкова, український патологоанатом, академік АН УРСР. Створила вчення про систему основної аргірофільної рсчовини, досліджувала механізми дії іонізуючого випромінювання та морфологічні зміни, що відбуваються в організмі під його впливом. Померла 22 вересня 1962 р.

85 років тому (1940) у Старокостянтиніві народився Анатолій Бондарчук — український легкоатлет, олімпійський чемпіон (1972), один з найкращих тренерів у світі з метання молота.

70 років тому (1955) народився Сергій Чухрай — український веслувальник, байдарочник, триразовий олімпійським чемпіон.

Травень

105 років тому (1920) поляки замордували українського композитора Остапа Нижанківського.

95 років тому (1930) президія Північно-Кавказького крайового виконавчого комітету ухвалила постанову про практичні здійснення українізації Кубанського округу.

25 років тому (2000) в Таллінні створено Асоціацію українських організацій Естонії.

ОСТАННЄ СЛОВО БУЛО ЗА ВІЙСЬКОВИМИ

(до 85-річчя прийняття на озброєння харківського танка Т-34)

Датою народження легендарного українського танка Т-34, який створювали в Харкові на паровозобудівному заводі протягом 1930-х років, вважають березневий день 1940 року, коли сталін не тільки побачив його на головній площі кремля, а й попросив механіків-водіїв продемонструвати обидві бойові машини в русі. Після чого сказав головному конструктору Михайлу Кошкіну: «Це буде першою ластівкою наших бронетанкових сил. Так і передайте колективу танкобудівників. Бажаю дальших успіхів».

Однак це не означало, що завтра Т-34 буде запущений у виробництво. Ще мали сказати своє останнє слово військові. Тож у травні 1940 року три зразки танка Т-34 були представлені у великому яру біля приміського села Безлюдівка начальнику Головного автобронетанкового управління Наркомату оборони СРСР Якову Федоренку (уродженцю Харківщини, до речі) й групі військових інженерів.

Пояснення, за словами начальника дослідного відділу заводу з танків Миколи Соболя (в майбутньому — відомого партійного, державного і господарського діяча УРСР), давали директор підприємства Юрій Максарьов, заступник головного конструктора Олександр Морозов (Кошкін у цей час важко захворів) і він. Під час показу танка демонструвались швидкість руху, взяття підйомів і перешкод, розвороти в різних положеннях.

Наступного дня ці ж зразки танків з тими ж екіпажами були показані на Чугуївському полігоні командуванню ряду танкових з'єднань Київського військового округу. Ті ж самі представники заводу давали пояснення тепер уже бойовим танкістам. Обидва покази були позитивно сприйняті військовими.

І от тільки після цього в червні 1940 року з'являється урядова постанова про запуск у виробництво танка Т-34, який стане найкращим у Другій світовій війні.

БЕЗ УКРАЇНСЬКИХ ГЕНЕРАЛІВ НЕ ОБІЙШЛОСЯ

(до 80-річчя завершення Другої світової війни)

Вихваляння володимира путіна силою російської зброї в роки Другої світової війни, яка, мовляв, могла самостійно розгромити гітлерівську воєнну машину, розбивається не тільки фактами величезної матеріальної допомоги США, зокрема, через лендліз, а й масштабною участю українців як на фронтах, так і в тилу.

Хто-хто, а тодішній керівник УРСР Микита Хрущов, який як член військових рад різних фронтів добре знав ситуацію на передовій, дуже уважно цікавився цим питанням. Як свідчення його особливої уваги до проблеми — звернення до Народного комісаріату оборони СРСР із відповідним запитом.

На лист Хрущова відгукнувся заступник начальника головного управління кадрів цього відомства генерал-майор Свиридов взимку 1944 року. На 8 сторінках перелік визначних воєначальників українського походження, які особливо відзначилися в ході бойових дій проти гітлерівських загарбників. Серед них, до речі, імена справді відомих полководців. Наприклад, Родіон Малиновський, командуючий фронтами. В повоєнні роки, між іншим, саме він замінив маршала Жукова на посаді міністра оборони СРСР. А його самого на цій посаді вже замінив ще один українець — Андрій Гречко, котрий у роки війни (на дату вказаного листа) виріс від полковника до генерал-полковника, командуючого армією.

У списку Наркомату оборони СРСР згадуються ще й такі визначні командири: генерал-лейтенант Андрій Бондарев — командир 17 гвардійського стрілецького корпусу; генерал-лейтенант Пилип Жмаченко — командуючий 40-ю армією; генерал-лейтенант Трохим Коломієць — командир 54 стрілецького корпусу; генерал-лейтенант Андрій Кравченко — командуючий танкової армії; генерал-лейтенант Дмитро Лелюшенко — командуючий танковою армією; генерал-лейтенант Іван Людников — командир 15 стрілецького корпусу; генерал-лейтенант Іван Мисан — командир I гвардійського стрілецького корпусу; генерал-полковник Кирило Москаленко — командуючий 38-ю армією; генерал-лейтенант Прокоп Романенко — командуючий 48 армією; генерал-майор Іван Рубанюк — командир 10 гвардійського корпусу; генерал-лейтенант Павло Рибалко — командуючий танковою армією; генерал-майор Микола Симоняк — командир 30 гвардійського корпусу; генерал-лейтенант Олександр Утвенко — командир 31 гвардійського стрілецького корпусу; генерал-майор Никифор Хоруженко — командир 15 гвардійського стрілецького корпусу; генерал-лейтенант Сергій Трофименко — командуючий 27 армії...

Звичайно, до цього списку можна додати десятки прізвищ українців — командирів дивізій, у тому числі й авіаційних. Усі вони до кінця війни досягнуть ще більших успіхів. Скажімо, командуючий на зазначену дату

СПИСОК

генералов и офицеров по национальности украинцы
особо отличившихся в Отечественной войне.

Герой Советского Союза -
Генерал-лейтенант **БОНДАРЕВ** Андрей Леонтьевич - командир 17
Гвард. стр. корпуса 2 Укр. фронта.

За умелую организацию переправы через
р. Днепр присвоено звание Героя Советского
Союза. За период Отечественной войны награ-
жден орденами: два ордена Ленина, два орде-
на "Красное Знамя", орден Суворова и Куту-
зова 2 степени.

Герой Советского Союза -
Подполковник **ГАРКУША** Николай Евтихievич - командир полка
337 стр. дивизии 1 Укр. фронта.

Участвовал в боях на Западном, Крымском,
Северо-Кавказском и 1 Украинском фронтах.
За умелое форсирование р. Днепр присвоено
звание Героя Советского Союза.

Герой Советского Союза -
генерал-майор **ГОРИШНИЙ** Василий Акимович - командир 75 Бахмач-
ской Гвард. стр. дивизии Белорусск. фр.

В Отечественной войне с июля 1942г. в должнос-
ти командира дивизии. Награжден орденом Лени-
на, двумя орденами Красного Знамени и орде-
ном "Знак Почета": За умелое руководство ди-
визией и форсирование р. Днепр присвоено зва-
ние Героя Советского Союза.

4. Генерал-полковник **ГРЕЧКО** Андрей Антонович - комвойсками 1 гвард.
Армии 1 Украинского фронта.

Войну начал в звании "полковник", вырос до
генерал-полковника. Бесперервно на фронте.
С 4.1942г. командует армией на Южном, Северо-
Кавказском и 1 Украинском фронтах. За время
войны награжден орденами: Ленина, "Красное Зна-
мя", Кутузова 1 степени, Суворова 2 степени,
Богдана Хмельницкого 1 степени.

60-ю армією Іван Черняхівський, невдовзі вже в званні генерала армії очолить фронт у Прибалтиці...

Як бачимо, без українських генералів перемоги над гітлерівцями досягнути було б неможливо. Як і без солдата-українця.

ГОЛОДНІ Й БОСІ, А ДУМАЛИ ПРО ВЕЛИКУ СПРАВУ (до 80-річчя ініціативи про збір пожертв на видання повного зібрання творів Симона Петлюри)

Закінчення бойових дій у Європі в травні 1945 року засвідчило присутність великої кількості українських біженців у Німеччині. Ті, хто тікав з більшовицького «раю», створили у Ваймарі свій Координаційний центр, який займався майбутнім їхнім влаштуванням. Але він не тільки клопотався розселенням вимучених далекою дорогою, організацією їхнього харчового забезпечення, а й не випускав з поля зору проблеми історичної пам'яті.

Саме цим можна пояснити ухвалу зборів українського громадянства у Ваймарі 27 травня 1945 року з приводу річниці загибелі Голови Директорії і Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри про збір коштів на видання повної збірки його праць. Що важливо, було заплановано, аби перший том вийшов через рік, тобто до 20-ї річниці трагедії на паризькій вулиці.

Через тиждень збори збираються знову. Ухвалюють збирати пожертви винятково по підписних листах, виданих комісією. Пропонується також одночасно розпочати кроки в справі випуску Петлюрівських марок, портретів та листівок. Важливим рішенням також було розпочати власне матеріалів та пропозицій у справі видання творів Симона Петлюри.

Післявоєнні обставини, які склалися для української політичної еміграції, не дали можливості здійснити намічене у встановлені терміни. Бо ж перший том задуманої збірки вийшов тільки 1956 року. Згодом з'явився й другий. І на цьому потенціал української діаспори вичерпався, бо не могла вона зібрати всі статті, листи й документи Петлюри, оскільки багато з них перебували в радянських спецхранах.

Можливість здійснити повне видання праць Симона Петлюри з'явилася після відродження незалежної Української держави. Однак вона забула про свого фундатора на початку ХХ століття. І все, що вдалося зробити, скажімо, автору цих рядків у публікації віднайдених нових матеріалів, то не завдяки державній підтримці, а пожертві української діаспори, зокрема, очолюваної Миколою Кочергою Фондації Симона Петлюри в Чикаго (США).

Сьогодні українцям нелегко, як і наприкінці Другої світової війни. Але віряться, що через 80 років має здійснитися той проект, який наша, образно

кажучи, гола й боса еміграція, поставила перед собою: видати повне зібрання праць Симона Петлюри. Якщо державні чиновники не розуміють значення його звитяги, то повинні знайтися жертводавці з числа патріотів, які мислять по-державному й думають про велику справу.

ПРОТОКОЛ

*жалібних зборів українських громадян у Ваймарі з приводу 19-ої річниці з дня смерти Голови Директорії і Головного Отамана військ УНР
С. В. Петлюри*

27-го травня 1945 р.

Ваймар

Присутні: 50 чол. Голова інж. Д. Ковпаненко

Секретар проф. В. Ленцик

1. СЛУХАЛИ: Доповідь Д. К. Паньківського, проф. В. Дубровського і ген. М. Садовського.

1. УХВАЛИЛИ:

а) Закласти фонд для видання повної збірки творів С. В. ПЕТЛЮРИ, приурочивши початок видання до наступної 20-ої річниці з дня смерти НЕБІЖЧИКА;

б) організувати для збору добровільних пожертв в цей фонд Комісію в складі: ген. М. Садовського, др. Т. Олесіюка, др. К. Паньківського, інж. Л. Биківського і проф. В. Дубровського;

в) звернутися з відозвою до всіх українських установ, організацій і громадян в справі збору добровільних пожертв і підготовки видання повної збірки творів С. В. ПЕТЛЮРИ.

Голова зборів

(Д. Ковпаненко)

Секретар зборів

(В. Ленцик)

ПРОТОКОЛ

Ч. 1

засідання Комісії для збору пожертв для видання творів С. В. ПЕТЛЮРИ

4-го червня 1945,

Ваймар

Присутні: Проф. В. Дубровський

Ген. М. Садовський

Др. Т. Олесіюк

Інж. Л. Биковський

ПРОТОКОЛ

жалібних зборів українських громадян у Ваймарі з приводу 19-ої річниці з дня смерті Голови Директорії і Головного Отамана військ УНР С. В. ПЕТЛЮРИ.

27-го травня 1945 р. Ваймар.

Присутні : 50 чол, Голова Інж. Д. Ковпаненко

Секретар Проф. В. Ленцик.

1. СЛУХАЛИ : Доповідь др. К. Паньківського, проф. В. Дубровського і ген. М. Садовського.

1. УХВАЛИЛИ:

а/ Закласти фонд для видання повної збірки творів С. В. ПЕТЛЮРИ, приурочивши початок видання до наступної 20-ої річниці з дня смерті НЕБІЖЧИКА.

б/ організувати для збору добровільних пожертв в цей фонд Комісію в складі: ген. М. Садовського, др. П. Олесіка, др. К. Паньківського, інж. Л. Биковського і проф. В. Дубровського.

в/ звернутися з відозвом до всіх українських установ, організацій і громадян в справі збору добровільних пожертв і підготовки видання повної збірки творів С. В. ПЕТЛЮРИ.

Голова зборів

/ Д. Ковпаненко /

Секретар зборів

/ В. Ленцик /

1. СЛУХАЛИ: Протокол жалібних зборів українських громадян у Ваймарі з приводу 19-ої річниці з дня смерті С. В. Петлюри з дня 27-го травня 1945 р.

1. УХВАЛИЛИ: Прийняти протокол до відома й виконання яко конституційний акт. Розподілити обов'язки в слідуючий спосіб:

скарбник — ген. М. Садовський,
секретар — інж. Л. Биковський,
голова — проф. В. Дубровський

2. *СЛУХАЛИ: Проект відозви до українських громадян в справі збору добровільних пожертв на видання збірки творів С. В. Петлюри (доповідь проф. В. Дубровського).*

2. *УХВАЛИЛИ: Прийняти засадничо проект відозви з тим, що остаточну редакцію буде прийнято на наступному зібранню комісії.*

3. *СЛУХАЛИ: Про організацію пожертв в формі підписних листів.*

3. *УХВАЛИЛИ:*

а) *Провадити збір пожертв виключно по підписних листах, виданих комісією. Форму листа доручити виробити скарбникові на наступне засідання комісії,*

б) *впровадити у Ваймарському УДК карнакковий збір дрібних поточних пожертв при залагодженню різних поточних справ в комітеті,*

в) *одночасно розпочати кроки в справі випуску Петлюрівських марок, портретів та листівок,*

г) *доручити відкриття окремого конта в банку голові та секретареві комісії.*

4. *СЛУХАЛИ: Внесок розпочати збірку матеріялів та завваг в справі видання творів С. В. Петлюри.*

4. *УХВАЛИЛИ: Додати до тексту відозви абзац про збірку і надсилку до комісії друкованих, рукописних і ілюстрованих матеріялів С. В. Петлюри та поради в справі видання творів Його.*

Слідуючі збори комісії усталити на понеділок 11-го червня на 14-ту год. 1945.

*Голова зборів
Секретар*

*(В. Дубровський)
(Л. Биковський)*

РУКАМИ ПІДНЕВІЛЬНИХ КОЛАБОРАНТІВ

(до 75-річчя запровадження спеціальних зобов'язань членів груп охорони громадського порядку)

Терористичний режим, який запровадила на теренах московщини Золота Орда, передбачав, що основні злодіяння щодо упокорення тамтешнього населення будуть здійснюватися руками місцевих колаборантів.

Зрештою, для того, щоб одержати ярлик на князювання московські князі мусіли повзти до ханського престолу, цілувати ноги повелителю Золотої Орди. Але вже потім можна буде відігратися на нижчому за статусом на місці, змусити його руками тримати в повній покорі підневільне населення.

Саме ця методика застосовувалася російськими загарбниками на захоплених землях. У тому числі й на західноукраїнських, які знову потрапили під окупацію після приходу червоної армії в 1944 році. З метою придушення національно-визвольного руху, який продовжувався там і після закінчення Другої світової війни, Москва створювала так звані групи охорони громадського порядку, головним завданням яких було боротися з націоналістичним підпіллям.

Відтак активні односельці мали зі зброєю в руках протистояти тим патріотам, які залишалися борцями за незалежність України. При цьому давали слово «пильно охороняти колгоспне майно і вести зі зброєю в руках нещадну боротьбу з найлютішими ворогами колгоспного ладу — українсько-буржуазними націоналістами і куркульством».

З В О В ' Я З А Н Н Я

Я, гр. _____ член колгоспу _____
як чесний патріот Радянської держави, добровільно вступаю до групи охорони громадського порядку і, будучи наділений довір'ям колгоспників і органів Радянської влади, зобов'язуюсь чесно і сумлінно виконувати покладені на мене обов'язки, пильно охороняти колгоспне майно і вести зі зброєю в руках нещадну боротьбу з найлютішими ворогами колгоспного ладу — українсько-буржуазними націоналістами і куркульством.

В боротьбі з цими ворогами радянського народу, я не пошкодую ні своїх сил, а коли потрібно буде, то і життя. Одержану мною зброю для охорони колгоспу і боротьби з бандитами я буду зберігати в належному стані і уміло застосовувати проти ворогів колгоспу і радянської влади.

На випадок, коли я порушу це моє зобов'язання, не виправдую виявленого до мене колгоспниками довір'я, або коли по моїй вині ворог принесе шкоду колгоспному добру, а також на випадок передачі зброї ворогу, я нестиму сувору відповідальність перед колгоспниками і органами радянської влади.

Підпис _____

«   » _____ 1950 р.

Прийнято по ВЧ в Львова

Такі знаходилися добровільно, або ж дехто під примусом влади виконували ці обов'язки. При цьому ще мусіли підписуватися про «сувору відповідальність перед колгоспниками і органами радянської влади».

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Я, гр.

член колгоспу

як

чесний патріот Радянської держави, добровільно вступаю до групи охорони громадського порядку і, будучи наділений довір'ям колгоспників і органів радянської влади, зобов'язуюсь чесно і сумлінно виконувати покладені на мене обов'язки, пильно охороняти колгоспне майно і вести зі зброєю в руках нещадну боротьбу з найлютішими ворогами колгоспного ладу — українсько-буржуазними націоналістами і куркульством.

В боротьбі з цими ворогами радянського народу, я не пошкодую ні своїх сил, а коли потрібно буде, то і життя. Одержану мною зброю я буду зберігати в належному стані і уміло застосовувати проти ворогів колгоспу і радянської влади.

На випадок, коли я порушу це моє зобов'язання, не виправдую виявленого до мене колгоспниками довір'я, або коли по моїй вині ворог принесе шкоду колгоспному добру, а також на випадок передачі зброї ворогу, я вестиму сувору відповідальність перед колгоспниками і органами радянської влади.

Підпис

« « 1950 р.

Прийнято по ВЧ з Львова.

13.V – 1950 року.

Передав — Янецький.

Прийняла — Гапонова.

ЧЕРВЕНЬ

1 червня

395 років тому (1630) козацький гетьман Тарас Трясило розбив польські війська біля Переяслава.

5 років тому (2020) у Києві помер Мирослав Скорик, видатний український композитор і музикознавець, Герой України (2008), народний артист України (1988), заслужений діяч мистецтв УРСР (1969), лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка та Республіканської премії імені Миколи Острозького (1968), кандидат мистецтвознавства, співголова Спілки композиторів України (2006—2010), художній керівник Київської опери (2011—2016), Національна легенда України (2021, посмертно), внучатий небіж Соломії Крушельницької, Народився 13 липня 1938 р. у Львові.

2 червня

70 років тому (1955) в Парижі відбулися 6-і Загальні збори Комісії допомоги українському студентству. Нова управа обрана на чолі з професором Олександром Кульчицьким.

3 червня

95 років тому (1930) помер Павло Тутковський, український геолог, палеонтолог і землезнавець, академік УАН. Незалежно від В. Вернадського створив оригінальне вчення про біосферу. Був одним із засновників четвертинної геології України. Народився 1 березня 1858 р.

6 червня

165 років тому (1860) в Новій Греблі поблизу Перемишля (нині — територія Польщі) народився Антін Пилюховський, український живописець, графік. Спільно з І. Трушем був організатором «Товариства для розвою руської штуки» у Львові. Серед творів — картини історичної тематики «Хрещення Русі», «Папські послы у князя Данила Галицького», «Бій з татарами біля Десятинної церкви» та ін. Дата смерті невідома.

140 років тому (1885) у Сімферополі народився Євген Вульф, ініціатор написання та один із провідних авторів фундаментальної праці «Флора Криму» (у 3-х тт., 1927—29). Помер 1 грудня 1941 р.

130 років тому (1895) у Криниці (тепер — у Польщі) народився Никифор Дровняк (Никифор Френч, Никифор Криницький), маляр-самоук. З 1938 виставки його творів влаштовувались в багатьох країнах світу (загальне число експозицій — 56). Після Другої світової війни разом з іншими лемками тричі депортований польською комуністичною владою на Помор'я й тричі самотужки вертався на батьківщину, де і помер 10 жовтня 1968 р.

115 років тому (1910) народився Георгій Карпенко, видатний матеріалознавець, один із засновників фізико-хімічної механіки матеріалів. Помер 15 листопада 1977 р.

7 червня

290 років тому (1735) в Коропі (нині — Чернігівська обл.) народився Кирило Головачевський (Гловачевський), живописець, иккладач, колезький радник, академік Петербурзької Академії мистецтв. Був учнем Києво-Могилянської академії. Помер 8 серпня 1823 р. у Санкт-Петербурзі.

145 років тому (1880) в с. Олександрівка (нині — Харківська обл.) народився Володимир Сукачов, ботанік, лісівник і географ, Член АН СРСР. Основоположник біогеоценології та один з основоположників вчення про фітоценоз, розробив теорію утворення боліт та метод спорово-пилкового аналізу післяльодовикових міжльодовикових відкладів, створив теорію типів лісу, зробив також значний вклад у систематику. Помер 9 лютого 1967 р.

8 червня

170 років тому (1855) народилася Наталя Кобринська, українська письменниця, літературознавець, дослідниця фольклору, громадська діячка. Організувала 1884 р. у Станіславі «Товариство руських жіщин». За її участю вийшли жіночі альманахи «Перший вінок», «Наша доля». Померла 22 січня 1920 р. у Болехові на Прикарпатті.

9 червня

45 років тому (1980) помер Михайло Задніпровський, український актор, народний артист УРСР. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1971). Був актором Київського українського драматичного театру ім. І. Франка, де зіграв чимало значних ролей. Народився 9 січня 1924 р.

10—12 червня

70 років тому (1955) в Колумбійському університеті (Нью-Йорк) відбувся 2-й Конгрес українського студентства в США (СУСТА). Головою нової Управи обрано Олега Федина.

11 червня

125 років тому (1900) на Прикарпатті народився Петро Демчук, український філософ, який загинув у таборах ГУЛАГу (розстріляний 9 жовтня 1937 р.). Після посмертної реабілітації символічно перезахований у Києві.

120 років тому (1905) у Петербурзі народилась Ольга Благовидова, ук-

раїнська співачка (меццо-сопрано), педагог. Народна артистка УРСР. Сценічні образи (Кармен («Кармен»), Одарка («Запорожець за Дунаєм») та ін.) відзначались високою винавською культурою та життєвою правдою. Виховала плеяду українських співачок (серед них Б. Руденко, З. Христинч, М. Огренич, І. Пономаренко та ін.). Померла 23 жовтня 1975 р. в Одесі.

70 років тому (1955) презентовано першу в США і в світі українську телевізійну програму.

12 червня

155 років тому (1870) помер Володимир Дибковський, російський і український фізіолог, доктор медицини, професор, один із засновників вітчизняної фармакології. Написав повний курс фармакології, де узагальнив усі сучасні досягнення в цій галузі (виданий посмертно). Вперше здійснив експериментальні дослідження рефлексів на судинах м'якої оболонки мозку. Народився у Києві 12 липня 1836 р.

13 червня

110 років тому (1915) помер Іван Аполлонов, хоровий диригент, педагог, композитор. Керівник хору при Михайлівському Золотоверхому монастирі у Києві. Засновник, керівник, викладач курсів хорового співу й теорії музики та літніх курсів для вчителів церковно-парафіяльних шкіл при Києво-Михайлівській учительській школі. Народився 1868 р. у Пензенській губ.

55 років тому (1970) у м. Міннеаполісі (США) померли Оксана Лятуринська, українська письменниця, скульптор. Належала до Празької школи української поезії. Автор збірок поезій «Гусли», «Княжа емаль», «Веселка» та ін. Лятуринській належать скульптурні твори: погруддя Т. Шевченка, С. Петлюри, пам'ятник полеглим (м. Пардубіци, Чехія). Народилася 1 лютого 1902 р. у с. Вишнівці (тепер — Тернопільська обл.).

14 червня

90 років тому (1935) народився Григорій Півторак, український мовознавець, чл.-кор. НАН України. Дослідник проблеми етногенезу слов'ян, історії і діалектології східнослов'янських мов.

15 червня

250 років тому (1775) російським військом була зруйнована Запорозька Січ.

175 років тому (1850) на Лубенщині народився Михайло Кучеров, видатний хімік XIX століття. Помер 9 липня 1911 р.

130 років тому (1895) помер випускник Київського університету Микола Бунге, міністр фінансів і голова Державної Ради міністрів Російської імперії. Народився в Києві 23 листопада 1823 р.

100 років тому (1925) у Жорнищі (тепер — Вінницька обл.) народився Павло Хавлюк, український археолог, дослідник ранньослов'янських пам'яток Побужжя. Помер 11 серпня 2001 р.

16 червня

230 років тому (1795) помер Олександр Шумлянський, доктор медицини, реформатор медичної освіти в Росії наприкінці XVIII ст. Першим у світі дав найдокладніший на той час опис гістологічної будови нирок. Напрацьовані ним матеріали були використані при реорганізації системи підготовки лікарів в Росії, Народився 1748 р. в с. Янівка поблизу Полтави.

17 червня

125 років тому (1900) народився Митрофан Кононенко, український актор, народний артист УРСР. З 1923 — у Харківському українському драматичному театрі ім. Т. Шевченка (до 1935 — «Березиль»). Помер 1 січня 1965 р. у Харкові.

18 червня

125 років тому (1900) в Стегниківці на нинішній Тернопільщині народився відомий громадський діяч української еміграції в Канаді Іван Карман. Помер у Торонто 20 травня 1979 року.

19 червня

130 років тому (1895) в Катеринославі народився Олександр Бродський, видатний хімік XX століття, відкривач важкої води. Помер 21 серпня 1969 р.

20 червня

145 років тому (1880) народився Антон Думанський, один із засновників української колоїдної хімії. Помер 14 травня 1967 р.

120 років тому (1905) народився Сергій Всехсвятський, відомий астроном сучасності. Помер 6 жовтня 1984 р.

100 років тому (1925) народився Андрій Німенко, український скульптор, мистецтвознавець, заслужений діяч мистецтв Грузинської РСР. У творчому доробку — пам'ятники Д. Гурамішвілі в Миргороді і Лесі Українці в Луцьку (у співавторстві), М. Давидову в с. Веселі Боковеньки на Кіровоградщині; портрети О. Білаша, Григора Тютюнника, В. Винниченка, серія пам'ятних медалей «Гетьмани України» та ін. Теоретичні

праці — «Українська скульптура другої половини XIX—початку XX ст.» (1963), «Пам'ятники Тарасові Шевченку» (1964), «Кавалерідзе-скульптор» (1967). Помер 1 лютого 2006 р. у Києві.

75 років тому (1950) у с. Вовчухи (Львівська обл.) народився Василь Откович, український мистецтвознавець. Працював у музеї етнографії та худ. промислу НАН України. Директор Національного музею у Львові (з 1994). Лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка. Серед праць — «Іван Сколоздра. Живопис на склі: Альбом», «Українське народне малярство XIII—XX ст.: Альбом» (у співавт.) та ін. Помер 25 травня 2017 р. у Львові.

21 червня

220 років тому (1805) у Києві народився Микола Закревський, історик, фольклорист, письменник, етнограф, мовознавець. Уклав збірку «Старосвітський бандурист», що вмістила українські пісні, думи, приказки, прислів'я, загадки, «Словник малоросійських ідіом». Автор «Опису Києва» (в 2-х тт., М., 1868). Помер 10 серпня 1871 р. у Москві.

165 років тому (1860) помер Микола Маркевич (Маркович), український поет і перекладач, історик, етнограф, фольклорист, архівіст, композитор і музикант. У 1831 р. надрукував поетичну збірку «Українські мелодії», де показав героїзм козацької боротьби. У 1842—1843 рр. з'являється п'ятитомна історична праця «Історія Малоросії», а у 1856 р. видав етнографічну працю «Реки Полтавской губернии» (Записки русского географического общества, кн. XI), «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян» (1860 р.). Записував народні пісні, думи обряди, зібравши в збірник 150 народних пісень. Був унікальним архівістом, зібрав понад 6000 рукописів, актів, справ, старанно склавши до них покажчик. Народився 7 лютого 1804 р. в с. Дунайці (тепер — Київська обл.).

140 років тому (1885) в Бандирівці на Херсонщині народився Іван Губа, з 1946 року — архієпископ православних українців в еміграції в Швабії з резиденцією в Аугсбурзі, де знаходилось і церковне управління на Баварію. У 1951 р. емігрував до США, де очолив парафію Пресвятої Трійці в Нью-Йорку. Помер 24 листопада 1966 р. Похований у Бавнд-Бруку.

125 років тому (1900) народилася Катерина Грушевська, українська фольклористка, соціолог. Керувала Кабінетом примітивної культури УАН, редагувала 1926—29 його щорічник «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», підготувала до видання з власними перед-

мовами «Українські народні думи» (1927—31). Репресована 1939 р. Померла 1944 р.

23 червня

115 років тому (1910) у Козярах Збараського повіту в Галичині народився Володимир Стецюк, призначений з 1943 року польовим духовником дивізії «Галичина». Розстріляний німцями 24 липня 1944 року за оборону прав українського вояцтва.

50 років тому (1975) у Херсоні народилася Тетяна Лисенко — українська гімнастка, дворазова олімпійська чемпіонка (1992).

24 червня

165 років тому (1860) в Миньківцях Новоушицького повіту Подільської губернії народився Феофіл Яновський, український терапевт, доктор медицини, професор Київського та Новоросійського університетів, академік УАН. Основні роботи присвячено дослідженню патогенезу туберкульозу легенів, хвороб нирок, фізіології та патології кровообігу та травлення. Створив українську школу терапевтів. Помер 8 липня 1928 р.

60 років тому (1965) у Празі помер професор УВУ Олександр Гайманівський. Народився 1888 року на Чернігівщині.

25—26 червня

35 років тому (1990) відбувся візит підпільно висвячених владик Української греко-католицької церкви до Папи Римського Івана-Павла II.

27 червня

125 років тому (1900) народився Олександр Сердюк, український актор, режисер, педагог, народний артист СРСР. Вчився в Київському музично-драматичному інституті ім. Лисенка. Був учнем О. Загарова, М. Старицької, Л. Курбаса. Працював у театрі «Березіль» (з 1935 — Харківський український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка), 1957—62 — директор і художній керівник. Професор Харківського інститут мистецтв (з 1960). Помер 14 грудня 1988 р. у Харкові.

85 років тому (1940) помер Іван Кривецький, український історик, бібліотекар і журналіст, дійсний член НТШ. Був редактором часописів «Наша школа» (1909—12), «Республіка» (1918—19), «Стара Україна» (1924—25), керівником наукового семінару з української військової історії у Львівському (таємному) українському університеті (1921—25). Автор багатьох праць з історії подій 1848—49 рр. на Галичині та Прикарпатті. Народився 14 жовтня 1883 р.

28 червня

День Конституції України

85 років тому (1940) війська Червоної армії за попереднім погодженням з гітлерівською Німеччиною увійшли в Бесарабію і Північну Буковину з метою анексії цих територій.

29 червня

80 років тому (1945) було підписано угоду між СРСР і Чехо-Словаччиною, за якою Закарпатська Україна була передана до складу УРСР.

30 червня

Акт відновлення української держави (Львів, 1941)

100 років тому (1925) ВУЦВК і Раднарком УСРР ухвалили декрет «Про заходи термінового переходу на повну українізацію радянського апарату».

95 років тому (1930) паритетна комісія ЦВК СРСР в справі обміну науковими та художніми цінностями закінчила свої сесію, на якій погоджено передати певну частину українським цінностей із музеїв Москви і Ленінграда до УСРР.

30 років тому (1995) помер видатний український співак Назарій Яремчук. Народився 30 листопада 1951 року.

Червень

85 років тому (1940) у Харкові розпочато серійний випуск найславетнішого танка Другої світової війни Т-34.

А ПРО УКРАЇНСЬКЕ ЗАКАРПАТТЯ
МОСКВА НЕ КЛОПОТАЛАСЯ
(до 85-річчя «визвольного» походу червоної армії
в Бесарабію й у Північну Буковину)

Долю Європи Гітлер і Сталін розпочали вирішувати в 1939 році. Зокрема, в Москві домовилися про поділ Східної Європи, хоча тоді обмежилися лише упокоренням Польщі. Але вже влітку 1940 року Сталін перейшов до втілення в життя другого етапу загарбання, передбаченого пактом Молотова—Ріббентропа. Насамперед він поставив питання про включення Бесарабії та Північної Буковини до складу СРСР.

Відповідь МЗС Німеччини була прийнятна для Москви: «Німецький уряд повною мірою визнає права Радянського Союзу на Бесарабію й своєчасність постановки цього питання перед Румунією». Крім того, Берлін додавав, що «Німеччина, маючи в Румунії великі господарські інтереси, надзвичайно зацікавлена в розв'язанні бесарабського питання мирним шляхом і готова підтримати Радянський уряд на цьому шляху, зробивши з свого боку вплив на Румунію».

Для Німеччини новим виявилось питання про Буковину. Взагалі в Берліні вважали, що без його постановки легше було б вирішити питання про Бесарабію. Однак на зустрічі з німецьким послом Шуленбургом нарком закордонних справ СРСР Молотов заявив, що постановка питання про Буковину — абсолютна правомірна, оскільки українці там переважають.

І знаючи про політичну підтримку Будапешта гітлерівцями, додав: «Радянський Союз не ставив перед Угорщиною питання про Прикарпатську Русь, не вважаючи його актуальним». А що стосується переселення німців з Бесарабії й Буковини, то, мовляв, воно буде вирішене в дусі пропозицій Німеччини.

«І ЗА УКРАЇНУ МОЛИТВА ТАКОЖ»
(до 80-річчя постановки Василем Авраменком
сценічного образу «Молитва за Америку»)

Відомий український хореограф Василь Авраменко після переїзду до США здобув визнання свого таланту і за океаном. Там йому неодноразово доручали здійснювати великомасштабні мистецькі проекти. Один з таких — постановка в Нью-Йорку сценічного образу «Молитва за Америку».

Для цього наш маестро був спеціально запрошений до Нью-Йорка з

Голлівуда на літо 1945 року. Але Авраменко не був би Авраменком, якби він не був українцем. Тож він хотів, аби в цій молитві засвітився й український момент. Для цього запрограмував сценічний образ «Молитви за Америку» таким чином, аби в ньому прозвучала б і молитва за Україну.

Що для цього необхідно було зробити? У листі до одного з тодішніх авторитетів Української громади США Володимира Галана маестро Авраменко повідомляє: «Для цього образу матиму свої костюми, тільки потрібно Ваших людей до 50 осіб, де мають увійти діти — старші дівчата й старші батьки. Всю програму з Вашими учасниками я приготую сам особисто — на це мені потрібно 3—4 вечори».

Ця молитва за Україну, вважав Василь Авраменко, може бути приводом для організації виступу власне Володимира Галана в Нью-Йорку для організації коштів на користь потерпілих від війни українцям.

У цьому листі Василь Авраменко повідомляє і про свої майбутні творчі плани: після нью-йоркського виступу він повернеться в Каліфорнію, де займеться підготовкою фільмів і нових українських танців.

СВОЇ НЕ ПОМИРИЛИСЯ З СВОЇМИ **(до 75-річчя нового розколу в ОУН)**

Чин українського підпілля на чолі з Романом Шухевичем після Другої світової війни назавжди увійде золотою сторінкою в літопис нашого державотворення. Адже боротьба за нього відбувалася з перебуванням влади не у власній столиці, де перебувають іноземні дипломатичні місії, уряд і генеральний штаб, а в суворо втаємничених повстанських криївках, куди мають доступ лише особливо довірені люди.

Важливим було й те, що уряд воюючої України мав своє слово й тоді, коли йшлося про долю української політичної еміграції, насамперед тієї, яка вийшла з рідної землі після Другої світової війни. Тож Провід ОУН (б), який був чисельно представлений в Українській Головній Визвольній Раді як підпільному парламенті України, міг впливати на представництво УГВР за кордоном і закордонні частини ОУН.

Ось чому провідному активу ОУН було важливим, які процеси відбуваються в оунівському середовищі за кордоном, як ведуть себе спеціально делеговані туди з краю окремі діячі тощо. І коли за кордоном розпочинаються конфлікти в середовищі бандерівців, то це насторожує Романа Шухевича як керівника воюючої України і його побратимів, з якими він ділить усі труднощі підпільного життя.

І як свідчить лист Осипа Дяківа (Горнового) до зарубіжних однопартиїців у червні 1950 року, проблема розколу за кордоном хвилювала підпільне керівництво в Україні, вона стала для нього «ударом грому з ясного неба». Відтак у повстанських криївках було детально проаналізовано помилки обох сторін конфлікту й поставлено вимогу прислухатися до рекомендацій краю.

Інша справа, що після загибелі Романа Шухевича й розгрому збройного підпілля в Україні впливати на закордонні конфліктуючі сторони вже не було кому. Тим паче, що й останній командир УПА Василь Кук з 1954 року перебував у руках емгебистів.

Червень 1950 р.

*Друзі Всеволод, Володимир, Ігор, Орлян, Іванів, Пилип,
Л. Ребет, Врецьона, Гуцул, Калина*

В першу чергу хочу поділитися з Вами дуже сумною й болючою подією. Не стало між нами нашого Провідника, старого бойового друга багатьох з поміж Вас, людини, з якою зв'язані останні великі роки нашої боротьби, — ген. Т. Чупринки. 5 березня 1950 р. впав ген. Чупринка на полі слави під час наскоку емгебистів на його зимову квартиру в с. Білогориця біля м. Львова, де він лежав хворий. Ворогові пощастило завдати нам найбільш болючого удару і то в такі важкі і відповідальні дні. Та мимо цієї величезної втрати, мимо посилених ударів по нас взагалі, ворогові не вдалося знищити нашої Організації. Наша Організація живе, бореться і буде боротися, як і дотепер. Скажіть це загаломі нашої еміграції.

Ваші листи і всі матеріяли дійшли до нас щасливо і в порядку та були доручені за адресою. Всі ці матеріяли були широко й детально обговорені в ген. Чупринки, і я хочу коротко відповісти Вам на них. Не маючи змоги відповісти на кожний лист окремо, я відповім на всі листи разом.

Справа конфлікту була для нас ударом грому з ясного неба. Щоправда, ми здавали собі справу з ненормального становища, що створюється відірваністю еміграції від краю, браком безпосереднього особистого контакту на протязі так довгого часу, і то в умовах нашого росту, в умовах, коли цілий ряд справ вимагає нашої спільної участі для їх найкращої розв'язки. Ми серіозно рахувалися з можливостями розбіжностей в поглядах, але ми ніколи не допускали, що вони наберуть таких розмірів, вилються аж в такі форми.

Довідавшись про цей болючий факт, ми старалися якнайбільш повно дізнати причини цього конфлікту, підходити до нього об'єктивно і без пристрасей. Ми старалися основно запізнатися з матеріялами і вислухали усного звіту пор. Я...

У висліді цього всього ми дійшли до таких стверджень:

а) Конфлікт між ЗЧ ОУН і опозицією на його сьгоднішній стадії перетворився по-суті в розкол ОУН на еміграції. Отже, не є він ніякою чисткою, ніяким оздоровленням. Тим самим справа конфлікту не є якоюсь другорядною, епізодичною справою, але з'являється центральною справою нашого внутрі-організаційного життя і вимагає негайного полагодження. В протилежному випадку це грозить серйозним послабленням нашої Організації і зведення її до ролі такої дрібної групи, як група А. Мельника.

б) Розходження, що виникли між ЗЧ ОУН і «опозицією» в програмо-устроєвих, політичних, внутріорганізаційних питаннях — є природними для нашої Організації на сьгоднішній стадії її розвитку і в умовах цілковитого чи неповного розв'язання ряду важливих справ. Проте ці розходження аж ніяк не є такі, щоб доводили до розламу. При добрій волі їх легко можна розв'язати на добро Організації. Лихо тільки в тому, що верх взяли пристрасі і групові амбіції.

в) Винними в справі конфлікту ми вважаємо обидві сторони і ЗЧ ОУН, і «опозицію». Помилки поповнили обидві сторони.

Помилки «опозиції».

Перше. Завеликі намагання підпорядкувати ОУН УГВРаді. ОУН входить тільки до складу УГВР, тільки узгідноє з нею свої дії, але підпорядковується тільки Проводові ОУН, до якого належить право рішення про вихід з УГВР.

Друге. Погляд про те, що в еміграційних умовах сітка є безпотрібна.

Цей погляд неправильний. В еміграційних умовах сітка мусить бути, як і за всяких інших умов. Очевидно, в формах, які для даних умов найкраще підходять. Без окремої строго дисциплінованої сітки ми не змогли б виховати кадрів (а кадри — це все!), забезпечити за собою швидкість і ефективність дій. Міцна, розбудована, дисциплінована сітка — це те, що забезпечувало за ними дотепер всі успіхи, — про це мусимо дальше дбати.

Інша річ, що справа праці над кадрами на еміграції викликає багато зауважень.

Помилки ЗЧ ОУН:

Перше. Завеликі намагання підпорядкувати ОУН УГВРаду і УПАрмію. Ми в краю строго розмежовуємо ці справи, хоч в наших умовах це важко. ЗЧ ОУН цілком недостатньо придержується цього правила і тим самим цілком оправдано спричинили закиди інших в наших монопартійних тенденціях.

Групи УПА, що прийшли на еміграцію, можуть підпорядковуватися тільки ЗП УГВР. Всі акції від УПА може робити тільки ЗП УГВР.

Друге. Приступлення до Національної Ради.

Цим потягненням ЗЧ ОУН допомогли згальванізувати старі політичні твори, внесли новий хаос і ніяк не добились єдності, яка безумовно потрібна.

Обидві сторони винні в тому, що не потрапили розбудувати УГВР на еміграції і вивести її з початкової стадії, перетворити її в у справжнє об'єднання здорових політичних сил еміграції. У нас на землях ОУН і УГВР зв'язані якнайтісніше. Але це зумовлене специфічними обставинами нашої боротьби на землях, а не монопартійними тенденціями. Але на еміграції так бути не мусить і не повинно.

Є факт, що статут УГВР не розроблений і дає багато нагод для такого чи іншого тлумачення, але при добрій волі його можна розвинути так, як цього вимагає добро справи. І коли край давав свою згоду на «партійний принцип» розбудови УГВР, то, власне, це мав на увазі, але ніколи не вважав його за одну, найкращу основу розбудови УГВР.

г) До всіх Вас, викинутих з організації Проводом ЗЧ ОУН, ми зберігаємо повне довір'я і з цим кроком ЗЧ ОУН не погоджуємося. Усунення Голови Головної ради вважаємо незаконним.

д) Ми вважаємо, що є всі можливості для ліквідації конфлікту шляхом взаємного погодження. Очевидно, без всяких «покаянь» публичних з чийого б то не було боку. Тим самим край не дає своєї згоди на Ваше організаційне оформлення в окрему групу. Край вимагає, щоб Ви всі погодилися якнайскоріше і найповніше. Інакше край буде змушений зайняти незалежне становище.

ПОВЕРНУТИ ВСІХ ДО УРСР

(до 75-річчя чергової спроби змусити українських неповоротців покинути західні зони окупації Австрії та Німеччини)

Друга світова війна підняла з рідних місць мільйони українців. Одні з них були примусово евакуйовані на схід з промисловими підприєм-

СЕКРЕТНО

Экз. № 7

У П Р А В Л Е Н И Е
У П О М О Ч Е Н Н О Г О С О В Е Т А М И Н И С Т Р О В С О Ю З А С С Р
П О Д Е Л А М Р Е П А Т Р И А Ц И И

г. Москва, Курсовой пер., 17

138

.. 1 .. и ю л я 1950 г.

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б) УКРАИНЫ

товарищу МЕЛЬНИКОВУ Л.Г.

На 1 июня 1950г. за границей на положении перемещенных лиц продолжает находиться свыше 145.000 граждан Украинской ССР. Из них: в западных зонах Германии и Австрии - свыше 53.000, в Англии - около 40.000, в Канаде - свыше 17.000, в США - около 10.000, в Австралии - 5.600, в Бельгии - 5.300, во Франции - 5.300, в Голландии - 1.700, в Аргентине - 1.500 и в других странах - свыше 5.000 чел.

Для проведения политической работы среди этих граждан Украинской ССР, с целью побуждения возвращения их на Родину, Управление Уполномоченного Совета Министров СССР по делам репатриации считает целесообразным в 1950 году в Украинской ССР провести следующие мероприятия:

1. Издать две специальных фотоиллюстрированных газеты и три листовки для распространения за границей среди перемещенных граждан Украинской ССР. Тираж установить: фотогазет - по 5.000 экз., листовок - по 4.000 экз.
2. Подобрать 10 библиотечек по 60 названий книг и брошюр в каждой на украинском языке из массово-политической, художественной и детской литературы для отправки за границу нашим представителям, чтобы они выдавали эту литературу перемещенным гражданам Украинской ССР для чтения и использовали бы эту форму работы в деле репатриации.
3. Для организации наглядной агитации (витрин и фотовыставок) среди перемещенных граждан УССР подготовить серию документальных фотоснимков (на 50 чел.), отражающих жизнь на Родине советских граждан, вернувшихся из-за границы за последние годы.
4. Для отправки за границу отобрать три наиболее подходящих художественных кинокартины смонтировать три киножурнала из отдельных сюжетов республиканской кинохроники для демонстрации среди перемещенных граждан Украинской ССР за границей.
5. Продолжать работу по организации патриотических писем для отправки за границу в адреса перемещенных граждан УССР, с целью побуждения их к возвращению на Родину.

ЛЬ

ЦК КП(б) У
Відділ пропаганди і агітації
СЕКРЕТАРІАТ

ствами, інших гітлерівці вивозили на примусові роботи до Німеччини. Коли ж закінчилися бойові дії, то не всі громадяни поверталися на Батьківщину. Вони воліли поїхати подалі від рідних місць, аби не потрапити до рук більшовицької охранки.

Таких станом на 1 червня 1950 року за кордоном залишалося понад 145.000 громадян УРСР: у західних зонах Німеччини й Австрії — понад 53.000, в Англії — близько 40.000, в Канаді — понад 17.000, в США — майже 10.000, в Австралії — 5.600, в Бельгії — 5.300, у Франції — 5.300, в Голандії — 1.700, в Аргентині — 1.500, а в інших країнах понад 5.000 осіб.

Оскільки вони категорично відмовлялися повернутися до комуністичного «раю», то Москва розробила комплекс заходів, аби їх змусити до цього. Його складові, як повідомляв уповноважений Ради Міністрів СРСР у справах репатріації Голіков у листі до першого секретаря ЦК КП(б) У Мельникова, полягали ось у таких напрямках:

«1. Видати дві спеціальних фотоліюстрованих газети і три листівки для поширення серед переміщених громадян Української РСР. Тираж встановити: фотогазет — по 5.000 екз., листівок — по 4.000 екз.

2. Підібрати 10 бібліотечок по 60 назв книг і брошур в кожній українською мовою з масово-політичної, художньої й дитячої літератури для відправлення за кордон для наших представників, щоб вони видавали цю літературу переміщеним громадянам Української РСР для читання і використовували б цю форму роботи в справі репатріації.

3. Для організації наглядної агітації (вітрин і фотовиставок) серед переміщених громадян УРСР підготувати серію документальних фотознімків (на 50 осіб), що відображають життя на Батьківщині радянських громадян, котрі повернулися з-за кордону останніми роками.

4. Для відправлення за кордон відібрати три найбільш підходящих художніх картини і змонтувати три кінохроніки для демонстрації серед переміщених громадян Української РСР за кордоном.

5. Продовжувати роботу з організації патріотичних листів для відправлення за кордон на адреси переміщених громадян УРСР, з метою примусити їх до повернення на Батьківщину».

Проте, як свідчать факти, нічого не допомогло. Вільні українці залишилися у вільному світі, де продовжували боротися за відродження власної держави на рідній землі.

ЛИПЕНЬ

1 липня

115 років тому (1910) від польської кулі у Львові загинув студент Адам Коцко, що спричинилося до піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині.

70 років тому (1955) в Оберферінгу (Німеччина) помер відомий український громадський діяч Ілько Попович.

2 липня

200 років тому (1825) народився Володимир Александров, український і російський письменник, фольклорист. Упорядкував «Український карманний календарь на 1887 год» (1886), альманахи української поезії «Складка» (1887,1893). Окремі поезії-переспіви («Я бачив, як вітер берізку зломив», «Ти несись, мій спів, з мольбою») стали популярними романсами. Помер 10 січня 1894 р. у Харкові.

185 років тому (1840) народився Павло Кузьминський, видатний спеціаліст у галузі суднобудування. Помер 20 квітня 1900 р.

130 років тому (1895) у с. Дворічний Кут під Харковом народився Олесь (Олександр) Чишко, український і російський композитор, співак (тенор) і педагог. Заслужений діяч мистецтв Узбецької РСР (1944) та РРФСР (1957). Організатор і перший художній керівник Ансамблю пісні і танцю Балтійського флоту (1939—1940). Написав опери «Яблуневий полон» (за п'єсою І. Дніпровського, 1931), «Броненосець «Потьомкін» (1937), «Леся і Данило» (1958), «Суперники» (1964), вокально-симфонічну сюїту «Шахтарі» (1955), «Українську сюїту» (1944), твори для оркестру народних інструментів, хори, романси (близько 50), пісні на слова О. Пушкіна, Т. Шевченка, обробки українських, російських, казахських, узбецьких народних пісень (близько 160), музику до драматичних спектаклів. Викладав у Ленінградській консерваторії. Автор книги «Певческий голос и его свойства» (1966). Помер 4 грудня 1976 р. у Ленінграді.

130 років тому (1895) помер Михайло Драгоманов, український громадсько-політичний діяч, літературознавець, історик, педагог, публіцист, фольклорист, економіст, філософ, редагував газету «Киевский телеграф», журнал "Громада". З 1876 — на еміграції. Очоловав кафедру всевітньої історії Софійського університету, займався науковою та педагогічною діяльністю. Автор праць «О педагогическом значении малорусского языка», «Малорусские народные предания и рассказы», «Шевченко, українофіли і соціалізм», «Исторические песни малорус-

ского народа» (у співавторстві з В. Антоновичем), «Вольный союз — вільна спілка», «Чудацькі думки про українську національну справу», «Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство», «Політичні пісні українського народу», "Пропащий час. Українці під московським царством (1654—1876)» та ін. Народився 18 вересня 1841 р. у Гадячі (тепер — Полтавська обл.).

100 років тому (1925) у Матусевому на нинішній Черкащині народилася Ольга Олійник, видатний математик сучасності, член Російської академії наук, Італійської АН у Палермо, Единбурзького королівського товариства, лауреат іменної нагороди «Колеж де Франс». Померла 13 жовтня 2001 року в Москві.

85 років тому (1940) політбюро ЦК ВКП (б) включило території Бессарабії й Північної Буковини до складу УРСР й доручило ЦК КП (б) У до утворення районів затвердити тут керівництво повітових виконавчих комітетів і повітових комітетів КП (б) У.

2—3 липня

70 років тому (1955) у Нью-Йорку створено «Об'єднання колишніх вояків УПА в США» на чолі з Петром Миколенком.

3 липня

100 років тому (1925) політбюро ЦК КП (б) У ухвалило рішення про взяття під державну охорону могили Тараса Шевченка в Каневі.

95 років тому (1930) народився Віктор Коптілов, український мовознавець, перекладач. 3 травня 1981 — в секретаріаті ЮНЕСКО. Автор праць з лінгвостилістики і перекладознавства. Помер 19 лютого 2009 р.

85 років тому (1940) у Харбїні помер відомий український діяч Манчжурії Іван Мозолевський. Народився в Тулиголові Глухівського повіту Чернігівської губернії 1 квітня 1862 р.

85 років тому (1940) політбюро ЦК КП (б) У узгодило склад повітових виконавчих комітетів у Бессарабії і Північній Буковині, території яких включались до складу УРСР.

4 липня

95 років тому (1930) у Ружині (тепер — Житомирська обл.) народився Йон Винокур, український дослідник давньослов'янської археології, зокрема черняхівської культури. Доктор історичних наук, автор понад 200 наукових публікацій. Помер 19 вересня 2006 р. у Києві.

90 років тому (1935) у Києві народився Володимир Збенович, укра-

їнський археолог, один з провідних дослідників трипільської культури.

35 років тому (1990) в американському місті Сіетлі помер від променевої хвороби льотчик-випробувач Анатолій Грищенко, котрий був одним з тих авіаторів, які працювали над чорнобильським реактором у травні й серпні—вересні 1986 р. Народився в 1937 р.

5 липня

80 років тому (1945) народився Олександр Коваль, український кінорежисер, кінооператор, народний артист України, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Створив фільми «Секрет мовчання», «Маланчине весілля», «Отак і пишу, Остап Вишня», «На Різдво», з циклу «Заповіді Йосипа Сліпого» — "Терновий вінок», «Неофіти», «А ще не сьома печатка» та ін. Помер 26 вересня 2018 р. у Києві.

6 липня

135 років тому (1890) помер видатний учений у галузі ботаніки Олександр Бунге. Народився в Києві 24 березня 1803 р.

75 років тому (1950) народився Султан Рахманов-український радянський важкоатлет, олімпійський чемпіон 1980 року, экс-рекордсмен світу. Помер 5 травня 2003 року в Дніпропетровську.

7 липня

95 років тому (1930) народився Іван Кандиба, український юрист, правозахисник, один із засновників Спілки українських робітників і селян і Української Гельсинської групи.

8 липня

150 років тому (1875) у Дубовому Гаю Прилуцького повіту Полтавської губернії народився Федір Даниленко, відомий діяч українського національного руху на Далекому Сході, вчений-китаїст. Загинув у сталінських концтаборах після викрадення більшовицькими спецслужбами з Манчжурії 3 жовтня 1945 р.

10 липня

150 років тому (1875) у Житомирі народився Андрій Білогруд, один з найактивніших розбудовників Санкт-Петербурга (початку ХХ століття). Помер 19 липня 1933 р.

125 років тому (1900) народився Петро Погребняк, український лісівник та ґрунтознавець, академік АН УРСР, її віце-президент (1948—52). Розроблювані ним теоретичні основи порівняльної екології, лісової типології та фітоєкології знайшли широке застосування, зокрема, при облісненні Олешківських пісків. Помер 25 липня 1976 р.

45 років тому (1980) помер Леонід Гребень, український селекціонер сільськогосподарських тварин, академік АН УРСР, академік ВАСГНІЛ. Брав участь у виведенні та удосконаленні асканійської тонкорунної вівці та української степової білої породи свиней, вивів українську степову рябу породу свиней. Під його керівництвом розпочата робота зі створення напівтонкорунних м'ясо-шерстних овець. Народився 18 серпня 1888 р. у Кринках (нині — Брестська обл. Білорусь).

40 років тому (1985) у США помер лауреат Нобелівської премії в галузі економіки Саймон (Семен) Кузнець. Народився в Харкові 30 січня 1901 р.

11 липня

110 років тому (1915) у с. Вільшанах (нині — Харківська обл.) народився Володимир Оглоблін, український актор, режисер, заслужений діяч мистецтв УРСР. Серед учнів майстра — Ю. Суржа, М. Задніпровський та ін. Помер 27 жовтня 2005 р. у Києві.

100 років тому (1925) у Львові було засновано українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) на чолі з Д. Левицьким — найчисленніша українська політична партія в західних землях. Припинило діяльність у вересні 1939 р.

12 липня

110 років тому (1915) народився Петро Тронько, український історик, академік НАН України, автор понад 600 наукових праць, у т. ч. 17 монографій. Помер 12 вересня 2011 р. у Києві.

60 років тому (1965) помер Данило Воронцов, український фізіолог, академік АН УРСР. Визначив часові характеристики електричного потенціалу дії нервів і м'язів, з'ясував походження зубців електрокардіограми, встановив іонні механізми збуджуваності, відкрив та проаналізував слідову електричність, що розвивається після потенціалу дії нерва. Народився 24 грудня 1886 р.

13 липня

165 років тому (1860) в Стариках на нинішній Житомирщині народився Володимир Амаліцький, видатний геолог. Помер 15 грудня 1917 р.

95 років тому (1930) народився Віктор Цибуленко — український легкоатлет, олімпійський чемпіон римської Олімпіади (1960) у метанні спису. Помер у Києві 19 жовтня 2013 р.

95 років тому (1930) у Дніпропетровську народилася Галина Матвієвська, відомий математик, член-кореспондент АН Узбекистану.

14 липня

65 років тому (1960) у Києві народився Георгій Погосов, український фехтувальник, шабліст, олімпійський чемпіон 1992 року.

15 липня

135 років тому (1890) у Дувані (тепер — Башкортостан, Росія) помер Іван Шаповаленко (Шаповалов), маляр (живописець). Вчився в Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв, Римській академії св. Луки. Певний час (з 1834) мешкав в Італії. Після повернення до Росії — ст. майстер мозаїчного закладу Санкт-Петербурзької Академії мистецтв. Народився 1820 року.

16 липня

35 років тому (1990) Верховною Радою УРСР було прийнято Декларацію про державний суверенітет України.

19 липня

80 років тому (1945) у московських застінках НКВС загинув Президент Карпатської України о. Августин Волошин. Народився 17 березня 1874 р. в Колочаві на Закарпатті.

50 років тому (1975) в Буенос-Айресі помер видатний геолог сучасності Юрій Полянський. Народився 6 березня 1892 р. в Жовтанці поблизу Львова.

20 липня

105 років тому (1920) ЦК РКП (б) видав директивний лист про підтримку рішення більшовицької влади Кубано-Чорноморської області про розпуск там організацій «Просвіти».

45 років тому (1980) Папа Римський Іван-Павло II прийняв українських професорів у вільному світі Богдана Лончину, Мирослава Лабуньку, Петра Зеленого й Володимира Яніва.

21 липня

35 років тому (1990) в Єревані помер Сергій Параджанов, режисер, народний артист УРСР з 1990 р., класик українського і світового кінематографу. Народився 9 січня 1924 р.

24 липня

210 років тому (1815) у Києві помер Лук'ян Ведельський (Ведель), український художник. Батько А. Веделя. Входив до малярського цеху. Був власником різьбярної майстерні. Вважається ймовірним його авторство іконостасу для Церкви Різдва Богородиці на Подолі у Києві (не зберігся). Народився у 1730 р.

140 років тому (1885) народився Володимир Сальський, військовий діяч, полковник царської армії. Восени 1917 р. брав участь в українізації російських частин Північного фронту. У листопаді 1919 р. отримав звання генерал-хорунжого, призначений Військовим міністром УНР. На еміграції продовжував займатися військово-політичною діяльністю. Входив до Вищої Військової Ради, Українського Центрального Комітету, Об'єднання вояків армії УНР. Помер 5 жовтня 1940 р. у Варшаві.

115 років тому (1910) в Санкт-Петербурзі помер Архип Куїнджі, живописець, професор, згодом — дійсний член Петербурзької Академії мистецтв, керівник пейзажної майстерні. Пейзажним живописом захопився під впливом І. Айвазовського. В творчому доробку такі відомі полотна, як «Українська ніч», «Місячна ніч на Дніпрі», «Степ» та ін. Народився у січні 1842 р. у Маріуполі.

70 років тому (1955) народилася Любов Одинокова-Бережна — українська гандболістка, олімпійська чемпіонка монреальської (1976) і московської (1980) Олімпіад у складі збірної СРСР.

25 липня

125 років тому (1900) у Межиріччі (нині — Черкаська обл.) народився Гаврило Пустовіт, український графік. Працював у галузі книжкової та станкової графіки. Батько скульптора Георгія Пустовіта та живописця Сергія Пустовіта. Помер 20 березня 1947 р. у Києві.

105 років тому (1920) у Відні Є. Петрушевичем було сформовано закордонний уряд ЗУНР.

95 років тому (1930) Казахський Центральний виконавчий комітет звернувся до Всеукраїнського виконавчого комітету з проханням сприяти розвитку освіти й культури серед українського населення Казахстану.

70 років тому (1955) помер відомий композитор Ісаак Дунаєвський. Народився 31 січня 1900 р. в Лохвиці на Полтавщині

45 років тому (1975) помер видатний український публіцист Михайло Сосновський. Народився на Тернопільщині 1 грудня 1919 р.

27 липня

215 років тому (1810) в Прохорівці на нинішній Черкащині народився Василь Завойко, адмірал російського флоту, генерал-губернатор Камчатки. Помер 1898 р.

145 років тому (1880) народився Володимир Винниченко, відомий український письменник, голова першого українського уряду в 1917 році, голова Директорії УНР у 1918—1919 роках. Помер 6 березня 1951 року в Мужені (Франція).

28 липня

145 років тому (1880) в Курманах на нинішній Сумщині народився Микола Андреев, один із засновників сучасної акустики. Герой Соціалістичної праці. Помер 31 грудня 1970 р.

65 років тому (1960) у Маріуполі народився Володимир Гришко, український співак, народний артист України. Удостоєний Гран-прі міжнародних конкурсів співаків у Барселоні, Тулузі та ін.

29 липня

160 років тому (1865) в Прилбичах на Львівщині народився Андрій Шептицький, Митрополит Української греко-католицької церкви, громадський діяч. Помер 1 листопада 1944 р.

155 років тому (1870) у Ялті помер Амвросій Метлинський, український поет-романтик, фольклорист і видавець. Народився у 1814 р. у Сарах (тепер — Полтавська обл.).

120 років тому (1905) народився Володимир Бондарчук, український геолог, академік АН УРСР. Автор монографії «Геологічна структура УРСР» (1946), першої з таких праць. Під його керівництвом вперше складено Палеогеографічний атлас УРСР (1960). З 1944 по 1951 рік був ректором Київського університету. Помер 27 лютого 1993 р.

30 липня

330 років тому (1695) народився Ілля Турчиновський, мандрівний дяк, регент, священник. Залишив відому «Автобіографію», що містить не лише опис приватних подробиць особистого життя, а й суттєві подробиці характерних для доби явищ. Рік смерті невідомий.

100 років тому (1925) народився Сергій Лапоногов, український архітектор, заслужений архітектор УРСР. Серед споруд — Міст ім. Є. Патона, інтер'єр Головоштамту, річковий вокзал, проект житлового масиву Теремки-1 у Києві, генеральний план Славутича (всі — у співавторстві) та ін. Помер 17 серпня 2010 р.

31 липня

175 років тому (1850) народився Сергій Подолинський український соціолог та економіст. Був одним із попередників В. Вернадського — заклав основи нового підходу до розвитку людства, пов'язавши його із збереженням та нагромадженням енергії, першим у світі проаналізував конкретні форми і складні процеси взаємозв'язків та взаємодії між людством, суспільством і природою. Першим розкритикував теорію додаткової вартості К. Маркса. Передчасно помер від важкої хвороби 12 липня 1881 р.

МОЛОДЬ ХОТІЛА ВЧИТИСЯ У ВИШАХ (до 80-річчя відновлення Комісії допомоги українським студентам на чужині)

Невдовзі після припинення бойових дій українці Бельгії організували свій допомоговий комітет, який почав опікуватися і нашою студіюючою молоддю. Скажімо, відвідавши 10 липня 1945 року разом з колишнім членом Директорії Панасом Андрієвським і головою УДК Миколою Грабом два табори біженців у Бельгії, секретар УДК Микола Демчук повідомляє отця М. Германюка, що в Аті й Монсі в більшості — українська інтелігенція: професори, лікарі, інженери, колишні директори підприємств і кооперативів. Однак «є і досить молодих людей, що хотіли б — і це очевидне — студіювати на бельгійських високих школах. Хлопці муситимуть іти на працю аж до місяця жовтня, дівчата ж до цього нездібні».

Щодо наших дівчат, котрі прагнули продовжувати навчання, то М. Демчук радив скористатися присутністю в місцевих монастирях значної кількості українських сестер-служниць, а відтак необхідно було «просити матерей-настоятельок, щоб вони схотіли заопікуватись нашими молодими студентками на протязі хоч трьох місяців», бо в жовтні вже «подбається про стипендії для них, і вони зможуть перейти до педагогій та починати чи продовжувати студії на університеті. Найкраще було, коли б їх приміщено в одному монастирі, бо це влекшило б навчання французької мови і їм самим було б легше зносити тяжку ностальгію».

І вже в наступному листі М. Демчук дякує М. Германюку за повідомлення про те, що настоятелька монастиря св. Гертруди «приймає двох студенток на удержання аж до половини жовтня ц. р.». Водночас М. Демчук повідомляє, що «припадково стрінув у секретаріаті Лювенського університету одну з наших сестер і просив і її, щоб шукала приміщення для наших других студенток».

А наступного дня М. Демчук уже радиться з М. Германюком щодо приїзду двох перших студенток — дочок професора Дибайла — до Лювена, котрі мають перебути в монастирі св. Гертруди. Він також просить владику представити їх матері-настоятельці і «дати деякі вказівки та направити й поблагословити молодих дівчаток на добру путь».

Крім того, керівник УДК в Бельгії повідомляє отця: «ще знайшлись дві другі дівчини, які також могли б студіювати. Одна походить з-над Дніпра,

друга — галичанка. Їх також добре було б примістити, бо дівчата розумні й походять з добрих родин. Конечно, прийдеться подумати про наддніпрянку, бо щоб не вийшло, що займаємось лиш галичанками».

Керівник УДК в Бельгії, стараючись допомогти молодим українським студенткам вижити в тих жахливих повоєнних часах, бачив їх також і як справді майбутню національну еліту, яка вже навчаючись, зможе не тільки сама усвідомлюватися, але й буде впливати духовно й на інших наших скитальців: «Як будемо мати шість молодих і розумних дівчат у Лювені, то напевне матимете добрий хор...».

І в інших країнах Європи знаходились такі опікуни української студіючої молоді. Вони усвідомлювали необхідність і дальше працювати для нашого добра, для добра цілої спільноти, яке бачили в підготовці провідної верстви поки що бездержавної нації. Відтак уже з перших днів, коли над Європою розвіялися воєнні хмари, опікуни українського студентства шукають можливостей для підтримки тих, хто хоче продовжувати високошкільні студії в чужинецьких університетах. І не тільки з числа тих, хто опинився в якості біженців, а й потрапив до таборів військовополонених. Наприклад, серед колишніх вояків 1 Української дивізії в таборі військовополонених неподалік Рима «Студентська громада», вже діяла з 7 серпня 1945 року, налічуючи в своєму складі 232 членів. Усіх студентів, які бажали студіювати, було 341, у тому числі: агрономію — 31, архітектуру — 13, ветеринарію — 18, дентистику — 6, журналістику — 5, електротехніку — 13, експортівку — 41, інженерію — 8, лісництво — 56, машинобудування — 28, медицину — 59, мистецтво — 1, мірництво — 5, музикологію — 2, право — 7, технічно-будівельну науку — 12, фармацевтику — 3, філософію — 16, хімію — 17.

Ось чому будь-яка інформація про ймовірність допомоги українській студіючій молоді одразу ж передавалася причетним до цієї справи в роки війни. Скажімо, коли Іринею Назарко дізнався про квоту студентів з Німеччини у Фрайбурзькому університеті, він негайно пише до Богдана Лончини 7 серпня 1945 року з Бамбергу: «Довідався я тут від однієї німецької студентки, що завдяки старанням Рах Ром Швейцарія приймає з Німеччини 500 студентів на студії до Фрайбурга. Може ви там докладніше про це довідається, чи приймають теж Auslander-ів. Маємо тут двох василіян, що хотіли б докторизуватися. Як буде змога, звідоміть мене ласкаво. При нагоді дуже радо зарекомендую Вас Апост. Нунцієві. Шкода, що Вашого листа не дістав скоріше. Тоді був би вже це

зробив, бо саме перед тижнем був я в нунція. Вашою акцією меж молодими дуже тішуся., а ще більше радію успіхами».

Набагато складнішою виявилася ситуація для тієї української молоді, яка опинилася в таборах біженців на теренах Німеччини й Австрії, насамперед у зоні радянської окупації. На території Східної Німеччини всіх молодих людей одразу ж брали під контроль більшовицькі спецслужби, відтак було фактично неможливо продовжувати тут навчання. Ситуація для українських біженців на теренах Третього рейху, котрі не хотіли повертатися до «комуністичного раю», справді була катастрофічною. У грудні 1945 року, наприклад, було віддано американцями силоміць 21.706 українців з таборів в околицях Штуттгарта й Нойкірхена. Той вирок українці «сприйняли як кару на смерть. Вони зажадали священника, щоб відбути сповідь... Багато з них покінчило життя самогубством».

Однак, незважаючи на такі небезпечні й загрозливі обставини, серед української молоді, котра опинилася в західних зонах окупації Німеччини й Австрії, був великий потяг до навчання в університетах західного світу. У міжнародному університеті УНРРА, який невдовзі після закінчення війни відкрився в Мюнхені, наприклад, з 2.975 студентів нарахувалося 1200 українців.

Спостерігаючи за ситуацією, не міг залишатися в цей час осторонь підтримки українського студентства і його довголітній опікун професор Зенон Кузеля, який до останніх днів війни очолював берлінський КоДУС. Після переїзду з Берліна на початку квітня 1945 року тамтешній КоДУС діяв ще трохи в Лейпцігу. Але як тільки сюди підійшла Червона армія, група професора Кузелі перебралася до баварського міста Фюрта, який був віднесений до американської зони окупації Німеччини. Оскільки до Баварії після закінчення Другої світової війни в Європі була велика кількість українських біженців, серед яких виявилось чимало студуючої молоді, що бажала продовжувати навчання, то аби «не задержувати справи допомоги студентству», професор Зенон Кузеля скликав 20 серпня 1945 року у Фюрті нараду з професорами Євгеном Храпливим і Романом Димінським, на якій «представив наші потреби на полі високого шкільництва й конечність зайнятися справою приміщення українців на високих школах і справами моральної й матеріальної допомоги українському студентству».

З огляду на те, що «тими справами досі займався КоДУС», то було висловлено за тим, аби відновити його діяльність, «пристосувавшись до сучасних умов», тим паче, що від професора Юрія Полянського, голови крайового осередку у Львові, професор Кузеля як керівник берлінської станиці мав «уповноваження вести всі справи самостійно без остаточної апробати львівського КоДУС-у і тому може продовжувати свою працю».

Відтак уже наступного дня у Фюрті знову зішлись професори Зенон Кузеля, Євген Храпливий і Роман Димінський. Перший з них, «якого упрощено проводити засідання», як свідчить протокол цього засідання, поінформував присутніх про те, що він обговорив справу відновлення праці КоДУС-у з представниками місцевого відділу Українського допомогового комітету. Після цього одногосно було вирішено відновити працю КоДУСу і «триматися старої традиції в організації допомогової акції, а саме: віддати ведення справ Президії, зложеній з голови, заст. голови й секретаря, а в склад «Комісії» попросити представників українських високих шкіл так, як це було у Львові, а саме: представників «Українського Вільного Університету» (Мюнхен), «Українського Технічно-Господарського інституту» (Регенсбург) і «Богословської Академії» (Бамберг), даліше представника студентства й заступників головних харитативних і громадських установ, у першій мірі «Український Червоний Хрест» і українську Кооперацію».

Поряд з іншими наміченими заходами на цьому першому засіданні взято до відома, що з Ерлангенським університетом уже нав'язано добрі зносини та що з ним є добрі вигляди на співпрацю.

Аби поставити діяльність відновленого КоДУС-у на практичну основу, професор Кузеля 29 серпня 1945 року скликає його друге засідання, на яке запрошуються магістр Р. Ільницький, інженер Р. Білинський, професори Т. Чужак і О. Чернов та інші члени Українського допомогового комітету в американській зоні окупації Німеччини. Після «довшої прихильної дискусії» як зазначається в протоколі, Український допомоговий Комітет у Фюрті:

«1. признав конечність відновлення праці КоДУС-у в пристосованні до нових обставин з проханням, не оглядаючись на старі форми організаційної й освітньої натури, приступити негайно до праці.

2. Прийняв до відома плян праці й особовий склад президії.

3. Приобіцяв подбати негайно про затвердження Централі Комісії як автономної громадської установи.

4. Віддав Комісії до розпорядимості льокаль у комітеті і

5. приділив для праці у Комісії проф. Чернова».

На третьому засіданні Комісії, що відбулося наступного дня, вже був представник студентства М. Мельник. У його присутності професор Кузеля розповів про візит до проректора Ерлянгенського університету, з яким обговорено справу студій української молоді в цьому та інших навчальних закладах Німеччини.

Одночасно Кузеля поставив питання про необхідність контактів з американськими чинниками щодо забезпечення українських студентів гуртожитками. Він, зокрема, зазначив, що в самому Ерлянгені є вигляди на студентський гуртожиток, у якому можуть жити й українці. Ті ж, хто мешкає у Фюрті, могли б добиратися автобусом — необхідно лише звернутися за допомогою до УНРРА.

Того ж дня професор Кузеля на засіданні з членами Українського Допомогового Комітету «підніс потребу зв'язку з американськими чинниками в справі приміщення студентів», оскільки в Ерлянгені «є вигляди на студентський гуртожиток, у якому зможуть жити й українці». На думку Кузеля, наші студенти з Фюрту могли б доїжджати до Ерлянгену окремим автобусом». На пропозицію голови ухвалено текст меморіалу до цієї інституції, в якому поставлено питання про виділення 100 місць для українського студентства.

Після того, як від УНРРА було одержано згоду на виділення 100 місць для студентів-українців «польського горожанства», і американська комедатура підтримала це, пообіцявши розв'язати справу транспортного забезпечення, Комісія подала через газету «Українське життя» об'яву про запис на навчання до Ерлянгенського університету. І лише після цього Комісія ухвалила текст для «Хроніки українського життя», в якому повідомлялося про запис до Ерлянгенського університету.

Чотирнадцятого вересня на своєму засіданні комісія ухвалила рішення про те, аби «просити ректорат Ерлянгенського університету, щоб акредитував «Комісію», а саме, дозволив, щоб «Комісія» мала свій офіційний осередок при Ерлянгенському університеті та щоб можна офіційно скеровувати кореспонденцію «Комісії» на адресу університету». Також тоді ухвалено просити дозволу університетської влади щодо ак-

редитації при ній для полагоджування справ українського студентства його представника Мирослава Мельника.

Треба сказати, що ректорат Ерлянгенського університету одразу ж погодився на ці прохання. Крім того, він дозволив на заснування українського студентського товариства й запевнив йому ті ж права, що й для подібних німецьких. Обіцяв також виділяти приміщення на важливі сходини й збори і прихильно розглядати заяви щодо зменшення оплати за навчання або взагалі звільнення від неї, якщо КоДУС буде клопотатися.

Ректор Ерлянгенського університету поставився також прихильно і до плану українознавчих викладів для українських студентів, обіцяючи запросити для виконання такої програми українські наукові сили, пропозиції щодо яких мав висловити письмово професор З. Кузеля.

Такий поворот справ дозволяв розгорнути роботу по-справжньому, тому не випадково, що вже на цьому засіданні перейшли до обговорення напрямних майбутньої діяльності відновленого КоДУС-у, налагодження тісних контактів з українськими високими школами, студентськими і найважливішими культурно-освітніми установами. А в найближчому часі випрацювати статут і правильник згідно з дотеперішньою традицією.

«УКРАЇНСЬКОЮ (НЕ АНГЛІЙСЬКОЮ) АБЕТКОЮ» (до 75-річчя розгортання видавничої справи УВАН у США)

Створена в листопаді 1945 року в таборі ДП в німецькому Авгсбурзі Українська вільна академія наук з самого початку активно відзначалася в публікаційній діяльності. Однак обмежені ресурси й очікування багатьох українських учених на виїзд за океан не давали можливості повноцінно використовувати їхній значний потенціал.

По-справжньому його можна було розгорнути в умовах США, де з початком 1950-х років організовується головний осідок УВАН. І це фіксується в її планах. Скажімо, 6 липня 1950 року голова Управи УВАН в США професор Михайло Ветухів звертається до українських науковців, які перебралися за океан, аби вони повідомили про наявність у них віддрукованих на машинці статей обсягом 8—12 сторінок. Крім того, необхідно було вказати й те, якою мовою вони написані.

Михайло Ветухів також просить українських науковців написати про вже готові до друку статті більшого розміру, а також додати про ті теми, які вони можуть опрацювати в наступні два роки.

Ukrainian Free Academy of Sciences (UVA)

УКРАЇНЬСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК (УВАН)

77 East 7 Street
Tel. SPring 7-1336

New York 3, N. Y.
Cooper Station
6 серпня 1950

До ВШП

Вельмишановний Пане!

Прошу Вас ласкаво при надісланні Вашої статті до журналу УВАН звернути увагу на слідуючі технічні вимоги:

1. Завжди подавати згадане в тексті джерело /книжка, журнал, стаття/, докладно в примітках під текстом.
2. Порядок примітки під текстом такий: ім'я, прізвище автора, заголовок твору, місце публікації, дата, сторінки з яких взято цитати чи матеріал.
Приклад: М. Зеров, До Джерел, Київ, 1926, ст. 121.
або: В. Липинський, "Листи до Братів-Хліборобів," Хліборобська Україна, I, Відень, 1920, ст. 55.
3. Коли є непевність щодо точності джерела, зазначити це, а редакція журналу постарается доповнити всі данні, перевіряючи їх у міських та університетських бібліотеках.
4. Всі українські й інші слов'янські імена, прізвища й назви завжди подавати докладно українською /не англійською/ абеткою.
5. В статтях на теми, що не є виключно українськими, перевірити і згадувати найновішу американську, англійську та іншу чужу літературу з даної ділянки.

З правдивою пошаною

М. Ветухів
Голова Управи УВАН в ЗДА

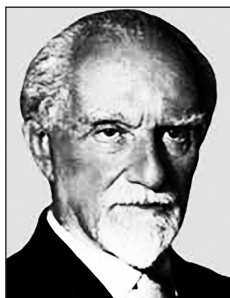
Рівно через місяць Михайло Ветухів повертається до питання видавничої діяльності УВАН. Тепер він акцентує увагу на технічних моментах підготовки публікацій. Зокрема, вказує на правильне оформлення статей, у тому числі посилань.

У цьому контексті особливу увагу привертає ось така рекомендація: «Всі українські й інші слов'янські імена, прізвища й назви завжди подавати докладно українською (не англійською) абеткою».

Водночас очільник УВАН зазначає: «В статтях на теми, що не є виключно українськими, перевірити і згадувати найновішу американську, англійську та іншу чужу літературу з даної ділянки».

З усього видно, такі рекомендації Управи УВАН на початку її діяльності в США справді посприяли успішній видавничій діяльності, яка на сьогодні нараховує сотні солідних публікацій.

ЗАСНОВНИК СУЧАСНОЇ АКУСТИКИ (до 55-річчя від дня смерті Миколи Андреева)

Серед тих видатних українських талантів, котрі народилися на історичній Полтавщині, яскраво сяє і зірка фізика Миколи Андреева, який став одним із засновників сучасної акустики. У селі Курмани неподалік Ромен (тепер — Сумська область) він народився 28 липня 1880 року. Залишився сиротою в чотири роки, виховувався в дядька в Москві. Спочатку навчався в Кадетському корпусі, після закінчення якого в 1898 році вступив до технічного училища, потім перейшов вільним слухачем

у Московський університет.

У 1904—1905 роках студював спочатку у Геттінгенському, а потім Базельському університетах. Останній закінчив з відзнакою із ступенем доктора філософії з циклу фізико-математичних наук. Протягом усього періоду навчання заробляв постійно на прожиття.

Повернувшись із-за кордону, викладав у середніх школах Москви та в університеті. З 1918 року на деякий час виїжджав до Омська, де займався викладацькою діяльністю в місцевому виші. Повернувшись 1920 року до Москви, заснував там акустичну лабораторію. А після переїзду до Ленінграда організував у тамтешньому політехнічному інституті кафедру акустики й лабораторію такого ж профілю в Електрофізичному виші.

Герой Соціалістичної Праці (1970) Микола Андреев розробив чітку теорію розподілу звуку в рухомих середовищах. Саме під його керівництвом розпочалися дослідження з нелінійної акустики, поширення звуку в кувальових середовищах, електромеханічних активних матеріалів.

Саме за участю нашого земляка в СРСР розпочалися дослідження гідроакустики.

Помер 30 грудня 1970 року.

СЕРПЕНЬ

2 серпня

120 років тому (1905) в Козацькому (тепер — Черкаська обл.) народився Іван Підоплічко, український палеонтолог, зоолог, археолог, академік АН УРСР, заслужений діяч науки. Відкрив т.зв. мішану фауну в районі Новгород-Сіверського, вивчав фауну палеолітичних стоянок та поселень Придніпров'я та інших районів України. Зробив значний внесок у теорію походження та розселення первісної людини. З 1965 р. директор Інституту зоології АН УРСР. Створив теорію антигляціологізму, був організатором ряду наукових видань: «Фауна України», «Вісник зоології», «Матеріали з антропології України» та ін. Разом з Г. Молявко відтворив ряд палеоландшафтів України. Помер 20 червня 1975 р.

85 років тому (1940) Верховною Радою СРСР було ухвалено рішення про включення до складу УРСР Північної Буковини Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бесарабії, заселених переважно українцями.

3 серпня

70 років тому (1955) уряд Канади призначив сенатором українця з Вінніпега М. Вала.

30 років тому (1995) у Полтаві народився Олександр Хижняк, український боксер-любитель, олімпійський чемпіон 2024 року.

5 серпня

170 років тому (1855) у Києві народився Олександр Виноградський, український диригент, композитор, громадський діяч. Помер 17 жовтня 1912 р. у Києві.

20 років тому (2005) у Києві померла Поліна Астахова, українська гімнастка, багаторазова олімпійська чемпіонка (здобула 5 золотих медалей). Народилася 30 жовтня 1936 року в Дніпропетровську.

6 серпня

95 років тому (1930) народився Віктор Трефілов, видатний український матеріалознавець. Помер 14 квітня 2001 р.

85 років тому (1940) політбюро ЦК ВКП (б) ухвалило рішення про створення Чернівецької й Акерманської областей у складі УРСР.

7 серпня

135 років тому (1890) помер видатний геолог й організатор промислового освоєння Кривбасу Олександр Поль. Народився в Малоолександрівці Катеринославської губернії 1 вересня 1832 р.

105 років тому (1920) народився Степан Бевзенко, український мовознавець, автор праць з історії української літературної мови, діалектології. Уклав «Інверсійний словник української мови» (1985). Помер 15 січня 2005 р.

80 років тому (1945) у таборі полонених вояків дивізії «Галичина» в Італії утворилася Українська студентська громада на чолі з Дмитром Маслієм.

8 серпня

120 років тому (1905) у Полтаві народився Іван Францевич, видатний матеріалознавець, Герой соціалістичної праці, лауреат Державних премій СРСР й УРСР. Помер у 1985 році в Києві.

60 років тому (1965) у Шешорах (Івано-Франківська обл.) відбувся несанкціонований мітинг, присвячений відкриттю пам'ятника Тарасу Шевченку, в якому взяли участь син І. Франка Тарас, письменник Ю. Назаренко, журналіст В. Чорновіл, етнографічний ансамбль «Гомін».

9 серпня

195 років тому (1830) у Монастирищі (нині — Чернігівська обл.) народився Пармен Забелло (Забіла), скульптор, академік Імператорської Академії мистецтв. Ранні роки майстра минули в Києві — був учнем 1-ї київської гімназії. Серед творів: бюст Т. Шевченка для Чернігова, М. Гоголя для Ніжина. Останні роки жигтя провів у Швейцарії. Помер 25 лютого 1917 р. у Лозанні.

95 років тому (1930) в Маріуполі народився Віктор Бар'яхтар, відомий український фізик. Помер 25 серпня 2020 р.

10—14 серпня

70 років тому (1955) у Варшаві відбувся процес проти 5 членів УПА, з яких троє були засуджені на кару смерті.

11 серпня

120 років тому (1905) у Чернівцях народився Ервін Чаргафф (Erwin Chargaff), американський біохімік, член Національної академії наук США. Показав, що загальна кількість аденінових у кожній молекулі ДНК дорівнює кількості тимінових, а гуанінових — цитозиновим. Це відкриття («правило Чаргаффа») було використано для побудови моделі структури ДНК. Довів, що ДНК має видову специфічність. Помер 22 червня 2002 р.

120 років тому (1905) народився Юрій (Іван) Кобилицький, український літературознавець, критик, дослідник творчості О. Кобилянської, І. Франка, А. Малишка. Помер 9 вересня 1987 р. у Києві.

90 років тому (1935) у Слов'янську (нині — Донецька обл.) народився Владислав Гладілін, український дослідник палеолітичної доби, доктор історичних наук. Помер 15 вересня 2015 р. у Києві.

12 серпня

85 років тому (1940) народився Володимир Качкан, письменник, публіцист, літературознавець, фольклорист.

15 серпня

270 років тому помер (1755) Мануїл (Михайло) Колачинський, український філософ, письменник, ректор Карловецької школи в Сербії, архимандрит, професор філософії Києво-Могилянської академії (1739—1745). Народився у 1699 р. в Ямполі (нині — Вінницька обл.).

105 років тому (1920) померла Христина Алчевська, педагог, діячка народної освіти. Заснувала у Харкові жіночу недільну школу. Обстоювала українську мову, пропагувала творчість Т. Шевченка. Основні праці: «Що читати народу», «Книга дорослих». Народилась 1841 р.

16 серпня

50 років тому (1975) помер дворазовий олімпійський чемпіон з легкої атлетики Володимир Куц. Народився на Сумщині 7 лютого 1927 р.

17 серпня

105 років тому (1920) генерал Врангель затвердив статут «Кружка українських старшин» у Севастополі.

18 серпня

90 років тому (1935) народився Микола Слободян, український кінознавець, сценарист. Кандидат мистецтвознавства. Помер 4 грудня 2022 р. у Києві.

19 серпня

100 років тому (1925) в Києві народився Володимир Кирилюк, відомий розв'язанням багатьох проблем теорії ймовірності й математичної статистики.

100 років тому (1925) народився Яків Прилипко, український археолог, дослідник історії одягу на теренах України. Помер 1978 р.

70 років тому (1955) народилась Тамара Яценко, українська актриса, народна артистка України. З 1980 — актриса Київського молодіжного театру (нині — Молодий театр), де зіграла низку помітних ролей, — Проня Прокопівна («За двома зайцями» М. Старицького), Вівдя («Отак загинув Гуска» П. Куліша). Має в творчому доробку низку кінематографічних ролей.

20 серпня

195 років тому (1830) у Санкт-Петербурзі помер від холери, у боротьбі з епідемією якої брав активну участь, Яків Саполович, лікар-хірург, доктор медицини, професор, реформатор медичної освіти. Освіту здобув в КМА, лікарський фах отримав при медичній школі при Санкт-Петербурзькому генеральному сухопутному шпиталі. Вперше в медичній практиці в Росії наприкінці XVIII ст. почав застосовувати у хірургічній практиці методи перкусії і аускультатії. Народився 1766 р. в Срібному (тепер — Чернігівська обл.).

115 років тому (1910) Митрополит Андрей Шептицький прибув до США зі своєю першою пастирською поїздкою до українців Північної Америки.

100 років тому (1925) було ухвалено постанову РНК УРСР про оголошення Тарасової гори в Каневі державним заповідником.

60 років тому (1965) помер Володимир Іздебський, скульптор, мистецький діяч. Зорганізував на одеському ґрунті «Интериациональную выставку картин, скульптуры, гравюр и гра.фики» («Салон» Іздебського, Одеса—Київ—Санкт-Петербург—Рига), що мала значний вплив на мистецьке життя. Твори: скульптури — «Стара», «Бюст поета», «Ібіс», «До прірви» та ін. Народився у травні 1881 р. в Одесі.

21 серпня

115 років тому (1910) народився Дмитро Блажейовський, український церковний діяч, історик. Помер 23 квітня 2011 р. у Львові.

100 років тому (1925) помер Осип Маковей, український письменник, критик, історик літератури, перекладач, громадський діяч. Був редактором ж. «Зоря» (1884—95) та «Буковина» (1895—1897), одним із редакторів «Літературно-наукового вісника». Збирав і досліджував етнографічні матеріали фольклор (історико-краєзнавчі нариси «Рекрут», «Звичаї, обряди і повір'я, святочні в місті Яворові»). Народився 23 серпня 1867 р. у Яворові (тепер — Львівська обл.).

80 років тому (1945) у західнонімецькому місті Фюрті під проводом професора Зенона Кузели відновила свою діяльність Комісія допомоги українському студентству (КоДУС) на чужині.

22 серпня

125 років тому (1900) народився Петро Юрченко, український архітектор, мистецтвознавець, кандидат архітектури. Серед споруд у творчому доробку будинок уряду в Харкові (у співавторстві з П. Альошиним, В. За-

болотним), житловий масив «Промінь» у Харкові (у співавторстві з В. Заболотним), Курський вокзал у Москві (у співавторстві з І. Каракісом і С. Титаренком). Автор низки праць: «Народне житло України», «Дерев'яна архітектура України», розділів в «Історії українського мистецтва», нарисів історії архітектури. Викладав у Київському художньому інституті та Київському інженерно-будівельному інституті. Помер 23 червня 1972 р.

23 серпня

145 років тому (1880) в Черкасах народився Всеволод Бушен, український живописець, художник ужиткового мистецтва. Твори: «В садку» (1936), «Осінь» (1937) та ін. Збирав і замальовував зразки українських килимів. Помер 4 лютого 1963 р. в Києві.

24 серпня

День незалежності України

100 років тому (1925) на засіданні Всеросійського Центрального виконавчого комітету слухалося питання про передачу УСРР архівних матеріалів, які зберігаються в сховищах Росії, Створено комісію для встановлення переліку матеріалів, які мають бути передані УСРР.

70 років тому (1955) український підприємець Василь Джус купив для Українського інституту Америки палац «Стайвезан» у Нью-Йорку.

25 серпня

95 років тому (1930) колегія Наркомату освіти Казахської автономної радянської республіки схвалила план заходів щодо культурно-наукового обслуговування українського населення Казахстану.

85 років тому (1940) народився Микола Жулинський, український літературознавець, критик, громадський діяч, директор Інституту літератури імені Т. Шевченка.

27 серпня

130 років тому (1895) народився Володимир Кобилянський, український поет, перекладач. Помер 10 вересня 1919 р. у Києві.

27 серпня—3 вересня

35 років тому (1990) у Києві відбувся I Конгрес Міжнародної Асоціації Україністів.

28 серпня

135 років тому (1890) народився Дмитро Загул, український літературознавець, критик, перекладач. Автор текстів низки пісень та романсів («Грими, грими, могутня пісня», «За буйнесеньким вітром в погоню»). Репресований 1933 р. Помер влітку 1944 р. на Колимі.

29 серпня

85 років тому (1940) в Берліні помер Євген Петрушевич, український політик, у 1907—1918 роках обирався депутатом австрійського парламенту. Був головою Української Національної Ради й Президентом ЗУНР. У 1920—1923 роках очолював уряд ЗУНР в екзилі. Народився 6 червня 1863 р.

60 років тому (1965) у Мукачевому народилася Марина Ткаченко, українська баскетболістка, заслужений майстер спорту, олімпійська чемпіонка 1992 року.

30 серпня

80 років тому (1945) у Мінську помер Арсеній Арсенко (правжнє прізвище — Попсуйшапка), український та білоруський співак (баритон), народний артист Білоруської РСР (1944). З 1925 р. займався активною концертною діяльністю в Україні, з 1928 р. соліст Харківського пересувного, а в 1930—1934 рр. — Одеського театрів опери і балету. З 1937 р. соліст Білоруського театру опери і балету. Народився 15 березня 1903 р. у Новій Водолазі (тепер — Харківська обл.).

31 серпня

195 років тому (1830) помер у Полтаві Іван Тишевський, штаб-лікар. З 1797 — полтавській міський лікар, на власні кошти збудував і утримував одну з перших в Лівобережній Україні міську лікарню для бідних і самотніх людей, разом із лікарем й педагогом Петром Піддубиком-Сушевським написав «План наставлення Малоросийской Черниговской Семинарии студентов первым основаниям врачебной науки», який вважається одним із перших підручників з медицини в Україні. Народився 1760 р. в с. Сачковичі Топальської сотні Стародубського полку (тепер — Брянська обл., Росія).

105 років тому (1920) делегація УНР підписала в Буддурі договір з балтійськими державами (Польська Річ Посполита, Латвія, Естонія і Фінляндія) про взаємовигідне співробітництво.

80 років тому (1945) помер один із засновників сучасного функціонального аналізу, професор Львівського університету Степан Банах. Народився в Кракові 30 березня 1892 р.

75 років тому (1950) помер Борис Чернишов, український геолог і палеонтолог, академік АН УРСР, її віце-президент (1939). Досліджував геологічну будову Донбасу та Дніпровсько-Донецької западини. Вперше порівняв продуктивну товщу карбону Донбасу з карбоном Західної Єв-

ропи. Був одним із засновників товариства охорони природи в Україні. Народився 28 січня 1888 р.

Серпень

595 років тому (1530) помер видатний український полководець князь Костянтин Іванович Острозький.

390 років тому (1635) козаки на чолі з Іваном Сулимою захопили польську фортецю Кодак і зруйнували її.

105 років тому (1920) завдяки впертій обороні Замостя українською дивізією Марка Безручка поляки одержали можливість вдарити у фланг більшовицьким військам Тухачевського під Варшавою, що спричинилося до так званого "чуда над Віслою», яке врятувало Польщу від розгрому.

105 років тому (1920) у Львові було створено підпільну Українську Військову Організацію (УВО) колишніми старшинами січових стрільців на чолі з полковником Є. Коновальцем.

105 років тому (1920) більшовицький уряд відкрив у Харкові школу українських червоних старшин.

«ІМЕНЕМ СВОЇМ І КРУГІВ МЕНІ ПІДЧИНЕНИХ»

(до 85-річчя переговорів Степана Бандери з Андрієм Мельником)

Одразу ж після різдвяних свят, ще в першій половині січня 1940 року, Провідник Крайової езекутиви ОУН в Україні Володимир Тимчій-Лопатинський поїхав разом з Степаном Бандерою до Риму на побачення з Головою ПУН полковником Андрієм Мельником на його запрошення.

Степан Бандера не випадково супроводжував тогочасного провідника ОУН на західноукраїнських землях. Саме він у результаті організаційних нарад у Львові, Кракові, Піщанах і Відні після вересня 1939 року висунувся на представника провідного активу ОУН на українських землях, звільнених з польських тюрем і тих, хто вийшов з крайової боротьби в останні роки на чужину і перебував у живому зв'язку з краєм.

Від імені ОУН у краї вони повинні були вияснити такі справи: «Чому ПУН видав інструкцію, забороняючи перехід вишколених революційних кадрів із ЗУЗ на Карпатську Україну для розбудови держави і її війська? 2) усунення Ярослава Барановського з ПУН тому, що проти нього були сильні аргументи про те, що він був польським агентом, 3) чому люди з ЗУЗ, які приходили на тасмні пункти зв'язку з людьми ПУН-у, для відібрання підпільної літератури та різних матеріалів, часто попадали в руки польських прикордонників, а шефом зв'язкової служби був саме Я. Барановський? 4) якими мотивами руководився ПУН, підписуючи у Венеції 21 липня 1939 р. договір співпраці з Урядом Карпатської України, бо цей договір викликав в Краю настороження «до політики закордонного провуду, зокрема після т. зв. Віденського договору».

Розмови Степана Бандери й Володимира Тимчія-Лопатинського з полковником Мельником відбулися в січні 1940 року. В першу чергу, була поставлена вимога зміни політичної тактики з огляду на становище в Україні, на факти окупації майже й повного унезалежнення визвольної політики від зовнішніх сил, зокрема незв'язування її з політикою Німеччини. Вони вимагали такої постановки закордонної політичної роботи, яка відповідала б визвольній боротьбі в Україні та тодішній світовій ситуації.

Як вихід з ситуації представники Крайової ОУН і звільненого з тюрем провідного активу запропонували полковнику Мельникові конкретний план:

«1) Революційна визвольна боротьба в Україні буде кермуватися в

своїй стратегії власними плянами і власною краєвою доцільністю і не достосовується до міжнародних відносин, зокрема до взаємин між Московою і Німеччиною.

2) Закордонна політична діяльність в обличчю можливості розширення і загострення війни мусить активізуватись, зберегти свою незалежність та приготуватися на те, що світ розділиться на два воюючі бльоки. Для того:

а) ПУН і зокрема сам Мельник повинні покинути терен Німеччини й Італії та осісти в нейтральній Швейцарії;

б) Створити окремий політичний центр, який розвинув би політичну акцію по стороні бльоку західних аліянтів та кермував політроботою в разі перервання зв'язків, самостійно;

в) з українців у Франції, яких тоді насильно мобілізовано до польського легіону, створити український, який боровся би проти большевиків у Фінляндії разом з аліянтським експедиційним корпусом.

3. Перевести чистку в ПУН від елементів непевних, здеморалізованих і винних за схиблення в роботі ПУН-у».

З чого виходили делегати від ОУН із ЗУЗ, висуваючи такі жадання перед Головою ПУНу? Степан Бандера з'ясував цю позицію ось так: «Німеччина розбила й зайняла Польщу, довга зимова тишина в другій війні між польською і фронт волелюбних народів, які спільно боряться за незалежність проти московського імперіялізму; політично-пропагандивний, антибольшевицький вплив на вояцтво советської армії, зокрема на українців; маніфестація перед цілим світом, що українці, боряться з московським загарбницьким імперіялізмом скрізь, де мають змогу, і що Україна стоїть по тій стороні, де йде оборона незалежності народів перед тим імперіялізмом».

Андрій Мельник, як Голова ПУНу з частиною Проводу має бути в Швейцарії, чи іншій нейтральній країні, яка має тверду лінію зберегти нейтральність у війні між Німеччиною і західними державами. Там треба творити головний закордонний центр визвольного руху, який буде репрезентувати його на міжнародньому форумі, і наскільки це буде можливе під час війни — керувати цілою закордонною діяльністю, зв'язувати акції по обидвох сторонах. Рівночасно, не гаючи часу, зараз створити два політично-оперативні закордонні центри, які мають організувати нашу діяльність і провадити політичну акцію згідно з

генеральною лінією Організації, в комплексах обидвох воюючих сторін. Один такий осередок в Німеччині мав би охоплювати теж всі країни, що знаходяться в її політичній орбіті. А другий осередок в сфері західних держав творити поза Європою, там де є більша українська еміграція, в Канаді, або США. Обидва ці центри стараються вдержати політичний і організаційний зв'язок з головним центром на неутральному терені, але коли би це було унеможливлене котромусь з них,— він має провадити свою роботу самостійно».

Проекти і вимоги, котрі Бандера і Тимчій-Лопатинський висунули, Андрій Мельник як Голова ПУНу не сприйняв. Відносно постановки діяльності й боротьби на рідних землях Андрій Мельник відкидав можливість розгортання широкої збройної боротьби, партизансько-повстанчої акції в існуючій міжнародній ситуації, хоч би того дуже вимагало внутрішнє становище на рідних землях. У тому питанні ставив такі перспективи: війна, мовляв, щойно розгоряється. Можна рахувати з певністю на війну Німеччини з СРСР. Тож треба дочекатися пригожого моменту і включити свою боротьбу у війну проти більшовизму. За той час треба розбудувати підготовляти і зберігати свої сили. Навіть тоді, коли б ми мали втратити багато з існуючих сил і позицій через масове виселення західних земель, то не можна розпочинати повстанчої боротьби в існуючій ситуації, бо цим можна втратити шанси і спроможність на боротьбу в пізнішій, пригожій ситуації. Німеччину трактуємо як нашого союзника і мусимо достосовувати свою боротьбу до розвитку міжнародних подій, бо той розвиток іде в корисному для нас напрямі, помимо тимчасового, тактичного порозуміння між Німеччиною і СРСР.

Так само А. Мельник відкинув пропозиції відносно акції у радянсько-фінській війні. Мовляв, це епізод, без більшого значення. Фінляндія далека від нас, і нам не доцільно на її фронті витратити свої сили, які треба зберігати на пізніше. Така акція втягнула би нас у небажані міжнародні комплікації, ми би увійшли у конфлікт з Німеччиною, яка змагає до припинення війни у Фінляндії. А нема виглядів, щоб західні союзники через справу Фінляндії входили у поважний військовий конфлікт з СРСР.

План щодо постановки незалежної закордонної діяльності Андрій Мельник відкинув у головних моментах. Зокрема, визнав за непотрібне свій переїзд до іншої нейтральної країни і творення двох інших центрів другого ступеня, в обидвох частинах світу, розрізаних західним фрон-

том. Мовляв, досі вдавалося ПУНові втримувати всюди зв'язок і безпосередньо керувати діяльністю ОУН на трьох континентах з одного осередку, це пощастить і в дальшому розвитку війни.

Вимоги в питаннях внутрішньої політики були збуті виясненнями, що таких загравань не було й нема. А в справах внутрішньо-організаційних полковник. А. Мельник відмовився перевести зміни.

Крайовий Провідник Тимчій-Лопатинський і я, писав згодом Бандера, їхали до Андрія Мельника на розмови з полк. А. Мельником, які закінчилися повною невдачею. Приїхавши з Італії до Кракова, С. Бандера й В. Тимчій-Лопатинський мали ряд розмов з провідними членами ОУН, котрі тут перебували, і врешті скликали 10 лютого 1940 р. конференцію провідного активу, на якій однозначно констатували:

«1. Фактична керма Організації Українських Націоналістів за кордоном опинилася в руках людей, що зле сповняють завдання Проводу Української Націоналістичної Революції, не здійснюють її основних напрямів, нехтують націоналістичними методами праці, та обов'язуючи революціонерів засадами внутрішнього організаційного взаїмовідношення і співпраці.

2) Провідний актив Організації Українських Націоналістів передовсім з рідних земель виступав перед головою Проводу Українських Націоналістів з ініціативою зміни цього стану, щоби уможливити здійснювання націоналістично-революційних засад і методів згідних з актуальними вимогами історичного моменту в цілій діяльності Організації.

3) Одначе всі зусилля перевести це звичайним організаційним порядком були безуспішні з причин неперебірчивих ходів тих людей, що прикриваючись волею теперішнього Голови Проводу Українських Націоналістів, намагалися за всяку ціну вдержати владу, захоплену по смерті сл.п. полк. Евгена Коновальця.

4) Добро Української Націоналістичної Революції вимагає негайного і основного упорядкування тих справ і видвиження такого проводу, щоби в цей переломний час відповів своїому завданню.

5) Тому на провідний актив Організації спадає відповідальність і обов'язок перебрати ініціативу та рішення через те, що теперішній Провід Українських Націоналістів спланований деякими членами не вив'язується з перебраних на себе обов'язків і завдань.

6) Свідомі свого обов'язку й історичної відповідальности за чис-

тоту Національної ідеї у перемогу Української Національної Революції ми, Провідники і Члени Краєвих Екзекутив Організації Українських Націоналістів на Західних Українських землях і на українських землях під Німеччиною та провідний актив ОУН — згідно з волею тих націоналістичних кадрів, якими проводимо, віддаємо керму Організації Українських Націоналістів в руки Степана Бандери і тих, яких він поклече,

7) Цей видвигнений нами Революційний Провід Організації Українських Націоналістів наділяємо правом та накладаємо на нього обов'язок керувати Українською Національною Революцією.

8) Ждемо рішення полк. Андрія Мельника, що він на дальше очолює нашу боротьбу».

Таким чином, перед Андрієм Мельником і його ПУН-ом стояла історична вимога — і далі кермувати Організацією Українських Націоналістів, її життям, розвитком, її діяльністю, політикою і боротьбою за її принципами, по її властивій лінії. Коли ж цього не було, тоді ця аномалія мусіла бути усунена, чи виправлена, таким або іншим порядком.

Поїхала делегація від цієї наради до полковника А. Мельника з пропозицією, аби він погодився з цими рішеннями та очолив оновлену Організацію. Одним із найважливіших моментів рішення наради 10 лютого було позбавлення Я. Барановського і О. Сеника всякого впливу на крайові терени. На нараді вирішено також, аби перебіг і висновки її затримати в повній таємниці від усіх націоналістів, навіть найближчих, які не брали участі в нараді, аж поки не будуть полагождені розмови з полк. А. Мельником, бо розголошення рішень могло розпалити пристасті й утруднити полагодження непорозумінь (цього, до речі, Революційному Проводу вдалося досягнути. Щойно «по приході німців у 1941 році», згадував Винниківський районний провідник ОУН Василь Нич, «довідався я про роздор, про розкол ОУН на 2 часті».

Розмови, які провели у Римі з полковником Мельником Роман Шухевич і Степан Ленкавський від імені Революційного Проводу, не дали бажаного результату. Тому С. Бандера знову виїжджає до Риму, де 5 квітня 1940 року вручив Голові ПУН-у наступного листа:

«І. Залучаю Вам копію документу з Постановами Провідників і Членів Крайових Екзекутив ОУН за ЗУЗ і УЗ під Німеччиною та провідного активу ОУН з дня 10 лютого 1940 року, яку я був передав другові Карбовичеві (Ярослав Стецько. — В. С.), щоб Вам вручив. Припізнення в дорученні Вам

цього документу спричинили труднощі в передачі такого письма з цензурних оглядів, як теж і ті обставини, що їх подасть друг Карбович.

2. Повідомляю Вас, що згідно з постановами 6 і 7 пп. того рішення я перейняв керму діяльності ОУН та покликав Революційний Провід ОУН. Маючи на увазі такі вимоги:

а) конечність негайного впорядкування організаційних справ і розгорнення праці Організації так, як це наказує історичний момент.

б) щоб не ускладнювати внутрішньо-організаційного положення і не доводити до зайвих конфліктів і труднощів — Революційний Провід ОУН досі встановив новий організаційний порядок, зміст, форми й методи праці тільки на таких теренах і в таких ділянках, де недопустима дальша проволока. Це відноситься в першу чергу до організації на Рідних Землях та інтенсифікації її діяльності, зокрема до таких ділянок: військової політики, пропаганди, інформації й безпеки, плянування державного будівництва та окремих заходів закордоном зовнішньо-політичного порядку. Революційний Провід дотепер вповні опанував усе те, що своєю вагою, змістом, якістю й кількістю становить суть організаційно-революційної дійсності. Охоплення тих її частин, що досі ми їх умисне оставляли — це лише питання нашої децизії, мотивоване моментами доцільності!

3. Восьма точка постанов з 10 лютого ц. р. дає вислів очікування організації, що Ви в цей момент власним почином займете перше місце в нашій боротьбі. Жду на Вашу позитивну відповідь, щоб на підставі нової дійсності спільно встановити новий лад в організації та якнайкраще покермувати нашою боротьбою в новій політичній ситуації.

Очевидно підставою мусять бути вірна оцінка й визнання нової внутрішньо-організаційної дійсності.

4. Теперішній внутрішній процес ОУН буде зафіксований в окремому історичному документі. В ньому будуть подані факти й документи, що насвітлять суть і розвій процесу та ролю окремих дієвих осіб. Окремо буде висвітлена правноформальна сторінка подій, зокрема квестія політичного постаменту Покійного Вождя, Ваша кандидатура, резигнація та питання правосильності рішень II ВЗУН».

Письмової відповіді на цього листа полковник А. Мельник не дав, а під час особистої зустрічі зі Степаном Бандерою відповів негативно. Наступного дня голова ПУН передав Ярославові Стецьцові-Карбовичеві повідомлення, що він ставить його перед Головний Організаційний

Трибунал. Таке саме повідомлення полковник передав 7 квітня Степанові Бандері-Сірому. Третього такого листа він передав сотникові Ріхардові Ярому-Карпату.

Відповідаючи з свого боку на таку позицію голови ПУНу, 8 квітня Революційний Провід ОУНЕ видав комунікат наступного змісту:

«І. З днем 7 квітня 1940 року полковник Андрій Мельник перестав займати пост Голови Проводу Українських Націоналістів.

2. Провід Українських Націоналістів, покликаний полковником Андрієм Мельником, як Головою ПУН, на II Великому Зборі Українських Націоналістів — перестав бути виконавчим органом ОУН з днем 10 лютого 1940 року, а з днем 7 квітня 1940 року перестав існувати.

3. На основі спільного рішення Провідників та Членів Крайових Екзекутив на Західних Українських Землях і на Українських Землях під Німеччиною з дня 10 лютого 1940 року, а зокрема його б і 7 точок, які звучать:

«б. Свідомі свого обов'язку й історичної відповідальності за чистоту Націоналістичної ідеї й перемогу Української Національної Революції — ми, Провідники та Члени Крайових Екзекутив Організації Українських Землях під Німеччиною та провідний актив ОУН — згідно з волею тих націоналістичних кадрів, якими проводимо — віддаємо керму Організації Українських Націоналістів у руки Степана Бандери, Голову Проводу Українських Націоналістів, затвердить склад Проводу Українських Націоналістів, відбере звітлення з діяльності, винесе рішення в справі теперішнього організаційного порядку, введе зміни й доповнення до Устрою і Програми Організації Українських Націоналістів, прийме плян діяльності на будуче.

6. До часу покликання Збором Українських Націоналістів Голови Проводу Українських Націоналістів і затвердження Проводу Українських Націоналістів — завдання виконавчого органу Організації Українських Націоналістів сповняє Революційний Провід Українських Націоналістів під кермою Степана Бандери».

У зв'язку з цим була створена спеціальна організаційна комісія, до складу якої входили від ПУНу Ріко-Ярий, Омелян Сенік, а від РП — Степан Лснкавський, Іван Габрусевич і Роман Шухевич.

І 16 червня 1940 року, вислід своїх нарад комісія запропонувала у формі таких пропозицій: *«Засадничі справи*

Всі спірні справи правно-формального порядку рішисть остаточно

Компетентний Збір Українських Націоналістів, а саме справи, видвижені в комунікаті РП ОУН з дня 8 квітня 1940 року і в виясненнях до того ж комунікату з квітня того ж року, в обіжнику «До членів ОУН» з дня 8 квітня 1940 року, як і всі запорядження з одного і з другого боку.

II. Справи переходового стану ПУН, що буде сформований після ліквідації внутрішньо-організаційного конфлікту, покличе до життя окрему Юридичну Комісію, яка видасть опінію щодо всіх спірних справ організації, і ця опінія, проголошення Збором Українських Націоналістів.

III. Біжучі справи

1. З ПУН виходять наступні його члени: Макар-Барановський, Грибівський-Сеник і Степняк-Чучман.

2. В склад ПУН входить РП ОУН.

3. Новий перетворений ПУН продовжує діяльність та організаційні почини, диктовані вимогами революційної роботи,

4. РП ОУН визнає таке поладнання конфлікту і признає, що так перетворений ПУН сповнитиме дальше завдання найвищого виконного органу ОУН. Передумовою поладнання конфлікту вважає Внутрішньо-Організаційна Комісія виконання постанов, з'ясованих у РОЗДІЛІ III»

Степан Бандера прийняв ці пропозиції, але полковник Андрій Мельник їх відкинув. Виглядало, що поладження спірних справ ставало неможливим. Крім того, деякі впливові особи вели розмови з РП ОУН і ПУН, щоб якось наладнати справи. Одначе з дати 13 серпня появилася листівка за підписом Андрія Мельника, в якій Степана Бандеру й РП ОУН називається диверсантами. Проте з датою 17 серпня 1940 р., Степан Бандера дав цим людям, які хотіли поладнати непорозуміння, заяву наступного змісту: «Заявляю, що з хвилиною поладнання мериторичних справ внутрішнього конфлікту ОУН, я й підчинені мені круги ОУН підпорядковуюємося полк. Андрієві Мельникові, як Голові Проводу Українських Націоналістів та стоятимемо карно до його диспозиції...».

Так йдеться в мельниківській «Білій книзі ОУН». Виявлений мною в колишніх спецхранах документ ось як повністю звучить в оригіналі: «*Признаючи обов'язуючими постанови II-го ВЗУН і признаючи повноту прав у кермуванні всіма справами ОУН і Українського націоналістичного руху за Головою Проводу українських націоналістів, заявляю отсим іменем своїм і кругів мені підчинених, що підпорядковуюся беззастережно Голові Проводу українських націоналістів полк. Андрієві Мельникові й складаю в його руки*

всі агенди ведені дотепер мною чи підчиненими мені кругами, щоб — льояльно виконуючи в повній організаційній карності, всі розпорядження Голови Проводу українських націоналістів — .....Голові ПУН акцію упорядкування внутрішніх справ ОУН.

Постій, дня 17. серпня 1940. —

Бандера Степан вр.

Підписано 19. Серпня 1940 р.

О год. 21.40 мін.».

У відповідь ПУН від імені Революційного Трибуналу засудив на смертну кару Степана Бандеру, Ярослава Стецька, Романа Шухевича, Івана Габрусевича, Степана Ленкавського, Миколу Климишина, Миколу Лебеда, Івана Равлика, Дмитра Грицяя і Олексу Гасина.

А РП ОУН видав 30 серпня 1940 року комунікат, у якому, зокрема, йдеться:

«I. Скликання т. зв. II ВЗУН і його хід є незгідні з ухваленим на I Конгресі Українських Націоналістів за почином сл. п. Вождя Устроєм ОУН і тому його ухвалили є неправосильні.

II. Завіщання сл. п. Вождя Євгена Коновальця є містифікацією, видуманою провокатором Я. Барановським-Макарем і його найближчим співробітником і протектором О. Сеником-Грибівським.

III. Влада полк. А. Мельника і покликаного ним ПУН є неправосильна, а його розпорядки та йменування неважні.

IV. Остаточню владу ОУН покличе найближчий законно скликаний I переведений Збір Українських Націоналістів.

V. Обов'язки тимчасового виконного органу ОУН сповняє і підготовку Збору Українських Націоналістів переведе Провід Організації Українських Націоналістів, що являється еманациєю націоналістичного активу під кермою Степан Бандери.

VI. Всякі намагання вмішувати зовнішні сили у внутрішній процес та через них «поладнувати» його поза компетентними найвищими організаційними установами (ВЗУН) свідчать про брак почуття національної гідності і вдаряють в основи і престиж Організації. Шлях провокативного представлювання і поширювання недійсних і незгідних з правдою вісток про ОУН, що ними йде найближче оточення полк. Мельника, дається пояснити тільки інспірацією ворогів українського національно-державного визволення.

VII. Ставиться поза законом Ярослава Барановського-Макара, Проти якого ОУН здобула документарні дані і матеріали, що понад всякий сумнів стверджують його провокаторську роботу в користь споконвічного ворога Польщі. Завишується в правах члена Організації і його співробітника і протектора О. Сеніка-Грибівського і ставиться його під Революційний Трибунал.

VIII. всяке поширювання безвідповідальних летючок про виключення, завішення, чи поставлення під Революційний Трибунал чільних членів ОУН, відомих зі своєї праві, процесів і присудів та заангажованих знову у важкій акції на провідних постах, є інспіроване ворогами українського народу, що підступно втиснувся в спосні ряди Організації.

30 серпня 1940 р.

За Провід Організації Українських Націоналістів: Степан Бандера».

Та головним для РП ОУН в цей час було опанування ситуацією й підготовка до всенародного зриву. Особлива увага зверталася на військову справу. Треба сказати, що одразу ж після сформування РП ОУН, коли прибув до Кракова Тимчій-Лопатинський разом із Гринівим-Кремінським, то Бандера призначив останнього військовим референтом.

Військова підготовка ОУН поза большевицькою окупацією, зазначав С. Бандера, зосередившись на західних окраїнних землях і в Польщі (в Кракові), так само, як і інші ділянки праці. Першим організатором військової праці був сл. п. Кремінський, військовий референт в Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ, який під час німецько-польської війни організував партизанські відділи, а коли большевики зайняли західно-українські землі при Революційному Проводі ОУН.

Гринів-Кремінський перебрав Крайовий Провід ОУН на ЗУЗ після загибелі Тимчія-Лопатинського. Коли ж він загинув, то РП призначив на провідника на ЗУЗ дотеперішнього крайового провідника на ЗУЗ Дмитра Мирона-Орлика, а його місце перебрав сотник Роман Шухевич.

Таким чином було завершено формування військового осередку в Закарзонні, очоленого Шухевичом. Крім згаданих трьох старшин, до цього своєрідного військового Штабу ОУН уввійшли: Василь Сидор-Шслест, Осип Карачевський-Сво-бода, О. Босий, Степан Новицький. У пізніших місяцях з Військовим Осередком при РП ОУН співпрацювали Ріко Ярій, Володимир Горбовий, Михайло Бригідер, В. Павлик і Юрко Лопатинський.

Душею і головним організатором військового осередку, його штабно-планувальної, кадрово-організаційної і вишкільної роботи, на думку С. Бандери, був Роман Шухевич. У цій справі він проявив свій неабиякий талант і найкращі прикмети військового організатора-командира... те, що під керуванням Шухевича пророблено у військовому осередку ОУН в Кракові, на старшинських, підстаршинських вишкільних курсах та таборах, як у Кракові, так і на всіх західних українних землях, давали найкращі успіхи, яких не можна було й сподіватись, розцінюючи умови і засоби роботи...

ТУТ ВІДРОДИЛАСЯ НАША ВОЛЯ

(до 35-річчя святкування 500 роковин українського козацтва на Хортиці)

Такого славнозвісна Хортиця й справді ще ніколи не бачила й не пережила. Адже вперше на ній зібралось півмільйона українців, щоб ушанувати півтисячолітній ювілей нашого козацтва. Згадати насамперед прославленого у віках князя Дмитра Вишневецького-Байду, котрий саме тут заклад фундамент відродження нашої державності, що впала в княжу добу.

Тут кожен з присутніх відчував його дух, патріотизм, який необхідно було передати нащадкам у майбутні століття. Отож учасники урочистостей зверталися 3 серпня 1990 року, «стоячи на крутому рубежі в час нового відродження України, в час найвищого напруження всіх її духовних сил, у час, коли грізно й однозначно постало: бути чи не бути вільній Україні?!».

У той час, коли вирішувалася доля України, з острова Хортиці пролунало над українськими просторами: «МИ Є! І БУДЕТЕ ВИ! Бо були Вони. Звитяжні наші попередники, які заповіли нам свої звичаї та свою славу. Не марно пролита на цей чорнозем їхня кров, не марно склали свої голови у високих ковилах оті «триста, як скло» і всі інші тисячі тисяч: та кров, ті голоси волають до нас: не хиліться вже ніколи, боріться за свободу, за правду, за демократію, за Україну!!!

Другої України, як сказав наш геніальний Тарас Шевченко, на світі нема й не буде. Ми клянемося любити її так, як любив її ВІН — Геній українського народу, як любили вони, славні Запорозькі козаки! Ми впевнені, що ви живете у вільній Україні під голубим небом, серед золотих пшениць у добрі та злагоді. Пам'ятайте про всіх, хто склав голови, хто боровся за свободу України, за щастя Ваше і Ваших дітей!

СЛАВА УКРАЇНІ!!! СЛАВА У ВІКАХ!!!».

ВЕРЕСЕНЬ

1 вересня

100 років тому (1925) Мала президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету ухвалила постанову про освітню роботу серед українського населення союзних республік.

100 років тому (1925) у с. Княгининему (тепер — Рівненська обл.) народився Ігор Юхновський, український фізик, педагог, громадсько-політичний діяч, один із засновників Народного Руху України, багаторічний народний депутат України. Помер 26 березня 2024 р. у Львові.

35 років тому (1990) відновлено діяльність Львівської духовної семінарії Української греко-католицької церкви.

2 вересня

180 років тому (1845) народився Іван Рудченко, український фольклорист, критик, письменник. Помер 30 вересня 1905 р. у м. Куоккала (Фінляндія).

150 років тому (1875) у Вовківцях Роменського повіту Полтавської губернії народився Іван Шевченко, відомий діяч українського національного руху в Манчжурії. Після Другої світової війни подальша доля невідома.

80 років тому (1945) уродженцем України генерал-лейтенантом Кузьмою Дерев'янком від імені СРСР було підписано капітуляцію мілітаристської Японії. Закінчилась Друга світова війна.

60 років тому (1965) у ФРН помер Павло Зайцев, український літературознавець, дійсний член НТШ, член Центральної Ради. З 1921 — на еміграції. Викладав у Варшавському університеті, Українському Вільному Університеті (Мюнхен). Відомий насамперед працями з шевченкознавства («Перше кохання Т. Г. Шевченка», «Шевченко і поляки», «Життя Тараса Шевченка»). Народився 23 вересня 1886 р. у Сумах.

55 років тому (1970) помер Василь Сухомлинський, український педагог, публіцист, письменник. Довгий час працював директором Павлиської середньої школи на Кіровоградщині (Автор книги «Серце віддаю дітям» (1969 р.), монографії «Виховання колективізму у школярів» (1956 р.), праці «Педагогічний колектив середньої школи» (1959), «Павлиська середня школа» (1969) та ін. Заслужений учитель УРСР, Герой соціалістичної праці, чл.-кор. АПН СРСР. Народився 18 вересня 1918 р. у Василівці (тепер — Кіровоградська обл.).

3 вересня

100 років тому (1925) народився Богдан Боцюрків, відомий український науковець у Канаді. Помер 1 жовтня 1998 р. в Оттаві.

75 років тому (1950) у м. Нижня Тура (нині — Свердловська обл., Росія) народився Євген Паперний, український актор, народний артист України.

4 вересня

80 років тому (1945) Український конгресовий комітет Америки звернувся до президента США Трумена з протестом щодо насильної репатріації українців із західних зон окупації Німеччини й Австрії до СРСР.

35 років тому (1990) у Миколаєві народилася Ольга Харлан, українська фехтувальниця (шабля), олімпійська чемпіонка (2008, 2024) у командній першості, бронзова призерка Олімпіади (2012, 2024) в особистій першості, багаторазова чемпіонка світу і Європи у командній й особистій першостях, заслужений майстер спорту.

5 вересня

155 років тому (1870) народився Володимир Сікевич, військовий діяч, генерал-майор царської армії, з листопада 1917 р. в українській армії. У 1919 р. в Австрії очолював репатріаційну комісію. У 1920 р. виконував обов'язки посла УНР в Угорщині. 1924 р. виїхав до Канади. Був організатором і керівником управ ветеранських організацій вояків Армії УНР. Головою Ради Хреста Симона Петлюри. Помер у Торонто 1952 р.

7 вересня

150 років тому (1875) у Києві народився Олександр Мурашко, видатний живописець, автор знаменитої картини «Похорон кошового». Помер 14 червня 1919 р.

8—18 вересня

385 років тому (1640) Відбувся церковний собор у Києві, скликаний митрополитом Петром Могилою для обговорення і прийняття «Катехізису» — «Православного сповідання віри», укладеного ним та його найближчим сподвижником Ісаєю Трохимовичем Козловським. Було також запроваджено духовний суд, підтверджені ставропігійні права братств і монастирів, затверджено статут Київського Богоявленського братства.

9 вересня

125 років тому (1900) в Доброводах на Тернопільщині народився Олександр Смакула, видатний фізик сучасності. Помер у Бостоні (США) 17 травня 1983 р.

60 років тому (1965) у Києві помер Михайло Гайдай, український фольклорист, хоровий диригент, композитор. Керував українськими хоровими капелами у Вінниці, Москві, Києві (1912—24). Видав збірки

записів українських народних пісень. Автор пісень та хорових творів на тексти Т. Шевченка та інших українських поетів. Народився 21 грудня 1878 р. на х. Даньківці (нині — село Чернігівської обл.).

10 вересня

140 років тому (1885) народився Олександр Палладін, український біохімік, організатор науки. Академік восьми європейських академій наук, понад 6 років був президентом АН УРСР. Засновник «Українського біохімічного журналу» (1926), Українського фізіологічного (1928) та біохімічного (1958) товариств, кафедр біохімії в Харківському медичному інституті (1921) та Київському університеті (1934), засновник і перший голова Товариства для поширення політичних і наукових знань УРСР (з 1963 — товариство «Знання»), президент (1964) і віце-президент (1967) Всесоюзного біохімічного товариства, один із засновників Міжнародного нейрохімічного товариства (1967) та двох міжнародних періодичних видань з нейронаук (1956, 1970). Заснований з його ініціативи Інститут біохімії АН УРСР (1921) з 1973 носить ім'я вченого. Помер 6 грудня 1972 р. у Києві.

95 років тому (1930) в Нікополі на Дніпропетровщині народився Анатолій Скороход, відомий розв'язанням багатьох важливих математичних задач. Помер 3 січня 2011 р. в Лансінгу (Мічиган, США).

85 років тому (1940) народився Володимир Іванов, український волейболіст, олімпійський чемпіон в Мехіко (1968) у складі збірної СРСР.

11 вересня

115 років тому (1910) в Аркашоні (Франція) помер Василь Доманицький, український письменник, філолог, історик, бібліограф, фольклорист, етнограф, видавець. Похований на батьківщині — в Колодис-тому (тепер — Черкаська обл.). Народився 19 березня 1877 р.

115 років тому (1910) народився Віктор Гутиря, видатний український нафтохімік. Помер 21 жовтня 1983 р.

12 вересня

150 років тому (1875) в Ромашках (нині — Київська обл.) народився Олександр Кошиць, український хоровий диригент і композитор. Один із фундаторів Першого українського національного хору (1917), Української республіканської капели (1919), з тоді ж виїхав за кордон (концертний тур по Європі та Америці). Автор численних обробок українських народних пісень. Стараннями української діаспори було

видано 6 випусків його обробок українських народних пісень, збірки колядок та веснянок. Помер 21 вересня 1944 р. у Вінніпезі.

125 років тому (1900) народився Лесь (Олександр) Лозовський, український графік. Створив обкладинки до книжок Т. Шевченка, М. Коцюбинського, П. Тичини, портрет Г. Сковороди. Помер 22 березня 1922 р.

120 років тому (1905) у Києві народився Олександр Запорожець, один із засновників Харківської школи психології, директор Інституту дошкільного виховання АПН РРФСР (1960—81). Розробляв основи загальнопсихологічної теорії діяльності в онтогенетичному аспекті, теорію перцептивних дій, на основі якої була розроблена цілісна система сенсорного виховання, теорію емоцій як особливої ланки смислової регуляції діяльності. Помер у 1981 р.

100 років тому (1925) народився Олександр Лопухов, український живописець, народний художник УРСР, чл.-кор. Академії мистецтв Росії, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка. Ректор Київського художнього інституту (1973—85) (нині — Українська Академія мистецтв), голова правління СХУ (1983—89). Помер 14 вересня 2009 року в Києві.

15 вересня

170 років тому (1855) в Катеринодарі (нині — Краснодар) народився Яким Бігдай, український фольклорист, композитор і український діяч на Кубані. Служив мировим суддею в Катеринодарі. Збирав і пропагував українські народні пісні на Кубані. У 1896—1898 рр. видав збірку «Пісні кубанських і терських козаків» (14 випусків, переважна частина яких є українськими народними піснями). Написав оперету «Чорноморський побут» та пісні на вірші Т. Шевченка. Помер 30 листопада 1909 р. у Сухумі (нині — Грузія).

80 років тому (1945) народилася Раїса Курвякова, українська радянська баскетболістка, олімпійська чемпіонка 1976 року.

65 років тому (1960) народився Олексій Чередник, український футболіст, олімпійський чемпіон 1988 року, гравець дніпропетровського «Дніпра».

16 вересня

135 років тому (1890) у Голошинцях на Збаражчині народився Михайло Осінчук, український живописець, графік. Виконав велику кількість церковних розписів та ікон для церков Галичини, США, Канади та ін. Помер 13 лютого 1969 р. у Нью-Йорку.

120 років тому (1905) народився Ілля Поляков, український біолог

та історик науки, чл.-кор. АН УРСР. Виявив ряд закономірностей запліднення квіткових, обґрунтував уявлення про три його фази (програма, гамогенез, постгамна), автор першого в тодішньому СРСР підручника з дарвінізму (1941). Помер 4 листопада 1976 р.

115 років тому (1910) в Бейруті (Ліван) народилась Людмила Сак, український мистецтвознавець, кандидат мистецтвознавства. Серед праць — «Фламандський живопис XVIII ст.» (1970), «Мистецтво скульптури» (1971), розділ «Історії українського мистецтва» (т. 5, 1967) та ін. Протягом багатьох років — викладач Київського державного художнього інституту (нині — Українська Академія мистецтв). Померла 1985 р.

16 вересня—30 листопада

95 років тому (1930) урядом Польщі було проведено акцію «пацифікації» проти українського населення Галичини.

17 вересня

85 років тому (1940) помер Панас Саксаганський (справжнє прізвище — Тобілевич), український актор, режисер, театральний діяч, народний артист СРСР. Грав у трупях М. Старицького (1883—85), М. Кропивницького (1885—88), М. Садовського (1888—90) та ін. Поставив українською мовою п'єси «Розбійники» Ф. Шіллера, «Отелло» В. Шекспіра. Народився 15 травня 1859 р. у Кам'яно-Костуватому (тепер — Миколаївська обл.).

18 вересня

150 років тому (1875) у Санкт-Петербурзі помер Олександр Афанасьєв-Чужбинський, український і російський письменник, історик, мовознавець, етнограф. Народився 11 березня 1816 р. в Ісківцях (тепер — Полтавська обл.).

19 вересня

90 років тому (1935) помер видатний учений українського походження Костянтин Цюлковський. Народився в Калузі 5 вересня 1857 р.

70 років тому (1955) в Ужгороді помер Адальберт Ерделі, живописець, один з основоположників закарпатської школи образотворчого мистецтва. Був (разом з І. Бокшаєм) організатором першої виставки закарпатських художників (1921). Заснував (1927) публічну школу малювання в Ужгороді. Став першим головою створеного за його ініціативою Товариства діячів образотворчих мистецтв на Підкарпатській Русі. Був першим директором Ужгородського училища ужиткового мистецтва. Народився 25 травня 1891 р. у Зататті (тепер — Закарпатська обл.).

65 років тому (1960) народилася Оксана Забужко, українська поетеса, перекладач, науковець.

20 вересня

130 років тому (1895) народився Дмитро Зеров, український ботанік, академік АН УРСР. Вивчав флору сфагнових та печінкових мохів України та інших регіонів, розробив стратиграфію та класифікацію боліт, уперше запропонував схему поділу голоцену на ранній, середній та пізній та подав характеристики клімату та рослинності кожного з них. Помер 21 грудня 1971 р

100 років тому (1925) у Києві помер Наум Скоморовський, український скрипаль, педагог, диригент. Народився 21 вересня 1882 р. у Житомирі.

80 років тому (1945) у Чернігові народився Віталій Отрощенко, український археолог, дослідник степових культур доби бронзи. Доктор історичних наук, завідувач відділом доби міді і бронзи Інституту археології НАН України.

21 вересня

120 років тому (1905) у Фастові на Київщині помер винахідник електрозварювання Микола Бенардос. Народився в Бенардосівці (нині — Мостове Кіровоградської області). 8 липня 1842 р.

22 вересня

190 років тому (1835) народився Олександр Потебня, український мовознавець, етнограф, засновник Харківської лінгвістичної школи, основоположник психологічного методу в літературознавстві, чл.-кор. Петербурзької академії наук, голова Харківського історико-філологічного товариства, дійсний член Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті. Автор багатьох праць із загального мовознавства, фонетики, семантики, діалектології, фольклору, етнографії — «О некоторых символах в славянской народной поэзии» (1860), «Язык и мысль» (1862), «О связи некоторых представлений в языке» (1864), «О мифическом значении некоторых обрядов и поверий» (1865). Помер 29 жовтня 1891 р. (похований у Харкові). Ім'я О. Потебні носить Інститут мовознавства АН України.

75 років тому (1950) помер видатний фізик Олександр Диник. Народився в сім'ї українських переселенців на Ставропіллі 31 січня 1876 р.

23 вересня

135 років тому (1890) народився Аркадій Казка, український поет. Репресований 1929, покінчив життя самогубством у в'язниці.

125 років тому (1900) народився Володимир Кубійович, український географ, демограф, історик, картограф, громадський діяч, дійсний член НТШ у Львові (з 1931). Організатор і головний редактор «Енциклопедії Українознавства», англomовних видань «Ukraine: A Concise Encyclopedia», «Encyclopedia of Ukraine». Помер 2 листопада 1985 р. у Сарселі (поблизу Парижа).

95 років тому (1930) народилася Олександра Ланченко, український мистецтвознавець, Автор праць «Народна кераміка Наддніпрянщини» (1969), «Народна кераміка Середнього Придніпров'я» (1974) та ін. Окрім наукової діяльності, працює в царині художньої кераміки.

90 років тому (1935) народилася Маргарита Ніколаєва, дворазова олімпійська чемпіонка з гімнастики, заслужений майстер спорту. Померла 21 грудня 1993 року в Одесі.

24 вересня

215 років тому (1810) помер Никон Карпииський, анатом, хірург, фізіолог. Один із перших українських лікарів, що здобув ступінь доктора медицини і хірургії (у Страсбурзькому університеті, Франція). Призначений першим професором фізіології Санкт-Петербурзької Медико-хірургічної академії, де заснував наукову анатомічну школу, Під його керівництвом підготовлена «Pharmacopoea Rossica» — найкраща із фармакопей XVIII ст. Народився в 1745 р. в с. Ленисівка Лубенського повіту Полтавської губ.

26 вересня

375 років тому (1650) Богдан Хмельницький відправив посольство до семиградського князя Юрія II Ракоці з пропозицією утворити антипольську коаліцію (Україна, Семиграддя, Крим, Молдавія, Валахія).

155 років тому (1870) народився Сергій Дядюша, військовий діяч, генерал-майор царської армії. У 1917 р. перейшов на бік Центральної Ради, активно включився у розбудову української армії. Генерал-поручник української армії. З листопада 1920 р. перебував у таборі інтернованих частин в м. Каліші. У 1921 р. призначений генерал-квартирмейстером Генерального штабу Дієвої армії. Помер 23 травня 1933 р.

115 років тому (1910) в Севастополі народився Станіслав Стржелецький, український археолог, дослідник античного Херсонеса. Помер 6 грудня 1969 р.

85 років тому (1940) помер один з творців танка Т-34, головний конструктор Харківського паровозобудівного заводу Михайло Кошкін. Народився 3 грудня 1898 р.

75 років тому (1950) у Києві помер Дмитро Третяков, український зоолог, гістолог і морфолог. академік АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, директор організованого ним Зоологічного НДІ при Одеському університеті. У 1944—48 — професор Київського університету і одночасно директор Інституту зоології АН УРСР. Народився 5 листопада 1878 р. в Шуморовому Ярославської губ.

27 вересня

150 років тому (1875) в Севастополі народився Олександр Вербицький, український архітектор, педагог, почесний член АБА СРСР. Архітектор управління Південно-Західної залізниці. Викладав в КБІ та КХІ (з 1919). Серед споруд: Державний банк (1902—05), паперова фабрика в Малині (1906—07), Київський залізничний вокзал (1928—30) та ін. Помер 9 листопада 1958 р. в Києві.

40 років тому (1985) у Дітроїті помер видатний перекладач і громадський діяч української діаспори Богдан Лончина. Народився 2 січня 1917 р. в Галичині.

20 років тому (2005) у Києві помер Ігор Рибак, український спортсмен, чемпіон Олімпійських ігор у Мельбурні (1956) з важкої атлетики у легкій (67,5 кілограма) вазі, чемпіон Європи (1956) у напівсередній (75 кілограмів) вазі. Народився 21 березня 1934 року в Харкові.

29 вересня

180 років тому (1845) народився Іван Карпенко-Карий (справжнє прізвище — Тобілевич), український драматург, актор, режисер, громадський і театральний діяч, один із фундаторів українського професійного театру. Помер 15 вересня 1907 р. у Берліні, похований у с. Корлюгівці (тепер — Кіровоградська обл.). У садибі драматурга 1956 р. відкрито заповідник-музей «Хутір Надія».

95 років тому (1930) в Куоккалі (Фінляндія, тепер — Репіно, Ленінградська обл., Росія) помер видатний живописець Ілля Репін. Народився 5 серпня 1844 р. у Чугуєві (тепер — Харківська обл.).

30 років тому (1995) померла відомий український фізик Атоніна Прихотько, Герой соціалістичної праці, лауреат Ленінської премії. Народилася 26 квітня 1904 р.

30 вересня

95 років тому (1930) з рук польської поліції загинув крайовий командант УВО Юліан Головінський.

Вересень

270 років тому (1755) народився Станіслав Сташиць, польський природодослідник. Першим склав геологічну карту Правобережної України, описав геологію українських та польських Карпат. Помер 20 січня 1826 р.

75 років тому (1950) Провід ОУН на українських землях видав пам'ятку для українців, якою викладалися директиви щодо ставлення до боротьби за Українську державу.

ТІЛЬКИ ПОВЕРТАТИСЯ ДОДОМУ

(до 100-річчя статті Микити Шаповала «Еміграція і Україна»)

Вихід у першу політичну еміграцію Івана Мазепи з вірною старшиною і частиною Війська Запорозького після смерті великого гетьмана, незважаючи на відчайдушні заходи Пилипа Орлика перед європейськими столицями, на довгі роки похоронив українську справу. А все тому, що мазепинська еміграція швидко себе вичерпала: хтось повернувся додому, в неволю до російського сатрапа Петра I, інші пристосувалися до матеріального виживання на чужині, відкріпшись від України. Самому ж Орликові і його нечисленним соратникам, борючись з постійними злиднями, було не під силу підняти Україну. Ось чому після розсіяння мазепинської еміграції на тривалий час в Європі зникло з ужитку й саме слово «Україна» — не було ж кому його виголошувати!

І ось тепер усе знову могло повторитися: майже половина інтернованих у таборах Польщі українських вояків, піддавшись на солодкі обіцянки більшовицької пропаганди, до кінця 1922 року повернулися на батьківщину, інші перебували в щоденному пошукові шматка хліба насущного — і саме таких легко було заманити на манівці. Петлюра, кинутий Польщею напризволяще, чітко усвідомив: без сконсолідованої української еміграції відродження української державності може бути відсунене на дуже далеку й до того ж непевну перспективу. Тобто, треба було негайно рятувати українську еміграцію, формуючи з неї силу і волю українського відродження.

Чесні й неупереджені висновки, вважав Петлюра, дали б змогу виявити прорахунки. Їх належало мужньо визнати, виправити і уникати в майбутньому. З цією метою він пише спеціальну брошуру під назвою «Сучасна українська еміграція та її завдання», що під псевдонімом О. Ряст 1923 року оприлюднюється через друкарню табору інтернованих у Щипьорно. Головна теза цієї праці — треба готуватися до повороту додому, де необхідно буде відроджувати самостійну Українську державу.

За півмісяця до трагічної кончини Симон Петлюра ще раз переконував світ, що Україна як держава відродиться. В листі до Ю. Гуменюка від 10 травня 1926 року він писав: «Я вірю і певний, що Україна як держава буде. Може не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для Української Державності стелиться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли Укр. Державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чор-

ного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами. Інша політика — це мрії, нереальні комбінації, що призведуть до того, що ніякої України не буде».

Через два роки до цієї теми повернеться й інший український політичний діяч Микита Шаповал. У своїй статті «Еміграція і Україна» він напише так: «... коли б еміграція зникла, то на довгий час зникне з суспільного обороту само слово «Україна», як в міжнародній сфері, так і дома: поїхавши з Європи, кого залишить еміграція тут для проголошення імені погибаючого народу? Приїхавши додому, еміграція доб'є всяку українську роботу на Україні».

Коли перед лицем світа не буде вже свідка і жертви окупації, то ворог торохне по голові весь український народ з його «українізацією» так, що й дзвони по мертвому не озвуться і голосіння над могилою краю буде заборонено. Коли еміграція зникне, то на Україні московська окупація і яничари не залишать навіть очей, щоб оплакувати недолю її...».

Цей висновок Микита Шаповал розвине в своїй наступній статті на цю тему — «Завдання української еміграції», яка буде оприлюднена вже наступного року в тому ж часописі «Нова Україна», що виходив у Празі. Але то вже інша тема. У розлогій статті «Еміграція і Україна» особливо виділяється аналіз аполітичності нашої еміграції, яка вийшла на чужину після поразки Української національної революції. З цією частиною названої праці Микити Шаповала можна ознайомитися нижче.

* * *

Що довше люде перебувають на еміграції, то більше вдаються в переоцінку свого становища, роздумуючи над причинами свого виходу з краю, над наслідками цього і над близькими чи дальшими перспективами. Це натуральне явище. І коли українська еміграція думає про те саме, то ніхто хай не дивується, що виходить незвичайно періста картина цих роздумвань і впливаючої з їх тактики.

Для релятивно-правильного вирішення питання про роль і завдання еміграції в нашому житті, на жаль, дуже мало сприятливих передумов, а тому можна сподіватися, що й надалі, як і дотепер, вирішування загально-політичних питань буде у нас частковим, цеб-то рішатиме не загал, а одиниці, і рішатимуть не політично, а так би мовити, стихійно.

Чому це так?

Тому, що «політична українська еміграція» в переважній своїй біль-

НОВА УКРАЇНА

NOVÁ UKRAJINA

Місячник письменства, мистецтва, науки і громадського життя
під редакцією

М. ГАЛАГАНА, Н. ГРИГОРІВА й М. ШАПОВАЛА.

Серпень-Жовтень

Прага

Рік видання IV.

Ч. 4—6.

1925.

М. Шаповал ■■■ Еміграція і Україна.

Що довше люди перебувають на еміграції, то більше вдаються в переоцінку свого становища, роздумуючи над причинами свого виходу з краю, над наслідками цього і над близькими чи дальшими перспективами. Це натуральне явище. І коли українська еміграція думас про те саме, то ніхто хай не дивується, що виходить незвичайно перста картина цих роздумувань і впливаючої в їх тактики.

Для релятивно-правильного вирішення питання про роль і завдання еміграції в нашому житті, на жаль, дуже мало сприятливих передумов, а тому можна сподіватися, що й надалі, як і дотепер, вирішування загально-політичних питань буде у нас *частковим*, *деб-то* рішатимемо не загалом, а одиниці, і рішатимуть не політично, а так би мовити, *стихийно*.

Чому це так?

Тому, що «політична українська еміграція» в переважній своїй більшості... *аполітична*: живе і думас не політичними категоріями, а багатьма іншими. Наочним показником цього факту є у нас поширена безпартійність, а тому й *безпрограмовість*, *безпринципність*, а з цього і *політична неорганізованість*.

Ми вже не раз докладно свислились над цим явищем і вказували на його фатальне значіння для нашої історичної доби. Політична неорганізованість еміграції має свої важкі причини, які всі можна звести до *несвідомості*: це явище для культурних верств народу є звичайним. Його добре схарактеризував ще Драгоманів, кваліфікуючи несвідомість, як *темноту в громадських справах*.

Хіба це не так? Ми ж не можемо ігнорувати основних преміс української суцільної дійсності: українська нація в загальній суцільній структурі населення України займає місце *низчих, поневолених, трудових класів*. — селянства, робітництва. Групи чи підгрупи ремісників, дрібних торговців, дрібних служачих в приватних, громадських і державних установах («трудова інтелігенція») і т. п. елементи представляють собою ніби «еліту» наших трудових класів. Пануючі нації над українським народом займають разом з тим становище пануючих суцільних

шості...**аполітична**: живе і думає не політичними категоріями, а багатьма іншими. Наочним показником цього факту є у нас поширена безпартійність, **а тому й безпрограмовість, безпринципність, а з цього і політична неорганізованість**.

Ми вже не раз докладно спинялись над цим явищем і вказували на його фатальне значіння для нашої історичної доби. Політична неорганізованість еміграції має свої важні причини, які всі можна звести до невідомості: це явище для некультурних верств народу є звичайним. Його добре схарактеризував ще Драгоманів, кваліфікуючи невідомість як темноту в громадських справах.

Хіба це не так? Ми ж не можемо ігнорувати основних премію української суспільної дійсності: українська нація в загальній суспільній структурі населення України займає місце низчих, поневоленних, трудових класів — селянства, робітництва. Групи чи підгрупи ремісників, дрібних торговців, дрібних служачих в приватних, громадських і державних установах («трудова інтелігенція») і т. п. елементи представляють собою ніби «еліту» наших трудових класів. Пануючі нації над українським народом займають разом з тим становище пануючих суспільних класів, в руках яких знаходяться найважливіші функції сучасного суспільства: промисл, обмін, фінансова система, адміністрація, військо, культурна організація. Українська нація — це, загалом беручи, **село**, пануючі на Україні — це **місто**.

Такі соціологічні категорії, як село і місто, вже наукою (соціологією) означені: місто є скупченням політичної ініціативи і сили, господарської ініціативи і сили, культурної гегемонії в суспільній системі. Це так в цілому світі, а тому і у нас на Україні основною рушійною силою, організатором і керовником суспільства є місто. Яка його сила? Та така, що на Україні міського населення було по перепису 16 %, а ці 16 % керували останніми 84 %. Розуміється, що це керовництво носить інші форми в чисто національних державах: де місто й село є однонаціональним, там керуюча роля міста утримується важністю суспільних функцій його — політичних, господарських, культурних: місто організує промисел, торговлю, фінанси, науку, мистецтво і веде адміністрацію їх, тримаючи до того ж політичну силу в своїх руках.

Місто, як у нас на Україні, Білорусі і на ин. країнах — не **національне**: коли в губерніяльних містах на Великій Україні українців (за большевицькою статистикою) тільки 14 %, а в повітових (точної цифри не маю зараз під ру-

ками) хай буде пересічно 40 % — на Західних Землях відношення для нас ще гірше — то місто треба назвати на Україні неукраїнським.

От властиво тут і є корінь нашої політичної, господарської і культурної, загалом беручи, соціальної слабости і її духового виразу — несвідомости.

Чужі складом, культурою, настроями, національними інтересами міста є суспільною формою організації і панування наших противників в нашій територіяльно-суспільній системі. Міста-фортеці, що захищають наших ворогів, а села — незахищені пристановища наші.

І коли ми, село, живемо «спокійно», то місто може навіть трохи ліберальничати з нами, дозволяти нам вибрати своїх вїтїв і волосних писарїв, але воно не дозволяє нам поширити нашу політичну компетенцію поза межі села. Коли ж ми стаємо «неспокійні», то місто призначає нам і вїтїв, і писарїв — взагалі заводить над нами диктатуру.

Коли впала російська царська самодержавна система — ідеолоічно її знищило не село, а місто. Місто російське в Росії і російське на Україні. Революцію місто організувало під демократичними гаслами: демократія, рівноправство і рівновартність кожної одиниці і кожної народности.

Демократія в 1917 році показала, що ми, українці, з своєю перевагою в 76,4 % (всіх націон. меншостей на Україні 23,6 %) засипали міста. Міста потонули в нашій многолосій більшості і побачили небезпеку: не тільки в неприродности панування села над містом (скрізь навпаки!), а й української нації над иншими. Проти нас пішла енергія боротьби, що випливала з двох джерел: з національного (росіяни, жида, поляки й ин. проти українців) — раз, і соціального (місто проти села) — два.

Місто в Росії взагалі, чужонаціональне (спільне з російським) місто на Україні оповістило і перевело в життя диктатуру над селом.

Пролетарська революція є міська революція проти буржуазії і поміщиків. Скинувши буржуазію, тим скинули і поміщиків, а тим самим земля поміщицька перейшла селянам і змонополізувала хліборобську продукцію в руках селянства — українського селянства. Місто, добиваючись своєї мети, було глибоко заінтересоване в підтримці фізичною силою села. Село під лозунгом «земля» виступило, взяло землю, об'єктивно підтримавши місто в боротьбі з буржуазією. Так було в Росії, на Україні, так було і в Угорщині.

І що сталось? Виявилась така суперечність: село веде споживче господарство, це є властивість трудового господарства; нетрудове сіль-

ське господарство (поміщицько-куркулівське) зникло, а через це зникло і самостійне джерело для харчування міст.

Революційне місто почало силою, зброєю видирати харч для себе з трудового села: карними відділами, продовольчою розкладкою («продрозверстка»), але це було смертю для села, і село загрозило своєю фізичною масою місту — місто пішло на уступку — і розкладку замінило на продовольчий податок («продналог»), котрий є державно-політичною фомою господарського визиску села містом. Визиск є визиск, а тому цю систему можна підтримувати тільки диктатурою. Почалася боротьба: фізична перевага 84 % (село) над 16 % (місто) очевидна, і тому місто повело політику уступки: почало шукати (і творити!) в селі самостійне джерело для свого харчування: «лицом к деревне», а фактично «лицом к кулаку», це значить шукати джерело свого харчування в нетрудовому господарстві (тим більше, що самостійні маєтки міста в селі «совхози» не виправдали надій). «Совхози» — ставка на куркуля, а згодом буде ще і на невеликого поміщика. Куркуль є категорією півтрудовою, поміщик — категорією чисто нетрудовою. Місто ухиляється від фізичного бою з селом доти, доки на селі не буде союзника в господарській експлоатації села. Незаможник був союзником в боротьбі з поміщиком, а коли ставка на куркуля, то тоді незаможник є ворогом місту: тому касуються тепер комітети незаможних селян, а разом з тим незаможник віддається в найми куркулеві.

Така є політика міста для опанування села. Розуміється, є ще й тактичні «надбудови»: чужонаціональне місто балакає й метушиться з «українізацією» як циган на ярмарці біля селян. Чужонаціональне місто робить уступку селу в національній справі (декларативно, а скоро зробить і фактично).

Але місто не віддасть політичної влади селу! Тому чиста демократія в Росії і на Україні тепер неможлива: ще буде яка така демократія в місті, але не буде демократії у відносинах між містом і селом. Село до влади в природій пропорції: 84 % влади селу, а 16 % влади місту не допускається. Фактично на Україні, як ми про це вже говорили, українці мають влади 20,9 % , неукраїнці — 79,1 %. Хіба не ясно, що ці цифри є відношенням пануючих чужих міст над українським селом? Місто панує над селом, меншість — над більшістю. Московська метрополія через це українську колонію тримає в руках.

Творцем денационалізації нашого народу є чужонаціональне місто: як те, що в метрополії, так і те, що на нашій Землі.

МОСКОВСЬКА БРЕХНЯ В КАНАДСЬКІЙ ОБГОРТЦІ (до 40-річчя підготовки комуністами Канади фальшивки про Голодомор-геноцид в Україні)

Запропонована 1983 року торонтським адвокатом Володимиром-Юрієм Данилівим ідея Міжнародного трибуналу над організаторами Голодомору-геноциду в 1932—1933 роках, яку взявся втілювати в життя Світовий Конгрес Вільних Українців, насторожила Москву. Однак відчувачи власну неспроможність приховувати правду, її пропагандисти пропонували знаходити людей в УРСР, які згадували б «про боротьбу з посухою на початку 30-х років на Україні та інших районах СРСР», а також «розпочати підготовку розвінчувальних матеріалів про нового президента СКВУ Петра Саварина» та інших українських діаспорних діячів.

У відповідь на це завідувачі відділів ЦК КПУ Анатолій Меркулов і Леонід Кравчук радили секретареві ЦК Олександрю Капту не вступати «у відкриту полеміку з цього питання», а краще «в своїх матеріалах на Канаду продовжувати пропаганду аграрної політики КПРС та історичного досвіду партії в здійсненні Продовольчої програми, досягнень сільського господарства Радянської України і перетворень на селі, які стали можливими завдяки перемозі колгоспного ладу».

Тож найкращим виходом з ситуації в Москві було ухвалено підготувати канадськими комуністами контрпропагандистський матеріал під заголовком «Шахрайство, голод і український фашизм». Про це повідомив з ЦК КПРС А. Черняєв 18 вересня 1985 року.

У рецензії на цю писанину директори трьох київських академічних інститутів відзначали, що «рукопис є гостро публіцистичний і обгрунтований науково». Відтак «голоду не було, лише продовольчі труднощі», а «більшість сучасних фальшивок на цю тему є переспівом побудованих на піску вимислів американської профашистської пропаганди, насамперед видань Херста середини 30-х років».

Крім того, київські рецензенти погоджувалися з канадськими комуністами в тому, що «в книзі переконливо показано: «авторами антирадянських вимислів та інсинуацій є в абсолютній більшості «кримінальні злочинці», фашистські прислужники, ренегати». Але були проти того, щоб уживати вираз «український фашизм», мовляв, такого не існувало в природі.

З огляду на це вносилися пропозиції змінити назву: «1. Брехня про голод і українські холуї фашизму», 2. «Брехня про голод: хто її створює і кому це вигідно?», 3. «Міф про голод протягом 50 років».

«ВИРІШИТИ ДЕЯКІ НАГЛІ СПРАВИ»
(до 35-річчя підтримки діаспорою розгортання діяльності
Народного Руху України)

Створення Народного Руху України у вересні 1989 року поставило перед цією громадською організацією, яка мала взяти провід над розбурханим революційним українством, чимало технічних питань, без вирішення яких гальмувалася освідомча робота з широкими масами. За таких обставин оперативно відгукувалася наша діаспора.

Скажімо, минув рік після Установчого з'їзду НРУ, але ця потужна на той час громадсько-політична організація, яка вже мала своїх депутатів у Верховній Раді УРСР, продовжувала тулитися в тісненькому приміщенні в Музейному провулку Києва.

Тож як тільки членам правління Товариства сприяння Рухові в Україні в Чикаго стало відомо про цю проблему 7 вересня 1990 року, вони одразу ж зібралися на своє засідання. І заслухавши присутнього голову Секретаріату РУХ-у Михайла Гориня про необхідність придбати будинок для розміщення в ньому громадських організацій, розв'язали це питання негайно.

Таким же чином було вирішено питання і про забезпечення Секретаріату РУХ-у необхідною технікою. Кожний, хто виступав на цьому зібранні, показував приклад, як можна допомогти відродитись Україні.

Протокол

*із засідання Товариства сприяння Рухові в Україні 7 вересня 1990 в
Культурному осередку після зустрічі Ради і приятелів РУХ-у
з Михайлом Горинем.*

Порядок нарад:

- 1. Справа купна домівки в Києві.*
- 2. Запобігання на електроніку і інше від Секретаріату РУХ-у в Києві.*
- 3. Різне.*

До 1) П. Михайло Горинь інформує, що в Києві можна купити добру домівку для РУХ-у за 15—20 тисяч доларів. Мец. Юліян Куляс ставить формальний внесок, якого піддержує др. А. Хрептовський, щоби призначити таку суму грошей на купно цього дому для РУХ-у. Внесок прийнято одностайно.

До 2) Секретаріат РУХ-у в Києві повинен вислати нам запобігання-

вання на різні речі. Ми будемо готові це здійснити. Технологію купляти тільки в Європі з огляду на великі кошти пересилки. Головно в Німеччині. Добра марка є японська «Мінольта».

До 3) Др. Хрептовський інформує, що 8 серпня ц. р. в Києві заснувалось Т-во Жертв Чорнобиля. На нього уряд дає 60,000, з цього Міністерство здоров'я 30,000. ЮНЕСКО теж ангажується до цього. Др. Трухлий запитує, які відносини між РУХ-ом і мін. Спіженком. Йому обов'язково потрібно сказати про технічні центри в Італії.

Це засідання було скликане в останній хвилині, щоби вирішити деякі наглі справи.

На цьому засідання закінчено.

(Др. Богдан Ткачук)
Голова.

(Зиновія Бізун)
Секретар.

ВІДНОВЛЮЮЧИ ТРАДИЦІЇ ВЛАСНОГО САМОВРЯДУВАННЯ (до 35-річчя координації діяльності постійних комісій рад УРСР)

Боротьба за відродження Української державності, що реально ви-йшла на політичну арену з обранням навесні 1990 року Верховної Ради УРСР першого, демократичного скликання, торкнулася багатьох сторін самоврядності нашого народу. Демократично настроєні депутати Народної Ради, хоч їх і було менше, ніж прокомуністичної групи 239, дуже уважно поставилися до використання наявного фахового потенціалу. Зокрема, йшлося і про координацію діяльності постійних комісій рад УРСР.

Одним з тих народних депутатів, хто особливо прислужився цій справі, був голова Житомирської міськради Віталій Мельничук, під керівництвом якого в цьому місті, до речі, вперше на Наддніпрянщині було піднято синьо-жовтий прапор. Він також активно працював і в створеній на громадських засадах Асоціації демократичних рад та демократичних блоків у радах України. Тому й не випадково, що Віталій Мельничук часто ініціював пропозиції, які мали поліпшити обмін інформацією між радами, прискорити втілити в життя цікаві новинки місцевого самоврядування, яке з початком горбачовської перестройки поступово відновлювалося.

Як один з прикладів такої співпраці — лист Віталія Мельничука від вересня 1990 року до заступника голови Київської міськради Олександра Мосіюка щодо координації діяльності постійних комісій рад.

*Заступнику голови Київської
міської Ради народних депутатів*

Шановний Олександр Миколайович,

Як Ви пам'ятаєте, на установчій конференції демократичних Рад України, яка відбулася в кінці липня в Дніпродзержинську, ми погодили, що кожна міська Рада візьме на себе координацію діяльності постійних комісій Рад однієї з галузей народного господарства. Враховуючи попередню домовленість, встановлено такий розподіл:

Сумська міська Рада координує діяльність постійних комісій з питань законності і правопорядку.

Донецька і Київська міські Ради координують діяльність постійних комісій по економічній реформі, бюджету, фінансах, податках і місцевому самоврядуванню.

Львівська міська Рада — з питань архітектури, будівництва, житлово-комунального господарства, благоустрою і землекористування.

Житомирська міська Рада — з питань торгівлі, побутового обслуговування та товарів народного споживання.

Ровенська міська Рада — з питань медичного обслуговування, охорони здоров'я, материнства і дитинства, соціального забезпечення.

Київська і Тернопільська міські Ради — з питань народної освіти, культури, науки, релігії, мови, інтернаціональних і національних відносин.

Дніпродзержинська міська Рада — з питань екології.

Луцька міська Рада — з питань промисловості, транспорту і зв'язку.

Оскільки на Житомирську міську Раду покладено координацію і розробку питань стосовно торгівлі, побуту, ТНС, надсилаю Вам деякі матеріали роботи постійної комісії, координати голови комісії, перший номер газети Асоціації демократичних Рад та демократичних блоків у Радах України, а також деякі рішення президії міської Ради.

Висловлюю надію на те, що ми будемо й надалі обмінюватися інформацією на рівні голів Рад та постійних комісій, що сприятиме прискоренню у вирішенні спільних проблем.

*Голова Житомирської міської Ради народних депутатів,
народний депутат Української РСР   В. Г. Мельничук.*

ЖОВТЕНЬ

1 жовтня

360 років тому (1665) Петра Дорошенка обрано гетьманом України.

105 років тому (1920) генерал Врангель затвердив постанови Українського з'їзду Криму, власноручно написавши: «Принять к исполнению».

3 жовтня

110 років тому (1915) народився Вільям Гавриляк, багаторічний мер канадського міста Едмонтон. Помер 7 листопада 1975 р.

90 років тому (1935) помер Микола Василенко, український громадсько-державний діяч, педагог, історик держави і права, дійсний член і президент ВУАН; член Центральної Ради, голова Ради Міністрів, міністр закордонних справ і народної освіти Української Держави. Народився у 1866 р

15 років тому (2010) помер Віталій Романенко, олімпійський чемпіон зі стендової стрільби у вправі «олень, що біжить» в Мельбурні 1956 року. Нездорозовий чемпіон світу, Європи і СРСР в особистих і командних змаганнях. Заслужений майстер спорту, заслужений тренер УРСР. Народився 13 липня 1926 рок в селі Русанів (Броварський район Київської області).

4 жовтня

115 років тому (1910) в Самарі народився Сергій Тресвятський, видатний український матеріалознавець. Помер 11 липня 1985 р.

95 років тому (1930) померла Олена Пчілка, українська письменниця, драматург, перекладачка, критик, етнограф, фольклористка, журналістка, видавець, педагог, редактор. Народилася 29 вересня 1849 р. у Гадячі (тепер — Полтавська обл.).

5 жовтня

95 років тому (1930) в Узині (нині — Київська обл.) народився Павло Попович, льотчик-космонавт, двічі Герой Радянського Союзу, громадський діяч, голова українського товариства «Славутич» у Москві. Помер 30 вересня 2009 р. у Ялті.

6 жовтня

135 років тому (1890) народилася Олена Курило, український мовознавець, педагог. Авторка «Початкової граматики української мови». Розробила програму для збирання етнографічного матеріалу, розглядала проблеми нормалізації української літературної мови. Після арешту (1938) перебувала на засланні у Казахстані. З 1946 її подальша доля невідома.

130 років тому (1895) в Одесі народилася Ольга Кривцова-Гракова,

український археолог, дослідниця бронзової доби України. Авторка систематизованої класифікації пам'яток і матеріалів бронзової доби СРСР. Померла 19 лютого 1970 р.

115 років тому (1910) у Барвінковому (нині — Харківська обл.) народився Іван Денисенко (псевдонім — І. Денис), український живописець-монументаліст, графік, скульптор. Виїхав до Аргентини (1950), потім до США (1963). Створив монументальні розписи та іконостаси у містах Ла Ріоха (Аргентина), Дітройт, Сіракузи (США). У творчому доробку — картини історичної тематики «Богдан Хмельницький під Львовом», «Тарас Бульба», «Хрещення України», цикли «Спомин Батьківщини», «Сни про рідний край», портрети. Помер 13 квітня 2006 р. у Кергонксоні (США).

110 років тому (1915) у Києві народився Ігор Свешніков, український історик і археолог, дослідник багатьох культур України — від доби каменю до Київської Русі. Автор понад 180 наукових публікацій, доктор історичних наук.

50 років тому (1975) футболісти київського «Динамо» у повторному поєдинку переграли володаря Кубка чемпіонів — знамениту мюнхенську «Баварію» з рахунком 2:0 (перший матч — 1:0) і здобули Суперкубок УЄФА.

40 років тому (1985) Глава Української греко-католицької церкви Мирослав-Іван Любачівський відвідав з пастирським візитом українські поселення в Югославії.

7 жовтня

115 років тому (1910) у Санкт-Петербурзі загинув видатний авіатор і український патріот Левко Мацівич. Народився в Олександрівці на нинішній Кіровоградщині 13 січня 1877 р.

90 років тому (1935) народився Віктор Задорожний, український художник, педагог, заслужений діяч мистецтв УРСР. Працює в царині тематичного живопису. Уклав посібник «Уроки образотворчого мистецтва у 1—3 класах» (1973, у співавторстві). Помер 9 травня 2010 р. у Києві.

9 жовтня

105 років тому (1920) помер Дмитро Овсянико-Куликовський, український мовознавець, літературознавець, історик культури, почесний член Петербурзької АН. Народився 4 лютого 1853 р. у Каховці.

90 років тому (1935) народився Іван Вихованець, український мовознавець. Чл.-кор. НАН України (з 1992). Розробляє питання синтаксису та морфології української мови.

60 років тому (1965) Конгрес українців Канади ухвалив рішення про від-
рядження до Польщі комісії Міжнародного Червоного Хреста для обсте-
ження виселених у результаті операції «Вісла» на німецькі землі українців.

10 жовтня

200 років тому (1825) в Санкт-Петербурзі помер Дмитро Бортнян-
ський, український і російський композитор, диригент. У 1769—1779
рр. вдосконалював свою музичну освіту в Італії, де були поставлені його
перші опери. В 1779 р. призначений капелмейстером, а в 1796 р. — ди-
ректором вокальної музики та керуючим Придворної співочої капели.
Створив ряд клавірних сонат, ансамблів та романсів. Написав понад 100
церковних творів. Народився в 1751 р. у Глухові (нині — Сумська обл.).

100 років тому (1925) член РКП (б) Володимир Гадзинський звер-
нувся до московського комітету більшовицької партії з протестом щодо
наміру закрити Український клуб імені Тараса Шевченка.

12 жовтня

160 років тому (1865) у Києві народився Володимир Кістяківський,
відомий фізико-хімік. Помер 19 жовтня 1952 р

100 років тому (1925) у Харбїні помер відомий діяч українського на-
ціонального руху на Далекому Сході Іван Гордієнко. Народився в Балті,
що в нинішній Одеській області, 30 березня 1874 р.

80 років тому (1945) у Празі помер Дмитро Антонович, український
театрознавець, мистецтвознавець, громадсько-політичний діяч. Вивчав
історію італійського мистецтва та його зв'язки з Україною. Автор мо-
нографій «Триста років українського театру: 1618-1919», «Шевченко як
маляр». Був одним із засновників Центральної Ради, товаришем голови
УЦР, генеральним секретарем (міністром) морських справ УНР. Наро-
дився 14 листопада 1877 р. у Києві.

13 жовтня

110 років тому (1915) народився Андрій Євенко, український актор,
диктор, заслужений артист УРСР. Помер 30 грудня 1991 р.

14 жовтня

85 років тому (1940) народився Олександр Сердюк, український
актор, народний артист України. Грав у драматичних театрах України,
Прибалтики. Зіграв чимало кінематографічних ролей (фільми «Вавилон
XX», «Гетьманські кдейноди», «Легенда про княгиню Ольгу», «Роксо-
лана» та ін. Син Олександра Сердюка.

15 жовтня

250 років тому (1775) заходами австрійської цісарівни Марії Терези засновано Королівську греко-католицьку семінарію при церкві Св. Варвари у Відні.

165 років тому (1860) народилася Софія Тобілевич, українська актриса, письменниця, перекладачка, фольклористка. 1880—1883 — співала в хорі М. Лисенка. Увійшла до трупи М. Старицького як хористка та актриса. Збирала шсні, приказки та прислів'я, перекази, які систематизував і видав Ч. Нейман у 8 томах збірника Антропологічної комісії Краківської академії наук «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej». Переклала українською мовою «Весілля Фігаро» П. Бомарше, «В липневу ніч» Б. Горчинського, «Зачароване коло» Л. Риделя твори О. Ожинського, Г. Сенкевича. Померла 7 жовтня 1953 р. у Києві,

120 років тому (1905) народився Анатолій Бабко, відомий хімік-аналітик, завідувач кафедри в Київському університеті. Помер 7 січня 1968 р.

16 жовтня

95 років тому (1930) колегія Наркомату освіти УСРР ухвалила рішення про надання підтримки Північно-Кавказькому крайовому відділу освіти в справі практичного здійсненні ~ українізації.

90 років тому (1935) помер Олександр Фомін, російський та український ботанік, академік ВУАН. Розробив перше ботанічне районування території УРСР. Народився у Ермолівці (нині — Саратовська обл., Росія) 14 травня 1869 р.

18 жовтня

365 років тому (1660) гетьман Юрій Хмельницький уклав з Польщею Слободищенський трактат, за яким три воеводства — Київське, Чернігівське й Брацлавське — одержували автономію у складі Речі Посполитої.

155 років тому (1870) народився Володимир Різниченко, український геолог, академік ВУАН. Досліджував Середню Азію та Казахстан, описав понад 150 льодовиків Алтаю та Тянь-Шаню, а також Середнє Придніпров'я. Організував комісію з вивчення четвертинних відкладів України. Помер 1 квітня 1932 р.

80 років тому (1945) народився Василіус Матушевас, гравець харківського «Локомотива», олімпійський чемпіон Олімпіади в Мехіко (1968) у складі збірної СРСР з волейболу. Помер 24 жовтня 1989 р.

40 років тому (1985) Пара Римський Іван-Павло II номінував Бла-

женнішого Мирослава-Івана Любачівського членом Конгрегації для східних церков і членом секретаріату для невіруючих.

19 жовтня

100 років тому (1925) Наркомат освіти РСФРР розпорядився скласти і втілити в життя плани переведення українських шкіл на рідну мову.

70 років тому (1955) в Каліфорнії помер видатний кіноактор українського походження Іван Годяк. Народився 16 квітня 1914 р.

21 жовтня

360 років тому (1665) було укладено Московські статті — договірні умови між московським урядом і лівобережною козацькою старшиною на чолі з гетьманом І. Брюховецьким. Обмеження адміністративно-територіальної автономії. Царські воєводи з військом одержали право стояти у Києві, Чернігові, Переяславі, Каневі, Ніжині, Полтаві, Новгороді-Сіверському, Кременчузі, Кодаку.

115 років тому (1910) народилась Поліна Куманченко, українська актриса, народна артистка СРСР, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1971). Померла 2 лютого 1992 р. у Києві.

22 жовтня

145 років тому (1880) народився Віктор Протопопов, український психіатр та фізіолог, академік АН УРСР. Поклав початок вивченню вищої нервової діяльності тварин в умовах їхнього природного перебування. Розробив принципи охоронного лікування і застосував на практиці лікування сном. Сформулював оригінальні концепції патогенезу та запропонував способи лікування шизофренії та маніакально-депресивного психозу. Помер 29 листопада 1957 р.

120 років тому (1905) харківськими професорами на чолі з Юхимом Зубашевим було засновано Томський технологічний інститут — перший вищий технічний навчальний заклад Сибіру.

90 років тому (1935) народився Борис Олійник, український поет, громадський діяч. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1983). Деякі поезії Б. Олійника стали популярними піснями — «Мати сіяла сон», «Мелодія», «Пісня про матір». Народний депутат України кількох скликань. Помер 30 квітня 2017 р. у Києві.

70 років тому (1955) Володимир Кедровський призначений керівником української редакції «Голосу Америки».

25 жовтня

165 років тому (1860) у Ніжині (тепер — Чернігівська обл.) народився

Микола Самокиш (Самокиша), український живописець, графік, академік Петербурзької академії мистецтв, заслужений діяч мистецтв РРФСР, лауреат Державної премії СРСР. Серед творів у галузі батального та історичного живопису — «В'їзд Богдана Хмельницького у Київ», «Бій під Жовтими Водами», «Похід запорожців на Крим» та ін. Спільно з С. Васильківським створив альбоми «З української старовини» (1900), «Мотиви українського орнаменту» (1912). Долучався до розписів будинку Полтавського земства. Помер 18 січня 1944 р. у Сімферополі.

145 років тому (1880) народився Микола Максимів, військовий діяч, контр-адмірал царської армії. В українському військово-морському флоті з весни 1918 р. Був міністром морська справ Української Держави. Помер 15 листопада 1961 р. в Ніцці.

85 років тому (1940) в Данильчому на Прикарпатті народився Ярослав Яцків, відомий астроном сучасності, довголітній директор Головної астрономічної обсерваторії НАНУ.

26 жовтня

90 років тому (1935) у Горлівці (тепер — Донецька обл.) народився Леонід Мацкевой, український археолог, дослідник кам'яної доби України, доктор історичних наук. Помер 30 травня 2019 р. у Львові.

55 років тому (1970) у Києві помер Іван Скляр, український бандурист, композитор. Керував самодіяльними ансамблями бандуристів. Працював над вдосконаленням бандури та інших українських народних інструментів (цимбалів, сопілок та ін.). За це його називали «українським Страдіваріусом». Автор книги «Київсько-харківська бандура». Народився 6 березня 1906 р. у Миргороді.

27 жовтня

280 років тому (1745) у Глухові народився Максим Березовський, український композитор і співак, один із творців українського хорового стилю в духовній музиці. Навчався в Глухівській школі, в Київській духовній академії, де почав писати власні твори, а також у Придворній співочій капелі в Санкт-Петербурзі В 1758—1760 рр. виступав як співак-соліст у спектаклях італійської оперної трупи та в придворній капелі м, Оранієнбаума. Жив у Італії (1765—1774), член Болонського філармонічного товариства (1771). В 1773 р. написав і поставив у театрі «Саї-Себастьяно у Ліворно (Італія) першу в історії української музики оперу «Лемофонт». Із творів (12 концертівповний цикл богослужбових піснеспівів та ін.) збереглися лише деякі. Написав також оперу «Іфіге-

нія», ряд духовних творів, найвідомішими з яких є духовний концерт «Не отвержи мене в годину старості», «Вірую», «Отче наш» та інші, внутрішня побудова яких пов'язана з українською народною піснею і традицією київського церковного співу. Пережив душевну кризу і покінчив життя самогубством 2 квітня 1777 р. у Санкт-Петербурзі (однією з причин смерті вважаються невиконані обіцянки фаворита Катерини II князя Г. Потьомкіна заснувати музичну академію в Кременчуці, в якій він мав стати директором).

140 років тому (1885) народився Нестор Махно, український політичний та військовий діяч. Анархіст. Воював з німецькими та гетьманськими військами у 1918 р. Мав нетривалу угоду з Директорією про спільні дії проти білогвардійців. У 1920 р. разом з більшовиками воював проти денікінців, згодом виступив проти більшовиків. Зазнав поразки. Змушений був емігрувати. Помер 1934 р. в Парижі.

120 років тому (1905) народилася Тамара Мороз-Стрілець, українська письменниця, літературознавець. Дружина Г. Косинки. Після його реабілітації присвятила своє життя розшуку і публікації творчої спадщини письменника. Видала кн. «Голос пам'яті» (1989), до якої увійшли спогади про М. Рильського, П. Тичину, Є. Плужника, Т. Осьмачку, М. Заньковецьку та ін. Померла 2 січня 1994 р. у Києві.

28 жовтня

140 років тому (1885) народився Віктор Барвінський, український історик, архівіст. Загинув у таборах ГУЛАГ-у 1940 р.

130 років тому (1895) у Харкові народився Михайло (Майк) Йогансен, український письменник, перекладач, журналіст, критик. Був одним із засновників пригодницького жанру в літературі, еволюціонував від авантюрних сюжетів до першопочатків «хімерної прози». Помер 27 жовтня 1937 р. у Києві.

95 років тому (1930) народився Геннадій Макаrchук, український режисер, театрознавець, педагог, кандидат мистецтвознавства. Працював в театрах Харкова, Києва, Львова. Автор п'єс, театрознавчих статей. Помер 1 лютого 1999 р. у Києві.

29 жовтня

145 років тому (1880) в Ромнах на нинішній Сумщині народився Абрам Йоффе, засновник і керівник Ленінградського фізико-технічного інституту. Помер 14 жовтня 1960 р.

95 років тому (1930) у Дніпропетровську народилася Ірина Ковальова, український археолог, дослідниця степових культур доби неоліту і бронзи. Доктор історичних наук.

90 років тому (1935) помер Михайло Іванов, український вчений в галузі тваринництва, академік ВАСГНІЛ. У 1925 р. організував зоотехнічну та племінну станції в Асканія-Нова (нині — Український НДІ тваринництва степових районів «Асканія-Нова»), де здійснював роботи з акліматизації диких копитних та домашніх сільськогосподарських тварин, створив декілька нових гібридних порід коней. Народився в Ялті 2 жовтня 1871 р.

30 жовтня

200 років тому (1825) народився Дмитро Безперчий, український живописець. Працював у Ніжинській гімназії, навчальних закладах Харкова.. Твори: «Сватання на Гончарівці», «З поля», пейзажі України, Криму. Помер 30 вересня 1913 р. у Харкові.

Жовтень

405 років тому (1620) помер Леонтій Карпович, ректор Віленської братської школи, єпископ Володимирський і Берестейський, проповідник, письменник. Народився на початку 1580-х.

ПІД ГРИФОМ «СУВОРО ТАЄМНО»
(до 85-річчя ухвали про збирання врожаю на полях
евакуйованого німецького населення)

На прохання москви гітлер у червні 1940 року натиснув на румунську владу, аби та виконала домовленості Молотова—Ріббентропа від 23 серпня 1939 року про розділ Східної Європи по лінії Дунай—Прут. Більше того, фюрер Німеччини пішов і на те, щоб примусити Румунію вийти з Північної Буковини, чого не було зафіксовано в кремлівському кабінеті сталіна рік тому.

Однак коли дійшло до компенсації німецьким родинам, які переселялося на свою історичну батьківщину, за їхню власну землю і за той урожай, що на ній залишався ними незібраним, москва устами того ж Молотова цинічно заявила: «Особи німецької національності можуть не покидати Бесарабії (й Північної Буковини. — В. С.), якщо хочуть залишитися жити в СРСР».

Ось чому члени політбюро ЦК КП (б) У, ухвалюючи спеціальну постанову про збір урожаю на землях колишніх німецьких господарств, зазначали: «Знизити на 20—25 % об'явлену суму сільськогосподарського податку господарствам німців, які евакуйуються в зв'язку з тим, що залишена на корню частина врожаю не підлягає компенсації».

Москва, як бачимо, кинула німецьке населення, яке залишало все нажите на теренах, які відійшли до СРСР.

Суворо таємно

ПОСТАНОВА №
ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП(Б)У
І РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР

«11» X 1940 р.

Про збирання сільськогосподарських культур в бувших німецьких господарствах Акерманської і Чернівецької областей

Центральний комітет КП (б) У і Рада Народних Комісарів УРСР постановляють:

1. Дозволити облвиконкомам Акерманської та Чернівецької областей провести мобілізацію місцевого населення на збирання пізніх сільськогосподарських культур на землях залишених після евакуації німецького населення.

2. Зобов'язати обкоми КП (б) У і облвиконкоми організувати очистку зібраного врожаю та забезпечити здачу державі всіх зернових, техніч-

ПОСТАНОВА №- _____

ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП/С/У і РАДИ
НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР

" / " _____ 1940р.

Про збирання сільськогосподарських культур в
бувших німецьких господарствах Акерманської
і Чернівецької областей

Центральний Комітет КП/С/У і Рада Народних Ко-
місарів УРСР постановляють:

1. Дозволити облвиконкомам Акерманської та Чернівецької областей провести мобілізацію місцевого населення на збирання врожаю пізніх сільськогосподарських культур, на землях залишених після евакуації німецького населення.

2. Зобов'язати обкоми КП/С/У і облвиконкоми організувати очистку зібраного врожаю та забезпечити здачу державі всіх зернових технічних і овочевих культур зібраних на землях бувших німецьких господарств не пізніше 25 жовтня 1940 р.

3. Дозволити облвиконкомам Акерманської і Чернівецької областей видавати організаціям і місцевому

них і овочевих культур, зібраних на землях бувших німецьких господарств не пізніше 25 жовтня 1940 р.

3. Дозволити облвиконкомам Акерманської і Чернівецької областей видавати організаціям і місцевому населенню за збирання врожаю пізніх культур, залишеного незібраним після евакуації німецького населення, натурою в розмірі 25 % від зібраного врожаю.

Обкомам КП (б) У і облвиконкомам забезпечити своєчасну видачу натуральної частини врожаю організаціям і населенню за участь у збиранні пізніх культур.

4. Обкомам КП (б) У і облвиконкомам Акерманської і Чернівецької областей для допомоги райвиконкомам і сільрадам в організації проведення збирання, обліку та охрани врожаю на землях бувших німецьких господарств командувати відповідальних робітників областних організацій.

5. В зв'язку з тим, що військовим частинам, які розташовані в Акерманській області, дані вказівки про прийняття участі в збиранні врожаю, залишеного евакуйованим німецьким населенням, Акерманському облвиконкому негайно зв'язатись з командуванням Одеського Військового Округа і виділити площі, які будуть зібрані силами військових частин.

6. Знизити на 20—25 % об'явлену суму сільськогосподарського податку господарствам німців, які евакуйуються в зв'язку з тим, що залишена на корню частина врожаю не підлягає компенсації.

Хрущов, Бурмистенко, Корнієць, Коротченко, Сєров.

А ПРО СПЕЦБОЇВКИ ПІД ВИГЛЯДОМ УПА — НІ СЛОВА (до 80-річчя виходу в світ першого збірника промов і статей Микити Хрущова)

Закінчення Другої світової війни було і тріумфом передвоєнного посланця сталіна до УРСР Микити Хрущова. Він настільки утвердився на чолі цієї радянської республіки, що йому було дозволено випустити збірник своїх промов і статей. Зрозуміло, що без дозволу господаря кремлівського кабінету цього не можна було розпочинати.

Зрештою, немає сумніву, що й анотація цього збірника погоджувалася з москвою: «Через всі статті і промови червоною ниткою проходить така думка: Радянська Україна досягла пишного розквіту до війни, визволилась від гітлерівського імперіалізму, возз'єднала всі свої землі в єдиній державі, вийшла на міжнародну арену і упевнено йде вперед до комунізму, — завдяки тому, що вона є складовою і невід'ємною частиною Великого Радянського Союзу, дістає братерську допомогу від великого російського народу. Радянська Україна перемагала і далі буде перемагати тільки під прапором партії Леніна-Сталіна, під керівництвом великого Сталіна».

Аналіз опублікованих статей і промов свідчить, що деякі важливі нюанси з політичних заяв Микити Хрущова змогли знайти місце в ньому,

хоч це вже суперечило лінії того ж сталіна. Скажімо, в доповіді на VI сесії Верховної Ради УРСР 1 березня 1944 року керівник республіки на-смівився заявити й таке: «Як вам відомо, польський емігрантський уряд у Лондоні висуває свої незаконні претензії на землі, що належать українському народові, — на західні області України.

Український народ не допустить того, щоб споконвічні українські землі, воз'єднані з волі самого ж населення західних областей України в єдиий українській радянській державі, були б відторгнуті від Радянської України».

Після цього заgrimіли бурхливі тривалі оплески. Перечекавши, Микита Хрущов одразу ж зорганізував нову хвилю їх: «Український народ добиватиметься завершення великого історичного воз'єднання своїх українських земель в єдиній радянській українській державі».

А далі стенограма засідання зафіксувала ось таке продовження виступу Хрущова: «Український народ добиватиметься включення до складу української радянської держави споконвічних українських земель, якими є Холмщина, Грубешів, Замостя, Томашів, Ярослав. (Бурхливі оплески).

І треба сказати, що Микита Хрущов добивався цього. Зокрема, в липні 1944 року він пропонував сталіну створити Холмську область у складі УРСР. До цієї нової адміністративної одиниці радянської України мали ввійти Володавський, Холмський, Грубешівський і Томашівський повіти повністю та Радзинський, Любартівський, Красноставський, Рава-Руський, Сокальський, Замостський, Білгорайський, Пшеворський, Циханівський і Нісківський частково — загальною площею 12.310 квадратних кілометрів.

Можливо, так і трапилося б. Але коли сталін 3 серпня 1944 року на зустрічі з представниками польського еміграційного уряду Миколайчиком і Грабським відмовив їм у передачі Львова й Вільно, то ті запропонували взаємне переселення населення. Сталін, погодившись на це, автоматично виключав не тільки створення Холмської області в складі УРСР, а й приєднання до неї інших українських етнічних теренів з довоєнної Польщі: Надсяння, Лемківщини.

Відповідна угода про взаємне переселення була підписана 9 вересня 1944 року в Люблині. Тобто, цитовані слова Хрущова в збірнику про особорення українських земель після звільнення їх від гітлерівців

увійшли в протиріччя з діями сталіна. Тож ця цитата могла бути узгоджена. Або ж це був недогляд з боку Хрущова й цензури, яка не знала всіх перипетій вказаної проблеми.

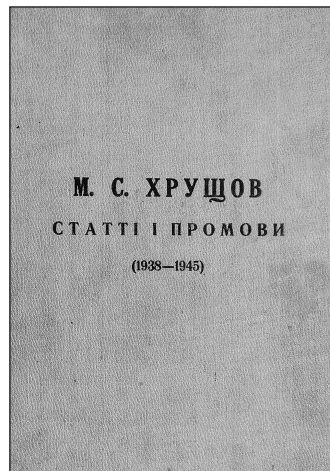
Звертає увагу ще один момент з повнотою статей і промов Микити Хрущова. В них не відбилася повністю його активна боротьба з українським національно-визвольним рухом. Наприклад, доповідаючи на урочистому засіданні партійно-радянського активу м. Києва 13 жовтня 1945 року, Микита Хрущов заявляв: «Український народ розгромив нікчемну купку зрадників Батьківщини. Інакше і бути не могло, бо український народ не вірив жодному слову брехні українських націоналістів. Та вони ніколи й не мали впливу в народі. Німці й тут прорахувалися, гадаючи, що вони зможуть добре стати їм у пригоді».

Але в цей же час керівник УРСР не вмістив у збірнику своїх конкретних настанов каральним органам і пропозицій сталіну щодо комплексного розгрому націоналістичного підпілля. Йдеться й щодо депортації до східних районів СРСР родин повстанців, і діяльність спецбоївок під виглядом УПА...

Щодо останніх, то зберігся виступ Хрущова 15 травня 1945 року у Львові на нараді секретарів обкомів партії й начальників управлінь внутрішніх справ і державної безпеки західних областей УРСР, у якому керівник республіки, зокрема, вказував: «Я вважаю правильним створення спецгруп з колишніх бандитів (оунівців. — В. С.). У нас інколи використовують їх неправильно. Але ж не можна до безкінечності посилати спецгрупу із завданнями, адже це ж бандити, вони можуть манкувати, підводити нас. Треба дати одне конкретне завдання і, коли вони його виконають, можна сказати, що вони свою вину окупили, і відпустити їх...».

Зрозуміло, що цього документа, як і багато подібних інших виступів Микити Хрущова щодо організації ним боротьби проти українського національно-визвольного руху, в даному збірнику немає...

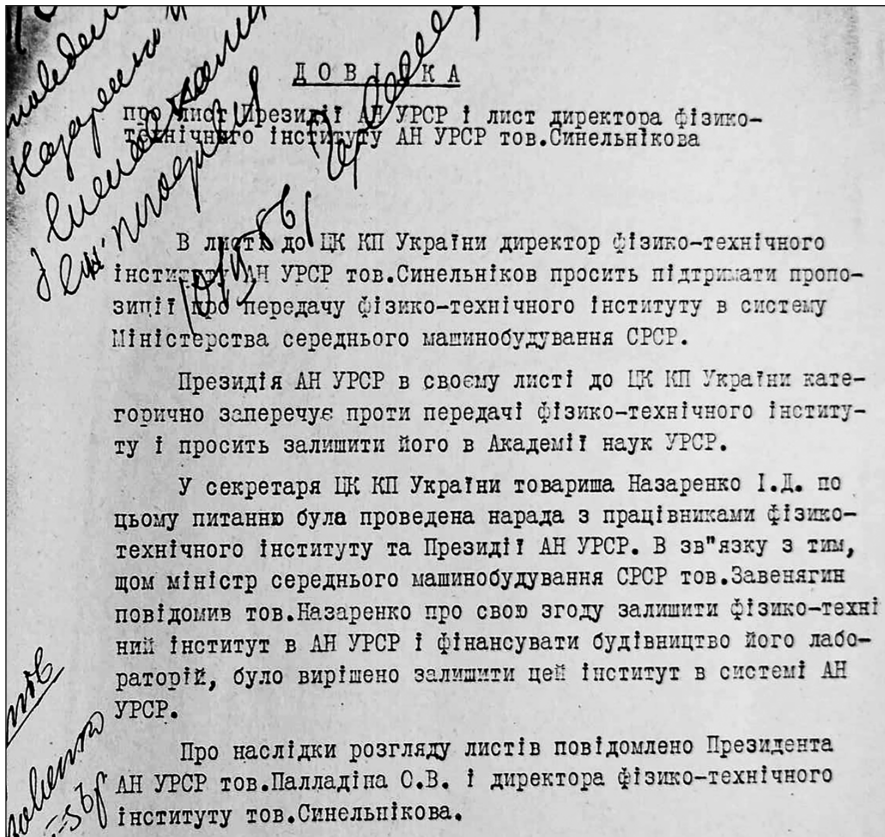
Подібні документи могли тоді існувати тільки під грифом «цілком таємно».

**ПРАЦЮВАТИ НА МОСКВУ ПІД УКРАЇНСЬКОЮ НАЗВОЮ
(до 70-річчя спроби вилучити зі складу АН УРСР
Харківський фізико-технічний інститут)**

Фізико-технічний інститут у Харкові уже відомий був у світі з початку 1930-х років, коли там уперше розщепили ядро атома літію, одержали рідкий водень і гелій. З 1946 року в цьому академічному закладі таємною постановою Раднаркому СРСР було створено Лабораторію № 1 для виконання науково-дослідних робіт у рамках атомного проєкту СРСР.

Оскільки колектив лабораторії успішно справлявся з поставленими з москви завданнями, там вирішили підпорядкувати інститут Міністерству середнього машинобудування, в сферу якого входили всі питання створення атомної зброї. Водночас для прикриття розробок військової тематики вирішили присвоїти харківському закладу закриту

назву — Український науково-дослідний інститут № 1 Міністерства середнього машинобудування СРСР, а відкрити — й надалі іменувати його як Фізико-технічний інститут АН УРСР.

Однак Академія наук УРСР не погодилася на дану ініціативу, заявивши, що не тільки атомні проблеми цікавлять харківських учених-фізиків. Зокрема, в листі президента академії Палладіна та головного наукового секретаря президії Щербаня на ім'я першого секретаря ЦК КПУ Кириченка й голови Ради міністрів УРСР Кальченка наголошувалося, що вчені Фізико-технічного інституту розробляють, скажімо, шість важливих наукових тем з проблеми одержання високожаростійких сплавів.

Крім того, вважали керівники української науки, передача харківського інституту до складу Мінсередмашу СРСР значною мірою затруднить створення нового Інституту радіофізики й електроніки на базі відділів Фізтеху, як і в розвитку роботи криогенної лабораторії Інституту фізики АН УРСР.

У зв'язку з цим у секретаря ЦК КПУ Івана Назаренка відбулася нарада, на якій було оголошено, що міністр середнього машинобудування СРСР Авраамій Завенягин повідомив про залишення Харківського фізико-технічного інституту в складі АН УРСР. Хоч погодився фінансувати розбудову його атомних лабораторій.

Очевидно, на нього могли вплинути як перший секретар ЦК КПУ Олексій Кириченко і новий господар Кремля Микита Хрущов, якому були добре відомі всі досягнення цього знаменитого інституту.

Отже, Харківський фізико-технічний інститут залишився українським науковим закладом, працюючи в той же час і на оборонний потенціал СРСР.

СЛІДАМИ СВОГО ВЕЛИКОГО ПОПЕРЕДНИКА (до 40-річчя відвідин Мирославом-Іваном Любачівським Кржевацької єпархії в Хорватії)

Свідок інтронізації Андрея Шептицького, о. Мирон Данилович, писав, що, прийнявши митрополичий жезл, той сказав: «Різні люди думають і говорять різні речі про мене. Однак хочу, і щоб всі знали й розуміли, що коли приймаю уряд руського митрополита, хочу ним бути й буду ним».

Справді, вже дуже швидко виявилось, що ці свої слова він трактував дуже серйозно й потім доказав, що «час, в якому на чолі Греко-Католицької Церкви стоїть Андрей граф Шептицький, увійде в її історію як нова ера її

зміцнення й взаємного, поновного наближення духовенства й народу».

Одним з таких напрямків діяльності Великого Митрополита було опікуватися всіма вірними церкви, які опинилися поза межами суцільного розселення українців. Коли з 1902 року почалася сезонна міграція галичан до Західної Європи, Митрополит поставився дуже уважно до цієї справи, доручивши священникам постійно опікуватися нею. Сам поїхав до Німеччини й Англії, щоб перевірити, як живеться нашим заробітчанами, і чи не ображають їх.

Тоді ж Митрополит вибрався і до Боснії. На в'їзді до міста Прнявор було поставлено привітальну браму, біля якої чекали представники місцевої влади і віросповідних громад, між ними був і мусульманський годжа.

З Прнявора поїхав Митрополит до інших українських поселень — Бані Луки, Старої Дуброви, Йошавці, Камениці. Там люди журилися, чим пригостити великого гостя, а він споживав разом з ними кулешу й кукурудзяний хліб.

За такими обідами Митрополит казав не раз: «Я бачу, що ви бідні. Я б вам усім поміг, дав би по 10, по 20 корон. Та гроші скоро розійдуться. Я вам задумав щось інше дати, що вам принесе користь. Переїздив я з Дуброви й бачив одне гарне місце й постановив його купити. Там поставиться церква й засадиться винниця. Буде там потрібно робітників, тож будете могли знайти працю».

Звичайно, люди втішилися, а Шептицький ще й радив, аби до цієї праці брали своїх людей.

Треба додати, що Митрополит і пізніше не забував відвідувати боснійську землю. Скажімо, в часах Велеградських з'їздів, завітавши знову, купив біля села Камениці землю, на якій заснував монастир. Туди ж спрямував і монахів. Відтак українське населення, яке серби звабили перейти на православ'є, повернулися до греко-католицької церкви.

Восени 1909 року Шептицький приїхав сюди на посвячення монастирської церкви. Роздавав тоді дітям помащений медом хліб. А коли ще раз приїхав до Камениці через чотири роки, то вписався до місцевої читальні, внісши 20 корон.

Наступник Андрея Шептицького на Святоюрському престолі Йосиф Сліпий також мав намір відвідати українських греко-католиків Кржевацької єпархії, однак не зміг. Судилося цю місію здійснити вже Блаженнішому Мирославу-Івану Любачівському, який прибув на початку

Храм Святих Кирила і Мефодія в Сремській Митровиці.

жовтня 1985 року до Сремської Митровиці з нагоди 1100-річчя смерті апостола слов'янства Мефодія.

Як описував о. Роман Мизь у «Християнському голосі», насамперед проголосив зверхник УГКЦ проповідь про життя святих Кирила й Мефодія для вірних церкви, які прибули сюди з Руського Керестура, а також з Боснії, Словенії, Срему й Бачки.

А потім велику октенію диякон проспівав по-грецьки, Першого «апостола» по-македонськи — Кіро Стоянов, другого — по-руськи богослов Володислав Рац. Євангелій було три: о. Роман Мизь проспівав по-хорватськи, священник Фелікс Біленький — по-українськи, а Блаженніший Мирослав-Іван — по-церковно-слов'янськи.

Такий підхід до Служби Божої було пов'язано з поваги до всіх національностей Кржевацької єпархії. Крім того, зазначена церемонія показувала й процес розвитку літургійної мови — від грецької через церковно-слов'янську до народної.

Ця урочиста Служба Божа, як і величавий хресний хід з багатьма єпископами й священниками різних місцевих конфесій назавжди запам'яталася вірним Української греко-католицької церкви, підняла їхній престиж в очах представників різних національностей, що живуть з ними на одній землі.

ЗАХОДИ ВЛАДИ НЕ СПРАЦЮВАЛИ **(до 35-річчя протидії акціям Народного Руху України** **комуністичним режимом)**

У жовтні 1990 року намічався Другий з'їзд Народного Руху України. Зрозуміло, що, врахувавши свої помилки в протистоянні з революційними виступами народних мас, комуністичний режим намагався не допустити поширення впливу цієї громадської організації, яка вже з початку року зуміла організувати такі велелюдні маніфестації, як «живий ланцюг злуки» до Дня злуки 22 січня, виїзд на Хортицю на святкування 500-річчя запорозького козацтва, масові акції під Берестечком, Батурином, у Лубнах і Хотині.

Особливо ж лякалася компартійна номенклатура успіху демократичних сил на перших альтернативних виборах в УРСР, де Рух досягн значних успіхів, утворивши впливову фракцію «Народна рада» у Верховній Раді УРСР, забезпечив більшість у ряді місцевих органів Західної України. Тому й така увага влади тепер була заздалегідь прикута до підготовки чергового рухівського з'їзду. Вирішено було залучити до різних акцій і військовослужбовців Київського гарнізону, про що йшлося на спеціальній нараді його керівного складу.

Один з присутніх на ній, можливо, єдиний українець, звернувся 20 вересня, в оргвідділ Секретаріату НРУ з інформацією про підготовку Київського гарнізону до акції РУХ-у 1 жовтня. Зі слів цієї людини, на нараді, яку вів перший заступник начальника гарнізону Цветов, паплюжилось все українське. Саме це й привело цього офіцера до РУХу — обурення отим духом ведення наради Цветовим, який називав РУХ бандерівським, екстремістським.

За словами відвідувача, згаданий Цветов озвучував такі плани:

«1. Очікується 1 млн учасників акції.

2. Планується «зустрічати» автобуси з областей:

а) на межі Київської області;

б) на 48 в'їздах у м. Київ;

в) перекрити 1 км зону навколо Верховної Ради;

г) планується ще 2 зони з кордоном в межах 1 км зони.

3. Планується загін «представників обуреної громади» з хлопців начальника спортоти (чи батальйона).

Чисельність київської міліції визнали недостатньою (2,5 тис.), тому

вирішили задіяти курсантів військ МВС та дружинників (загальна кількість — 12 тис.).

На нараді був присутній заступник міністра внутрішніх справ Васи-лишина. Ухвалили посилити готовність в частинах та заборонили від-пускати у звільнення в місто. Зі слів Цветова — їхній актив пенсіонери, ветерани, комуністи.

На думку людини, що дала інформацію, йде підготовка до провокації проти РУХу».

Але всі намічені акції РУХ-у відбулися, оскільки своєчасно були за-діяні його контрзаходи проти режиму свавілля влади. Цілком можливо, що особливою несподіванкою для неї стало студентське голодування, яке масово підтримали кияни й гості столиці.

ЛИСТОПАД

2 листопада

210 років тому (1815) помер Тимофій Смеловський (Смілівський), лікар, ботанік, фармацевт. Академік Петербурзької академії наук. Перший професор фармації і академік Медико-хірургічної академії. Переклав з німецької «Філософію ботаніки» К. Ліннея. Ім'ям Смеловського названий рід рослин сімейства хрестоцвітих. Народився 1769 р. на Київщині.

120 років тому (1905) у Севастополі народився Євген Веймарн, український археолог, дослідник історії і культури середньовічного Криму. Помер 1990 р.

3 листопада

140 років тому (1885) у Сучаві (тепер — Румунія) помер Микола Устичович, український письменник, громадський діяч, священник. Був організатором «Собору руських учених» (1848, Львів). Обстоював єднання галицьких і наддніпрянських українців. З 1861 — посол до крайового сейму. Народився 7 грудня 1811 р. у Миколаєві (тепер — Львівська обл.).

115 років тому (1910) в Харкові народився Віктор Довбищенко, український режисер, педагог, заслужений артист УРСР (з 1946). Працював в українських театрах Харкова, Донецька, Одеси, Луганська. Очолював Київський театр юного глядача (1947—52). Помер 24 вересня 1953 р.

80 років тому (1945) організаційні збори щодо створення Української учительської спілки, що покликана була об'єднати педагогів усіх рівнів, відбулися в таборі переміщених осіб в Аугсбурзі. Вони прийняли запропонований ініціативною групою статут і обрали керівні органи.

4 листопада

130 років тому (1895) на Львівщині народився Василь Кучабський (псевдоніми Вука, Яструб, Бой), український військовий діяч, історик, дійсний член Наукового товариства ім Т. Шевченка (1938). У 1909 р. разом із І. Чмолюю і Ф. Черником організував таємний гурток «Мазепинський мілітарний курс». Належав до «Пласту», був активним учасником січово-стрілецького руху в Галичині. Автор праць «Січові стрільці. Воєнно-історичний нарис» (1937), «Українська дипломатія і держави Антанти в 1919 р.» (1931) та ін. Розстріляний органами НКВС у Львові у 1945 р.

105 років тому (1920) у Владивостоці помер один із засновників українського національного руху на Далекому Сході, видавець і редактор газети «Українець на Зеленому Клині» Дмитро Боровик. Народився на Херсонщині 26 жовтня 1876 р.

90 років тому (1935) у Києві народилася Надія Кравченко, український археолог, дослідниця давньослов'янських пам'яток Середнього Подніпров'я, засновниця археологічної школи при університеті ім. М. П. Драгоманова. Померла 22 грудня 2001 р.

80 років тому (1945) в таборі інтернованих українців в Аугсбурзі (Німеччина) відбулися Установчі збори Спілки українських митців і майстрів народного мистецтва. В затвердженому статуті передбачалося широку діяльність Спілки в справі задоволення професійних інтересів митців, об'єднання їх у творчих проектах і розгортання виставково-видавничої та доморобно-мистецької справи. Головою Спілки було обрано проф. І. Паливоду.

75 років тому (1950) народився Федір Лащонов, український волейболіст, олімпійський чемпіон (1980).

6 листопада

170 років тому (1855) народився Дмитро Яворницький, український історик, археолог, етнограф, фольклорист і письменник, академік АН УРСР (з 1929), дослідник історії Запорозької Січі, автор більше ніж 200 наукових праць. Помер у 1940 р.

7 листопада

125 років тому (1900) у Львові народився Маркіян Смішко, український археолог, дослідник історії та культури давніх слов'ян та їхніх суспільств на теренах Західної України. Помер у 1981 р.

85 років тому (1940) засновано Комітет українців Канади.

8 листопада

140 років тому (1885) народився Африкан Криштофович, український геолог та палеоботанік, академік АН УРСР. Досліджував палеозойські, мезозойські та кайнозойські відклади України, а також Росії, Північного Китаю, Кореї та Японії, показав зв'язки між палеофлорами. Помер 8 листопада 1953 р.

9 листопада

140 років тому (1885) у Венсвахах на Полтавщині народився Нестор Городовенко, великий пропагандист української пісні в світі. Помер 21 серпня 1964 р. в Канаді.

10 листопада

55 років тому (1970) помер видатний важкоатлет Іван Фірцак, який вважався найсильнішою людиною ХХ століття. Народився 29 липня 1899 р. на Закарпатті.

11 листопада

85 років тому (1940) у Жмеринці Вінницької області народився Ігор Скрипник, відомий розв'язанням багатьох важливих математичних задач, академік НАНУ. Помер 2 лютого 2005 р. в Донецьку.

80 років тому (1945) в Аугсбурзі (Німеччина) померла Ольга Косач-Кривинюк, українська письменниця, перекладачка, донька Олени Пчілки. Написала мемуарні нариси про родину Косачів (не опубліковані), «Повість, що стала драмою» (про дружбу Лесі Українки з О. Кобилянською), «З дитячих років Лесі Українки», «Як Леся Українка зложила курс «Стародавньої історії східних народів». Уклала хронологію життя і творчості Лесі Українки. Народилася 26 травня 1877 р. у Новоград-Волинському (тепер Звягель— Житомирська обл.).

12 листопада

220 років тому (1805) народився Дмитро Старицький, український театральний діяч. Керував у Полтаві театральним гуртком, надавав допомогу в організації вистав чернігівського «Товариства кохаючих рідну мову». Написав п'єсу «Послідній кошовий запорозький». Помер після 1871 р.

200 років тому (1825) в Маліївці на Полтавщині народився Михайло Ващенко-Захарченко, видатний математик, професор Київського університету. Помер 27 серпня 1912 р. у Києві.

120 років тому (1905) народився Іван Крушельницький, український письменник, мистецтвознавець, графік. 1932 переїхав з батьком Антіном Крушельницьким в Радянську Україну, брав активну участь у громадському житті. Помер 17 грудня 1934 р. у Києві.

13 листопада

155 років тому (1870) народився Станіслав Дністрянський, український правознавець, громадсько-політичний діяч, публіцист, автор проекту Конституції Західноукраїнської Народної Республіки, один із засновників Українського Вільного Університету (УВУ) та його ректор. Помер у 1935 р.

120 років тому (1905) в с. Дюксин на Рівненщині народився Ніл Хасевич, член ОУН і УПА. Як художник проявив себе у малярстві, gobелені, графіці. За 1933—44 рр. створив понад 30 екслібрисів. Загинув у березні 1952 р. в Цуманському лісі (Рівненщина).

100 років тому (1925) в Харкові народилась Людмила Миляєва, український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства, академік

УАМ, заслужений діяч мистецтв України. Автор праць з історії українського образотворчого мистецтва — «К. О. Трутовський» (1955), «Стінопис Потелича» (1969) та ін.

14 листопада

115 років тому (1910) народився Михайло Старчевський (Старр), депутат канадського парламенту, перший серед українців міністр праці цієї країни. Помер 2000 р.

15 листопада

90 років тому (1935) у Запоріжжі народився Віктор Пилипенко, один з найвидатніших сучасних українських механіків.

16 листопада

140 років тому (1885) у Катеринославі народився Осип Петрушенко, відомий діяч українського національного руху на Далекому Сході. У 1945 р. заарештований більшовицькими спецслужбами в Харбіні й ув'язнений у концтаборі.

120 років тому (1905) народився Микола Семененко, український геолог, академік НАНУ. Першозасновник Інституту геохімії та фізики мінералів НАНУ Створив єдину класифікацію метаморфічних гірських порід, заклав теоретичні підвалини сучасного вчення про метаморфізм рухливих зон, розробив геохімічну киснево-водневу модель Землі, вніс значний вклад у геохронологію та теорію історії земної кори. Уперше склав структурні плани та розрізи рудних покладів Кривбасу. Помер 25 серпня 1996 р.

17 листопада

170 років тому (1855) народився Дмитро Меншов, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. У 1917 перейшов на службу до української армії, призначений Гарматним отаманом, членом Генерального військового штабу. Загинув 29 грудня 1917 р. від рук більшовиків.

120 років тому (1905) у Ручках (нині — Полтавська обл.) народився Михайло Жовтобрюх, український мовознавець, автор праць з історії української літературної мови, фонетики, соціолінгвістики. Помер 16 грудня 1995 р. у Києві.

50 років тому (1970) в Івано-Франківську розпочався судовий процес над активним учасником дисидентського руху Валентином Морозом, що спричинило хвилю протесту як в Україні, так і за кордоном. У петиційній кампанії на захист В. Мороза брали участь В. Романюк, В. Чорновіл, І. Дзюба, Б. Антоненко-Давидович, З. Франко, М. Коцюбинська, Г. Чубай.

18 листопада

125 років тому (1900) у Києві народився Георгій Кістяківський, видатний фізико-хімік, один з творців першої в світі атомної бомби. У 50-х роках ХХ століття був помічником Президента США з наукових питань, віцепрезидентом Національної академії наук США. Помер 7 грудня 1982 року.

100 років тому (1925) у Чехо-Словаччині створено Легію українських націоналістів.

90 років тому (1935) у Варшаві розпочався судовий процес над членами ОУН з приводу вбивства міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Завершився 13 січня 1936 р. засудженням до смертної кари С. Бандери, М. Лебеда і М. Карпинця.

19 листопада

150 років тому (1875) народилася Катря Гриневичева, українська письменниця, діяльна учасниця жіночого руху в Галичині. Редагувала дитячий журнал «Дзвінок» (1910—1912). Авторка історичних повістей «Шоломи в сонці», «Шестикрилень». Померла 25 грудня 1947 р. у Берхтесгадені (Австрія).

105 років тому (1920) народився Анатолій Пламєницький, український живописець, народний художник УРСР. Помер 10 вересня 1982 р.

20 листопада

80 років тому (1945) в Аугсбурзі відбулися установчі збори Української селянської спілки, добровільного об'єднання на ґрунті професійних інтересів українців, що опинилися на Заході внаслідок Другої світової війни. Своїми головними завданнями Спілка ставила: 1) виявити й взяти на облік українських селян, незалежно від місця їхнього народження, освіти й віровизнання, та залучити їх до Спілки; 2) організовано обслуговувати членів Спілки щодо праці по змозі за фахом і захищати їхні інтереси перед працедавцями; 3) підвищувати фаховий, загальноосвітній і національно-громадський рівень членів Спілки та їх родин; 4) обслуговувати членів Спілки в справі організації власних та орендованих сільських господарств; 5) здійснювати правовий захист членів Спілки та дбати за покращання їхніх матеріально-побутових умов. Першим головою УСС було обрано Петра Сала, його заступником — Андрія Гриня, секретарем — Івана Лисянського.

25 років тому (2000) у Москві помер видатний вчений у галузі конструювання атомних реакторів Микола Долежал, двічі Герой соціалістичної праці, лауреат Ленінської й Державних премій СРСР. Народився

27 жовтня 1899 р. в Омельнику нинішньої Запорізької обл.

21 листопада

150 років тому (1875) народився Олександр Греків, військовий діяч, генерал-майор царської армії. У 1917 р. активно включився в процес українізації російських військ. З січня 1918 р. — начальник штабу Київського військового округу. З березня 1918 — військовий міністр УНР. За Гетьманату був заарештований, за Директорії — головнокомандувач українського Південного фронту. З січня 1919 — військовий міністр УНР. У 1920 — виїхав до Австрії, очолював Українське військово-товариство. У серпні 1948 заарештований органами НКВС у Відні, засланий до Сибіру на 10 років. Невдовзі після звільнення, 2 грудня 1958 р., помер.

95 років тому (1930) у с. Новоекономічному (тепер — Донецька обл.) народилася Олександра Гудкова, український археолог, історик, дослідниця історії та археології степів Причорномор'я.

22 листопада

50 років тому (1975) помер піонер нейрохірургії в Україні Іван Іщенко, чл.-кор. АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, генерал-майор медичної служби. В 1943—54 рр. — головний хірург Київського військового округу. Народився 4 липня 1891 р. в Києві.

23 листопада

165 років тому (1860) у с. Гавронці (тепер — Полтавська обл.) народилася Марія Башкирцева, український живописець. Померла 31 жовтня 1884 р. у Парижі.

135 років тому (1885) народився Віктор Дроботько, український мікробіолог, академік АН УРСР. Досліджував розповсюдження у природі бактеріофагів, розробив методики їхнього виділення. Помер 10 вересня 1966 р.

135 років тому (1890) у Ромнах (нині — Полтавська обл.) народився Олександр Тахтай, український археолог, дослідник давніх культур Донеччини і Криму. Під час німецької окупації зберіг чимало античних пам'яток. Помер 25 липня 1963 р.

105 років тому (1920) бостонська газета "The Christian Science Monitor" закликала Уряд США визнати Україну незалежною державою.

24 листопада

50 років тому (1975) у Ленінграді помер Лаврентій Ярошенко, український і російський співак (бас). Народний артист РРФСР (1956). Соліст Харківського театру опери і балету, Ансамблю пісні і танцю Радянської Армії, Ленінградського театру опери і балету. Народився 23 серпня 1909 р. у Харкові.

26 листопада

120 років тому (1905) помер видатний український філософ Володимир Лесевич. Народився 27 січня 1837 р. в Денисівці на нинішній Полтавщині.

100 років тому (1925) народився Опанас Заливаха, український живописець. Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка. Серед творів – «Полтавчанка», «Дзвонар», «Червона калина», «Українська мадонна», «Портрет Василя Стуса», «Портрет Тараса Шевченка», «Козака несуть» та ін.

85 років тому (1940) Головою Українського Центрального Комітету в Кракові Володимиром Кубійовичем було затверджено Статут Комісії допомоги українському студентству (КоДУС).

27 листопада

90 років тому (1935) народився Юрій Титов — олімпійський чемпіон мельбурнської Олімпіади (1956) з гімнастики у складі збірної СРСР.

85 років тому (1940) народився Богдан Козак, український актор, режисер, народний артист УРСР.

65 років тому (1960) народилася українська державна і політична діячка Юлія Тимошенко, Прем'єр-міністр України в 2005 і з 2007 до 2010 року.

28 листопада

55 років тому (1970) померла Алла Горська, українська художниця й громадсько-політична діячка. Народилась 18 вересня 1929 р.

30 листопада

135 років тому (1890) народився Григорій Гринько, український державний освітній діяч, педагог. Організатор і теоретик системи народної освіти в Україні в 20—30-х роках. Був прихильником навчання рідною мовою. Репресований. Помер 15 квітня 1938 р.

125 років тому (1900) народився Іван Громик, видатний український селекціонер, що прославився своїми науковими здобутками на рідній землі й за океаном.

95 років тому (1930) колегія Наркомату освіти Казахської автономної радянської республіки схвалила план заходів щодо подальшого розгортання роботи з обслуговування українського населення.

Листопад

320 років тому (1705) козацьким військом гетьмана І. Мазепи було звільнено Замостя.

Листопад—грудень

785 років тому (1240) Київ був захоплений ордами хана Батия.

ПО КОРОБЦІ ПАПІРОСІВ НА ДЕНЬ...

(до 85-річчя ухвали секретаріату ЦК КП (б) У про дотації
на обіди відповідальним керівним товаришам)

Компартійна номенклатура завжди була забезпечена матеріально. Про це керівництво партії дбало постійно, всілякими привілеями заманювало здібних працівників до апарату, щоб ті виконували необхідну роботу, особливо ж вказівки начальства, яке саме не знало й не вміло розв'язувати різні господарські й життєві проблеми.

Як свідчить нижченаведений документ, відповідно до кар'єрної градації залежали і різні виплати, рівними номенклатурники були лише в одержанні дармових папірос — усім по коробці на день...

СЕКРЕТАРІАТ

15. XI – 1935 р.

На голосування опитом

(Протокол № 56, пункт 39 опит.)

Слухали: Про дотації на харчування відповідальних працівників ЦК
Постановили: Встановити наступний порядок:

а) Безплатні сніданки й обіди відпускати зав. відділами ЦК, пом. секретарів ЦК, секретарям ЦК ЛКСМУ;

б) Заст. зав. відділами і зав секторами ЦК ЛКСМУ відпускати безплатні сніданки, а обіди за плату по 1 крб. 70 коп. на день;

в) Папіроси відпускати вказаним категоріям працівників безплатно, по 1 коробці на день.

За: Попов

Довідка: тт. Косіор С. В. і Постишев П. П. виїхали 14. XI.

(підпис нерозбірливий).

Виписки: т. Златопольському.

ВИХОВАТИ НОВИЙ ТИП РЕВОЛЮЦІОНЕРА-ПРОВІДНИКА (до 80-річчя оунівської директиви про підготовку боротьби в повоєнних умовах)

З другим приходом червоної армії на західноукраїнські терени більшовицька влада активізувала широкомасштабні репресії проти національно-визвольного руху, завдяки чому об'єднаними силами НКВС, НКДБ, армійських частин, підрозділів прикордонників та з'єднань радянських партизанів націоналістичному підпіллю було завдано великих

втрат. Скажімо, тільки в Рівненській області за період з 1 серпня 1944 по 1 січня 1945 року було вбито 4088 оунівців, у полон їх захопили 3712, а ще 1069, повіривши запевненням керівників УРСР про помилування, прийшла «з повинною». Комуністична влада з метою залякати учасників національно-визвольного руху починає масово застосовувати прилюдні страти повстанців (смерть через повішення), зганяючи на ці акції маси людей.

Становище націоналістичного підпілля ускладнюється ще й тим, що окупаційна московська влада підлими методами намагається компрометувати українських повстанців спецбоївками під виглядом УПА. Але й за таких умов провід воюючої України мусив тримати руку на пульсі національного організму і рівночасно дивитися на політичний барометр світу. Цей нинішній провід не смів забувати, що має за короткий час, бо до цього змушують політичні світові події, скласти іспит зрілості — не смів забувати про реалізацію важливої ідеї — будувати апарат Української Самостійної Держави.

Зрозуміло, що це завдання було під силу справжнім патріотичним кадрам. І от саме під час зміни військово-політичної обстановки в західно-українському регіоні керівництву націоналістичного підпілля стало зрозумілим: замість того, щоб використати час і нагоду для підготовки кадрів нових борців і провідників, підготувати маси до твердої дійсності, не зуміли розгорнути необхідну роботу в цьому напрямку. Як засвідчив аналіз, «в зустрічі з легшою дійсністю, з масовою роботою організація на низах втратила моральну вартість і стала приютом для всіх і вся».

Тобто, ОУН вміла заангажувати до роботи багато людей, однак не вміла їм дати того, що потрібно кожному прихильнику революційного руху. Відтак виникло усвідомлення, що «до організації наплило багато буденного елементу, який своєю поведінкою і своєрідним сприйманням боротьби, зробив організацію в очах загалу примітивною установою і не диво, що сьогодні ніхто з молодих кандидатів не ставить до організації з таким пієтетом, з такою пошаною, як колись».

Причину такого становища можна було бачити в неусвідомленні молодих кадрів того тернистого шляху, який пройшли революціонери старшого покоління. Тому й поставало питання: «Чи багато сьогоднішніх членів, кандидатів на майбутніх провідників знає, як вмирав Білас, як вмирала Басарабова, як в тюрмі і на процесі тримався провідник Бандера. Чи багато членів знає, що це така національна честь, револю-

ційна совість, організаційна дисципліна? Чи багато членів знає, що то є революційний принцип і т. п. Мабуть ні, якщо ми сьогодні стрічаємось з випадками, які компромітують організацію».

А далі порівнювалися риси сьогоденних членів ОУН з колишніми: «Відзнакою колишнього члена це: твердий, незломний характер, непохитна віра, примірна поведінка в громадському життю, мужня постава в тюрмі, в обличчі ворога і смерті. Це фанатик, суспільно-політичний пробойовик, що кожну хвилину використовував на це, щоб принести рухові якнайбільше користі. Організація, провід, наказ, точність, революційний принцип — це для нього непорушні догми, що в обороні одної йоти готовий віддати своє життя».

Тож і не дивно, що та епоха, зазначалося далі в документі, видвинула «таких велетнів духа і чину, як: Орлик, Легенда, Степан Бандера та багато сірих і не знаних, що своїм життям і смертю святили непохитним. Мається надії, що напередодні великих і вирішальних подій зі свідомістю відповідальності перед історією, коли може вже завтра прийдеться реалізовувати нам це, що не вдалося нашим батькам, мусимо серйозно підготувати себе і народ, щоб з цієї боротьби вийти переможцем».

Відтак наголошувалася основна мета в найближчому часі: «Нашим головним і святим обов'язком — виховати новий тип революціонера-провідника, який у цілому відповідав би всім вимогам хвилі і завдань. Нашим обов'язком, шляхове виконання — очистити організацію від всякого ненадійного елемента, створити нову здорову атмосферу та влити в нутро організації свіжу живучу кров».

ЗГАДАЛИ І ПРО УКРАЇНЦІВ БАНАТУ (до 35-річчя публікації в газеті «Свобода» про українське розселення в Румунії)

Демократизація суспільних процесів з другої половини 80-х років ХХ століття в країнах так званого соціалістичного табору дала можливість глибше заглянути в життєві обставини українських розселень, що опинилися поза межами суцільного етнічного масиву нашої нації. Одним з таких свідчень — публікація в американській газеті "Свобода" про українську діаспору в румунському Банаті від 9 листопада 1990 року.

Її автор — професор Василь Маркус з Чикаго, котрий тієї осені здійснив поїздку до Європи. На відзначенні 100-ліття поселення укра-

їнців у Боснії та на засіданні СКВУ в польському Білому Борі він зазнайомився з представниками української діаспори з Банату, розпитав про їхнє життя під румунською комуністичною владою й після її повалення і вирішив сказати про це для ширшого загалу.

Газета підтримала його пропозицію, відтак українці всього світу змогли детальніше дізнатися про своїх кривняків у ще одному куточку на чужині.

* * *

Як відомо, після революції в Румунії у грудні 1989 р. події демократизації країни вплинули позитивно і на життя нашої діаспори в цій країні. Спонтанно постали регіональні об'єднання в таких областях і містах: Мараморощина (Сигіт), Південна Буковина (Сучава), Добруджа (Тульче), Банат (Логуж) та столична організація в Букарешті. Ці організації об'єдналися в Союз Українців Румунії, який очолює поет Степан Ткачук. Почали негайно видавати газету «Вільне Слово» замість колишнього режимного «Нового віку», а недавно появився і літературно-освітний місячник «Голос народу». Серед дуже важких матеріальних умов починає розвиватися пригнічене за диктатури Чаушеску українське культурне і громадське життя.

Кажуть, що українців в Румунії може є й кількост тисяч (біля 400,000), хоч урядовий перепис подає тільки 60—70 тисяч; багато наших земляків перелякані подавати свою національність, а цілком певно, що перепис був пофальшований. У листах пишуть: «Люди забули бути українцями, а нам, котрі взяли на себе обов'язок відроджувати наші справи, приходиться не легко... Нас покалічено під час диктатури, школи українською мовою розв'язали, в церквах служиться на румунській мові (крім Мараморощини і в деяких селах інших областей)...».

Голова регіонального Союзу Українців в Банаті Юрій Семенюк пише: «В банадському краю, де знайшов у 58 місцевостях українців, можна б їх нараховувати 20—25 тисяч. Перші з них поселилися з Закарпаття на початку нашого століття та закупили землю в селах: Кричево, Черешня, Пидурень, Зоріле, Копичеле, Корнуцел».

Варто нагадати, що деякі з цих сіл суцільно українські. В час війни сюди поселилося деяке число буковинців, але їх небагато. За останні 20—30 років прибули до Банату окремі українські родини з Мараморощини.

Идеться тут про відновлення шкільництва, читальні по селах та

мистецьку самодіяльність. Для цього, як пише Ю. Семенюк, потрібно культурним діячам хоч кілька машинок до писання, мінімальну апаратуру до спектаклів, музичні інструменти та одне авто на 4—8 осіб, щоб можна їхати по селах та організувати людей, зокрема молодь. Очевидно, потрібні й книжки, журнали, ноти.

Окремо пише про церковні справи. Народ бажає відновити Службу Божу в українській мові. Але це нелегко, бо немає українських священників. «В Банаті на 12 українських компактних сіл є тільки три українські священники... щоб мати своїх священників, ми знайшли 6 українських хлопців і стараємося разом з українським Марамороським Вікаріяттом, до якого і ми в Банаті належимо, післати їх на студії».

В місті Лугож, де знаходиться осідок банатського регіонального Союзу Українців, живе бл. 1200 українців. Там починають будувати цієї осени власну церкву, але бояться, чи матимуть досить фондів. Національні румунські Церкви — православна та відновлена греко-католицька — не сприяють українізації наших церков. Проте, це вони роблять самотужки і з власних мізерних засобів.

В час своєї поїздки по Східній Європі, автор цих рядків стрічався з діячами з Румунії в Боснії на святкуванні століття еміграції та в Білому Борі на форумі СКВУ про діаспору й Україну. Це прекрасні люди, що заслуговують на довір'я і підтримку. Перебуваючи недавно на Закарпатті, бачив я з кордону в українському селі на румунському боці гарну щойно збудовану українську церкву.

До всіх потреб, що падають на діаспору, долучається і ця для найбіднішої і досі цілковито ізольованої діаспори в Румунії, яка чи не найбільше в потребі.

Адреса голови Союзу Українців у Банаті: Gheorghe Semenius, Loc. LUGOJ — 1800, Str. Bistrei — 21, Jud. Timis, Romania.

В. М.

Свобода. — 1990. — 9 листопада.

ПРОТЕСТ ПРОТИ ДІЙ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ» (до 35-річчя заяви Української республіканської партії на підтримку кримських татар)

Після провокацій комуністичної влади проти українського національно-визвольного руху в листопаді 1990 року, коли вона заарешту-

вала в приміщенні Верховної Ради УРСР народного депутата Степана Хмару й почала переслідувати учасників студентського голодування в центрі Києва, посилення репресій відчули на собі й кримські татари.

Головний удар проти їхнього права повернення до Криму влада готувала через планований референдум про статус півострова, який не передбачав політичної автономії для корінної нації на цій землі. Виходячи з такої поведінки москви, яка продовжувала протидіяти поверненню кримських татар на їхню історичну Батьківщину й намагаючись голосами завезених переселенців з російських регіонів закріпити вигідну для неї позицію.

Але це суперечило інтересам і заглавної нації УРСР — українцям, котрі завжди толерантно ставилися до всіх національних меншин, що проживали на нашій державній території. Тож політичні сили республіки виступили проти дій москви з планованим референдумом. У зверненні до українців Криму Рада Української республіканської партії закликала їх 18 листопада 1990 року підтримати кримських татар й бойкотувати неправний кремлівський референдум.

УКРАЇНЦІ КРИМУ!!!

У 1783 р. царські війська завоювали Кримське ханство. У 1944 році «робітничо-селянська» Червона армія насильно виселила кримських татар з батьківщини. Лише в дорозі знищено було ледь не половину народу. Тепер «інтернаціоналісти» протидіють поверненню кримських татар на землю батьків.

Відомо, що Українська республіканська партія обстоює права людини і права нації, найголовнішим з яких є право нації на самовизначення. Саме тому в нашій програмі зазначено, що «УРП підтримує право кримських татар на організоване повернення до Криму і на їхню політичну автономію в складі України».

Українці Криму!

Кримська земля — єдина територія, на якій могли б самовизначитися кримські татари, караїми, та кримчаки.

Внаслідок політики геноциду, корінні народи перетворилися на вигнанців на своїй землі.

Інтернаціоналісти інтенсивно заселяли Крим жителями Сибіру, Півночі та Далекого Сходу, а тепер пропонують шляхом голосування, ос-

втити свою незаконну популістську владу. Референдум є незаконним: долю рідного краю мають вирішувати лише корінні народи. Результати запланованого колонізаторами референдуму не стануть — не можуть стати! — джерелом права.

УКРАЇНЦІ КРИМУ!

РАДА УРП ЗАКЛИКАЄ ВАС СПІЛЬНО З ОРГАНІЗАЦІЄЮ КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ БОЙКОТУВАТИ ПРОТИПРАВНИЙ РЕФЕРЕНДУМ.

Підтримаймо право кримськотатарського народу на самовизначення, як свого часу це зробили український правозахисник генерал Петро Григоренко та російський правозахисник академік Андрій Сахаров!

СЛАВА НЕЗЛАМНОМУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОМУ НАРОДУ!

СЛАВА УКРАЇНІ!

Рада Української республіканської партії.

м. Київ, 18 листопада 1990 р.

КОМУНІСТИ ПЕРЕХОДЯТЬ У НАСТУП

(до 35-річчя загострення політичної ситуації в Україні)

Піднесення революційного руху в Україні восени 1990 року, чому сприяла діяльність демократичної Народної ради в новообраному парламенті, постійно розвінчувала пристосуванство українських комуністів, які звично оглядалися на Москву, замість того, щоб вірно служити рідному народові. А відтак широкі маси все більше й більше розчарувалися в комуністичній партії, її здатності вирішувати насущні проблеми трудящих. Цьому дуже посприяло студентське голодування в Києві, підтримане громадянським суспільством. Багато членів КПРС тоді поклали свої партійні квитки, окремі з них зробили це прямо біля наметів голодуючих студентів.

Змушені під тиском останніх ухвалювати постанову про задоволення справедливих політичних і соціальних вимог студіюючої молоді, ортодоксально налаштовані члени КПРС з депутатськими мандатами, очевидно, за командою з ЦК КПУ, вирішили перегрупувати свої сили й перейти в наступ на демократичні завоювання.

Одним з перших актів переходу в цей наступ стала провокація полковника міліції Григор'єва з народним депутатом Степаном Хмарою, якому той відмовився представитися. А Хмара вимагав документів у невідомого, який брутально поводив себе з мирними мешканцями

Києва, котрі збиралися протестувати проти військового параду на Хрещатику 7 листопада 1990 року. Спеціально підготовлені зйомки масово тиражувалися на телевізійних екранах з метою скомпрометувати представника демократичних сил, якому почали пред'являти звинувачення у вчиненні нібито кримінального злочину.

Більшість депутатського корпусу, яка складалася з прокомуністичної більшості — так званої групи 239, з цього приводу зібралися 15 листопада й ухвали власне рішення щодо своїх майбутніх акцій.

Першим пунктом цього документу було зібратися всім у понеділок у ЦК КПУ, явка мала бути обов'язковою.

Другим пунктом передбачалося заблокувати радіо й телебачення, аби народні депутати не змогли вийти в прямий ефір і розказати всю правду про цю провокацію. Поставлено було вимогу, аби допуск до телебачення й радіо мали тільки певні особи.

Наступний пункт вимог комуністів передбачав організувати охорону приміщення передавальних центрів збройними силами.

І тільки вже після цього йшлося про активізацію їхньої ідеологічної роботи. Зокрема, ставилося завдання «прокрутити все фільми по телевиденню с коментаріями».

Крім того, планувалося підвезти в Київ своїх прихильників з регіонів, забезпечивши їх резервним житлом, включно виділивши військові казарми.

А щоб заарештувати народного депутата Хмару пропонувалося навіть змінити регламент Верховної Ради УРСР.

Рішуче ставилося питання щодо тих комуністів, хто підтримував демократичні зміни в країні, — таких мали виключати з партії.

Остання теза звучала особливо бравурно: «Идем на обострение — нас в основном везде поддерживают».

Так, вони пішли на загострення, поспішно змінивши регламент, аби заарештувати С. Хмару.

Думали, що їх підтримують. А виявилось, що навпаки.

Люди масово виходили на протести проти свавілля влади. Рада Української республіканської партії, скажімо, 18 листопада 1990 року ухвалила рішення, яким виражала протест проти порушення законодавства щодо народного депутата.

Після проголошення незалежності України комуністична більшість так і не визнала своєї вини в арешті свого ж колеги, звільнивши його зі слідчого ізолятора через помилування.

ГРУДЕНЬ

2 грудня

135 років тому (1890) народився Олександр Шумський, український політичний і державний діяч, член Центральної Ради, народний комісар освіти УСРР. Помер у 1946 р.

115 років тому (1910) народився Василь Вовк, український майстер декоративного розпису. Вчився в класі народних майстрів у рідних Петриківцях. Автор складних сюжетних композицій (панно «Весняний потоп», витинанки «Ваза з квіткою і птахами», «Барсети» та ін.). Помер у травні 1947 р.

90 років тому (1935) у Ленінграді помер гравер Антон (Антін) Васютинський, академік Петербурзької Академії мистецтв. Автор ескізів і штемпелів: аверсу золотих і срібних загальнодержавних російських портретних монет масового випуску 1895—1915 рр., перших золотих монет радянської Росії — червінців 1923 та 1925 рр. Автор ордена Червоної Зірки (1924), ордена Леніна (1930). Народився 29 січня 1858 р. у Кам'янець-Подільському.

4 грудня

100 років тому (1925) помер Василь Еллан-Блакитний, український письменник, громадський діяч, один із організаторів і керівників спілки «Гарт». Народився 12 січня 1894 р. у Козлі (тепер — смт Михайло-Кочубинське Чернігівської обл.).

5 грудня

155 років тому (1870) у Києві народився Стефан Аббакумов, український та російський диригент, композитор, педагог. Під час навчання в Петербурзькій консерваторії (закінчив 1898) диригував спектаклями українського драматичного гуртка (1897—1898). Зачинатель заочної музичної освіти на теренах Російської імперії. З 1913 р. мешкав у Києві, диригував симфонічними концертами. Автор романсів, хорів, скрипкових п'єс, симфонічних творів. Помер в 1919 р. у Києві.

140 років тому (1885) народився Микола Погрібняк, український живописець. Вчився в Миргородській художньо-промисловій школі. Викладав в Дніпропетровському художньому училищі. Помер 30 травня 1960 р.

6 грудня

110 років тому (1915) народився Степан Залеський, український актор, режисер. Помер 31 жовтня 1970 р. у Мельбурні

80 років тому (1945) помер Павло Юшкевич, український та росій-

ський філософ, публіцист, перекладач філософської літератури. Народився в Одесі у 1873 р.

7 грудня

125 років тому (1900) народилась Катерина Білокур, українська народна художниця. Самотужки опанувала художню грамоту I малярський фах. Автор значної кількості творів, в яких відбито своєрідне й неповторне сприйняття оточуючого світу («Цар колос», «На черкаській землі» та ін.), написаних протягом життя в рідній Богданівці на Київщині. Померла 10 червня 1961 р.

8 грудня

80 років тому (1945) народилась Лідія Яремчук, українська актриса, заслужена артистка УРСР, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

9 грудня

120 років тому (1905) в Перемишлі (нині — на території Польщі) народилась Стефанія Ребус-Бранецька, український графік, заслужений художник УРСР. Навчалась в Львівській художній школі у О. Новаківського (1926-29), Львівському політехнічному інституті (1928—30). Займалась педагогічною діяльністю (1930—50). Серед творів — «Народні танці» (1937), «Архітектурні мотиви» (1937—38), триптих «Легенда про троїсту музику» (1967) та ін. Померла 22 квітня 1985 р. у Львові.

120 років тому (1905) у Томашполі на Вінниччині народився Ісаак Зальцман, організатор машинобудівної промисловості, генерал-майор інженерно-танкової служби. Після закінчення Одеського індустріального інституту (1933) працював на Кіровському заводі в Ленінграді, де пройшов шлях від рядового інженера до директора (1938). Під час Другої світової війни очолював танкові заводи в Челябінську, Нижньому Тагілі та Свердловську. В 1942—43 рр. — нарком танкової промисловості СРСР. Герой соціалістичної праці (1941), лауреат Державної премії СРСР (1946). Помер у Ленінграді 17 липня 1988 р., де і похований.

100 років тому (1925) у Хомчині Косівського повіту народився Василь Романюк, український православний релігійний діяч, богослов. Учасник національно-визвольних змагань. У 1944 р. радянським режимом засуджений до 10 років ув'язнення. На Всеукраїнському Православному Соборі 21 жовтня 1993 р. обраний Патріархом (інтронізований 24 жовтня у Софійському соборі). Раптово помер 14 липня 1995 р. Похований біля брами Св. Софії у Києві.

10 грудня

205 років тому (1820) народився Олександр Бахматюк (Бахмацький, Бахмінський), український майстер художньої кераміки. Автор декоративних орнаментальних та сюжетних розписів на керамічних виробах. Помер 15 березня 1882 р.

95 років тому (1930) народився Анатолій Добролежа, український художник кіно, театру, телебачення. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка. Помер 10 березня 2009 р. у Києві.

95 років тому (1930) помер Сергій Навашин, український ботанік та цитолог, академік ВУАН. Професор та зав. кафедри Київського університету (1894—1915). Відкрив подвійне запліднювання у покритонасінних (1898) та халазогамію в однопоквірних рослин (1895). Заклав підґрунтя вчення про каріологію та її таксономічне значення. Народився 14 грудня 1857 р.

11 грудня

135 років тому (1890) народився Микола Матіїв-Мельник (справжнє прізвище — Мельник), український письменник, перекладач, педагог. Воював в Українській Галицькій Армії. У своїй прозі змалював трагізм долі та героїчну боротьбу українських січових стрільців. Помер 28 листопада 1947 р. у Нью-Гейвені (США).

60 років тому (1965) помер один з перших вітчизняних авіаконструкторів Степан Гризодубов. Народився 13 липня 1884 р.

12 грудня

135 років тому (1890) народився Андрій Мельник, голова Проводу ОУН з 1938 року. Помер 1 листопада 1964 р. в Клерво (Люксембург).

125 років тому (1900) помер Олександр Кониський, український письменник, педагог, журналіст, літературний критик, громадсько-політичний діяч, організатор народних шкіл, один із фундаторів Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Вів активну просвітницьку діяльність, організовував недільні та вечірні школи, громадські бібліотеки. Обстоював ідею української національної школи. Є автором підручників для початкової грамоти («Українські прописи», «Грамматика або Перша читанка задля початку вчення», «Арихметика або Щотниця»), біографічних досліджень про І. Срезневського, М. Костомарова, М. Максимовича. 10 років досліджував біографію Т. Шевченка, створивши двотомну працю «Тарас Шевченко — Грушівський. Хроніка його

життя», що вийшла українською і російською мовами. Автор гімну «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». Народився 18 серпня 1836 р. на х. Переходівці (тепер — Чернігівська обл.).

13 грудня

85 років тому (1940) начальником управління НКВС по Львівській області затверджено обвинувальний вирок у справі 59 членів оунівського підпілля.

14 грудня

185 років тому (1840) у с. Клішинці (тепер — Черкаська обл.) народився Михайло Старицький, український письменник, театральний і культурно-громадський діяч. Брав участь у роботі Південно-Західного відділення Російського географічного товариства та Київського літературно-артистичного товариства. Найвідоміші твори — «Не судилось», «Талан», «Маруся Богуславка», «Оборона Буші», «За двома зайцями». Помер 27 квітня 1904 р. у Києві.

175 років тому (1850) на Херсонщині народився Микола Кузнецов, український живописець. Член товариства передвижників, Товариства південноросійських художників. Жив і працював в Одесі (1897—1920), опісля — пішов на еміграцію. Серед творів — «На заробітки», «Мировий посередник», портрети І. Мечникова, Ф. Шаляпіна, П. Чайковського та ін. Помер 2 березня 1929 р. в Сараєво.

100 років тому (1925) Український відділ Наркомату освіти РСФРР просив направити 35 учителів-українців для шкіл I ступеня Сибіру.

85 років тому (1940) у Польщі помер Віктор Зелінський, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. Брав участь у створенні 1-ї української стрілецької дивізії «синьожупанників» у 1918 р. та в антигетьманському повстанні, згодом був направлений Директорією на дипломатичну службу. Брав активну участь у діяльності українських військових товариств у Польщі. Народився 13 грудня 1864 р.

25 років тому (2000) помер Глава Української греко-католицької церкви Мирослав-Іван (Любачівський). Народився 24 червня 1914 року у м. Долині (Івано-Франківська область).

15 грудня

140 років тому (1885) в Олексіївці Бахмутського повіту на Катеринославщині народився Павло Гладкий, відомий діяч українського національного руху на Далекому Сході. Помер у грудні 1971 р.

90 років тому (1935) народився Анатолій Мамонтов, український художник кіно, заслужений діяч мистецтв УРСР. Працював над фільмами «Джерело для спраглих», «Білий птах з чорною ознакою», «Вавилон ХХ» та ін.

15—16 грудня

80 років тому (1945) в Аугсбурзі (Німеччина) відбувся установчий з'їзд Об'єднання українських жінок (ОУЖ), на який прибули 47 представників організованого українського жіноцтва з американської, англійської та французької зон окупації. Крім того, прибули делегати від українок Франції та Австрії. Головне завдання форуму — допомогти жіноцтву в національному вихованні українських дітей на чужині.

16 грудня

130 років тому (1895) у Вільно (тепер — Литва) народився Семен Милієв, графік, художник-оформлювач. Працював над плакатами, книжковою графікою, оформив ряд музейних експозицій (музеї Т. Шевченка у Каневі, Києві, Канаді), І. Франка в Канаді. Помер 16 грудня 1961 р. в Києві.

18 грудня

135 років тому (1890) помер видатний російський письменник Григорій Данилевський. Народився 26 квітня 1829 р. на Харківщині.

19 грудня

195 років тому (1830) народився Данило Мордовець (Мордовцев), український письменник, публіцист, історик. Походив з давнього козацького роду. Один із перших перекладачів творів М. Гоголя, організатор Шевченківських вечорів у Петербурзі (1880—1904). Перший голова благодійного товариства для видання загальнокорисних і дешевих книг (1898). Помер 23 червня 1905 р. у Кисловодську, похований у Ростові-на-Дону.

140 років тому (1885) у Львові в збірнику пісень «Кобзар» вперше надруковано текст Павла Чубинського «Ще не вмерли Україна» з нотами о. Михайла Вербицького.

115 років тому (1910) на Всеросійському земському з'їзді в Москві ухвалено запровадити в народних школах «материнську мову», що сприяло відродженню української.

20 грудня

170 років тому (1855) у Москві народився Олексій Гілярон, професор філософії Київського університету, академік ВУЛП, представник філософії панпсихізму в Україні. Помер 7 грудня 1938 р. у Києві.

21 грудня

235 років тому (1790) народився Євграф Ковалевський, український

гірничий інженер та геолог, почесний член Петербурзької АН. Проводив геологічні дослідження Донбасу, уперше висвітлив геологію цього басейну в цілому. Помер 30 березня 1867 р.

105 років тому (1920) народилась Євгенія Лопушинська, архітектор-реставратор, лауреат Державної премії УРСР з архітектури. Реставрувала будинок настоятеля Троїцької над-брамної церкви та церкви Феодосія Печерського Києво-Печерської лаври, ханський палац у Бахчисараї, мечеть в Феодосії, фортецю в Меджибожі, церкву Йоана Предтечі в Керчі. Автор проекту реконструкції, згідно з яким було здійснено відбудову Золотих воріт у Києві. Померла 6 лютого 1996 р. у Києві.

23 грудня

100 років тому (1925) у родині українських емігрантів з Ізюма, що на нинішній Харківщині, народився П'єр Береговуа (Петро Береговий), прем'єр-міністр Франції в 1991—1992 рр. Помер 1 травня 1993 р.

24 грудня

120 років тому (1905) у Лодзі (Польща) народився Микола Холостенко, український археолог. Зробив великий внесок у дослідження історії архітектури та методологію реконструкції давньоруських фортифікаційних культових та житлових споруд. Помер 1978 р.

115 років тому (1910) народилася Валентина Маркіна, український історик, педагог. Померла у 1990 р.

85 років тому (1940) народився Григорій Крисс, перший радянський олімпійський чемпіон з фехтування на шпагах, призер трьох Олімпіад.

25 грудня

130 років тому (1895) в Березні (нині — Чернігівська обл.) народився Григорій Верьовка, український хоровий диригент, композитор, педагог, громадський діяч, народний артист УРСР (1961). Лауреат Державної премії СРСР (1948). Організатор, художній керівник і головний диригент українського народного хору (1943—1964). В 1948—1952 — голова Правління Спілки композиторів УРСР. Працював у галузі масової хорової пісні, обробляв українські народні пісні (в 1971—1980 рр. вийшло зібрання його творів у 6-ти томах). Багато його творів вважаються народними («Ой, як стало зелено», «Ой, чого ти, земле, молодіти стала» та ін.). Помер 21 жовтня 1964 р. у Києві.

120 років тому (1905) в Катеринославі народився Петро Ширшов, учасник багатьох експедицій в Північний Льодовитий океан, Герой Радянського Союзу. Помер 1953 р.

26 грудня

105 років тому (1920) колишній посол Фінляндії в Україні Герман Гуммерус, обіймаючи вже посаду посла своєї країни в Італії, застерігав західних політиків: «І як колись знов скине Україна чуже ярмо, то вона певно пригадає собі, котрі-то народи і держави в тяжкий для неї час були їй приятні, а котрі ворожими».

29 грудня

55 років тому (1970) в Олександрії народився Григорій Місютін — український гімнаст, чемпіон Олімпійських ігор Барселони (1992).

31 грудня

95 років тому (1930) у Празі було засноване Українське педагогічне товариство.

75 років тому (1950) народилася Любов Голота, українська поетеса.

ВЕЛИКЕ ДОСЯГНЕННЯ ЗАПОРІЗЬКИХ МОТОРОБУДІВНИКІВ (до 75-річчя створення серії двигунів для легкої авіації)

Видатний конструктор авіадвигунів Олександр Івченко, уродженець Великого Токмака, з 1945 року очолив новостворене КБ в Запоріжжі, на яке покладалося завдання розробити насамперед силові установки для перших радянських гелікоптерів. З цим завданням колектив Олександра Івченка успішно справився за три роки, коли його двигун АИ-26 було відзначено Сталінською премією.

Паралельно з цим запорізькі конструктори займалися розробкою двигунів для легкомоторної авіації, яка також була вкрай необхідна для народного господарства. До 1950 року в КБ було розроблено вже два типи подібних двигунів. Ознайомившись з цими зразками, Сталін навесні того року запропонував сконструювати двигун, який забезпечував би зліт і посадку літака при обмеженому розмірі злітно-посадкової смуги.

До кінця 1950 року в Запоріжжі вже випробували такий тип авіадвигуна потужністю 260 кінських сил, що в півтора рази перевищувало можливості попереднього зразка. Виникло питання представити створення цілої сім'ї двигунів для легкомоторних літаків на здобуття ще однієї Сталінської премії.

Як свідчить довідка тодішнього завідувача відділом машинобудування ЦК КП (б) У Савельєва, заступник міністра авіаційної промисловості СРСР Лукін повідомив, що питання про представлення роботи ОКБ-478 на здобуття Сталінської премії буде вирішується після закінчення льотних випробувань.

Отже, або випробування затягнулися, або ж хтось нагорі зауважив, що недавно Сталінську премію запоріжцям уже давали...

Що ж стосується подальших розробок КБ під керівництвом нашого земляка Олександра Івченка, то вони вражають: на його авіадвигунах піднімалися в небо всі літаки конструкторського бюро Олега Антонова, в тому числі й найбільші в світі – «Антей», «Руслан» і «Мрія».

*СЕКРЕТАРЕВІ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ (більшовиків) УКРАЇНИ
товаришу МЕЛЬНИКОВУ Леоніду Георгійовичу*

Для забезпечення можливості створення спеціального літака з дуже жорсткими до розмірів злітно-посадкового майданчика (короткий роз-

біг при зльоті й посадці, що межує з такими для вертольотів) за пропозицією товариша Сталіна Й. В. було винесено Урядове рішення від 6.IV.1950 року за № 1397-507 сс, яке зобов'язує ОКБ заводу № 478 створити новий авіаційний двигун для таких типів літаків.

Коллективом ОКБ і заводу № 478 Урядове завдання виконане створенням двигуна АИ-14Р.

Двигун АИ-14Р представляє собою поршневий дев'ятициліндровий двигун повітряного охолодження. Двигун забезпечений редуктором обертів гвинта планетарного типу з передавальним числом 0,787 і всіма необхідними агрегатами як для роботи сучасних авіаційних двигунів, так і літаків.

Двигун АИ-14Р має наступні основні технічні дані:

1. Злітна потужність 260 к. с.
2. Номінальна потужність 220 к. с.
3. Суха вага двигуна 192 кг
4. Діаметр зірки 985 мм

У зв'язку з великими вимогами до льотно-технічних даних літака до двигуна для нього також пред'явлені особливо високі вимоги щодо потужності, вазі, габаритах, при оснащенні двигуна всіма необхідними агрегатами для обслуговування літака й двигуна.

Завдяки вдалій компоновці й ретельному й конструктивному опрацюванню вузлів і деталей двигуна АИ-14Р, цей двигун задовольняє вказані вимоги при високій надійності роботи його, перевіреній великою кількості заводських і офіційних випробувань.

На початку грудня ц / р. двигун успішно пройшов державні стендові 200-годинні випробування.

Двигун АИ-14Р встановлений на літаках Як-12Р, в сухопутному й гідрорваріанті, які успішно пройшли заводські льотні випробування і нині закінчують державні льотні випробування й задовольняють усі вимоги, записані в Постанові Уряду для спеціальних літаків зв'язку.

Враховуючи високий ступінь надійності двигуна АИ-14Р та його високі тактико-технічні дані, а також потреби його для спеціальних літаків зв'язку ВПС (сухопутних і гідролітаків) Постановою Ради Міністрів СРСР двигун запущений в крупно-серійне виробництво на заводі № 154 МАП.

Створенням двигуна АИ-14Р у 1950 році завершена 4-річна робота по створенню цілої сім'ї авіаційних двигунів:

5-циліндр. АИ-10 90 к. с. при вазі 105 кг і діаметрі зірки 830 мм
7-циліндр. АИ-12 180 к. с. при вазі 105 кг і діаметрі зірки 895 мм
9-циліндр. АИ-14Р 260 к. с. при вазі 192 кг і діаметрі зірки 985 мм,
чим повністю задоволені потреби легкомоторної авіації для всіх типів
легкомоторних літаків (зв'язкових, навчально-тренувальних, спортив-
них, легких транспортних, багатоцільових й ін.).

Крім літака Як-12Р з двигуном АИ-14Р, державні льотні випробу-
вання завершує літак Як-20 з двигуном АИ-10.

Усі двигуни вказаної сім'ї, що далеко позаду аналогічні зарубіжні
зразки з усіх тактико-технічних даних, представляють велике досяг-
нення вітчизняного двигунобудування.

Просимо підтримати перед міністром авіаційної промисловості тов.
Хрунічевим М. В. наше подання на здобуття Сталінської премії з теми:
«Створення сім'ї авіаційних двигунів для легкомоторної авіації АИ-10,
АИ-12 і АИ-14Р».

ГОЛОВНИЙ КОНСТРУКТОР ЗАВОДІВ №№ 478 I 154
ДЕПУТАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР (О. І. ІВЧЕНКО).

У НАТО ТАКОГО НЕМАЄ, АЛЕ...

(до 60-річчя прийняття на озброєння харківського танка Т-64)

Доля кожного харківського танка спочатку складалася нелегко. Так
було з Т-34, який з великими труднощами впроваджувався у виробниц-
тво — напередодні гітлерівського нападу на СРСР його мало не зняли
з випуску, вимагаючи вносити нові й нові вдосконалення.

Так у 1949 році було й з Т-54, коли військові ратували за звичним і
улюбленим уже для них Т-34. А в 1965 все повторилося з майбутнім Т-
64, який ще іменувався в документації об'єктом 432. Починаючи з осені
того року, Москва дуже прискіпливо стала контролювати роботу хар-
ківського заводу імені Малишева, вимагаючи поліпшувати якість бойо-
вих машин, водночас не знижуючи темпів виробництва. При цьому
заступник голови Ради міністрів СРСР Леонід Смирнов, який відав
оборонними питаннями, привселюдно зазначав, що «танк 432 — пре-
красна машина, яка складе конкуренцію будь-якій машині НАТО». Але...

Москва хотіла мати ще кращим цей танк, оскільки харківські кон-

структори заклали передові ідеї в його створення. Інша справа, що радянська промисловість технологічно не могла втілити їх у життя. Однак міністр оборонної промисловості СРСР Зверев був попереджений з ЦК КПРС про персональну відповідальність за доведення цієї бойової машини. Відтак він неодноразово змушений був з'являтися в Харкові, аби контролювати всі виробничі процеси. Зокрема, знайомитися на місці з дефектами, які виявлялися при польових випробуваннях.

Після того, як 7 грудня 1965 року надійшла перша партія в 30 танків після експлуатації у військах, на яких виявилось багато дефектів, у ЦК КПРС 16 грудня зібрали спеціальну нараду на тему «Зміцнення керівництва заводу й прийняття додаткових заходів». Наступного дня новий директор Олег Соїч уже проводив свою першу нараду в Харкові, на якій обговорювалися питання про ступінь готовності контрольних машин до випробувань.

А 22 грудня на заводі знову з'явився міністр Зверев, який розкритикував технологів за грубі помилки, а конструкторів за те, що погано стежать за проходженням їхніх вузлів у виробничому процесі.

Наступного дня міністр оборонної промисловості СРСР разом з командуючим бронетанковими військами Полубояровим знову працював над питаннями вдосконалення майбутнього Т-64. Зрештою, останній поставив вимогу: з 1 січня 1966 року танк має забезпечити 3000 кілометрів пробігу, а двигун — 300 мотогодин, інакше він зупинить завод.

Харків'яни взялися за роботу. В середині 70-х років був проведений ряд робіт з глибокої модернізації серійного танка Т-64А. З метою підвищення рухливості танка передбачалася установка більш потужного двигуна 6ТД. Були глибоко опрацьовані питання подальшого підвищення вогневої потужності, захищеності і мобільності. В ході проектування Т-64Б було запропоновано ряд нових технічних рішень. Нова башта танка (зміненої форми) мала більший внутрішній об'єм. Між сталевими броньованими стінками башти розміщувався наповнювач, що складався з броньових пластин залитих поліуретаном. У башті танка була встановлена вдосконалена 125 мм гладкоствольна танкова гармата 2А46-2, що дозволяє вести вогонь як звичайними боеприпасами, так і керованими ракетами. Більш раціонально була розміщена боеукладка, в результаті чого боекомплект гармати зріс до 42 пострілів, а ПКТ — до 1500 патронів. На танку передбачалася установка спеці-

ально розробленого комплексу керованого ракетного озброєння (ККРО) 9К112 «Кобра» тощо.

З початком збройної агресії Російської Федерації в 2014 році, як зазначається в фахових джерелах, Т-64БВ та Т-64Б1В, склали основу танкових підрозділів Збройних сил України, та відіграли роль головного броньованого щита українських захисників на Донбасі. За відгуками багатьох ветеранів танк Т-64БВ за бойовими показниками переважав російські Т-72. Т-64 є більш продуманішими і проробленими в конструкторському плані. Загальне враження танкістів про машину позитивне і дуже схвальне.

ЗА РІК ДО ВСЕНАРОДНОГО РЕФЕРЕНДУМУ (до 35-річчя оцінки політичної ситуації в Україні Великою Радою Народного Руху)

Наприкінці 1990 року в Україні склалася вкрай важка ситуація для демократичних сил. Після студентського голодування й провокації проти народного депутата Степана Хмари комуністична влада перейшла в наступ. Тому керівництву НРУ мало зосередитися на найважливіших моментах тогочасного державотворення, аби в республіці ситуація ще більше не ускладнилася.

Велика Рада НРУ чітко реагувала на виклики того часу, про що свідчить запропонована їй заява про політичну ситуацію в Україні від 1 грудня 1990 року. Зрозуміло, що визначивши головним пріоритетом у цій ситуації акції громадянської непокорності, було поставлено вимогу звільнити заарештованого депутата Степана Хмару, звертаючись до останнього з проханням припинити голодування.

Другою важливою вимогою, яка мала історичне стратегічне завдання – не допустити підписання нового Союзного договору. Для цього необхідно було вжити всіх заходів. Це добре розуміли в керівництві НРУ за рік до майбутнього Всеукраїнського референдуму.

УХВАЛА ВЕЛИКОЇ РАДИ РУХУ ПРО ПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Агонізуюча імперська тоталітарна системи, вичерпавши свій небагатий арсенал словоблудних засобів, усвідомлюючи неминучу відповідальність за скоєні проти народу злочини, не бажаючи втратити узурповану владу, перейшла до відвертої конфронтації та розправи над молодю українською демократією і, відчуваючи загрозу неприйняття

Союзного договору суверенними республіками, вдається до дезінформації про стан справ у регіонах України, провокацій і штучного загострення політичної і соціальної ситуації.

Велика рада відзначає, що тільки реальна можливість масової громадянської непокори може зупинити реакцію від нових ще небезпечніших провокацій.

Велика рада Руху вимагає негайного звільнення народного депутата Хмари та всіх заарештованих в сфабрикованому інциденті з полковником МВС і пропонує краєвим організаціям провести активні акції на підтримку цієї вимоги. Засуджуючи позицію більшості Верховної Ради УРСР щодо ув'язненого народного депутата, сесія Великої ради Руху, просить Степана Хмару припинити голодування, оскільки він потрібен Україні.

Велика рада ухвалює:

1. Політичній раді Руху та Секретаріатові скоординувати з демократичними структурами сусідніх республік плани протидії прийняттю Союзного договору;

2. Рекомендувати краєвим організаціям залучати всі антиімперські сили на всіх територіальних рівнях і на виробництві до протидії наступові реакції та прийняттю Союзного договору, створюючи з цією метою координаційні комітети (комітети національної згоди); 3. Краєвим організаціям до 8.12.90 р. подати до Секретаріату Руху аналіз незалежних робітничих структур (незалежні профспілки, страйкові комітети, робітничі комітети).

4. Представникам рухівських фракцій Рад зосередити увагу на зустрічах у трудових колективах;

5. Агітаційно-пропагандистському відділові Секретаріату Руху подати методичну допомогу краєвим організаціям: налагодити обмін літературою, газетами, іншими матеріалами;

6. Рекомендувати опозиції у Верховній Раді УРСР — Народній раді створити альтернативний парламент в межах Верховної Ради з власною структурою та апаратом;

7. Не підтримувати участь народних депутатів ССРСР від України в їхній законотворчій діяльності у Верховній Раді ССРСР і закликає їх висунути проти прийняття нового Союзного договору.

Київ, 1 грудня 1990 року.

ПАМ'ЯТНЕ

У 2025 році

1165 років тому (860) князь Аскольд прийняв християнство.

1070 років тому (955) княгиня Ольга прийняла християнство під час поїздки до Константинополя.

1035 років тому (990) розпочалося спорудження в Києві на замовлення князя Володимира Святославовича храму Богородиці. На її утримання князь дав десятину своїх прибутків, тому церква отримала ще одну назву — Десятинна.

1010 років тому (1015) було укладено на Русі перший юридичний кодекс — «Правду Ярославову», 18 статей якого регулювали відносини між князем, дружиною та іншими верствами населення.

Бл. 975 років тому (бл. 1050) народився Алімпій (Аліпій, Олімпій) Печерський, маляр, прославлений як святий. Навчався у візантійських майстрів. З іменем майстра пов'язують участь у роботі над мозаїчним оздобленням Михайлівського Золотоверхого собору в Києві, а також відомий образ «Богоматір Велика Панагія» («Ярославська Оранта»). Життєпис маляра збережений у «Києво-Печерському патерику». Помер 17 серпня 1114 р.

Бл. 995 років тому (1030-ті) у Чернігові було збудовано за часів князя Мстислава Володимировича Спаський собор.

Бл. 965 років тому (1060-ті) у Чернігові було засновано за часів князя Святослава Ярославича Єлецький Успенський монастир.

955 років тому (1070) перша літописна згадка про заснування князем Всеволодом Ярославичем Києво-Видубицького монастиря і початок спорудження у ньому Михайлівської церкви. Завершено 1088 р.

930 років тому (1095) помер Агапіт Печерський, один із перших печерських ченців, лікар, засновник першої в Київській Русі лікарні (в Печерському монастирі). Молитвою і зіллям він безкоштовно зціляв хворих на різні хвороби. Києво-Печерський патерик повідомляє, що він зцілив помираючого князя Володимира Мономаха.

925 років тому (1100) вперше згадано у Іпатіївському літописі місто Острог.

925 років тому (1100) відбулось вторгнення половців на Русь, розорення земель Київщини, Переяславщини.

910 років тому (1115) завершено спорудження церкви Спаса на Берестові на замовлення князя Володимира Мономаха. Розпочато 1113 р.

905 років тому (1120) Федором Угринцем у Києві розпочато переписування Євангелія для Новгородського Юріївського монастиря (Юріївське Євангеліє). Завершено 1128 р.

905 років тому (1120) розпочато спорудження Борисоглібського собору в Чернігові на замовлення князя Давида Святославича. Завершено 1123 р.

900 років тому (1125) дружиною переяславського князя Ярополка Володимировича розгромлено половців на Сулі.

Бл. 885 років тому (близько 1140) чернігівськими князями Ольговичами засновано Києво-Кирилівський монастир і споруджено Кирилівську церкву.

865 років тому (1160) завершено спорудження Успенського собору у Володимир-Волинському на замовлення князя Мстислава Ізяславича. Розпочато 1156 р.

835 років тому (1190) споруджено церкву св. Василя в Овручі на замовлення київського князя Рюрика Ростиславича.

Бл. 825 років тому (бл. 1200) у Галичі споруджено церкву св. Пантелеймона.

820 років тому (1205) в бою під Завихостовом загинув галицько-волинський князь Роман Мстиславович.

775 років тому (1250) відбулось укладення князем Данилом Романовичем антиординського союзу з володимиро-суздальським князем Андрієм Ярославовичем.

695 років тому (1330) останній галицько-волинський князь Юрій II Болеслав уклав договір з німецьким орденом хрестоносців, залучаючи до розбудови міст німецьких колоністів.

685 років тому (1340) відбувся похід польського короля Казимира III на Львів. Початок боротьби за галицько-волинські землі між Литвою і Польщею.

665 років тому (1360) розпочато будівництво у Львові латинського кафедрального костьолу.

655 років тому (1370) завершено будівництво у Львові Вірменського собору.

610 років тому (1415) Великим князем литовським Вітовтом утворено окрему Київську митрополію на чолі з вихідцем із Болгарії Григорієм Цамблаком. 585 років тому (1420) вона завершила свою діяльність.

575 років тому (1450) в Олиці на Волині споруджено Петропавлівський костьол — пам'ятку пізньоготичного стилю.

Бл. 575 років тому (бл. 1450) народився Юрій Котермак (Дрогобич), діяч Відродження, український вчений, гуманіст, поет, доктор медицини і філософії, ректор Болонського університету, професор астрономії та медицини Краківського університету. Помер у 1494 р.

565 років тому (1460) народився князь Костянтин Острозький, один з найвидатніших українських полководців, гетьман Великого князівства Литовського. Помер 1533 р.

525 років тому (1500) кримською ордою розорено Київську, Волинську, Холмську і Белзьку землі.

520 років тому (1505) в Рогатині народилася Настя Лісовська (Роксолана), дружина султана Сулеймана I. Відіграла значну роль в політичному житті Туреччини. Померла у 1561 р.

500 років тому (1525) Франциском Скориною у Вільно видано «Апостол».

485 років тому (1540) відновлено православну єпископію у Львові. Львівським єпископом поставлено Макарія Тучапського.

480 років тому (1545) українські козаки здобули турецьку фортецю Очаків.

475 років тому (1550) у Львові споруджено Онуфріївську церкву.

475 років тому (1550) народився Севастьян Кленович (Кльонович), український польськомовний культурний діяч, репрезентатор ідей громадянського гуманізму в Україні. Помер між 1602—1608 рр.

455 років тому (1570) у Заблудові видано Іваном Федоровим Псалтир із Часословом.

455 років тому (1570) білоруським шляхтичем Василем Тяпинським видано Євангеліє, перекладене «простою» — українсько-білоруською літературною — мовою.

450 років тому (бл. 1575) народився Мелетій Смотрицький, український письменник, мовознавець, ректор Київської братської школи, архієпископ Полоцький, Вітебський і Мстиславський, автор «Граматики славенския правилное синтагма». Помер у 1633 р.

450 років тому (1575) засновано єзуїтський колегіум у Ярославі.

445 років тому (1580) в Острозі Іваном Федоровим розпочато видання «Острозької Біблії», першого повного видання Біблії церковнослов'янською мовою — надруковано «Книгу Нового Завіту» (Псалтир і Новий Завіт).

445 років тому (1580) в Кам'янці споруджено Петропавлівську церкву.

440 років тому (1585) у Львові засновано Успенське православне братство — громадсько-політичну організацію українського населення,

що відстоювала їхні національно-релігійні права, опікувалася розвитком освіти та книгодрукування.

435 років тому (1590) у Варшаві відбулось ухвалення польським сеймом «Порядку щодо козаків та України», за яким реєстрове козацтво мало стати замкненою верствою, підпорядкованою коронному гетьману та призначеному ним командирі.

430 років тому (1595) народився Богдан Хмельницький, український державний і політичний діяч, полководець, дипломат, фундатор української козацької держави, гетьман України (1648—57). Помер у 1657 р.

430 років тому (1595) у Львові споруджено костюл бенедиктинок з келіями (архітектор Павло Римлянин).

425 років тому (1600) народився Інокентій Гізель, український письменник-полеміст, церковний і громадський діяч, ректор Києво-Могилянської Академії, архимандрит Києво-Печерської Лаври (1656—1683), редактор «Синописа, или Кратною собрания от различных літописець о началі славяно-російського народа» (1671). Помер у 1683 р.

425 років тому (1600) народився Джованні Батісті Джіччімі (Гізлені), італійський архітектор, декоратор, музикант. Працював у Львові. Виконав проєкт барокової пам'ятки — костюлу кармеліток босих (1642—44). Член академії св. Луки в Римі (з 1656). Помер 1672 р.

425 років тому (1600) почато і 395 років тому (1630) завершено спорудження костюлу бернардинів у Львові. Архітектори — П. Римлянин, А. Прихильний, А. Бемер.

425 років тому (1600) народився Микола Петрахович (Мороховський), український живописець. Працював в майстерні Ф. Сеньковича у Львові. Створив іконостас церкви у Великих Грабовичах, ікону Божої Матері для Успенської церкви у Львові та ін. Помер після 1666 р. у Львові.

Бл. 425 років тому (1600) у Франції народився Гійом Левасер де Боплан, військовий інженер-архітектор, картограф. У 1630—47 рр. жив в Україні. Під його керівництвом було споруджено фортеці у Барі, Бродах, Кодяку, замки у Бродах, Барі, Підгірцях та ін. Створив історико-географічну працю «Опис України» (1650), яка містить багато відомостей про природу, клімат України, побут та звичаї українського народу, низку географічних карт України. Помер у 1673 р.

420 років тому (1605) розпочато написання «Перестороги» — пам'ятки полемічної публіцистики, спрямованої проти унії та ієрархів, відступників від православної церкви. Завершено 1606 р.

415 років тому (1610) завершено будівництво Петропавлівського костюлу у Луцьку (архітектор Якопо Бріано). Розпочато 1606 р.

415 років тому (1610) розпочато і 395 років тому (1630) завершено спорудження костюлу єзуїтів у Львові. Архітектор — Якопо Бріано.

415 років тому (1610) Віленською братською друкарнею видано полемічний твір Мелетія Смотрицького «Тренос».

Бл. 415 років тому (1610) помер Павло Щасливий, український будівничий. Родом з Італії. Працював у Львові (був цехмістром цеху будівничих), у Жовкві. Серед будівель, зведених майстром — синагога «Золота роза», школа єзуїтів, житлові будинки у Львові, замок у Жовкві та ін. Рік народження невідомий.

410 років тому (1615) шляхтянка Гальшка Гулевичівна-Лозка подарувала Київському братству свій «двір з пляжем» на Подолі для братського училищного монастиря. Початок діяльності Братської школи.

410 років тому (1615) в Гумennomу на Закарпатті відкрито єзуїтський колегіум.

410 років тому (1615) у Києві засновано братство і школу при ньому, яка започаткувала Києво-Могилянську колегію-академію — перший вищий православний навчальний заклад в Україні.

410 років тому (1615) помер Іван Вишенський, письменник, культурний і громадський діяч, автор полемічних творів. Народився у 1588 р.

405 років тому (1620) народився Лазар Баранович, український мислитель, церковний, літературний та політичний діяч, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, ректор Києво-Могилянської Академії. В 1657, 1659—61, 1670—85 рр. управляв Київською митрополічною кафедрою, був фактично першою духовною особою в Гетьманщині. Помер 11 вересня 1693 р. у Чернігові.

405 років тому (1620) за підтримки запорозького козацтва було відновлено православну ієрархію на українських та білоруських землях, висвячено Єрусалимським патріархом Феофаном митрополита Йова Борецького та єпископів Мелетія Смотрицького, Ісайю Копинського, Єзекиїла Курцевича, Ісаакія Борисковича та Паїсія Іполитовича.

400 років тому (1625) в Полтаві народилась Маруся Чурай, українська співачка, авторка пісень «За світ встали козаченьки», «Віють вітри, віють буйні», «В кінці греблі шумлять верби», «Ой не ходи, Грицю». Про Марусю Чурай створено близько 50 творів різних жанрів.

400 років тому (1625) у Києві розпочала діяльність друкарня Тимофія Вербицького, де видано Часослов, Псалтир, Буквар. Завершила діяльність 1628 р.

395 років тому (1630) відбулось повстання козаків та селян під проводом Тараса Федоровича (Трясила).

395 років тому (1630) в Києві народився Микола Ділецький, український музичний теоретик, композитор і педагог, який здійснив величезний вплив на розвиток музичної культури Росії. Під впливом М. Ділецького (який з кінця 1670-х років жив і працював у Москві) в Росії склалась композиторська школа майстрів багатоголосного церковного співу. Помер 23 жовтня бл. 1680 р. у Москві.

390 років тому (1635) споруджено замки у Збаражі та Бородах.

390 років тому (1635) київським друкарем Тимофієм Вербицьким видано Требник у друкарні, відкритій у Кимполунзі Петром Могилою на прохання волозького господаря Матвія Бесараба.

390 років тому (1635) друкарнею Києво-Печерської Лаври видано «Патерикон» Сильвестра Косова польською мовою.

385 років тому (1640) розпочато і 375 років тому (1650) завершено укладання київськими вченими Єпифанієм Славинецьким і Арсенієм Сатановським латино-слов'янського і слов'яно-латинського словників.

385 років тому (1640) діячем Києво-Могилянської колегії Софронієм Почаським організовано на прохання молдавського господаря Василя Лупу школу у Яссах на зразок київської (діяла до 1656 р.).

375 років тому (1650) народився Филофей Ліщинський (у схімі Феодор), митрополит Тобольський і Сибірський, місіонер, просвітник. Помер 31 травня 1727 р.

370 років тому (1655) розпочато спорудження Миколаївського собору в Ніжині. Завершено 1659 р.

365 років тому (1660) засновано Введенський жіночий монастир у Ніжині.

Бл. 365 років тому (бл. 1660) народився Юрій Шимонович (Юрій-Елевтерій Шимонович-Семигоновський), маляр, гравер. Працював у Жовкві, Львові. Помер 1711 р.

355 років тому (1670) миргородським полковником П. Апостолом засновано Михайлівський монастир у Сорочинцях.

350 років тому (1675) — у Чудовому монастирі помер видатний просвітник XVII століття Єпифаній Славинецький, котрий першим з випускни-

ків Київської братської школи на запрошення царя Олексія Михайловича прибув до Москви здійснювати просвітницьку місію серед москвинів.

345 років тому (1680) помер кошовий Війська Запорозького низового Іван Сірко.

345 років тому (1680) споруджено Миколаївський собор Батуринського Крупського монастиря на кошти генерального судді І. Домонтовича.

345 років тому (1680) народився Йоган Готфрід Шедель, архітектор, уродженець Вандзбеку (поблизу Гамбурга). Збудував дзвіницю Києво-Печерської Лаври (1731—45), будинок Києво-Могилянської академії (1732—40), очолював будівельні роботи по надбудові дзвіниць Софійського собору, реконструкції митрополичого палацу та зведенню ого-рожі з «Брамою Заборовського» та ін. Помер 10 лютого 1752 р.

340 років тому (1685) польським урядом відновлено козацький устрій на Правобережній Україні (полки: Богуславський, Брацлавський, Фастівський, Корсунський).

Бл. 340 років тому (бл. 1685) у Богуславі (тепер Київська обл.) народився Алімпій Галик, український маляр і гравер. Керівник Лаврської малярні (1724—55). Брав участь у розписах Успенського собору (1724—31), Троїцької надбрамної церкви (1742—?). Писав образи для церкви та фортеці св... Єлизавети (1754), «страсні» ікони для Кирилівського монастиря у Києві. Його підпис стоїть під деякими з малюнків і шкідців в «кубушках» Києво-Лаврської майстерні. Помер 1763 р. у Києві.

335 років тому (1690) народився Веніамин Фальковський, ієромонах, начальник друкарні Києво-Печерської Лаври. 1720 у сані ієродиякона був направлений до Александрo-Невської Лаври, де згодом висвячений на ієромонаха. Певний час у Стокгольмі служив священником російської посольської церкви. З 1729 — знову в Києво-Печерській Лаврі (був соборним старцем, керував друкарнею). Помер 9 травня 1712 р. у Києві.

335 років тому (1690) розпочато спорудження Миколаївського собору в Києві на кошти гетьмана Івана Мазепи. Завершено 1696 р. Архітектор — І. Старцев.

335 років тому (1690) розпочато спорудження Богоявленської церкви Києво-Братського монастиря на кошти гетьмана Івана Мазепи. Завершено 1693 р.

330 років тому (1695) у с. Гвоздів (тепер — Київська обл.) народився Степан Ковнір, український будівничий. У стилістиці українського ба-

роко звів т. зв. Ковнірівський корпус й дзвіниці на Дальніх і Ближніх печерах Києво-Печерської Лаври, дзвіницю Києво-Братського монастиря, Троїцьку церкву Китаївської пустині, церкву Антонія та Феодосія у Василькові. Помер 1786 р. у Києві.

330 років тому (1695) почато і 325 років тому (1700) завершено спорудження Вознесенського собору в Переяславі на замовлення гетьмана Івана Мазепи.

320 років тому (1705) відбувся похід 40-тисячної козацької армії І. Мазепи в Галичину. Звільнено Львів від поляків.

320 років тому (1705) Феофаном Прокоповичем написано драму «Володимир», в якій прославлявся гетьман Іван Мазепа. Пізніше переписана Петру І.

320 років тому (1705) друкарнею Києво-Печерського монастиря видано останнє, 4-те видання «Четы-Міней» Дмитрія Ростовського (Туптала).

315 років тому (1710) в Україні народився Іван Степановський, український лютнист. Музичну освіту здобув у Німеччині. Служив лютнистом при дворі курфюрста Фрідріха Августа II в Дрездені, потім при дворі польського короля Августа III у Варшаві. З 1746 р. служив придворним музикантом в Петербурзі. Дата смерті невідома.

315 років тому (1710) помер Михайло Андрелла, православний письменник-полеміст Закарпаття. Народився 1637 р.

310 років тому (1715) помер святий Йоан Максимович, письменник, церковний і культурно-освітній діяч, проповідник, митрополит Сибірський і Тобольський. Народився бл. 1651 р.

305 років тому (1720) у Замості відбувся собор Уніатської церкви.

295 років тому (1730) — помер кошовий Війська Запорозького низового Кость Гордієнко.

295 років тому (1730) почато і 285 років тому (1740) завершено спорудження єзуїтського колегіуму в Кремінці. Архітектор — П. Гижицький.

290 років тому (1735) народився Дмитро Левицький, український живописець (майстер портретного жанру), академік. Помер 16 квітня 1822 р. у Санкт-Петербурзі.

290 років тому 1735) розпочато спорудження церкви Миколи Козацького в Путивлі. Завершено 1737 р.

280 років тому (1745) розпочато спорудження собору св. Юра у Львові. Архітектор — Б. Меретин.

275 років тому (1750) народився Петро Ярославський, архітектор. В творчому доробку — проекти планування Харкова та інших міст губернії, палац у Старому Мерчику, церкви на Харківщині та Сумщині — у Бабах, Пархомівці, Охтирці, Сумах; низка будівель у Харкові. Помер після 1810 р.

270 років тому (1755) православну єпископську кафедру в Могильові (Білорусь) посідає культурно-освітній і церковний діяч Георгій Кониський. Завершив правління 1795 р.

265 років тому (1760) споруджено надбрамну церкву Кирилівського монастиря у Києві. Архітектор — І. Григорович-Барський.

265 років тому (1760) споруджено Миколаївську церкву в Новгород-Сіверську — пам'ятку української дерев'яної архітектури.

260 років тому (1765) народився Олександр (в чернецтві — Антоній) Тарасевич, художник, гравер. Керував Лаврською друкарнею.

260 років тому (1765) народився Павло Сохаський, письменник, перекладач, видавець, професор, надвірний радник. Помер 30 березня 1809 р.

260 років тому (1765) споруджено Преображенську церкву в Глухові.

255 років тому (1770) було засновано Олександрівськ (нині — Запоріжжя).

255 років тому (1770) завершено спорудження Успенського кафедрального собору в Полтаві на кошти місцевої козацької старшини. Розпочато 1749 р.

250 років тому (1775) народився Василь Сокальський, начальник січових церков, останній архімандрит Запорожжя. Закінчив повний курс Києво-Могилянської академії. Був настоятелем січової Покровської церкви (з 1762). На Січ був направлений з Києво-Межигірського монастиря (оскільки Січ вважалась парафією «Межигірського Спаса»). Помер 15 квітня 1790 р.

250 років тому (1775) завершено спорудження Набережно-Микільської церкви в Києві. Архітектор — І. Григорович-Барський.

240 років тому (1785) на Волині народився Антон Андржейовський, український природознавець. Був першим професором зоології Київського університету (1834—38). Вивчав флору та фауну України, склав гербарій з 10 тис. видів рослин. Описав та систематизував значну кількість видів викопних молюсків та амфібій. Помер 24 грудня 1868 р.

230 років тому (1795) народився Микола Арендаренко український історик і етнограф. Автор «Записок про Полтавську губернію» в трьох частинах — першого комплексного дослідження про цей край. Помер 1867 р.

220 років тому (1805) в Тополевому на Чернігівщині народився Платон Борисполець, живописець. Твори: «Артилерійський парк», «Дівчина з пташкою», «Морський краєвид», «Вид Риму» (не збереглися), «Проповідь апостола Андрія скіфам» (бл. 1847, Андріївська церква в Києві). Помер 26 липня 1880 р. у Санкт-Петербурзі.

215 років тому (1810) в Кременчуці народився Микола Бонч-Бруєвич, український архітектор. У творчому доробку — будинок кадетського корпусу в Полтаві, дві церкви та цивільні споруди в маєтках Миклашевського в Стародубському повіті (нині — Брянська обл., Росія).

215 років тому (1810) у Кременчуці народився Євграф Крендовський, український живописець. Твори: «Сопілкарі», «Українка», «Подруги». Помер після 1853 р.

205 років тому (1820) помер один з найвидатніших представників української козацької старшини, перший бойовий генерал-фельдмаршал російської армії Іван Гудович. Народився 1741 р.

205 років тому (1820) в Коропі на Чернігівщині народився Гаврило Васько, український живописець. Автор серії портретів історичних діячів України для музею В. Тарновського в Чернігові (не збереглися). Помер у 1865 р.

200 років тому (1825) народився Василь Білозерський, український громадський та літературний діяч, журналіст, редактор журналу «Основа», який друкувався і виходив у Санкт-Петербурзі. Автор «Записки» (пояснення до статуту Кирило-Мефодіївського братства), багатьох статей, присвячених вивченню української мови, історії України, також розробив проект створення в Україні ремісничих шкіл для юнаків. Помер 4 березня 1899 р.

195 років тому (1830) у Заславському повіті Волинської губернії народився Станіслав Таборовський, скрипаль, композитор і педагог. Був одним з перших скрипалів України, які завоювали європейське визнання. Помер в 1890 р. у Санкт-Петербурзі.

190 років тому (1835) народився Олексій Алчевський, родоначальник родини діячів української культури, промисловець, банкір, меценат. Брав участь у заснуванні металургійних підприємств, зокрема Донецько-Юріївського заводу. Помер 1901 р.

185 років тому (1840) народилась Марія Раєвська-Іванова, художниця, педагог. Перша жінка в Росії, якій було присвоєно звання худож-

ника. Організатор у Харкові приватної рисувальної школи, на базі якої пізніше було створено міську школу рисування і живопису, а згодом — училище. Померла в грудні 1912 р. у Ромнах (тепер — Сумська обл.).

185 років тому (1840) народився Ярема Отришко, український живописець. Малював ікони та розписував церкви в Ромнах та навколишніх селях. Помер 1919 р.

180 років тому (1845) народився Йосип Мочутковський, український лікар-бактеріолог. Здійснив вдруге у світі дослід самозараження зворотним тифом (1876). Автор праць з бальнеології, невропатології та туберкульозу. Помер 5 червня 1903 р.

175 років тому (1850) помер винахідник рамкового вулика Петро Прокопович. Народився 1775 р.

175 років тому (1850) народилася Софія Ковалевська, видатний математик українського походження, професор Стокгольмського університету. Померла 1891 р.

175 років тому (1850) у Семіні (Чехія) народився Вікентій Хвойка, український науковець, один з основоположників української археології. Відкривач трипільської, зарубинецької і черняхівської культур, а також ряду відомих пам'яток давньоруської доби у Києві та ін. містах і селах України, палеолітичних стоянок тощо. Помер у 1914 р.

145 років тому (1880) у Феодосії живописцем-мариністом І. Айвазовським засновано картинну галерею, яку разом із своїми творами майстер заповів місту (сьогодні — Феодосійська картинна галерея ім. І. К. Айвазовського).

140 років тому (1885) на Тернопільщині народився Степан Бaley, український і польський психолог. Доктор філософії та медицини (1911). Дійсний член НТШ. Член Польської АН. Автор перших у Галичині підручників з психології українською мовою: «Нарис психології», «Нарис логіки», праці з питань дитячої та соціальної психології. Активно досліджував психологію творчості Т. Шевченка, Ю. Словацького, С. Жеромського. Помер у 1952 р.

140 років тому (1885) у с. Полтавка (тепер — Дніпропетровська обл.) народився Аркадій Добровольський, археолог і краєзнавець, який досліджував трипільську культуру, пам'ятки ранніх слов'ян і Київської Русі. Помер 1956 р.

140 років тому (1885) в Одесі засновано Практичний технологічний інститут (сьогодні — Одеський політехнічний інститут).

140 років тому (1885) помер Йосип Міхневич, український філософ-шеллінгіанець. Народився у 1809 р. на Волині.

135 років тому (1890) народився Дмитро Бузько, український письменник. Розстріляний 14 листопада 1937 р.

130 років тому (1895) народився Юліан Шпол (Михайло Яловий), письменник, редактор, перший президент ВАПЛІТЕ, публіцист. Розстріляний 3 листопада 1937 р.

125 років тому (1900) народився Марко Новосельський, український скульптор. Створив пам'ятники Е. Блакитному та М. Коцюбинському в Харкові (не збереглися), погруддя А. Тесленка в Лохвиці, портрет О. Копиленка. Помер 1937 р.

115 років тому (1910) в канадській провінції Онтаріо засновано Українське заповогове товариство імені Св. Михаїла.

105 років тому (1920) у Києві зорганізовано хорову капелу «Думка» (нині — академічна заслужена).

105 років тому (1920) організовано Сімферопольський художній музей.

105 років тому (1920) організовано Сумський художній музей.

105 років тому (1920) помер Григорій Алчевський, український співак, композитор, піаніст, педагог-вокаліст. Автор обробок багатьох українських і російських народних пісень та кількох навчальних посібників. Твори: симфонія, симфонічна картина «Альоша Попович», романси на твори Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки. Народився в 1886 р. у Харкові.

100 років тому (1925) Північно-Кавказький крайком РКП (б) ухвалив рішення про коренізацію серед українців.

100 років тому (1925) у Празі створено Український інститут громадознавства (фундатор — М. Шаповал).

95 років тому (1930) рада народної освіти Північно-Кавказького краю ухвалила постанову про організацію курсів учителів українських шкіл.

95 років тому (1930) у Варшаві засновано Український Нвуковий інститут, першим директором якого став О. Лотоцький.

95 років тому (1930) у Бердянську на основі художньої колекції художника та педагога І. Бродського, переданої в дар місту, створено Бердянський художній музей (тепер — ім. І. І. Бродського).

80 років тому (1945) у Фюрті (Західна Німеччина) виникло літературне об'єднання «МУР» (Мистецький український рух). Голова — У Самчук. Серед засновників і членів — І. Багрянний, С. Гординський,

В. Домонтович, Ю. Косач, Ю. Клен, Ю. Шерех. У 1949 р. «МУР» припинив існування внаслідок виїзду більшості його членів до інших країн.

70 років тому (1955) помер Микола Воскресенський, український біолог та еколог, рентгенолог, один з піонерів дослідження впливу радіоактивного випромінювання на живі організми. За радянських часів був репресований. Народився у 1879 р.

60 років тому (1965) в Сідней (Австралія) засновано Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

45 років тому (1980) подружжя українських емігрантів Тетяна й Омелян Антоновичі заснували у Вашингтоні (США) благодійний фонд свого імені.

30 років тому (1995) в Єревані створено Федерацію українців Вірменії «Україна».

25 років тому (2000) в Софії засновано Болгарсько-українську фундацію «Мати-Україна».

15 років тому (2010) у Тбіліській публічній школі №41 імені М. Грушевського відкрився кабінет-музей Лесі Українки, в якому зібрані експонати та фотоматеріали, що розповідають про життя і творчість славетної українки.

«ІСТИННО-РУСКІЄ» ЛЮДИ З НІБИТО УКРАЇНСЬКИМ ХАРАКТЕРОМ

(до 115-річчя освячення місця для побудови храму Георгія Побідоносця на козацьких могилах під Берестечком)

Московська церква, яка одразу ж після проголошення концепції Третього Риму стала глашатаєм його ідей, завжди знаходила можливість пристосуватися до діяльності на нових теренах, які вдавалося опанувати російським «визволителям». Так сталося і на Волині, яка потрапила під московську зверхність після трьох поділів Польщі. У цьому регіоні цитаделю російського шовінізму було визначено Почаївську Лавру, з якої вигнали монахів греко-католицької церкви, а навколишні парафії цієї конфесії примусово перевели на московське православ'я.

Однак місцеве населення не мало особливого пієтету до чужих для них традицій і обрядів, тож так званим культурегерам зі сходу доводилося вдаватися до різних заходів з метою духовного упокорення автотонних українців. Здійснювалися переселенські акції, на посади священників завозилися відповідно підготовлені кандидати. Особлива ж увага зверталася на поповнення монастиря Почаївської Лаври.

З початком ХХ століття російські шовіністи вирішили використати для зміцнення свого становища на Волині історичну пам'ять українців, зокрема, її глибоку рану, пов'язану з поразкою козацького війська Богдана Хмельницького під Берестечком. Це справді був несподіваний поворот для місцевих українців: через два з половиною століття про загиблих у Берестецькій битві заговорили чорносотенці, а саме — Почаївський відділ «Союзу русского народа». А саме члени цієї організації агітували за царя та російське православ'я.

Треба зазначити: щоб здобути популярність у місцевого населення, вони зверталися до міщан та селян Волині українською мовою, пропагували національну культуру, історичні події, зокрема — Берестецьку битву. «Такі моменти в історії народу не можна забувати. Вони можуть слугувати великим засобом для народного виховання. Цього можна досягнути облаштуванням на козацьких могилах пам'ятника-церкви та щорічними загальнонародними поминками там полеглих предків — козаків», — писав архімандрит Почаївської Лаври Віталій (Максименко) у Волинських єпархіальних відомостях.

Але що важливо: в таких публікаціях нав'язувалася думка про те, що козаки воювали за православ'я, а значить — за царя.

Уже згадуваний Почаївський відділ «Союзу русского народа» публікував історичні книги про битву, які потім розповсюджували по сільських бібліотеках. Вчителі місцевих шкіл проводили публічні лекції для населення з використанням наймодерніших на той час засобів — світлових проекторів зображень, які називали «чарівними ліхтарями».

Очевидно, що така агітація принесла успіхи. На щорічні пам'ятні богослужіння щороку приходило дедалі більше паломників. У 1908 році на полі битви їх зібралось близько 10 тисяч, у 1909 році — 50 тисяч, а у 1910 році — понад 60 тисяч вірян.

А оскільки Почаївський відділ був одним із найчисельніших у «Союзі русского народа» (близько 100 тисяч членів — чверть у Російській імперії). Тому ідея про створення меморіалу козакам швидко набула розголосу й підтримки. Гроші жертвували не лише місцеві паломники, але й власники великого бізнесу і навіть цар Микола II.

Зрозуміло, відповідного ідейного забарвлення набуло й освячення місця під будівництво храму святого великомученика Георгія Побідоносця та закладення першого каменю, яке здійснив Волинський архієпископ Антоній (Храповицький) 17—18 червня 1910 року при великій кількості православного люду.

На цю активність почаївських «союзників» на чолі з архімандритом Віталієм і архієпископом Волинським Антонієм звернув увагу відомий уже на той час український публіцист Симон Петлюра. Він помітив, як згадані церковники «поступово почали прививати діяльності місцевого союзу український характер». Зокрема, відзначив, що «видання Почаївської Лаври «Почаевскія известія» і «Почаевській листок» поступово набувають українофільського забарвлення. Союзники надають велике значення місцевій народній мові як найбільш доступній для розуміння селянського населення Волині й успішно користуються нею з метою агітації й пропаганди союзницьких ідей».

Очевидно, Петлюра уважно проаналізував вказані видання, бо пише, що «у названих органах Почаївської Лаври з'являються статті, вірші, різні замітки українською мовою; союзники починають видавати навіть українські популярні брошури, словом, діяльність «істинно-русского союзу», як констатує поінформоване українське «Слово», починає «одя-

гати свої ідеї в український одяг». Центр ваги українофільської агітації поки що спрямований головним чином на використання історичних традицій українського народу. Так, ще минулого року в день смерті Богдана Хмельницького в Почаєві й Житомирі виголошувалися проповіді, в яких діяльність Богдана Хмельницького малювалася ідентичною з діяльністю союзу руского народу (Sic!), а архієпископ Антоній не посоромився виставити гетьмана прихильником «православ'я, самодержавності й народності». «Почаевскій листок» у статті, присвяченій пам'яті гетьмана, вирішив, що ім'я його вічно мають пам'ятати ті, хто любить самодержавство».

Стаття Симона Петлюри дає відповідь, в ім'я чого російські шовіністи затіяли свою акцію з вшанування пам'яті українських козаків. Це можна бачити із заклику згаданих «союзників» до «братів-малоросів»: «Хоч поляки і торжествували перемогу, але через три роки Малоросія приєдналася до російського царства».

«В інших закликах Почаївського союзу, — пише далі автор, — момент національної ворожнечі відтінюється яскравіше: поляки виставляються «запеклими» ворогами малоросійського народу і вогонь національної ворожнечі роздувається вмілими вустами. Керівники союзу, «малороси Почаївської Лаври», користуючись історичними традиціями українців, які залишаються живучими і на Волині, для своїх цілей, які з національними ідеалами українського народу не мають нічого спільного».

Можна погодитися й з іншими думками Петлюри: «Звідси витікає тенденція направити національні устремління українських народних мас, які пробуджуються, по чужому для них руслу й використати національні емоції, історичні традиції з метою закріплення пресловутих начал «православ'я, самодержавства і народності» в свідомості народних мас».

Однак Симон Петлюра не вірив у те, що «демагогічні прийоми «малоросів» з Почаївської Лаври принесуть бажані для них результати. Українські народні маси не довго будуть слідувати вказівкам своїх непрошених керівників і підуть швидше за тими, хто на своєму знамені впише слова не національної ненависті й ворожнечі, а слова братства народів і їхньої спільної боротьби за здійснення ідеалів національної й соціальної емансипації».

Чорносотенне українство

Не так давно на сторінках української преси жваво дебатовалося питання про те, чи може в сучасному українському русі виділитися антидемократична і в основі своїй протирічлива головним початком національної емансипації течія. Поки українські публіцисти з далекозорістю кротів заперечували можливість зародження такої течії, життя не забарилося відповісти на поставлене питання по-своєму.

Несподівано «єврит» прийшов з Почаєва, головного центру й пристанища Волинського союзу істинно-російських людей. Почаївські союзники, на чолі з архім. Віталієм і архієпископом Волинським Антонієм, поступово почали прививати діяльності місцевого союзу український характер. Видання Почаївської Лаври «Почаевскія известія» і «Почаевській листок» поступово набувають українофільського забарвлення. Союзники надають велике значення місцевій народній мові як найбільш доступній для розуміння селянського населення Волині й успішно користуються нею з метою агітації й пропаганди союзницьких ідей.

У названих органах Почаївської Лаври з'являються статті, вірші, різні замітки українською мовою; союзники починають видавати навіть українські популярні брошури, словом, діяльність «істинно-русского союзу», як констатує поінформоване українське «Слово», починає «одягати свої ідеї в український одяг». Центр ваги українофільської агітації поки що спрямований головним чином на використання історичних традицій українського народу. Так, ще минулого року в день смерті Богдана Хмельницького в Почаєві й Житомирі виголошувалися проповіді, в яких діяльність Богдана Хмельницького малювалася ідентичною з діяльністю союзу руского народу (Sic!), а архієпископ Антоній не посоромився виставити гетьмана прихильником «православ'я, самодержавності й народності». «Почаевській листок» у статті, присвяченій пам'яті гетьмана, вирішив, що ім'я його вічно мають пам'ятати ті, хто любить самодержавство.

Така ж історія повторилася з вишануванням пам'яті Кочубея, якого союзники виставили, всупереч історичній правді, істинним радєтелем потреб малоросійського народу. Не задовольняючись усною й друкованою агітацією в справі використання для своїх цілей історич-

них традицій українського народу, союзники в цьому році вирішили влаштувати церковно-історичну маніфестацію з процесією на місце битви козаків з поляками під Пляшевою в 1651 році. Для підготовки маніфестації заздалегідь випущено було заклик, настільки цікавий, що ми зважилися навести його тут у найсуттєвіших частинах.

«Брати-малороси!, — говориться в цьому заклику, — на Волині є дороге для всіх нас місце, а перебуває воно в запущеному стані, забуте всіма. Це козацькі могили під Пляшевою. В 1651 році тут була страшна битва між козаками й поляками. Наші діди-козаки пішли на смерть, тільки б звільнити рідний край від польської неволі, а віру православну від гонінь. Понад 30 тисяч козаків лягло тоді на полях під Пляшевою. Тілами їхніми покрита була земля на кілька верст, ніхто не зважувався їх поховати, побоюючись поляків. І довго ще білили ті поля від кісток козацьких, як від снігу. ..

Хоч поляки і торжествували перемогу, але через три роки Малоросія приєдналася до російського царства. Великий гріх нам забувати жертву цих мучеників козаків, які поклали свої кістки за нашу віру, за наше щастя і віру. Поляки поставили своїм воїнам біля Берестечка кілька пам'ятників, і до цього часу, хоч і загинула їхня Польща, служать подячні молебні за перемогу над хлопами.

А над могилами наших героїв немає навіть простого дерев'яного хрестика та й земля та належить приватній особі. Так далі не можна залишати могили. 1) Постараймося їх випросити чи викупити, як дороге для нас місце; 2) Поставити там пам'ятник чи каплицю; 3) Кожного року всім народом будемо збиратися на тих могилах і поминати хоробрих дідів наших, що поклали життя за нас і за віру. Перший хресний хід з 29 по 31 серпня. 1 вересня відбудеться закладення пам'ятника». Далі звернення запрошує направити пожертви на пам'ятник на ім'я Почаївського «Союза русских людей».

В інших закликах Почаївського союзу момент національної ворожнечі відтінюється яскравіше: поляки виставляються «запеклими» ворогами малоросійського народу і вогонь національної ворожнечі роздувається вмілими вустами. Керівники союзу, «малороси Почаївської Лаври», ко-

ристуючись історичними традиціями українців, які залишаються живучими і на Волині, для своїх цілей, які з національними ідеалами українського народу не мають нічого спільного.

Але не можна не побачити, що такого роду діяльністю союзників підготовлюється благодатний ґрунт для насадження зерен свідомого реакційного українства як течії антидемократичної, як течії, що гальмує елементарні стремління українських народних мас до вільного розвитку.

Українське суспільство не є чимось цілісним і однаковим у соціальному відношенні. Серед нього є певні групи, які об'єднують в себе в один і той же час і національні симпатії, і консервативність, і навіть реакційність в питаннях політичного і культурного розвитку.

Це прошарки українського суспільства і є в більш-менш недалекому майбутньому ідеологами й керівниками тієї течії, які ми назвали чорносотенним українством. Характерно, але ніяк не дивно, що провідну роль в тому, наростаючому серед українців, рухові відіграє духовенство, як чорне, так і біле. Воно пристосовується до «сильних світу сього», бачачи в демократизмі передових груп українського суспільства небажане і вороже явище. Звідси витікає тенденція направити національні устремління українських народних мас, які пробуджуються, по чужому для них руслу й використати національні емоції, історичні традиції з метою закріплення пресловутих начал «православ'я, самодержавства і народності» в свідомості народних мас. Єдвали, однак, демагогічні прийоми «малоросів» з Почаївської Лаври принесуть бажані для них результати.

Українські народні маси не довго будуть слідувати вказівкам своїх непрошених керівників і підуть швидше за тими, хто на своєму знамені впише слова не національної ненависті й ворожнечі, а слова братства народів і їхньої спільної боротьби за здійснення ідеалів національної й соціальної емансипації.

С. Петлюра.

ІСТОРИЧНЕ РІШЕННЯ ПРО ІСТОРИЧНУ ПОДІЮ (до 35-річчя організації першого в історії живого ланцюга до Дня Злуки)

Подібних заяв виконком Київської міськради доти не отримував ніколи: 10 січня 1990 року звернулись до нього від імені Секретаріату Народного Руху України за перебудову громадяни Михайло Горинь та Богдан Тернопільський з листом про дозвіл на проведення 21 січня 1990 року живого ланцюгу по пішохідних доріжках уздовж вул. Володимирської, бульвару Т. Шевченка і проспекту Перемоги та мітингу, приуроченого до Дня Злуки, про який уже можна було говорити відкрито.

Того ж дня це питання було винесене на розгляд виконкому за участю представників Руху Івана Драча, Михайла Гориня, Миколи Пороського і Богдана Тернопільського. Керівництво міста насамперед «повиховувало» заявників, які вже рознесли не тільки в столиці, а й по всій республіці інформацію про плановану акцію, хоча рішення ще не розглядалося. Про це навіть записали в проекті постанови. Однак, «враховуючи, що ця акція має за мету символізувати єдність народу України та консолідацію прогресивних сил в справі демократичних звернень», дозвіл було надано.

Щоправда, виконком вважав, що недоцільно проводити мітинг, бо це може спричинитися до перебоїв у русі транспорту. Але, було зрозуміло і членам виконкому, не могло задовольнити мітингуючих місце в заповіднику Софії Київської. Тому інтуїтивно всі відчували, що мітинг таки відбудеться на площі.

Так і сталося, саме там уповноважений Великою радою Народного руху України за перебудову, голова Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, народний депутат СРСР Дмитро Павличко розпочав його такими вітальними словами: «Дорогі сестри і браття, громадяни і гості Києва! Український народі й уся багатонаціональна родино нашого краю! Завтра, 22 січня, виповниться 71 рік з того часу, як на цій площі проголошено універсал Української Народної Республіки «Про об'єднання земель українських».

Оцінюючи Акт Злуки, Дмитро Павличко тоді сказав: «22 січня 1919 року змігся потягти велетень, звівся на ноги, відчув здоров'я в своєму тілі, побачив світло в розумі своєму, наповнився жадібністю творчого життя і праці. Хвилина одужання була короткою, але вона дала віру нашому народові у воскресіння з рабської недолугості, збудила в ньому кров незалежності, жагу стати впорівень із вільними націями, жити господарем на своїй землі.

Вважаючи територіальну цілісність найголовнішою запорукою державності України, ми вшановуємо тих, хто вперше домігся проголошення тієї цілісності й з'єднаності, давши начало й могутній стимул тяжкому й складному процесові возз'єднання наших земель, який проходить через гіркі розчарування й криваві втрати 1939 року, але також і через тим же роком започатковану історію становлення реальної єдності української землі й української нації».

У той день Свято Соборності України, акценти якого справедливо перенесено з 1939 року на 1919 рік, наголосив поет, почалося живим людським ланцюгом, що поєднав Івано-Франківськ, Львів, Тернопіль, Рівне, Житомир і Київ. Струмені єдності й благодійної мети — бачити нашу Батьківщину багатою, вільною й рівноправною серед народів світу — ішли з того живого намиста по всій Україні «від Сяну до Дону», і торжествувала наша мати, чуючи, як оживає душа обмороженого по Сибірах, обмурованого льодами русифікації, та все ж не мертвого її народу. Живу гірлянду завдовжки в 700 кілометрів утворили руки й серця українців і росіян, євреїв і поляків, білорусів та угорців, усіх народів, що живуть в Україні. Отже, свято української соборності й державності стало явиною братерства й справжнього інтернаціоналізму.

А на закінчення Дмитро Павличко сказав: «Віriamo й знаємо: тільки взявшись за руки, поборюючи розбрат, дрібничкові пристрасті й вороженечу, вибравши до Рад народних депутатів сміливих і компетентних, творчих і чесних людей, підпорядкувавши свою працю й діяльність великій рятівній ідеї суверенітету України, ми, громадяни республіки, зуміємо мирним шляхом установити на нашій возз'єднаній землі лад справедливості, національного рівноправ'я, добробуту й свободи.

Слава братерству між людьми й народами! Слава Україні!

* * *

Київська Міська Рада Народних Депутатів
Виконавчий комітет

РІШЕННЯ

16.01.90 р.

№ 54 м. Київ

Про розгляд звернення Секретаріату Народного Руху України за ребудову про дозвіл на проведення 21 січня 1990 року живого людського ланцюгу та мітингу.

До виконавчого комітету Київської міської Ради народних депутатів 10.01.90 року звернулись від імені Секретаріату Народного Руху України за перебудову громадяни М. Горинь та Б. Тернопільський з листом про дозвіл на проведення 21 січня 1990 року живого ланцюгу по пішохідних доріжках вздовж вул. Володимирської, бульвару Т. Шевченка і проспекту Перемоги та мітингу. Розглянувши вказане звернення за участю представників Руху т. І. Драча, М. Гориня, М. Поровського і Б. Тернопільського та враховуючи, що ця акція має за мету символізувати єдність народу України та консолідацію прогресивних сил в справі демократичних звернень, виконавчий комітет Київської міської Ради народних депутатів вирішив:

1. Вказати керівництву Народного Руху за перебудову на недопустимість проведення передчасної агітаційної та інформаційної діяльності по заклику громадян для участі в акції, на проведення якої ще не отримано дозволу у встановленому порядку, що являється порушенням вимог Указу Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР».

2. Дозволити організацію і проведення живого людського ланцюгу єдності від площі Богдана Хмельницького по пішохідних доріжках вздовж вулиці Володимирської, бульвару Т.Шевченка і проспекту Перемоги без перетину проїжджих частин вулиць з дотриманням руху автотранспорту з 12-ї до 12. 30.

3. У зв'язку з великою насиченістю площі Богдана Хмельницького та прилеглих до неї територій міським транспортом проведення мітингу на вказаній площі вважати недоцільним. Дозволити проведення мітингу на території Софіївського заповіднику з 16-ї до 18-ї години.

4. Відповідальність за проведення вказаних акцій покласти на т. І. Драча, М. Гориня, Б. Тернопільського та М. Поровського. Прийняти до відома, що керівництво Народного Руху за перебудову гарантує безперешкодний рух транспорту та охорону громадського порядку під час проведення акцій.

5. Управлінню внутрішніх справ виконкому міськради (т. Василюшин А. В.) забезпечити належний громадський порядок в цей час у місті.

6. Виконкомам Шевченківської, Радянської, Ленінської, Жовтневої та Ленінградської райрад народних депутатів вжити необхідних заходів по підтриманню громадського порядку на своїх територіях під час проведення живого людського ланцюгу та мітингу.

7. Засобам масової інформації повідомити населення міста про прийняття цього рішення.

Голова В. Згурський.

Секретар А. Холоденко.

БОЯЛИСЯ РОЗГНІВИТИ РОСІЙСЬКУ ЦЕРКВУ **(до 35-річчя загострення проблем з відродження в Україні** **Української греко-католицької та Української автокефальної** **православної церков)**

Демократизація радянського суспільства з приходом до влади Михайла Горбачова в 1985 році дала можливість заявити про свої права й віруючим тих релігійних конфесій, які більшовицька влада в брутальний спосіб свого часу заборонила. Особливою активністю відзначалися прихильники Української греко-католицької церкви, значна частина священнослужителів якої, незважаючи на нібито самоліквідацію на так званому Львівському соборі 1946 року, продовжувала діяти в підпіллі.

Підтримувана Ватиканом ця так звана катакомбна церква мала своїх єпископів, які управляли підпільними парафіями. Відтак саме вона була найбільш активна в боротьбі за своє відродження, її представники відкидали всілякі пропозиції розгубленої влади щодо реєстрації громад тощо. Зокрема, спроба втягнути в розв'язання уніатської проблеми представників Російської православної церкви закінчилася повним провалом. Греко-католики вимагали одного — повне відновлення статусу греко-католицької церкви, що існував до вересня 1939 року. Лише після цього вони підуть на переговори, але не з РПЦ, а тільки з державними органами влади УРСР.

А в цілому вимоги ставилися перед нею такі: надати УГКЦ статус юридичної особи; вважати її як єдину церкву для України (включно із Закарпаттям) і на поселеннях за кордоном; повернути собор Св. Юра у Львові й усі інші її церкви; визнати недійсними рішення собору 1946 р., «організованого сталінською владою»; повернути все майно, що належало до 1946 р.; повернути кардинала Любачівського до Львова як «архієпископа Львівського»; не перешкоджати місіонерській діяльності, вільним зв'язкам з Ватиканом і діаспорою; дати УКЦ вільний доступ до засобів масової інформації; дозволити підготовку кадрів у Римі; всі єпископи УГКЦ повинні бути визнані державою, а їх прізвища — опубліковані у Ватиканському щорічнику; не перешкоджати скликанню у Львові собору УГКЦ з участю Любачівського для утворення власного патріархату.

Однак, як видно з доповідної інструктора ідеологічного відділу ЦК компартії України В. Климова й заступника директора Міжреспубліканського філіалу інституту наукового атеїзму Академії суспільних наук

при ЦК КПРС у м. Києві П. Яроцького від 21 березня 1990 року, влада ще розраховувала на те, що їй вдасться повернути справу у вигідне для неї русло — бо ж з якого це такого дива загартовані протягом десятків років каторгами й підпіллям греко-католики повинні були погодитися знову рееструватися в релігійні громади, які їхню церкву ліквідували в незаконний спосіб.

Або ж: як це греко-католики тепер самі мали домовлятися з московським патріархатом, якому саме влада передала майно ліквідованої їхньої церкви в 1946 році? А яким нафталіном тхнуло від заяви про те, що нібито «репресувалась не греко-католицька церква, а конкретні особи за співробітництво з фашизмом і бандпосібництво». Підписанти цього документа також дуже ж боялися, бачите, не тільки «втягнути в конфлікт державу і перекласти на неї вину за будь-які чергові непорозуміння», а й «виключити з переговорів руську православну церкву, посварити в кінцевому підсумку її з державою».

Автори доповідної ще не бачили, як розв'язати питання про Українську автокефальну православну церкву, що могла б об'єднати віруючих, які хочуть залишитись у православ'ї і не йти у греко-католицизм. Тому замість них цим питанням зайнявся секретар ЦК з ідеологічних питань Леонід Кравчук.

По-перше, він розпорядився терміново ознайомити з доповідною відповідних чиновників й організації чотирьох областей (Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської й Закарпатської), а також «прискорити вироблення політичної позиції щодо автокефальної Української церкви». А сам узявся готувати і вніс на розгляд політбюро ЦК компартії України доповідну записку «Про Українську автокефальну православну церкву».

* * *

ПРО ЗАЯВУ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ЄПИСКОПІВ

20 березня 1990 р. деякі зарубіжні радіостанції («Свобода», «Радіо Ватікан») передали текст заяви єпископів т. зв. української католицької церкви (УКЦ), прийнятої на нараді в Преображенській церкві м. Львова 17 березня ц. р. У нараді взяли участь єпископи Стернюк, Курчаба, Вороновський, Саприга (Львів), Дмитерко, Василик (Івано-Франківськ), Маргітич (Ужгород).

У преамбулі заяви повідомляється, що чотирьохсторонні переговори

між РПЦ, Ватіканом і місцевими релігійними громадами були перервані тим, що архієпископ Стернюк не підписав двох протоколів із семи і покинув переговори. Тому всі підсумкові документи, на думку єпископів УКЦ, треба вважати недійсними.

Згідно заяви, неприйнятним для УКЦ слід вважати і сам підхід, коли розв'язання уніатської проблеми починається з реєстрації греко-католицьких громад. Підхід мусить бути один — повне відновлення статусу греко-католицької церкви, що існував до вересня 1939 р. Лише після цього єпископи згодні йти на переговори, до того ж не з РПЦ, а тільки з державними органами.

Звідси — вимоги (викладені в переказі):

- надати УКЦ статус юридичної особи;
- УКЦ вважати як єдину церкву для України і на поселеннях (тобто за кордоном);
- повернути собор св. Юра і всі інші церкви, що належали греко-католицькій церкві;
- визнати недійсними рішення собору 1946 р., «організованого сталінською владою»;
- повернути все майно, що належало до 1946 р. греко-католицькій церкві (культові приміщення, церковні цінності, типографії, семінарії, приміщення чернечих орденів і т.п.);
- повернути кардинала Любачівського до Львова як «архієпископа Львівського»;
- не перешкоджати місіонерській діяльності УКЦ, вільним зв'язкам з Ватіканом і діаспорою;
- дати УКЦ вільний доступ до засобів масової інформації;
- дозволити підготовку кадрів у Римі;
- всі єпископи УКЦ повинні бути визнані державою, а їх прізвища — опубліковані у Ватіканському щорічнику;
- не перешкоджати скликанню у Львові собору УКЦ з участю Любачівського для утворення патріархату УКЦ.

Хоч у текст заяви включено ритуальні запевнення про «підтримку перебудови», «прагнення миру з усіма церквами», документ викладено в ультимативній формі і відбиває не стільки перевагу греко-католиків над православ'ям, скільки більш масштабну політичну перевагу прокатолицьких неформалів на виборах.

Висновки і пропозиції.

1. Державними органами щодо греко-католицьких віруючих політика обрана правильна: починати треба з реєстрації первинних громад. Відродження греко-католицьких структур, що існували в буржуазно-феодалній Галичині — підхід номилковий, якщо не провокаційний.

2. Питання про правомірність рішень Львівського собору 1946 р., про церковне майно, приміщення і т. п. повинно вирішуватися самими церквами, а результати їх домовленостей будуть розглядати державні органи, причому не місцеві, а Рада у справах релігій при Раді Міністрів СРСР.

3. Репресувалась не греко-католицька церква, а конкретні особи за співробітництво з фашизмом і бандпосібництво. Якщо буде доведено неправомірність притягнення їх до відповідальності, то органи юстиції розглянуть питання про реабілітацію цих осіб.

4. До початку переговорів сторони погодились з правомочністю чотирьохсторонньої комісії — отже і її рішення правомірні, незалежно від того, подобаються вони комусь чи ні. Підпис В.Стернюка стоїть під п'ятьма з семи протоколів, Дмитерка — під всіма протоколами. А тепер обидва підписують заяву, чим заперечують по суті власні підписи. Чому ж вірити?

5. Пропонований єпископами варіант переговорів — між державними органами і УКЦ — це не тільки спроба втягнути в конфлікт державу і перекласти на неї вину за будь-які чергові непорозуміння, але й спроба виключити з переговорів руську православну церкву, посварити в кінцевому підсумку її з державою.

6. З врахуванням ситуації, що склалася в чотирьох західних областях України, на порядок денний стає питання про українську автокефальну православну церкву як таку, що могла б об'єднати віруючих, які хочуть залишитись у православ'ї і не йти у греко-католицизм. Але таке рішення має серйозні як позитивні, так і негативні наслідки.

Питання вивчається.

Інструктор ідеологічного відділу

ЦК Компартії України

Заст. директора Міжреспубліканського
філіалу інституту наукового атеїзму

АОН при ЦК КПРС у м. Києві

21 березня 1990 року

В.КЛИМОВ

П.ЯРОЦЬКИЙ

ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ

Про Українську автокефальну православну церкву

Останнім часом, як відомо, в західних областях республіки між греко-католиками і православними йде боротьба за культові споруди, за сферу впливу. Політичні екстремісти нерідко надають їй націоналістичного характеру, антиправославного, антиросійського спрямування.

В цих умовах частина православних віруючих і духовенства заявила про своє прагнення утворити Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ), тобто самостійну, незалежну від Московського патріархату. Така церква з 1920 р. по 1930 р. на Україні вже існувала (історична довідка додається).

Станом на 1 квітня ц. р. близько 360 колишніх релігійних громад Руської православної церкви (РПЦ) заявили про свій вихід з-під юрисдикції Московського патріархату і про бажання належати до Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Абсолютна більшість з них знаходиться в Івано-Франківській та Львівській областях. Окремі групи є в м. Києві, Тернопільській та деяких інших областях. Сьогодні вони становлять 5 процентів загальної кількості діючих в республіці православних релігійних об'єднань, але це співвідношення має тенденцію до зростання.

Причинами активізації автокефалістських настроїв, на нашу думку, є: загальне піднесення неформальних, релігійно-національних, а також націоналістичних, екстремістських виступів у названих областях; реєстрація греко-католицьких громад у Західній Україні як прецедент виходу з РПЦ і створення нової церкви; прагнення частини віруючих і духовенства відстояти православ'я у протиборстві з католицизмом, апелюючи до національних почуттів місцевого населення; невдоволення частини віруючих релігійною політикою Московського патріархату.

Рух за утворення УАПЦ зустрінuto релігійними, позацерковними організаціями по-різному. Український екзархат Московського патріархату засуджує цей рух як розкольницький; з метою протидії автокефалізму архієрейський собор РПЦ 30 січня ц. р. вніс певні зміни до Статуту про управління Руської православної церкви, зокрема ви-

значив, що єпархії, приходи та монастирі РПЦ, що діють на Україні, становлять Українську православну церкву. Більшість греко-католиків, що знаходяться під контролем по-екстремістському, націоналістично настроєних лідерів, стурбовані появою автокефалістів як сили, здатної, на відміну від РПЦ, реально протидіяти поширенню греко-католицизму в Західній Україні. Тому вони вважають, що така церква якщо й має право на існування, то «за Збручем, на Великій Україні». Керівництво НРУ висловлюється за автокефалію, але «рухівці» Львівської, Івано-Франківської областей ставляться до неї вороже, підтримують греко-католиків.

Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР поки що офіційно не реагувала на факти переходу релігійних об'єднань від РПЦ до УАПЦ. Місцеві органи влади дозволяють згаданим релігійним громадам користуватись тими ж культовими спорудами, якими вони користувалися раніше. Проте все частіше порушується питання, в тому числі й перед позачерговим Третім з'їздом народних депутатів СРСР, про реєстрацію релігійних об'єднань, що вважають себе незалежними і прагнуть утворити УАПЦ. Для відмови в цьому юридичних підстав немає. Але з політичної точки зору однозначної відповіді на це питання дати не можна.

З одного боку, реєстрація православних релігійних громад, що вважають себе незалежними від існуючих у нашій країні духовних центрів, буде свідчити про послідовність курсу нашої партії і держави у питаннях свободи совісті і національної політики, обмежить спроби антигромадських елементів використати невдоволення прихильників УАПЦ і зіштовхнути їх на шлях екстремізму, конфронтації з органами влади.

З іншого боку, реєстрація матиме негативні наслідки: УАПЦ протистоятиме нині діючим церковним структурам, що безперечно ускладнить релігійну обстановку. Автокефалістські настрої вийдуть за межі західноукраїнського регіону. Такий крок держави, треба сподіватись, викличе невдоволення Московського патріархату РПЦ. Слід мати на увазі, що УАПЦ, будучи утворена без згоди Московського патріархату, не одержить визнання серед православних церков інших країн. Не виключено, що «незалежність» УАПЦ закінчиться тим, що вона опиниться під юрисдикцією відомого своїми антирадянськими позиціями зарубіж-

ного центру українських автокефалістів. Цілком імовірно, що політичні сепаратисти будуть прагнути використати утворення УАПЦ у власних цілях.

Прогнозуючи суспільно-політичну обстановку в названих областях, можливі позитивні і негативні наслідки, все ж таки слід виходити з того, що рішення про реєстрацію буде відповідати принципам правової держави, забезпечувати свободу совісті громадян всіх віросповідань. Скористатися чи не скористатися можливістю вийти з однієї церкви і створити іншу — це вже справа самих релігійних організацій і віруючих.

Одночасно з реєстрацією православних релігійних громад, що заявляють про свою незалежність від Московського патріархату, потрібно значно посилити роботу по консолідації віруючих всіх віросповідань і невіруючих, активно викривати спроби використати релігію в націоналістичних, екстремістських цілях, для розпалювання ворожнечі і ненависті на релігійному ґрунті.

Прошу розглянути.

Л. КРАВЧУК

"4 " квітня 1990 р.

Довідково

Українська автокефальна православна церква (УАПЦ)

Після введення християнства в Київській Русі (988 р.) главою церкви став митрополит у Києві. У зв'язку з татаро-монгольським нашесттям центр церкви перемістився у Москву. В 1448 р. Московська митрополія стає незалежною від Константинополя. У 1458 р. Руська церква розділилась на дві митрополії — Київську і Московську, а в 1685—1686 рр. Київська митрополія була підпорядкована Московському патріархату.

Ідея автокефалії (тобто самостійності, адміністративної незалежності) церкви на Україні активно пропагувалась в роки революцій 1905—1907, 1917 рр., підтримувалась Директорією. Автокефалія була проголошена в травні 1920 р. у Києві Всеукраїнською православною церковною радою. Її підтвердив Всеукраїнський православний церковний собор у жовтні 1921 р. Він же обрав першого митрополита УАПЦ Василя Липківського. Керівництво УАПЦ заявило про свою підтримку Радян-

ської влади, що гарантувала віруючим всіх віросповідань свободу совісті. Органи влади діяльність УАПЦ не забороняли, хоч з церковної точки зору створення УАПЦ, її структур, проведення собору були не канонічними. Лояльність УАПЦ державі, обновленський курс, українська мова богослужіння — все це приваблювало до нової церкви селян, ремісників, домогосподарок, частину інтелігенції. На середину 20-х років на Україні нараховувалось 1300—1500 автокефальних громад (близько 3 млн чол.).

У 20—30 роки існували також Харківська і Лубенська автокефальні православні церкви, які теж потім злились з РПЦ.

На окупованих Польщею західноукраїнських землях у 20—40-і роки існувала регіональна УАПЦ, децю відмінна від київської.

З кінця 20-х років починаються звинувачення керівництва УАПЦ з боку НКВС у «нелояльності», діяльності «антирадянського змісту». Почався відтік віруючих від церкви. У січні 1930 р. III Всеукраїнський православний собор заявив про саморозпуск УАПЦ у зв'язку з судовим процесом над т. зв. «Спілкою визволення України» (СВУ), по якому проходили і керівники УАПЦ. Нині, як відомо, цей процес визнано сфальсифікованим, «керівників Спілки» реабілітовано.

В роки фашистської окупації діяльність УАПЦ була відновлена. Церква самоліквідувалась після війни. УАПЦ на Заході (США, Канада, ФРН та ін.) об'єднує близько 500 релігійних громад, майже 300 тис. парафіян. Частина з них — бандерівці, бандпосібники, особи, що співробітничали з фашистами в роки війни і втекли за кордон.

Останнім часом на фоні демократизації церковно-державних відносин і релігійного життя ідея автокефалії православної церкви на Україні з'явилася знову. На початку 1989 р. у Києві організувався Комітет за відновлення УАПЦ. Він випускає самвидавський журнал «Православ'я — наша віра», редактором якого є письменник Є. Сверстюк. Оголошено про створення т. зв. Всеукраїнського об'єднання УАПЦ і Всеукраїнського, львівського та івано-франківського православних братств. У Львові та Галичі відбулись збори прихильників автокефалії, які претендували на роль соборів. Очолює рух за автокефалію колишній житомирський єпископ РПЦ Іоанн (Бондарчук). 356 общин віруючих (в основному Львівської та Івано-Франківської областей) заявили про перехід до УАПЦ.

НА ШЛЯХУ ДО СВІТЛОЇ МЕТИ (до 35-річчя ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України)

Демократичні вибори до Верховної Ради УРСР у березні 1990 року вселили надію мільйонам українців на можливість відродити власну державність. Тому й не дивно, що один з новообраних депутатів від Харківщини Іван Валеня через місяць насмілився на зустрічі в ЦК КПУ оголосити свій проект Декларації про державний суверенітет України.

І хоч багато з присутніх комуністів-депутатів крутили після цього пальцем біля скроні, редактор одеської обласної партійної газети Юлій Мазур надрукував цей документ у своєму виданні 15 травня 1990 року — акурат у той день, коли відкрилося перше засідання новообраного парламенту України.

А в залі Верховної Ради УРСР це питання вперше прозвучало 6 червня 1990 року, коли народний депутат Яків Зайко зробив заяву, в якій проголошувалося, що «в умовах швидкоплинних демократичних перетворень... виникли реальні можливості закласти підвалини української держави для добра всіх народів, які населяють Україну». Через два дні, представляючи Народну Раду, її очільник Ігор Юхновський озвучив найголовніше її завдання — добиватися державного суверенітету України.

Коли ж Голова Верховної Ради 13 червня доповідав народним депутатам України про свою участь напередодні в засіданні Ради Федерацій СРСР, то він наголосив, що те зібрання «певним чином стимулює деяке прискорення нашої роботи в такій важливій сфері, як національно-демократичний устрій, прийняття Декларації про державний суверенітет Української РСР».

Він же 25 червня вніс пропозицію про те, щоб розпочати чергове засідання з розгляду питання щодо Декларації про державний суверенітет Української РСР. Тим паче, що проект був розданий завчасно. Але це питання перенесли на 28 червня. Тоді за дорученням Голови Верховної Ради Володимира Івашка доповідав народний депутат Сергій Дорогунцов проєкт Президії. Потім були заслухані інші варіанти проєктів Декларації.

Щоправда, оскільки черговий з'їзд КППС відтягнув значну кількість депутатів-комуністів до москви, то виникла загроза відсутності кворуму під час голосування. Це змусило присутніх у залі поставити питання про негайне повернення до неї депутатів-делегатів компартійного

з'їзду. За це проголосував 291 народний обранець, у тому числі 200 комуністів. Відтак усі їхні колеги-депутати, де б вони не були, мали повернутися до Києва, разом з Володимиром Івашком.

Голоси комуністів були болючим ударом для Володимира Івашка: він зрозумів, що не має від них підтримки у Верховній Раді. Відтак написав заяву про складання своїх повноважень очільника парламенту. При цьому додав: «Запевняю український народ, що нічим перед ним не завинив, дещо встиг зробити, хоча дуже мало, бо доля не дала достатньо часу. Прошу мене вибачити. Хай щастить Вам, люди добрі. Володимир Івашко. 09.07.1990 р.».

Тож перший заступник Голови Верховної Ради УРСР Іван Плющ з 11 липня 1990 року взяв на себе місію готувати ухвалу цього доленосного для України документа. Він і на поліг, аби зранку 16 липня, вже після кількох днів обговорення різних проектів, одразу ж голосувати — відмовив у слові багатьом впливовим депутатам.

Вони одержали його вже після того, як на табло засвітилася цифра 355 — конституційна більшість!

Зокрема, одержав можливість промовляти і народний депутат СРСР Сергій Рябченко, котрий виступив з двома зверненнями. З першим — до народних депутатів СРСР, щоб «в союзних законодавчих органах, керуватися принципами цієї Декларації у своїй діяльності, спрямованими на радикальну демократичну перебудову та реконструкцію Союзу РСР. Наша співпраця по втіленню в життя Декларації про державний суверенітет України буде надійною гарантією того, що ми зможемо виправдати надії наших виборців».

Друга пропозиція стосувалася усіх українців, і тих, що живуть за її межами. Це було перше подібне звернення Матері-України до своїх розсіяних по світах синів і дочок: «Ми закликаємо вас до зміцнення культурних, економічних та інших зв'язків з Україною, докладання зусиль до збереження та повернення на Батьківщину її історичних цінностей, розвитку та збагачення української мови, літератури та мистецтва, їх пропаганди серед народів світу, збагачення через зв'язки з іншими народами, із світовою культурою».

Багаторічний в'язень радянських тюрем Левко Лук'яненко того дня записав у своєму щоденнику: «Зранку, одразу ж з півслова «ставимо на голосування...». Побігли стовпчики, потяглися пальці до гудзиків-кно-

пок і так защеміло на серці довго й безвихідно. Та раптом — «355»! А потім — оплески, і всі підвелись, довкіл наче посвітлішало і всі наші від несподіванки наче розгубилися... А що ж тепер далі? Далі були виступи, але, певно, тільки в Лубківського підготовлений, а решта — експромт, емоційні слова. Ми не тямимо ще всі, хто голосував, справжнього значення зробленого. Хоча хтосьна, яка доля судилася і цій Декларації? В малу перерву я забіг до Секретаріату. Квапливі вітання, усмішки — як спалахи. Далі сесія, як тягучка — ледь повзла, без уваги, наче втратила сенс. А на вулиці — майоріння прапорів і квіти, й квіти. Після сесії колоною рушили до пам'ятника Шевченку. Виступав і щеміло на серці, й хотілося літати. Боже, на цей раз Україну!».

Всевишній, очевидно, прислухався до цього заклику, бо доручив писати Левку Лук'яненку Акт про державну незалежність України...

ЗАСІДАННЯ ШІСТДЕСЯТ СЬОМЕ

Сесійний зал Верховної Ради Української РСР. 16 липня 1990 року. 10 година ранку.

Головує Перший заступник Голови Верховної Ради Української РСР депутат Плющ І. С.

Головуючий. Доброго ранку, шановні товариші депутати, телеглядачі і виборці! Запрошуємо вас до уваги, депутатів просимо реєструватися. Як ми домовилися з вами, розпочинаючи новий тиждень, для того, щоб зміцнити дисципліну в залі, Президія у своїй більшості дійшла думки, щоб провести поіменну реєстрацію. Проводимо її в такий спосіб, як проводили раніше. Тобто, всі, хто є в залі, натискають кнопку «за». Натискувати потрібно тоді, коли колонка часу на табло розпочинає свій біг.

Готові? Прошу підготувати технічні засоби до поіменної реєстрації. Прошу голосувати.

«За» — 376, «проти» — 1, не голосували — 7. Переголосувати ще раз не будемо. Ми проводили для цього досить навчання, будьте уважні. Кворум є.

Шановні товариші депутати, до уваги! Дозвольте ранкове засідання Верховної Ради Української РСР оголосити відкритим. Продовжуємо обговорювати питання про державний суверенітет України. Ми сьогодні в Президії обмінювалися думками щодо остаточної редакції Декларації про державний суверенітет України. У всіх депутатів є текст остаточної її редакції?

У нас було декілька письмових звернень від груп депутатів і депутатських груп. Ми їх уважно розглянули в Президії. Були різні думки, але одностайним голосуванням дійшли висновку, що обговорення приведено достатньо, надалі в ньому немає потреби. Тому Президія, підкреслюю, при одностайній згоді вирішила запропонувати сесії Верховної Ради Української РСР Декларацію про державний суверенітет України. З вашого дозволу вона ставиться на голосування.

Прошу технічні засоби підготувати до поіменного голосування.

«За» — 355, «проти» — 4, утримався — 1 (Оплески).

Шановні товариші! Ряд депутатів підходили і просили надати їм слово після того, як ми приймемо цей надзвичайно важливий документ нашої сесії. Прошу депутатів, щоб ці висловлювання були по можливості короткими і змістовними. Я, звичайно, не маю права коментувати, але дуже закликаю до цього.

Слово надається депутату Гетьману. Потім виступатиме депутат Лубківський, за ним — Алтунян. Будь ласка.

Гетьман В. П., голова правління Українського республіканського банку Агрпромбанку СРСР (Уманський виборчий округ, Черкаська область). Шановні колеги! Щойно наш молодий парламент став фундатором історичної події. На очах багатомільйонної аудиторії наших виборців у запеклій боротьбі навколо кожного слова, кожного речення народився документ, що закладає основи нашої державності. Хай зважать наші виборці, що в розпалі гострої полеміки дехто із нас отримував мікрофон, м'яко кажучи, не в парламентському вигляді. Що декому зраджувала витримка, що комусь не вистачало такту, толерантності, але всі були свідками того, що в залі не було байдужих, що мова йшла про доленосне майбуття нашої рідної України і її народу. Тому мені б хотілось, щоб цей історичний документ усі ми розцінювали як колективний розум. Щоб ніхто не став визначати переможців і переможених, ніхто не став ділити депутатів на патріотів нації, а тим більше на її ворогів, ніхто не став вираховувати: хто більше, хто краще, хто чистіше. Всі ми діти свого народу і свого часу. Всі ми прийшли сюди і добровільно взяли на свої плечі цей нелегкий вантаж заради тільки одного — в міру своїх сил і здібностей допомогти нашому народу зайняти гідне місце в співдружності націй. Український народ, його історія дає нам для цього всі підстави.

В одному я впевнений, що у прагненні знайти шлях до кращої людської долі всі ми тут з вами — однодумці, незалежно від того, яке слово — товариш, добродій чи пан ласкає наш слух. Поздоровимо себе і зробимо все можливе, щоб ідеї, які пронизують Декларацію про суверенітет України, були якомога швидше втілені в життя. Дякую, шановні, за увагу (Оплески).

Головуючий. Слово надається депутату Лубківському. За ним буде виступати депутат Алтунян. Представтесь, будь ласка, повністю для телеглядачів.

Лубківський Р. М., голова правління Львівської організації Спільки письменників України (Яворівський виборчий округ, Львівська область). Шановні, дорогі люди, які зараз прикипіли до телевізорів, які слухають кожен подих найвищого органу республіки — Верховної Ради. Український народ чекав довго цієї хвилини. Вона пройшла в буднях, вона пройшла в поєдинках, вона наближалась у боротьбі, у непорозуміннях і, врешті-решт, вона прийшла.

Я маю честь як літератор, як письменник, як представник Народної ради, як людина, делегована від України на цю високу трибуну, заявити, що сьогодні український народ осмислює перший крок до своєї державної вольності, свій перший крок до нового державного буття. І ми, які тут сьогодні зібралися, щасливі від того, що той документ, нехай далеко ще не повний, нехай далеко ще не досконалий, дає нам певні можливості сказати так: «Ми є народ, ми є Україна, яка перед світом може і буде заявляти про своє місце під сонцем, про свої витoki, про своє минуле, а головне — про майбутнє».

Декларація дає нам право бути саме таким народом, очищеним від скверни, правдивим, добромовним і настроєним в любові до кожного народу.

Я хотів би сказати, що відчуваю радість від того, що ми сьогодні зійшлися, крім кількох голосів, і це хай буде на їхній совісті, щоб підтвердити прагнення до одностайності, до єдності, до реального здійснення наших заповітних мрій. І ми сьогодні, нарешті, стали причетними до торжества історичної справедливості.

Тому я пропоную текст Декларації про державний суверенітет України передати в усі засоби масової інформації і періодичні видання республіки для негайного опублікування. Пропоную також передати цей

текст урядам союзних республік і в Організацію Об'єднаних Націй для ратифікації цього документа. І третє. Я пропоную, щоб сьогодні, незважаючи на будній день, на тяжкий день, яким завжди є понеділок, стало для нас днем святковим, урочистим, щоб в майбутньому поруч із січневим днем відродження Української Народної Республіки ми святкували день 16 липня — як день прийняття Декларації України в новій державній якості.

Дякую всім, кланяюсь нашим виборцям, дякую нашій шановній Президії і всім вам, друзі, колеги, однодумці, суперники і брати. Слава Україні! (Оплески).

Головуючий. Слово надається народному депутату Кравчуку Леоніду Макаровичу, за ним буде виступати депутат Алтунян.

Кравчук Л. М., секретар ЦК Компартії України (Ямпільський виборчий округ, Вінницька область). Шановні товариші депутати! Сьогодні в цьому залі мають звучати найбільш високі слова. Дійсно, вперше, мабуть, в історії українського народу, всіх народів, які населяють нашу велику українську землю, прийнято справді історичний документ.

Ми ще не можемо сказати остаточно, які наслідки він справить на наше життя. Але, вже прогнозуючи, можна сказати, що доля Радянської України буде великою мірою визначатись саме цим документом, як і доля всіх народів, що проживають на нашій землі.

Дійсно, суверенність пройшла складний шлях в історії нашого народу. Важкий був шлях до цього дня, але він стався. І ми маємо історичні дати, які засвідчують, що народ України йшов до цього дня, йшов уперто і наполегливо. І саме всі народи і комуністи України, прагнучи і виражаючи волю українського народу в час перебудови, відчували биття пульсу українського народу і засвідчили своє бажання, своє прагнення, свою волю до суверенітету Радянської України.

Я не хочу називати дати, я не хочу називати рішення, які приймали комуністи України, але саме історична справедливість вимагає того, щоб ми сьогодні в цьому залі сказали, що комуністи України були з народом. Вони засвідчили своє бажання і прагнули до цього, і зробили немало, в тому числі і в цьому залі, для того, щоб цей день настав.

Але Декларація — це великий документ. Це — наші наміри, це — наше бажання, а далі все буде залежати від того, що ми разом усі, в тому числі в цьому залі і за цим залом, зробимо для того, щоб все, що позначено в

документі, щоб кожна строчка цього документа, щоб кожна думка, кожна ідея втілювалися в життя.

Я хочу поздоровити всіх нас разом у цьому залі, весь український народ, усі народи нашої України з цим великим святом. Дякую за увагу (Оплески).

Головуючий. Слово надається народному депутату Алтуняну. За ним будемо надавати слово біля мікрофонів.

Алтунян Г. О., слюсар підприємства "Кілотехпром", м. Харків (Київський виборчий округ, Харківська область). Шановні друзі! Сьогодні дійсно надзвичайний день і, мені здається, не тільки в історії України, українського народу, не тільки в історії народів, які живуть на Україні, але й взагалі це історичний день в історії людства, бо кожного разу, коли приймаються такі документи, який ми тільки що прийняли, — це крок до свободи цілого народу.

Тому сьогодні може якраз саме той час, ті хвилини, коли ми всі з вами повинні заглянути в наше минуле. Я пропоную зараз, сьогодні вишанувати пам'ять тих, хто протягом усієї історії України прагнув цього дня. Ми повинні зараз із вами разом пом'янути козаків Запорозької Січі. Прагнення українського народу до волі — це майже одна з головних особливостей народу цієї країни. Від Сагайдачного до Василя Стуса, від Тараса Шевченка, Івана Франка, Миколи Хвильового, всіх тих, які боролися із царизмом, із сталінізмом, фашизмом, до всіх тих, хто вже в наші часи відстоював свободу. Я пропоную вам на хвилиночку вишанувати їх пам'ять вставанням. Дякую вам.

Головуючий. Шановні товариші депутати! Ми домовились з вами, щоб надавати рівні можливості для виступів. Є декілька записок, і люди хочуть висловитися біля мікрофонів. Давайте ми домовимося про час. Скільки часу відводимо для цього? Гадаю, по одному виступу біля мікрофонів — і надати можливість для тих, хто надіслав записки. Перший мікрофон.

Депутат не представився. Шановна Президіє, шановні народні депутати! Щойно ми проголосували за Декларацію про державний суверенітет Української Радянської Соціалістичної Республіки. Думаю, що ніхто із нас не піддається сумніву в тому, що це воістину рішення нашого Парламенту, яке увійде в історію нашої рідної України. Під час прийому виборців у суботу і неділю вони висловлювали такі оцінки, що

наша Декларація набагато демократичніша порівняно з деклараціями інших союзних республік, така, що відповідає невідкладним потребам життя людей на Україні. Сьогодні я хотів би внести одну, можливо першу, пропозицію — прийняти перше рішення на виконання нашої Декларації. Коли я виступав при обговоренні цього питання на нашій сесії, я сказав, що багато спорю у нас буде по різних питаннях при їх обговоренні. Але я й тоді висловив таку думку, що прийняття в цілому нашої Декларації буде консенсусом. Воно сьогодні майже так і сталося. Я хотів би висловити наказ моїх виборців, які благають повернути наших юнаків, що проходять дійсну військову службу, особливо у внутрішніх військах, і приймають участь у локалізації міжнаціональних конфліктів в інших регіонах нашої країни. Я не маю права сьогодні, у цей радісний день, цього не сказати.

Раніше у своєму виступі я сказав так. Ми не знаємо, яку таку незалежність відстоюють наші діти, наші юнаки, що проходять там службу. І буквально через три дні ми прийшли до найгостріших дебатів по цьому розділу. Рішення про негайне повернення наших дітей — це не акт милосердя, а це акт, перш за все, справедливості. Сьогодні ми несемо відповідальність за долю людей з усіх питань на нашій рідній Україні. І щоб, можливо, з часом не докоряли нас виборці і ми самі себе за запізнення у прийнятті такого рішення, його необхідно прийняти, можливо, і сьогодні. Наглядною подією якраз у цьому плані є нехороші наслідки Афганістану. Давайте приймемо виважене рішення про якнайшвидше повернення наших воїнів. Нехай вони відстоюють і захищають інтереси проголошеної нами суверенної України.

Головуючий. Другий мікрофон.

Шлемко В. Т., актор Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру імені І. Франка (Косівський виборчий округ, Івано-Франківська область). Звичайно, факт прийняття Декларації про державний суверенітет, хоча й далеко недосконалої, знаменний. Але у мене є одне невеличке зауваження. В розділі «Зовнішня і внутрішня безпека»...

Головуючий. Все. Виключіть мікрофон. Третій мікрофон.

Кендзьор Я. М., голова ради об'єднаного колективу фізкультури виборничого енергетичного об'єднання «Львівенерго» (Сокальський виборчий округ, Львівська область). Шановні колеги, народні депутати!

Шановний Іване Степановичу! Дозвольте мені приєднатись до цієї загальної великої радості, яку ми зараз усі разом переживаємо. Ми справді сьогодні зробили цей перший конкретний крок на шляху до світлої мети, яку поставили перед собою, — до незалежної Української держави. Ми сьогодні справді поклали перший камінь у підвалини цієї держави, у торування цієї дороги, яка доведе нас, нарешті, до нашого українського храму — Української суверенної держави. Я щиро вітаю усіх і своїх виборців. Вчора я перебував у своєму виборчому окрузі і, повірте, відчував, з яким нетерпінням народ чекає оцієї сьогоднішньої хвилини, яку ми сьогодні переживаємо.

Я хотів би ще попросити і Президію і Секретаріат долучити мій голос до тих голосів, котрі проголосували за прийняття Декларації, їх було 355. Мій не врахований тому, що немає у мене дискетки, таким чином я хочу бути причетним до прийняття цієї Декларації. Дякую.

Головуючий. Дякую. Слово надається народному депутату Зайцю Івану Олександровичу.

Заєць І. О., інженер Інституту економіки АН УРСР (Святошинський виборчий округ, м. Київ). Шановні депутати! Шановний Іване Степановичу! Народі України!

Сьогодні Україна гордо і зважено подивилась у своє майбутнє. Сьогодні Україна заявила на весь світ, що вона прагне стати на дорогу цивілізованого поступу, на дорогу державної вольності. Але це лише перша борозна, і нам ще прокласти треба дуже багато цих борозен на нашій ниві. І тому я пропоную, оскільки Верховна Рада проголосувала більш ніж двома третинами свого складу, прийняти постанову, що наша декларація про суверенітет набирає чинності конституційного закону. Я вважаю, що ми це повинні зробити.

Я думаю, що нам треба поспішити прийняти ряд постанов для розгортання цієї Декларації уже на цьому тижні. І тому звертаюся до Президії, щоб Президія підготувала перелік цих постанов і законів, які ми маємо прийняти. Хто у п'ятницю дивився засідання Верховної Ради РРФСР, той бачив, що вони прийняли уже Закон про власність. Вони прийняли багато інших постанов і законів і весь час повторювали, що треба поспішати. Нам, шановні депутати, також треба поспішати до своєї державної незалежності.

Дякую за увагу і вітаю вас, вітаю весь український народ з цією першою демократичною перемогою.

Головуючий. Дякую. Слово надається народному депутату СРСП Рябченку Сергію Михайловичу.

Рябченко С. М., член Верховної Ради СРСП (Московський виборчий округ, м. Київ). Шановні колеги! По-перше, я хочу вам подякувати за вашу важку працю по прийняттю цієї декларації.

Це дійсно знаменна подія в житті українського народу. Велике вам спасибі! Вважаю, що весь український народ буде згадувати цей склад Верховної Ради з подякою. Це — перше.

По-друге, тут уже говорилося, що прийняття цієї Декларації — це перший крок. Перед нами ще велика дорога, і на цій дорозі багато буде важких подій, які треба буде перетинати. І та дискусія, що була тут, оці жорстокі сутички, які були, іде ще, як вважається, тільки перші спроби. І зараз же нам треба думати, як втілити цю Декларацію у життя. Виходячи із цього, я хочу запропонувати Верховній Раді прийняти два звернення.

Перше звернення — до народних депутатів СРСП, таких як я, бо доки Верховна Рада СРСП приймає закони, ці закони мають вплив на всі республіки. І втілення цієї Декларації повинно відбиватися і в тих законах, що приймає Верховна Рада Союзу СРСП. І тому перше звернення Верховної Ради УРСР — до народних депутатів СРСП, що обрані від України. Я зачитаю коротенько пропонований зміст.

«Шановні колеги! Сьогодні Верховна Рада УРСР прийняла важливий документ — Декларацію про державний суверенітет України. Ця Декларація вміщує в собі головні принципи, що ними буде керуватися Верховна Рада України у своїй подальшій законодавчій діяльності, формулює головні риси та засоби суверенної Української держави, яка волею свого народу та в згоді з іншими народами будується сьогодні. Верховна Рада України пропонує вам, представникам українського народу в союзних законодавчих органах, керуватися принципами цієї Декларації у своїй діяльності, спрямованими на радикальну демократичну перебудову та реконструкцію Союзу РСР. Наша співпраця по втіленню в життя Декларації про державний суверенітет України буде надійною гарантією того, що ми зможемо виправдати надії наших виборців. Хай щастить народу України».

Це — перша пропозиція. Друга пропозиція: так само, як важливо, щоб наші обранці у законодавчих органах Союзу РСР підтримували ідеї цієї

Декларації, так само важливо, щоб ми мали допомогу і солідарність усіх українців, не тільки тих, що проживають у нашій республіці, а й тих, що живуть за її межами. І тому я вважаю за необхідне звернутись до тих українців, що живуть за межами нашої республіки, і прийняти звернення. Пропонується такий його текст.

«Звернення Верховної Ради УРСР до українців, що проживають за межами республіки.

Сьогодні, 16 липня 1990 року, Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. Оновлена Україна бере у цій Декларації обов'язок турбуватись за долю тих синів та дочок своїх, що за тих чи інших обставин опинились за межами своєї Батьківщини, за вашу долю. Ми закликаємо вас до зміцнення культурних, економічних та інших зв'язків з Україною, докладання зусиль до збереження та повернення на Батьківщину її історичних цінностей, розвитку та збагачення української мови, літератури та мистецтва, їх пропаганді серед народів світу, збагачення через зв'язки з іншими народами, із світовою культурою.

Закликаємо до спільних дій по втіленню у життя нашої Декларації. Ми певні, що Україна потрібна вам, живе у ваших серцях і душах, і запевняємо, що ви також потрібні Україні, є її часткою, хоч живете поза її межами.

Не пошкодуємо зусиль на користь і славу нашої Батьківщини і українського народу».

Головуючий. Сергію Миколайовичу, я не хотів вас перебивати, але у нас такий порядок: усі звернення потрібно направляти у Президію і після того, як Президія розгляне і дасть дозвіл, тоді їх можна оголошувати на сесії. Тому я прошу ці тексти передати у Президію, ми їх розглянемо і потім внесемо на розгляд сесії, якщо будемо вважати за доцільне.

Будь ласка.

Рябченко С. М. Я вибачаюсь, що трохи порушив порядок. Я передаю ці тексти у Президію і прошу, щоб вони були розглянуті і прийняті, бо мені здається, що ці два звернення — це важливі кроки на шляху втілення цієї Декларації у життя.

А вам ще раз велике спасибі за те, що ви прийняли цю Декларацію. Хай щастить Україні!

Головуючий. Слово надається депутату Карпенку Віталію Опанасовичу.

Карпенко В. О., редактор газети «Вечірній Київ» (Прирічний виборчий округ, м. Київ). Шановні народні депутати, шановна Президіє, шановні радіослухачі і телеглядачі! Сьогоднішній день, 16 липня, безумовно увійде в історію України, нової України яскравою сторінкою. Тут багато сказано про історичне значення цього документа, який ми сьогодні ухвалили.

Хотів би відзначити кілька деталей. Найперше, на мій погляд, це значний крок, широкий крок по шляху демократичного розвитку країни.

Друге. Сесія нинішнього складу продемонструвала, що вона може, здатна вирішувати найважливіші питання нашого життя.

І третє. Без моральної підтримки народу, виборців, людей, які перебувають на площі біля Верховної Ради, ми не змогли б прийняти таку Декларацію. Тому вважаю, що вона висловлює волю українського народу.

І останнє. Я солідарний сьогодні з тими промовцями, які підкреслювали, що нинішня Декларація — це прекрасний документ, але, на жаль, це поки що тільки Декларація. Для того, щоб уреальнити її, потрібна велика і напружена робота.

Нам потрібно виробити механізми, які б могли перетворити цю Декларацію у практичне життя. Я сподіваюсь, що Верховна Рада, всі ми, шановні народні депутати, так само плідно працюватимемо над впровадженням законів, які зможуть цю Декларацію втілити.

Нам народ вибачить наше чубання, наші суперечки палкі, якщо ми будемо приймати потрібні рішення.

Я вношу конкретну пропозицію, щоб Президія, наші постійні комісії, всі, хто брав участь у розробці цієї Декларації, пройшовши по розділах Декларації, визначили першочергові закони, які нам треба розробити з тим, щоб значну частину їх ми могли б прийняти вже нинішньої осені.

Дякую за увагу.

Головуючий. Так, шановні товариші депутати, надходила пропозиція припинити виступи, але я оголосив Юхновського. Юхновський Ігор Рафаїлович, будь ласка, до 2-х хвилин. Потім надамо слово голові Комісії Шульзі Миколі Олександровичу, який достатньо часу потратив на опрацювання цього документа.

Юхновський І. Р., керівник Львівського відділення статистичної фі-

зики Інституту теоретичної фізики АН УРСР (Червоноармійський виборчий округ, Львівська область). Шановні депутати!

Леонід Макарович виступав і вітав вас як представник від Комуністичної партії. Я повинен сказати, що тут зібралися всі однодумці. Всі ми, які тут є, хочемо одного — хочемо суверенної України. І цієї суверенної України ми всі добилися.

Ми прийняли Декларацію про суверенітет. Довго йшов наш народ до цього. Були татари, була Хмельниччина, були світові війни і на кінець — Україна одержала суверенітет. Ми проголосили його, але ми маємо його добитися.

Перед нами стоїть страшний кусок роботи, за яку усі повинні дружно взятися. Отож я теж від імені Народної Ради всіх вас вітаю і бажаю вам успіху в тому великому труді, який нас чекає.

Я хочу сказати таке. Ми прийняли Декларацію про суверенітет 355 голосами. Це означає, що вона набуває майже конституційного закону. Отож ми маємо перед собою закон про суверенітет, і я вас усіх вітаю з ним.

Головуючий. Дякую. Слово надається народному депутату УРСР Шульзі Миколі Олександровичу. На цьому обговорення припиняється.

Шульга М. О., завідуючий відділом національних відносин ЦК Компартії України (Лутугинський виборчий округ, Луганська область). Шановні народні депутати! Оскільки газета «Известия» підрахувала, що я тут перебував 18 годин, то на дев'ятнадцятій годині хочеться сказати «еще одне последнее сказание, и летопись окончена моя». Закінчуючи ці слова, закінчуючи це сказання, я хотів би сказати, що ми щойно прийняли з вами документ, який, звичайно, став історичним. Мабуть, його, перш за все, почнуть оцінювати журналісти, потім науковці, потім будуть вивчати історики. Але це крок, великий крок вперед у нашому державному і громадському житті. Декларація сплвила в собі думки різних людей, різних політичних течій. Це один з перших наших прикладів тієї консолідації, тих розумних компромісів, без яких не можливо нам, нашій Україні досягти добробуту, демократії, гуманного суспільства.

Я хотів би, товариші, щиро подякувати, перш за все, Комісію, яка працювала над цим, тим людям, які сумлінно працювали і вночі, і ввечері, і в суботу, і робили все для того, щоб своєчасно передати вам документи. Працювали також сумлінно товариші з інших комісій, перш

за все, з Комісії з питань законності і законодавства. Я хотів би подякувати весь зал, який був не тільки не байдужим, а надзвичайно активним, і завдяки цьому ми створили документ, який є спільним нашим надбанням на подальше наше співробітництво. Дякую (Оплески).

Головуючий. Шановні товариші депутати! Під час обговорення цього питання і опісля ми декілька разів пропонували Комісії з питань гласності і засобів масової інформації та Секретаріату висловити свої думки щодо висвітлення і виступів, і цього документа. Тому дозвольте надати слово голові Комісії з питань гласності і засобів масової інформації депутату Правденку Сергію Макаровичу.

Правденко С. М., голова Комісії з питань гласності і засобів масової інформації (Самарський виборчий округ, Дніпропетровська область). Шановні колеги, шановна Президіє! Пропонується такий проект на ваш розгляд: «Запропонувати сесії Верховної Ради УРСР перед розглядом кожного питання приймати рішення про доцільність публікації стенографічного звіту без процедурних питань у газеті «Радянська Україна» або протокольного висвітлення у пресі, по радіо і телебаченню. Рішення про телетрансляції було прийнято.

Декларацію про державний суверенітет України опублікувати в усіх республіканських та обласних газетах, зачитати по радіо і телебаченню.

Рекомендувати редакціям обласних і вечірніх газет акредитувати своїх кореспондентів для висвітлення роботи депутатів від своїх обласностей і міст, друкувати виступи цих депутатів.

Доручити Раді Міністрів УРСР додатково забезпечувати газету «Радянська Україна» папером у випадках, коли Верховна Рада приймає рішення про публікацію стенографічного звіту.

Прискорити створення друкованого органу Верховної Ради УРСР».

Крім того, до Комісії надходять багато сигналів про припинення трансляції по радіо і телебаченню в різних випадках, у різних регіонах. Комісія попереджує посадових осіб на місцях про відповідальність за невиконання рішення Верховної Ради.

Крім того, оскільки я на цій трибуні, хотів би, якщо дозволите, повідомити вас про те, що 13—14 липня відбувся установчий з'їзд Спілки орендарів і підприємців України, мене обрано Президентом цієї Спілки.

Спілка прийняла звернення до Верховної Ради Української РСР: «Установчий з'їзд Спілки орендарів і підприємців України повністю підтримує

прийняту Верховною Радою Української РСР Декларацію про державний суверенітет України, перетворення структури й організації управління, перехід на ринкові відносини.

В устанавленні і розвитку ринку першорядне значення має оренда, вільне підприємництво. Нагромаджений досвід свідчить про життєздатність і високу ефективність цих форм господарювання. Однак у республіці розвиток оренди та вільного підприємництва стримується адміністративно-командним регулюванням економіки, відсутністю комплексного законодавства в республіці, включаючи закони про власність, про землю, оренту, про підприємництво, конкуренцію, про банки і грошовий обіг, про місцеве самоврядування, про оподаткування, про зайнятість тощо. Орендарі і підприємці не мають необхідної підтримки з боку державних органів управління і місцевих Рад народних депутатів, мають ускладнення із забезпеченням матеріально-технічними ресурсами, їх права постійно порушуються.

Установчий з'їзд Спілки орендарів і підприємців України виступає за правову забезпеченість і юридичний захист орендарів та підприємців і виходить з клопотанням про надання Спілці орендарів і підприємців республіки права законодавчої ініціативи постановою Верховної Ради України». Спасибі за увагу.

Головуючий. Шановні товариші депутати! Надходять записки, що у деяких депутатів немає «дискети», картки для голосування, наприклад, записка: «У зв'язку з тим, що на момент голосування у питанні прийняття Декларації про державний суверенітет України я не мав дискетки для голосування, прошу зарахувати мій голос на користь прийняття Декларації. Депутат Коробко, 93 округ».

Гадаю, що ми визначимось так: якщо від когось надійдуть такі записки, співставимо їх з наслідками поіменного голосування і, з вашого дозволу, зарахуємо такі голоси, і це буде в нас підсумковий результат.

Тепер щодо висвітлення, товариші. Я думаю, що пропозиція слушна. Нам потрібно перед розглядом кожного питання визначатись, як його висвітлювати. Ми ще раз пропонуємо Комісії з питань гласності і засобів масової інформації, Секретаріату підготувати проект відповідної постанови і роздати депутатам, а потім уже її приймемо, щоб не було прийняття «на слух». Будемо надалі дотримуватись такого принципу: «на слух» ніякі документи не приймаються.

Текст невіголошеного виступу депутата Дорогунцова С. І., голови

ради по вивченню продуктивних сил Української РСР АН УРСР (Суворовський виборчий округ, Одеська область). Шановні народні депутати! Вважаю своїм обов'язком інформувати вас про те, що проект Декларації про державний суверенітет Української Радянської Соціалістичної Республіки, який вам представлено як проект колишньої Президії Верховної Ради УРСР, насправді жодного разу не розглядався і не схвалювався Президією. Роль її обмежилась створенням робочої групи з фахівців-юристів, котра в квітні—травні цього року розробила і подала на розгляд першої сесії Верховної Ради УРСР проект Декларації. В складі робочої групи активно працювали Василенко В. А. — професор Київського державного університету, доктор юридичних наук, заступник керівника групи; Анджієвський В. С. — старший консультант юридичного відділу Секретаріату Верховної Ради УРСР; Бурчак Ф. Г. — завідуючий юридичним відділом Секретаріату Верховної Ради УРСР, доктор юридичних наук; Денисов В. Н. — завідуючий відділом Інституту держави і права АН УРСР, доктор юридичних наук; Ємець І. Г. — начальник управління Міністерства юстиції УРСР; Забігайло В. К. — в. о. директора Інституту міжнародних відносин і міжнародного права при Київському державному університеті, доктор юридичних наук; Мартиненко П. Ф. — доцент Київського державного університету, кандидат юридичних наук; Награбельний В. П. — вчений секретар Інституту держави і права АН УРСР, кандидат юридичних наук; Погорілко В. Ф. — професор Київської вищої партійної школи, доктор юридичних наук; Селіванов В. М. — провідний науковий співробітник Інституту держави і права АН УРСР, доктор юридичних наук; Селівон М. Ф. — завідуючий юридичним відділом Управління справами Ради Міністрів УРСР, кандидат юридичних наук; Тимченко І. А. — старший науковий співробітник Інституту держави і права АН УРСР, кандидат юридичних наук; Тихонова Є. А. — професор Київського державного університету, доктор юридичних наук; Юзьков Л. П. — завідуючий кафедрою Київської вищої партійної школи, доктор юридичних наук та інші.

В роботі над проектом декларації приймала активну участь велика група народних депутатів УРСР. Серед них — Головатий С. П., Ємець О. І., Скорик Л. П., Горинь М. М., Швайка М. А., Валеня І. Ю., Юхновський І. Р., Заєць І. О., Костенко Ю. І. та інші.

Всі рішення, всі формулювання, що дістали відображення в проекті

Декларації, як правило, приймалися на основі консенсусу, тобто загальної згоди. Тому, на нашу думку, проект підготовлено на високому професійному у рівні. Це підтвердилось і в процесі його обговорення на сесії Верховної Ради УРСР. В остаточному проекті прийнята структура, запропонована робочою групою, на 80 процентів його зміст складають статті проекту Декларації, внесеного робочою групою.

Хочу привернути вашу увагу до двох питань концептуального значення, що пов'язані з проектом Декларації, внесеним робочою групою. Йдеться, поперше, про розділ IX, де сформульовані невід'ємні суверенні права Української РСР. В проекті, що прийнятий за основу, цей розділ опущено. Мотиви: в цьому розділі штучно і невиразно повторюється все те, про що сказано в інших розділах, мовляв, прав багато, всіх не перелічиши. На нашу думку, проект втратив від такої економії. В цьому розділі як права викладались принципи, які були сформульовані в інших розділах. Це так. Але тут є перелік прав, що не згадуються в остаточному проекті зовсім.

Я маю на увазі право на визначення свого суспільного, державного і правового ладу; право на визначення форм організації держави, її найменування, державної мови; право на встановлення державної символіки та право визначати столицю; право на забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки республіки; право на об'єднання з іншими державами, визначення свого конституційно-правового статусу в них та вільного виходу з цих об'єднань тощо. Поки що ці принципового характеру положення нічим не компенсовані.

По-друге, з остаточного проекту, який обговорюється, зник розділ дванадцятий. Раніше він мав назву «Українська РСР і Союз РСР». Але справа не в назві. Ліквідація розділу призвела до втрат ознак суверенності. Тут, зокрема, було зафіксовано: Конституція Союзу та закони, що вносять до неї зміни, набувають чинності на території республіки після ратифікації Верховною Радою Української РСР. Або: Українська РСР зберігає за собою право вільного виходу із Союзу відповідно до порядку, встановленого в Союзному Договорі. Ми не можемо абстрагуватися від реалій сьогодення. За цих умов відмова від ряду важливих правових формул збіднює проект Декларації.

Ми наближаємось до прийняття проекту як закону. Затвердження проекту, тобто проголошення державного суверенітету України, стане актом великого історичного значення, започаткує нову епоху в історії України і її народу. Дякую за увагу.

ДЕКЛАРАЦІЯ

*про державний суверенітет України
(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429)*

*Верховна Рада Української РСР,
виражаючи волю народу України,
прагнучи створити демократичне суспільство,
виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод
людини,
шануючи національні права всіх народів,
дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і
духовний розвиток народу України,
визнаючи необхідність побудови правової держави,
маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу
України,*

ПРОГОЛОШУЄ

*державний суверенітет України як верховенство, самостійність,
повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та
незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.*

I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

*Українська РСР як суверенна національна держава розвивається
в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого
невід'ємного права на самовизначення.*

*Українська РСР здійснює захист і охорону національної
державності українського народу.*

*Будь-які насильницькі дії проти національної державності
України з боку політичних партій, громадських організацій, інших
угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом.*

II. НАРОДОВЛАДДЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці. Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР.

Від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада Української РСР. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України.

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР.

Підстави набуття і втрати громадянства Української РСР визначаються Законом Української РСР про громадянство (1636-12). Всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР (888-09) і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР.

Українська РСР забезпечує рівність перед законом усіх громадян Республіки незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі,

освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Українська РСР регулює імміграційні процеси.

Українська РСР виявляє турботу і вживає заходів щодо охорони і захисту інтересів громадян Української РСР, які перебувають за межами Республіки.

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території. Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканною і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки.

Вирішення питань загальносоюзної власності (спільної власності всіх республік) здійснюється на договірній основі між республіками — суб'єктами цієї власності.

Підприємства, установи, організації та об'єкти інших держав і їхніх громадян, міжнародних організацій можуть розміщуватись на території Української РСР та використовувати природні ресурси України згідно з законами Української РСР.

Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а при необхідності впроваджує свою грошову одиницю.

Вищою кредитною установою Української РСР є національний Банк України, підзвітний Верховній Раді Української РСР.

Підприємства, установи, організації та виробничі одиниці, розташовані на території Української РСР, вносять плату за використання землі, інших природних і трудових ресурсів, відрахування від валютних надходжень, а також сплачують податки до місцевих бюджетів.

Українська РСР забезпечує захист всіх форм власності.

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці.

Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління.

Українська РСР має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів.

VIII. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації,

гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку. Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя.

Українська РСР виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки.

Національні, культурні та історичні цінності на території Української РСР є виключно власністю народу Республіки.

Українська РСР має право на повернення у власність народу України національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться за межами Української РСР.

IX. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Українська РСР має право на власні Збройні Сили.

Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР. Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

X. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними

представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

* * *

Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи. Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору.

Прийнята Верховною Радою Української РСР

м. Київ, 16 липня 1990 року

N 55-XII .

**«ЦЕЙ МАЙДАН — СИМВОЛ ВІЛЬНОЇ НАЦІЇ»
(до 20-річчя присяги Президента України Віктора Ющенка
на Майдані Незалежності в Києві 23 січня 2005 року)**

Українська традиція вбирає в себе тисячоліттям повторене нашими предками. Словом київського князя, який іде на Ви, запорозького козака, що до останнього боронить рідну землю під Берестечком, чи чином Івана Мазепи, котрий заради всієї України готовий піти на все,

як і останнім поглядом Симона Петлюри й Степана Бандери в чорну цівку ворожої зброї.

А обраний волею українського народу Президент Віктор Ющенко започаткував нову традицію – прийти на Київський Майдан Незалежності і там присягнути тим, хто добився його утвердження в цьому статусі, дивлячись їм в очі.

Після ж того, як цей Майдан окропився гарячою кров'ю героїв Небесної сотні, яка врятувала Українську державність, кожний наступний наш Президент має стати на коліна тут і повторити, за прикладом Віктора Ющенка, слова своєї присяги.

* * *

Дорогий мій український народе, гості, шановна українська громадо, шановний український Хрещатику і Майдане!

Сьогодні Україна вільна і незалежна, ми скинули з плечей тягар минулого! Більше ніхто не посміє вказувати нам як жити і кого обирати. Я став президентом волею народу. Ми з вами його сини і доньки. Я хочу говорити сьогодні, дивлячись вам у вічі.

Велика честь звертатися до вільних людей, які тримають в руках не лише український прапор, але й долю своєї країни.

Перед цим народом я хочу продовжити свою присягу. Присягаю, ми змінимо українське життя. Моя перемога — це перемога всього українського народу і кожного громадянина зокрема. Дякую за неї Господу Богу, який дав нам віру, надію і любов. Ними ми перемогли! Молюся, щоб ми зберегли їх у своїх серцях. Дякую українському народу за його віру, дякую всім і кожному, хто відгукнувся на мої слова: «Вірю в Україну, Знаю свій обов'язок, Разом ми переможемо!».

Ви відкрили своїй країні дорогу майбутнього. Дякую всім і кожному громадянину України, за кого б він не голосував. Моя перемога — це перемога усіх. Кожен має право обирати шлях України, кожен може обирати ті кольори, які йому близькі. Але, дорогі друзі, дорогі українці, наш спільний вибір — кольори українського прапору, він об'єднує нас усіх, хто живе на Сході, на Заході, на Півночі і на Півдні.

Дякую своїй команді, яка працювала на перемогу. Ви, мої дорогі побратими, були непохитними на дорозі, пройденій разом, вірю — ви будете невтомними у роботі, що чекає нас попереду. Дякую своїй родині, дру-

жині, дітям і онукам. Ви були зі мною у найважчі дні. Ви сьогодні зі мною на святі. Вірю — ви завжди будете мені надією і опорою.

Низький уклін за науку моєму батькові, Ющенку Андрію Андрійовичу, учителю із маленького сумського села Хоружівка, в'язневі Освенціму, Бухенвальду, Дахау. Батькова правда вела мене по життю і привела до високої честі стати на чолі моєї країни. Дякую моїй мамі — Варварі Тимофіївні за любов і молитву, що вберегли мене. Прошу у неї вибачення за всі болі, які довелось витримати її материнському серцю і особливо у останні чотири місяці.

Дорогі друзі! Я гордий стояти разом з вами на цьому місці!

Два місяці тому на цей Майдан, на площі і вулиці по всій Україні вийшли мільйони людей. Наші брати і сестри, батьки і діти, друзі і сусіди стояли вдень і вночі, у сніг і мороз. Україна ловила кожний порух і кожне слово, сказане тут. Серце України билось на цьому місці. Вільні люди всього світу, наші співвітчизники, розкидані по далеких землях, стали пліч-о-пліч з нами. На Майдані Незалежності українці постали перед світом як сучасна українська нація.

Мужній опір розбудив наші душі. Всі ми відчули себе громадянами України. У нас прокинулися гідність, благородство і милосердя. Озброєний лише вірою і переконанням, народ здобув прекрасну мирну перемогу. Це перемога свободи над тиранією, права над беззаконням, майбутнього над минулим. Переможцем став кожен громадянин України. Ми добилися чесних виборів і 26 грудня не розминулися зі своєю долею. Ми вільно обрали шлях, яким готові йти вперед і вгору.

Наш вибір підготовлений усією нашою історією. Ми обрали достаток, бо не може бідність принижувати землю, розроблену хліборобським плугом. Ми обрали справедливість, бо не може беззаконня стати нормою в державі, де тисячу років тому було укладено кодекс законів Руська правда. Ми обрали свободу, бо не може тиранія панувати над спадкоємцями козацької республіки, де ще триста років тому була написана перша в світі Конституція. Ми обрали незалежність. Бо ми є нащадками поколінь, які віками мріяли про Українську державу, здобували волю своїм потом і кров'ю. Українська держава відбулася, наш вибір це підтвердив. Наша перемога — це свято української державності.

У цей день згадаємо героїв, що полягли за перемогу: мучеників Овечимів і ГУЛАГів, жертв Голодоморів, депортацій і Голокосту. Вони ба-

чатъ нас і сьогодні, з небес, я переконаний, пишаються нами!

Ми зробили свій вибір, бо пам'ятаємо хто ми, чії діти й чії онуки. Не в минулому нам шукати відповідей на виклик майбутнього. Проте, ми завжди будемо берегти свої джерела. Тільки так залишимося самими собою. Тільки так завжди будемо переможцями!

Наш вибір породив високі сподівання. Вони справедливі. Вони абсолютно реальні. Для успіху у нас є все. Багатства нашої землі невичерпні. Таланти наших співвітчизників шанує увесь світ. Працею і волею ми досягнемо всього!

Я — президент всієї України. Мені відповідати за те, щоб працювали шахти Донбасу і Придніпров'я, порти Чорного моря і галицькі торговельні шляхи. Я зроблю все, щоб селяни на Слобожанщині і на Поділлі завжди був із хлібом. Багатство України — це багатство її регіонів. Присягаю його берегти і множити!

Ми, громадяни України, стали єдиною українською нацією. Нас не розділити ні мовами, якими ми розмовляємо, ні вірами, які ми ісповідуємо, ні політичними поглядами, які ми обираємо. У нас одна українська доля. У нас одна українська гордість. Ми горді тим, що ми є українці!

Ми з вами вже зробили незворотний крок до демократії. Тільки демократія оберігає найцінніше для людини — її родину і дітей, мир і спокій, працю і достаток. Тільки в демократичній державі найвищими цінностями є людська гідність, свобода, рівність і солідарність. Тільки в демократичній Україні яскрава палітра мов, культур і поглядів стане багатством цієї країни. Присягаю — кожен зможе вчити дитину мовою батьків. Кожен зможе молитися у своєму храмі. Усім буде гарантоване право на власну думку. Ми будемо чути один одного, бо у нас буде свобода слова і незалежна преса. Всі будуть рівними перед законом. Незалежний суд захистить права кожного. Я бачу Україну державою, керованою верховенством права.

Ми створимо демократичну владу — чесну, професійну і обов'язково патріотичну. Стіна, яка відділяє посадовця від людей, буде зруйнована. Оновлена влада знатиме свій обов'язок, працюватиме для блага громадянина і країни. Бути і у владі, і в опозиції стане однаково почесним, якщо служиш своїй країні. Ми матимемо моральну владу, здатну об'єднати суспільство. Тільки в єдності і тільки в демократії ми вирішимо наші національні завдання. Ви на тисячах зустрічей говорили мені про це. Я виконаю вашу волю.

Ви хочете мати роботу і гідну зарплату, вам гірко кидати сім'ю у пошуках роботи закордоном. Ми створимо нові робочі місця. Кожен, хто хоче працювати, отримає роботу і гідну зарплату. Ніщо не обмежуватиме вашу ініціативу, бажання забезпечити достаток родинам. Буде підтриманий кожен, хто дає роботу іншому. Чесна праця буде в пошані. Ми станемо заможною нацією.

Ви добиваєтесь справедливості. Я все зроблю, щоб ніхто не залишився обділеним. Плоди економічного зростання стануть доступними всім. Ми йтимемо вперед, але не залишимо позаду тих, хто захворів, хто втомився на схилі літ. Уряд віддаватиме людям бюджет до останньої копійки. Постійно зростатимуть пенсії, допомоги, обсяги соціальних програм. Здоров'я людини, захист матері і дитини стануть найвищими пріоритетами роботи мого уряду. Ми станемо солідарною нацією.

Ви прагнете звільнитися від постійних поборів. Ви хочете жити і працювати чесно, легально отримувати зароблені гроші. Ми знищимо систему корупції в країні, виведемо економіку з тіні. Податки будуть знижені, але платитимуть їх усі. Бізнес буде відділений від влади. Бюджет ні для кого не буде віднині годівницею. На державних посадах працюватимуть лише ті, у кого видатки відповідають задекларованим доходам. Ми станемо чесною нацією.

Ви хочете бути господарями там, де живете. Ви не хочете, щоб за вас усе вирішували у високих кабінетах. Ми повернемо права місцевим громадам. Громада сама дасть лад вулиці, селу чи місту. Ви самі оберете собі керівника, самі заробите гроші і самі будете їх витрачати. Ми будемо нацією самоврядних громад.

Ви вимагаєте захистити дітей від розтління, прагнете жити не хлібом єдиним. Ми захистимо наш духовний спадок. Разом з вами я буду невтормно доглядати сад української культури, берегти його древні і молоді дерева. Наше коріння не дасть вітрам історії погнати нас перекошом. Наша культура змусить світ побачити нашу неповторність. Ми будемо нацією високої культури!

Ми будемо сучасною нацією — у динамічному глобальному світі і станемо рівними серед рівних. Майбутнє України — найкраща освіта, висока наука, технології завтрашнього дня. Я зроблю все, щоб на повну силу запрацював інтелект нашої нації. Ми станемо першими і ми станемо найкращими! Українці посядуть гідне місце у спільноті народів. Україна не буде ні буфером, ні полем чийось змагань. Ми готові поважати інтереси інших

держав. Але для мене, як і для вас, національні інтереси України є понад усе!

Ми добром і повагою вітаємо всіх наших сусідів і на Сході, і на Заході. Я буду все робити для розвитку стабільного співробітництва з усіма країнами. Україна стане надійним партнером у боротьбі зі старими і новими загрозами: тиранією, війною, бідністю, природними лихами і тероризмом. Спільний пошук шляхів до безпеки і процвітання – це і українська відповідальність. Ми готові до неї.

Наш шлях у майбутнє — це шлях, яким іде Об'єднана Європа. Наш шлях з об'єднаною Європою. Ми з Європою належимо до однієї цивілізації, поділяємо її цінності. Історія, економічні перспективи, інтереси людей дають чітку відповідь, де нам шукати свою долю.

Наше місце в Європейському союзі, моя мета — Україна в об'єднаній Європі! В Європі історичний шанс України розкрити свої можливості. Наша національна стратегія — йти до мети сміливо й наполегливо!

Європейські стандарти стануть нормою в соціальному житті, українській політиці. Кожен крок до Європи — це нові можливості для мільйонів українців! Ще недавно вступ до Європейського Союзу дуже багатьом здавався далекою перспективою, але вільні європейські народи не раз прискорювали час. Символами швидких змін стали уламки Берлінської стіни, круглий стіл у Варшаві й наш Майдан у Києві! Україна відкриває історію третього тисячоліття!

Шановні друзі ми ставимо перед собою амбітні завдання, я до останньої своєї клітини переконаний, що незабаром вони перетворяться в славні діла. Я зроблю все, щоб українці без винятку, повірили у свої сили, повірили у свою Україну, повірили свою землю! Ми вже довели, що вміємо й сміливо мріяти й наполегливо працювати. Ми готові до самопожертви і здатні добиватися успіху!

Ми починаємо нову сторінку української історії. Вона буде прекрасною! Вона розповідатиме про нашу єдність, нашу мужність, готовність підтримати один одного. У нашій історії особливе місце належить цьому київському Майдану. Тут ми будемо множити свої сили і ділитися радістю. Цей Майдан — символ вільної нації, яка вірить у свої сили і творить своє майбутнє. Над нами завжди сятиме національний синьо-жовтий прапор, над нами мільйонами голосів завжди лунатиме гімн України.

Все що задумано, шановні мої друзі і співвітчизники, збудеться! Вірте в Україну, любіть Україну, служіть Україні!

Слава вам кожному! Слава Господу Богу і слава Україні!

ЗМІСТ

Собі — пам'ять, чужинцям — правду.....	3
Січень.....	5
Об'єднуючи зусилля еміграції (до 100-річчя заснування в Празі Українського громадського комітету).....	15
Щоб українці Кубані національно освідомилися (до 100-річчя заснування в Празі Громади українців Кубані).....	17
«Парафії жодної немає, але віруючі є...» (до 80-річчя започаткування ліквідації Української греко-католицької церкви).....	19
У реальному режимі «фати-моргани» (до 40-річчя останніх проектів ідеологічного забезпечення комуністичного будівництва в Україні).....	24
Лютий.....	27
За соборну Україну й приязних сусідів (до 130-річчя від дня народження Тимоша Олесіюка).....	36
Тоді Москва готова була взяти тільки добровольців (до 85-річчя взаємного переселення між Німеччиною й СРСР).....	42
На гітлерівців перекласти злочин не вдалося (до 35-річчя встановлення правди про поховання в Биківні).....	45
Березень.....	47
У компенсацію за пограбоване й знищене гітлерівцями (до 80-річчя відрадження до Німеччини українських науковців для пошуку й вивезення необхідного обладнання).....	56
Нескорений (до 75-річчя загибелі Романа Шухевича).....	57
Режиму Януковича не підійшов (до 75-річчя від дня народження Василя Богдана).....	64
Від харківських фізиків багато залежало (до 60-річчя звернення Сергія Корольова до влади УРСР).....	65
Щоб випередити зарубіжну публікацію (до 40-річчя спроби повернення в Україну ім'я Олександра Кошиця).....	68
Без державної підтримки (до 30-річчя виходу «Вісника Інституту досліджень діаспори»).....	69
Квітень.....	71
Видатний майстер пензля (до 200-річчя від дня смерті Володимира Боровиковського).....	80
Роботи з українізації радянського апарату не виконано (до 95-річчя чергової постанови президії Північно-Кавказького крайвиконкому).....	80

«Це буде другий Т-34» (до 80-річчя випробувань танка Т-54).....	84
Травень.....	85
Останнє слово було за військовими (до 85-річчя прийняття на озброєння харківського танка Т-34).....	94
Без українських генералів не обійшлося (до 80-річчя завершення Другої світової війни).....	94
Голодні й босі, а думали про велику справу (до 80-річчя ініціативи про збір пожертв на видання повного зібрання творів Симона Петлюри).....	97
Руками підневільних колаборантів (до 75-річчя запровадження спеціальних зобов'язань членів груп охорони громадського порядку).....	100
Червень.....	103
А про українське Закарпаття Москва не клопоталася (до 85-річчя «визвольного» походу червоної армії в Бесарабію й у Північну Буковину).....	111
«І за Україну молитва також» (до 80-річчя постановки Василем Авраменком сценічного образу «Молитва за Америку»).....	111
Свої не помирилися з своїми (до 75-річчя нового розколу в ОУН).....	112
Повернути всіх до УРСР (до 75-річчя чергової спроби змусити українських неповоротців покинути західні зони окупації Австрії та Німеччини).....	116
Липень.....	119
Молодь хотіла вчитися у вишах (до 80-річчя відновлення Комісії допомоги українським студентам на чужині).....	127
Українською (не англійською) абеткою (до 75-річчя розгортання видавничої справи УВАН у США).....	132
Засновник сучасної акустики (до 55-річчя від дня смерті Миколи Андреева).....	134
Серпень.....	135
«Іменем своїм і крутів мені підчинених» (до 85-річчя переговорів Степана Бандери з Андрієм Мельником).....	143
Тут відродилася наша воля (до 35-річчя святкування 500 роковин українського козацтва на Хортиці).....	154
Вересень.....	155
Тільки повертатися додому (до 100-річчя статті Микити Шаповала «Еміграція і Україна»).....	165
Московська брехня в канадській обгортці (до 40-річчя підготовки комуністами Канади фальшивки про Голодомор-геноцид 1932—1933	

років в Україні).....	170
«Вирішити деякі наглі справи» (до 35-річчя підтримки діаспорою розгортання діяльності Народного Руху України).....	171
Відновлюючи традиції власного самоврядування (до 35-річчя координації діяльності постійних комісій Рад УРСР).....	172
Жовтень.....	175
Під грифом «суворо таємно» (до 85-річчя ухвали про збирання врожаю на полях евакуйованого німецького населення).....	184
А про спецбойки під виглядом УПА — жодного слова (до 80-річчя виходу в світ першого збірника промов і статей Микити Хрущова).....	186
Працювати на москву під українською назвою (до 70-річчя спроби вилучити зі складу АН УРСР Харківський фізико-технічний інститут).....	189
Слідами свого великого попередника (до 40-річчя відвідин Мирославом-Іваном Любачівським Крижівської єпархії в Хорватії).....	190
Заходи влади не спрацювали (до 35-річчя протидії акціям Народного Руху України комуністичним режимом).....	193
Листопад.....	195
По коробці папіросів на день... (до 85 річчя ухвали секретаріату ЦК КП (б) У про дотації на обіди керівним товаришам).....	203
Виховати новий тип революціонера-провідника (до 80-річчя оунівської директиви про підготовку боротьби в повоєнних умовах).....	203
Згадали і про українців Банату (до 35-річчя публікації в газеті «Свобода» про українське розселення в Румунії).....	205
Протест проти дій «інтернаціоналістів» (до 35-річчя заяви Української республіканської партії на підтримку кримських татар).....	207
Комуністи переходять у наступ (до 35-річчя загострення політичної ситуації в Україні).....	209
Грудень.....	211
Велике досягнення запорізьких моторобудівників (до 75-річчя створення серії двигунів для легкої авіації).....	219
У НАТО такого немає, але... (до 60-річчя прийняття на озброєння харківського танка Т-64).....	221
За рік до всенародного референдуму (до 35-річчя оцінки політичної ситуації в Україні Великою Радою Народного Руху).....	223
Пам'ятне.....	225
«Істинно-руськіє» люди з нібито українським характером (до 115-	

річчя освячення місця для побудови храму Георгія Побідоносця на козацьких могилах під Берестечком).....	239
Історичне рішення про історичну подію (до 35-річчя організації першого в історії живого ланцюга до Дня Злуки).....	245
Боялися розгнівити російську церкву (до 35-річчя загострення проблем з відродження в Україні Української греко-католицької та Української автокефальної православної церков).....	248
На шляху до світлої мети (до 35-річчя ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України).....	256
«Цей майдан — символ вільної нації» (до 20-річчя присяги Президента України Віктора Ющенка на Майдані Незалежності в Києві 23 січня 2005 року).....	278

Науково-популярне видання

Художнє оформлення Михайла Черненка.

Комп'ютерна верстка Миколи Сергійчука.

Підписано до друку 31.12.2024. Формат 84x108^{1/32}. Гарнітура Мінйон. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 29,4. Обл. вид. арк. 14,7. Наклад 20. Зам.

Оригінал-макет виготовлено в ПП Сергійчук М. І., 07301, м. Вишгород Київської області, вул. Грушевського, 1, пом. 31. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК №2448 від 24.03.2006 р.

Віддруковано в ТОВ "Видавництво "Ліра-К", м. Київ, вул. Василя Стуса, 22/1. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК № 3981 від 15.02.2011 р.